M.J.BRUSSE

DE BOEF

Matheus Otto

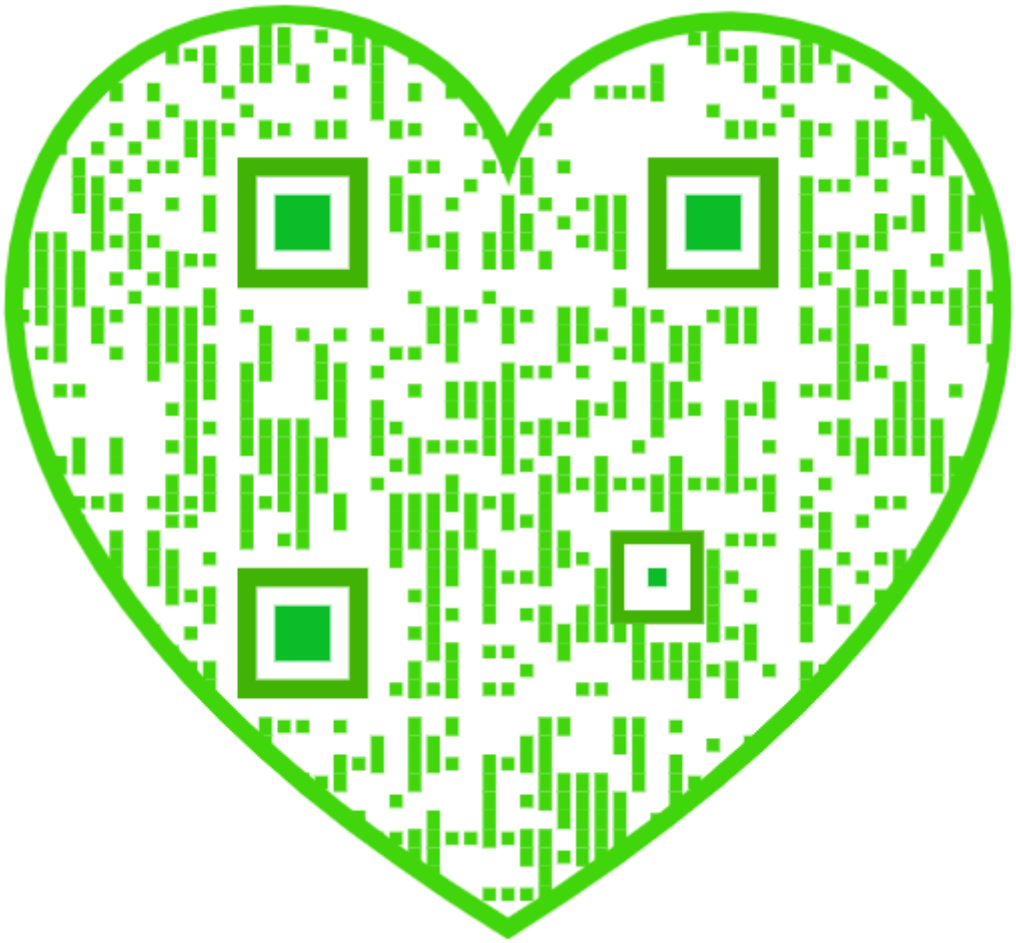

DE BOEF
Matheus Otto

Druk: Knuttel & Co., Amersfoort

M. J. Brusse

DE BOEF

Matheus Otto

DE GULDEN PERS * 1946 * HAARLEM

1

De boef Matheus Otto

(In de politie-registers van de internationale misdadigers: H. 2078)

Onder het soort Rotterdamsche meisjes, dat elkander „jò" noemde — zoo van die daghitjes, rendiertjes voor winkel en ateliers, aankomende scharreltjes in de „bio's" en langs den Coolsingel, was in die dagen een stopwoord mode, dat 't soms in de blague heel raak zei: „hè, èrg!" Mij dunkt, sommige lezers, die den titel, met nog wel den sensationeelen bijtitel, op dit boek zien staan, zullen op hùn manier 'n tikkeltje schamper glimlachend „hè, èrg", denken. En, eerlijk gezegd, geneerde ik mezelf 'n beetje toen ik dit opzienbarends hier boven moest zetten.

Maar het is nu eenmaal de uitkomst van een compromis. Van een minnelijke schikking tusschen... het model, — of heet de hoofdpersoon van een verhaal niet technischer „de held"? — en uw dienaar den scribent. Hij, de held dus, liet op den titel voor dezen zijn immers zelf doorleefden avonturen-roman niets verder van 't opzienbarende afdingen dan tot De Boef Matheus Otto, met onvermijdelijk zijn identieke nummer van inschrijving bij den internationalen justitieelen politiedienst er onder. Want zoo staat, althans stond hij voor den oorlog, immers geboekt in de vier groote centrales, die hij mij noemde: Londen, Amsterdam, Weenen en Leipzig.

— Parijs? — vroeg ik.

— Niet zoo zeer een centrale, al hebben ze vanzelf ook daar mijn vinger-afdruk.

Wel, — 'n iedereen, die iets buiten het algemeen-gewone praesteert, is van nature gesteld op erkenning in zijn vak. Wanneer je misdadiger bent van professie, stel je dus evenzeer prijs op de

officieele erkenning, als die, nog wel vèr buiten de benepen grenzen van je eigen petiterige vaderlandje, lag in de registratie van je vinger-afdruk op de hoofdbureelen van den speurdienst over heel de tot dit doel dan toch broederlijk vereenigde staten van Europa. Want hierdoor, en hierdoor alléén, was je van hoogerhand als 't ware het brevet uitgereikt van beproefde bekwaamheid in de criminaliteit. — Dat mijn held, — dien ik op zijn eigen instantelijke verlangen hier nu maar liever vertrouwelijk wil noemen bij zijn waren nom de guerre „Matheus Otto", en ter afwisseling nòg intiemer bij zijn koosnaam onder de „jongens" (waartoe ook de vrouwen uit hun kringen gerekend worden): Otto of Otje, — dat onze Boef, meende ik te zeggen, niet zoo zeer trotsch was op zijn wereldstamboeknummer, maar zakelijk er toch een onderscheiding in zag hoog uit boven de knutselaars en de prutsers in z'n métier in de boosdoenerij — ja, dit kan ik volkomen met hem meevoelen, wanneer ik probeer mij in te denken in wat er al voor uitzonderlijke kwaliteiten en ervaringen vereischt worden om 't zóó ver te brengen. — En dus was ik ook eigenlijk heelemaal niet bijster verwonderd over den toch min of meer ongebruikelijken vorm, waarin hij zich aan mij presenteerde ter inleiding van onze relaties.

Dit is ongeveer zóó gegaan. Ik werd opgebeld. En een beschaafde stem vroeg mij nadrukkelijk of ik inderdaad de bij naam en voorletters genoemde redacteur van de rubriek „Onder de Menschen" was. Of ik het heusch zelf was? — In dit geval zou hij mij dan nu verbinden met den heer...

Ja, zijn vàn noem ik u toch niet. Hoe zelfbewust hij hier ook steeds weer op aandringt. Maar naar mijn deskundig inzicht van kranteman gaat er dan te veel van de geheimzinnige spanning af, die nu eenmaal zoo lang mogelijk onderhouden moet worden, om de lezers te blijven boeien. En dit is ook z ij n belang. Want hij wil, dat zij er alles en àlles van zullen weten; precies, zonder er doekjes om te winden: „Menschen moeten dan ook maar door dik en dun heen te hooren krijgen" — zegt hij — „wat er zoo al in hun nobele samenleving te koop is. Mij is 't óók nooit bespaard, van m'n geboorte af niet — èn aan den l ij v e niet. Over „z i e l" van mezelf praat ik al lang niet meer, omdat ik meestentijds niet meer weet of dit orgaan altemet bij mij nog aanwezig is, laat staan me bij geval nog parten zou kunnen spelen".

Maar nu verder onze kennismaking. Er kwam toen een andere stem in den horen, — wat minder verzorgd in de uitspraak, maar met een lichte affectatie van gebrouwde r's en aanvankelijk naar è zweemende a's. Doch deze laatste gemaniereerdheid werd weldra opgegeven:

— U spreekt met..." (tòch komt zijn geslachtsnaam er dus niet in, hoewel hij mij dit den volgenden keer ernstig zal verwijten als burgerlijke lafheid tegenover mijn „deftige lezers"). En met ietwat triomfantelijke stemverheffing volgde zonder eenigen overgang: „de gróótste misdadiger van zijn tijd, internationaal spion, documenten-vervalscher." Even een pauze om nu voorzeker mijn beduusdheid te savoureeren. — Wat zou ik anders antwoorden dan „aangenaam"? Hoezeer deze introductie mij inderdaad n i e t prettig aandeed, maar meer als snorkerij.

— En?" — vroeg ik dus wat kort. Ja, eenige jaren geleden had hij al herhaaldelijk getracht mij te spreken te krijgen. Maar tot zijn bittere teleurstelling was ik toen op reis geweest, juist in die allerbelangrijkste periode van den moordaanslag op Gerrit.

— Gerrit?

En hij noemde me het rappaljaansche lid van onzen gemeenteraad.

— O. Maar wat hebt u per slot met mij als journalist te bespreken?

Opeens nam de stem een weeke intonatie aan: „Omdat ik zoo veel van u gelezen heb over allerlei menschen, die in nood zijn, net als ik. Omdat u over allerlei... enfin, wat ze dan noemen gevallen mannen en vrouwen geschreven hebt. Maar nóóit nog over een mensch, die zóó diep gezonken is als ik. En meneer S...

— Dien naam kan ik niet verstaan. Wie is dat?

— Dat is een heer van de politie, die zich nog wel eens met mij als groot misdadiger vriendschappelijk inlaat. Hij heeft óók gezegd: wanneer er één mensch op de wereld in staat is een gevallen man als ik mogelijk nog weer op den goeden weg terug te brengen, dan bent u 't...

— Dat zijn natuurlijk praatjes. Het reclasseeren van boosdoeners is absoluut mijn sectie niet. Ik ben veel te blij, wanneer ik voor mezèlf 'n enkelen keer nog weer eens den goeden weg meen gevonden te hebben... Maar maakt u 't nu kort. Welk belang ziet u er in, om met mij in aanraking te komen?

— Mag ik u dit niet eens persoonlijk komen vertellen? En als u twijfelt aan wat ik u van mezelf gezegd heb, informeert u dan maar aan 't telefoonnummer X naar Internationaal H. nummer 2078". — Dit klonk nu wel schier schallende zelfgenoegzaam.

Ik brak 't gesprek af, omdat ik 't per slot voor een niet zeer geestige grap hield. Of misschien was 't weer zoo'n stumperig geval, als ik er vaker ondervind, van een ziekelijken fantast, krankzinnige, die belust is geraakt op de openbaarheid. Tenzij 't doodgewoon het opzet was voor een ordinair oplichterijtje.

Maar den volgenden dag bleek deze vreemde telefonade mij toch sterker te intrigeeren dan ik gemeend had. Ik wilde het genoemde telefoonnummer dan maar eens bellen. Hoewel, nee — want vermoedelijk zou de „grootste misdadiger van zijn tijd" zelf, of wel z'n „particuliere secretaris", die hem had ingeleid, dan aan het toestel verschijnen, om met een veranderde stem de gevraagde inlichtingen te geven. En ik gunde hun vooral niet de pret om mijn onnoozelheid. — Dus? — Wel, misschien kon de recherche mij wat wijzer maken?

Den inspecteur van dienst vroeg ik eerst of hij het opgegeven telefoonnummer kende. — 'n Stilte. — Dit is 'n beetje 'n moeilijke vraag", werd er eindelijk aarzelend geantwoord. — U kènt dus dit nummer?" — Mogelijk is het ons eigen geheime nummer wel". — Dus tòch een ingewijde — wist ik nu. — Hierop noemde ik zijn familienaam (dien ik immers stellig nooit in druk zou vermelden?) èn: H. internationaal...

Aha, had d i e mij te pakken? Ja, zeker, deze man was sedert jaren bij de politie overbekend, — geen rechercheur in ons land of hij wees hem uit honderden aan. Een oplichter, — een deugeniet, tot alles in staat. In den oorlog van '14 bij allerlei spionnage-zaakjes betrokken geweest. En nog altijd viel hij buitenlandsche gezanten en consuls lastig, om hun geld afhandig te maken voor zoogenaamde onthullingen. Want, fantastische verhalen doen — dàt verstond hij, al waren ze meest voor zeven en negentig procent gelogen. Overal drong hij zich met zijn onthullingen in: bij politieke partijen, vroeger zelfs bij de politie. — Een lastige kerel. Herhaaldelijk had hij al gevangen gezeten. Maar hij was uitgeslapen — had veel in 't buitenland gezworven, en zoo lukte 't hem ook nog wel eens door de mazen heen te glippen... Nog onlangs weer had hij een auto gehuurd om in Den Haag allerlei diplomaten

af te rijden, — maar die arme chauffeur kon naar z'n geld fluiten... „Trouwens, voor uw rubriek is 't mogelijk nog wel een merkwaardig type om eens onder de loupe te bekijken. Als u dan maar weet, dat hij prachtig kan liegen, niet waar?"

't Gevolg van dit gesprek was een afspraak met Matheus Otto bij mij thuis. Er verscheen een burgerlijk gekleed heer, heel groot, herculisch gebouwd, — donker, z'n zwarte haar omhoog geborsteld, met een paar bolronde bruine oogen, die mij trouwhartig en soms 'n beetje zielig aankeken — zooals 'n hond naar je op kan kijken om je iets te vragen. Al glom daar nu en dan een uitdrukking in van ironische schranderheid, die dan ook wel zijn verweer zou wezen voor zijn onmaatschappelijkheid in de vijandig gezinde wereld. Midden in 't omvangrijke vlak van zijn week vale gezicht begrensden scherpe groeven de delta van de dikke blauw geschoren lippen, waar de roode mond wreed ver was ingesneden, de randen gezwollen. — Ik hield hem aanvankelijk voor een Jood, hoewel zijn gestalte hiervoor te robuust scheen. Later heeft hij mij verteld, dat hij zijn donkere uiterlijk vermoedelijk dankte aan een van z'n voorvaderen, die een Italiaan was geweest. — Maar zijn enorme bleeke vleezige handen, van een die niet werkt, met de wit gevlekte, goed verzorgde nagels, schenen mij 't kenmerkendst aan hem. — En toen ik dan ook iets zei over z'n vermeende kracht — want naar 't type zou hij een worstelaar zwaargewicht kunnen wezen met dien korten stierennek en die horizontaal verloopende breede schouders, met die indolentie ook, van vertrouwen op z'n spieren en de logge zwaarte van z'n lichaam — toen stelde hij mij dadelijk goedig gerust: dàt was voorbij, na die verschrikkelijke operatie om den kogel uit z'n buik te halen waarbij letterlijk „z'n heele romp was opengelegd." En overigens: dacht ik soms dat zoo'n leven op de vlakte, of in de onderwereld dan liever, met dagen lang honger, dan weer den drank, de vrouwen, al die opwinding als ze je weer op de hielen zitten, — nu eens tijden van groote weelde — al zijn die lang geleden — dan opnieuw dat spartelen in armoe, 't hokken in vuile logementen... enfin, zou later wel allemaal blijken, — maar dacht ik soms, dat dit niet sloopte de sterke lichamen? — als 'n leeuw was ie in z'n jonge jaren geweest! — en vooral niet je zenuwen aftakelde?

Bij de gedachte aan dit innerlijk verval moest hij waarlijk met den rug van die ontstellende witte hand tranen van z'n oogen

vegen. En 't was opmerkelijk, maar sedert heb ik dezen misdadigen hercule meermalen tot schreien toe ontroerd zien zitten staren, want we zijn nu wel heel vertrouwelijk samen geworden. Waarlijk niet alléén, omdat hij gemeend heeft 'n paar keer goedertieren te moeten verzekeren, dat i k nooit bang voor hem hoefde te zijn. Ik had van m'n leven al met te veel gesjochten jongens omgesprongen — prees hij — dan dat hij m ij kwaad zou willen doen — of zèlfs maar probeeren om me op te lichten voor 'n krats...

Vanzelf was hij toen gaan vertellen uit z'n eerste kinderjaren. En wèl: „van mensch tegen mensch" — stelde hij uitdrukkelijk vast. Want ik had hem onomwonden overgebracht wat de recherche mij van hem gezegd had, — ook over z'n leugenachtigheid. En dit ambtelijke getuigenis had hem blijkbaar zeer voldaan. De erkenning, immers alweer, van alleszins bevoegde zijde, dat hij niet gesnoefd had, toen hij zich aan mij had voorgesteld. De erkenning, vooral, dat hij een „all round criminal" was. „Tot alles in staat". Wat toch óók een reputatie is, — waarop hij, naar mij later bleek, momenteel zelfs zijn heele wisselvallige bestaan gegrondvest heeft. Door le bon bourgeois, den gezienen burger, te epateeren met de verbluffende openhartigheid waarmee hij zich aanstonds aandient als te zijn de grootste misdadiger van zijn tijd — en de verwarring hierdoor ten eigen bate aan te wenden. Het verrassende, immers, ontwapent den natuurlijken tegenstander; stemt hem soms zwak, en in die zwakte wel eens toegevend, ja, zelfs een enkele maal goedgeefs. Psychologisch inzicht is in den misdadiger van standing een onmisbare eigenschap. Matheus Otto léeft voor 't oogenblik hiervan — hoewel van de hand in den tand, en zonder ooit zekerheid van „een diner" voor den dag van morgen. Veel minder van aan 't eind der week de huur voor zijn „mansarde" te kunnen voldoen.

Wat hem altijd rusteloos maakt en zinnende op een nieuwen inval, om een volgenden begunstiger tot afschuiven te bewegen. Juist als misdadiger zijnde, — en wel om de ènkele reden, dat hij immers zoo'n geduchte boosdoener is — waartoe hij dan expresselijk de eerbiedwaardigste notabelen zorgvuldig uitzoekt. En er aan 't andere einde van den telefoondraad welbewust om glimlacht. Want dit is nu zijn sport. Het boeiende, spannende, prikkelende, soms zelfs opwindende spel van zijn leven: om de braaf-

heid en het burgerfatsoen te exploiteeren door het bravourlijk getuigen van zijn slechtheid, van zijn diep gevallen staat. Zonder zelfs door een spoor van berouw clementie voor zichzelf te willen pleiten. Integendeel, expres te zeggen, dat hij in 't kwaad door en door verstokt is. „En nu moet ù me helpen om te kunnen eten, een behoorlijk diner, natuurlijk — of liever nog aan een week volledig pension, — een máánd, desnoods. Bij voorkeur met een nieuw kostuum erbij. Want als ik er sjofel en onverzorgd in de kleeren ga uitzien, dan begrijpt u, dat ik zóó al achterop ben, — ziet de wereld mij niet langer voor vol aan. Bovendien kan ik dan nooit eens een solide jas momenteel bij Tante Bet, alias de lennef, beleenen, om een tòch vorstvrijen dag van tegenspoed eveneens te maaltijden. Dat moet u in uw stand en positie inzien, niet waar? — Ja, vraagt u maar eerst na bij de politie: „H. 2078 internationaal", of ze me ook kennen? Of ik soms te véél van mezelf als spion en documenten-vervalscher, als misdadiger eerste klasse gezegd heb? — Hoe laat mag ik daarna dan bij u komen?"

Deze afspraken hier en ginder, ver uit elkaar, in de stad, met dominees, doctoren, advocaten, bankdirecteuren, — rechters! zoo mogelijk, — bij uit z'n spionnagetijd overgehouden diplomaten, wethouders, raadsleden, — liefst van rechts, om hun christelijke beginselen tartend op de proef te stellen, — liefst van uiterst links, om hun vrijgevochten leuzen te toetsen als paria zijnde en slachtoffer van den kapitalistischen staat, — hierover spreekt hij dan druk geaffaireerd als van zijn conferenties. En de laatste weken blijk ook ik in al deze geheimzinniger dan noodig schijnt opgezette „commissies" een rol te hebben vervuld. Want eenige malen per dag word ik opgebeld door vooral zijn intellectueele clientèle, om op zijn initiatief mij te vragen wie die meneer toch eigenlijk is.

Hij is namelijk op de gedachte gekomen mij dienstbaar te maken aan zijn jongste ondernemingen door 't beloop van ons gesprek op dien eersten middag. De herinneringen uit zijn werkelijk wel heel erg wreede kinderjaren midden in de „verdorvenheid" schenen hem klein en weemoedig te hebben gestemd. Toen had ik hem nog eens weer gevraagd, wat hij verwachtte van deze trouwhartigheid tegenover mij. — Ja — spijt over wat hij zoo allemaal op z'n kerfstok had, en van 't leelijkste, daar kon natuurlijk geen sprake van zijn, als je geboren was en groot geworden in al dat smerigs, zonder ooit iets van liefde, — integen-

deel, juist enkel en alleen afgericht op misdaad. Of ik onder zulke omstandigheden soms óók niet naar den bliksem zou zijn gegaan? — Wat ik meende stellig te moeten bevestigen. — Goed. — Maar nu was er één omstandigheid: hij heeft een dochtertje, dat wat je noemt tot de jaren des onderscheids komt. Kijk, en dit vindt hij nu wel eens een beroerd idee: dat zoo'n meisje zal begrijpen wat haar vader voor een sujet is. — Niet altijd denkt hij dit zoo. Nee, gewoonlijk denkt hij: de wereld, die toelaat dat een mensch in die vuiligheid opgroeit, — en die daar dan niets anders dan vervolging, celstraf, wreedheid, afschuw, verwijt en gezemel voor over heeft, — als je dan bovendien nu wel weet hoe verscheiden van die deftigheid zèlf zijn — nee, dan vindt hij die nette wereld geen haar beter dan hij zelf is. — Maar hij is nu veertig jaar oud geworden, en de jaren in de onderwereld tellen dubbel, — de fut raakt er 'n beetje uit. Dan word je bàng voor de gevangenis, want zoo'n leven in de cel is afschuwelijk, afschuwelijk — en hij heeft er tabak van. Wat staat hèm nu te doen? Hij wil er gráág buiten blijven, buiten die gruwelkamer van de bajes. Maar zoodra hij een betrekking zoekt, — nog wel eens aangenomen wordt, omdat hij van alle markten thuis is, handig, welbespraakt in vier, vijf talen, goed gemanierd, — dan komt de politie en maakt dit uit. En, omdat hij toch óók eten moet — ja, wanneer hij dan maar weer een slag wil slaan, dan is hij er zóó alweer bij. Want geen rechercheur, die hem niet kent en bij alles valt de verdenking op Matheus Otto, die dan maar weer gearresteerd wordt en op 't politiebureau gehouden voor eenige uren, om verhoord te worden en weer los gelaten. Maar wie dat merkt, ziet er hem tòch op aan en geeft 'm geen kans meer om behoorlijk wat te verdienen.

— Dus?

— Ja, u kent zoo veel menschen, en ik dacht dat u me misschien van de vlakte af zou kunnen helpen in een fatsoenlijk bestaantje. — En óók zou ik u mijn heele leven willen vertellen, — omdat ik meer van die levens van u gelezen heb, en omdat u me dunkt het gesjochten menschdom nog wel zoo'n beetje begrijpt, — er niet bij moraliseert of op scheldt. Ik had zoo gedacht, — als ik dit allemaal eens kon ophalen, in verbànd met elkaar, — och, in mijn bedoeling leef je te jachtig om ooit veel na te denken, — wanneer ik 't uit mijn eigen mond zoo eens kalm mocht hooren, dan kon

ik mogelijk zelf ook nog eens begrip van mezelf krijgen in mijn omstandigheden. Ik houd heel veel van lezen, — op mijn gebied heb ik zelfs véél gelezen in de moderne talen, in 't Hebreeuwsch en 't Jiddisj vooral, — maar daar kunnen we 't later nog wel eens over hebben. Want rustig praten met iemand die óók z'n weet van 't leven heeft, — die zelf belezen is, daar kan ik soms naar snakken, — omdat je onder de jongens van de vlakte die ontwikkeling voor een verstandig gesprek zelden of nooit aantreft. 't Is al 'n heele Piet, die zichzelf 'n beetje in 'n vreemde taal kan behelpen, wat dan vroeger liefst Fransch was en, tegenwoordig, Engelsch, voor 't verkeer in de wereld. — Mogelijk ook worden de menschen — de enkelen, die d'r kop niet liever in 't zand steken om d'r fatsoen, d'r vroomheid te sparen — er ook nog wel 'n beetje wijzer van over wat er zooal in die maatschappij voorkomt.

— En — vroeg ik glimlachend — dan zou je vooral ook wel 'n duitje aan me willen verdienen?"

Even wat van z'n stuk gebracht, lachte hij mee: „u hebt me goed begrepen. Daar is 't me om te doen. U moet me helpen. Als ik vanavond de huur van me kamertje niet betaal, dan sta ik op de keien. Bovendien heb ik vandaag nog niet ontbeten en rook ik al die sigaretten van u op me nuchtere maag..."

't Hem zoo vertrouwde heele register om zijn relaties tot dokken te bewegen, haalde hij nu verder voor mij breed uit.

Nadat ik in 't bescheidene aan zijn schatting voldaan had — hij lachte maar eens vergoelijkend om die ééne stumperige knaak — bereidde hij zakelijker onze verdere transacties voor. — „Ik begrijp waar u bang voor bent, als ik ga vertellen voor uw rubriek. Dat ik volgens de politie zoo'n doortrapte leugenaar ben. En daar hebben ze ook niets te véél van gezegd. Of dacht ú soms, dat je als misdadiger met de wáárheid verder kwam? Wanneer je om eerlijk door de wereld te komen, al zóó gruwelijk veel moet liegen? Nou dan — grooter leugenbeest dan ik, bestaat er mogelijk niet. En nòg overkomt 't me wel, dat ik achteraf denk: hoe heb je 't in de gauwigheid zóó link aan mekaar gelogen? Waar haal je 't in ééne allemaal vandaan? Maar dit is nu eenmaal ónze capaciteit voor dat werk, — ons middel van bestaan, — onze beveiliging tegen 't risico, dat gróót is — nou, ik beloof je! U zoudt er óók nog van staan te kijken, als je dat allegaar eens hooren kon, wanneer ik goed doorsla. Om je dood te lachen... Maar, — tusschen

zaken en eigen maak ik althans 'n groot verschil. Onder de eigen jongens, bijvoorbeeld, lieg ik nóóit. Waarom ook? Maar tegenover de politie en justitie? — Die danken immers de heele reden voor hun bestaan aan òns liegen? Ja, waarop anders zou de rechterlijke macht, de advocaterij carrière, promotie maken, dan op ònze leugens? En 't valt me daar in, dat mogelijk de beste kans om op onz' beurt al die edelgestrenge en edelachtbare heeren eens fijn te deuken, zou zijn om een collectief contract met 'r lui te sluiten, dat de boeven nooit anders meer dan de waarheid en niets dan de waarheid zouden spreken. Want dan konden de heeren óók eens mee gaan kuieren met al die werkloozen. Zij doen immers niets anders dan ons, jongens, uit onze onrechtmatige broodwinningen stooten?

Maar in m'n privé leven, buiten de zaken om, — dan heb ik liever óók eens rust van al dat verzinnen. 'n Dokter onthaalt z'n eigen familie en vrienden thuis net zoo min op kinine of de keizersnee; — 'n tandarts peutert ze onder een borrel niet in d'r gebitten, — een behanger plakt als ie 's avonds vrijaf neemt niet àls nog maar nieuwe rollen op de muren bij 'm zelf thuis. — Net zoo min lieg ik ze op logement of in 't café wat vóór. En als ik voor u over m'n eigen levensloop begin — dan is dat vrijwillig uit mezelf. Dan is dat de natuurlijke historie van een mensch, die ik zelf ben, — waar ik op mijn manier, hoe vuil 't dan ook allemaal is, toch te veel eerbied voor heb om daaraan te knoeien. Want dan zou ik 't bederven, dan was 't niet echt meer *mijn* levensgeschiedenis. Bovendien zou ik met verzinnen altijd nog onder de werkelijkheid blijven. Ja, vèr! En voor mijn deel van nu meteen mezelf eens rekenschap te geven, heeft enkel maar waarde wat precies zoo gebeurd is. — Voor de politie zeven en negentig procent leugen. Da's nog onderschatting, want 't zijn er zoo mogelijk honderd. Hier, in deze gezellige kamer bij dat haardje als man tegenover man... — Dus: pieker dáár niet meer over. En dan moet u 't noemen: eerst over twee kolom, vet gedrukt, voluit mijn naam en voornamen, dat de heele keet meteen weet over wien 't hier gaat. Daarbij: „de grootste misdadiger van zijn tijd, — internationaal spion, — documentenvervalscher, — internationaal H. nummer...." Want op m'n rechtmatige titels ben ik evengoed gesteld, en die moeten er dus allemaal op...

— Nee, beste kerel, zóó zullen we 't *niet* doen. In de eerste plaats

moet ik met mezelf nog eens overleggen òf ik voor die biografie met jou wel in zee ga, — want, eerlijk gezegd, verwacht ik, dat ik veel last van je zal krijgen. En dan houd ik niets van al die bombarie ter aankondiging van weer 'n ander stuk in den rarekiek van mijn rubriek.

— Da's waar. Dat je 't allemaal maar doodgewoon en eenvoudig opschrijft zooals 't tot je komt, daarom juist mag ik graag van je lezen. En ook, omdat u in je boeken 'n elkeen in z'n eigen spraak zoo natuurlijk laat praten.

— Dank je, Matheus Otto.

— Wat ik óók in me jonge jaren graag van u heb mogen lezen — was van dat jongetje, van Boefje, — al was ik er als kind nog ja wat ongelukkiger aan toe.

— Bovendien, man, geloof ik voorloopig heelemaal niet aan dien grooten stijl van jouw boosdoenerijen en moet ik bezwaar maken tegen dien titel „grootste misdadiger van zijn tijd". Wij journalisten hebben wel geleerd 'n beetje critisch te staan tegen de zelfoverschatting van allerlei celebriteiten, die de ijdelheid hebben om gedrukt te worden met overdreven qualificaties...

— Je hebt gelijk. IJdel ben ik niet zoo zeer, — daar zie ik mezelf te zakelijk voor, al verwonder ik me wèl eens over m'n eigen ontwikkeling, — over m'n liefhebberij bijvoorbeeld voor lectuur en talen, maar vooral voor de philologie. Enfin — krijgen we 't óók later wel eens over. — Maar nu ik aan dat Boefje van u denk, valt me in: als we dit over mij eens „Boef" noemden? Dat ik verdorie 'n boef ben, zal toch wel geen mènsch van me ontkennen. Nou, en in mijn ooren klinkt dat in verband met dat joggie nog wel zoo'n beetje vertrouwelijk...

— Goed. In gevàl ik over je leven ga schrijven, dan zal 't Boef heeten.

— En wanneer weet ik dat dan, hoe of wat?

— Over veertien dagen. Voorloopig ben ik nog met andere dingen bezig.

— Over *veertien* dagen? Maar man, hoe kan je nou zóó iets méénen? Wij menschen hebben immers van 't één op 't ander nooit tijd te verliezen. En wie helpt me twee weken lang aan m'n diner?"

Maar ik moest 't hierop houden. En „Otje" bleek er zich aanstonds bij aan te passen. Want geen uur later was de eerste nobele

stadgenoot al aan de telefoon, om te vragen of 't waar was, dat ik over iemand, die zich de grootste misdadiger enz. noemde, een boek ging schrijven, en dat hij van 't rijke honorarium verder zou kunnen bestaan? Want die verontrustend groote man zat daar nu maar in de spreekkamer, deed allerlei verschrikkelijke verhalen over zichzelf, en wenschte financieel voortgeholpen te worden totdat zijn winstgevende conferenties met mij zouden beginnen. Drie, vier aanzienlijke burgers gemiddeld belden mij de volgende dagen min of meer verwonderd met dezelfde vragen op.

Op 'n goeden nadenmiddag telefoneerde hij mij zelf. Dat hij 't waarachtig zoo lang niet uit kon zingen. Dat hij in twee dagen niet te eten gehad had en vanavond uit zijn kamertje gemikt zou worden, — drie weken achterstallige huur. Zoo zou hij lang verhongerd onder de zoden liggen, eer 't eerste hoofdstuk van zijn levenskroniek ter sprake was gekomen. En in 't gemoedelijke vervallend, vroeg hij mij om voorschot op zijn vertellersgage.

Ik liet mij overhalen. Hij kon vijf gulden komen halen.

— Dan vlieg ik van den honger naar u toe.

Dit gesprek werd gevoerd omstreeks vijf uur. Om half tien 's avonds werd er gebeld. Eindelijk Matheus Otto. Wat onvast van gang zette hij zich hoog en geweldig boven mij uit tegen een wand van de vestibule schrap — en sliste en lispelde met een weerbarstige tong trage, zware kletspraat. — Waarom ben je dronken, Matheus? — Om de gezelligheid, vanzelf. — Als je honger hebt, doe je dan niet beter eten dan jenever te koopen? — Je moet niet kwaad op me wezen. Vrinden, de jongens, hebben me getracteerd, om de verschijning van m'n roman vast te vieren. Ze vinden 'm mooi, hoor. — Je leutert. — Op me nuchtere maag ben ik van die dikkoppen bevangen gemaakt. Maar geef me m'n honorarium vast. — Vijf gulden had ik je beloofd. Dat spijt me nu, want je gaat ze natuurlijk meteen met de jongens verzuipen. — Vijf gulden? Wat heb ik aan vijf gulden? Daar gaat zóó de helft van aan mijn auto. — Aan je auto? — Ja dacht u soms, dat ik dat verrekte eind naar Hillegersberg was komen loopen?"

Dit onverwachte ontwapende me volkomen. Ik gaf hem de twee rijksdaalders. Toen scharrelde hij moeizaam uit z'n vestzak vier koffiehuis-bonnen op. En witjes lachende zei hij: „da's van de vier diners, die ik vanmiddag geconsumeerd heb... Wat zou dat? Gisteren den heelen dag had ik waaràchtig niks te eten gehad.

Toen heeft vanmorgen die advocaat, die u ook opgebeld heeft, me vijf pop gegeven. Ik ben er meteen mee naar dat restaurant gegaan: Kellner, 'n diner. Toen dat verorberd was: Kellner, breng mij 'n diner. — Had je dien ober moeten zien kijken. — Maar ik heb 'n enorm gróót lichaam, dat, na de vasten, ontzettend veel noodig heeft... Vier heb ik er achter elkaar genoten... Al had ik 't alleen gedaan om dat snuit van dien kellner... Kan er niet nog 'n knaak bij?... Ja, 'n knaak moet je me er nog bij geven... Want morgen zit ik weer heelemaal blut."

Ik keek op dit aandringen eens omhoog naar den hercule, en m'n vingers deden nóg pijn van zijn hartelijken handdruk. — Toen lachte hij mij meewarig toe, en zei: „Ben je 'n beetje bàng voor me? Ik heb je immers gezègd dat ik u nooit kwaad zou doen. Als je nou maar 'n afspraak met me maakt wànneer ik mag komen vertellen, dan scheiden we in vrede. Zeg Maandag, tien uur. Zit ik bij je — prompt op tijd. Want 'n man van me woord, dat ben ik, óók als ik blauw ben. En nùchter kom ik, brandschoon. A'k 'n borrel vooraf neem, ga ik tóch over m'n leven opsnijden. En met leugens wil ik 't niet verknoeien... Dus, Maandag tien uur!

Toen zette hij zich moeizaam in postuur, stak op stijfgehouden beenen de straat over, sprak even met den chauffeur, die beleefd zijn pet lichtte, en klauterde binnen in den grooten, glanzend-blauwen auto.

2

Zijn liefhebberij in woordafleiding en zielkundige boeken

Den middag na Matheus Otto's min of meer gênante avondbezoek per luxe-auto belde z'n particuliere secretaris uit zijn naam op, om mij verontschuldiging aan te bieden voor de „onwaardige wijze" waarop zijn „patroon" zich „ten mijnent" vervoegd had. De oorzaak van zijn abnormalen toestand was „een intrige" geweest, — „smakeloos opzet van enkele... enfin, zoogenaamde kennissen, die blijkbaar afgunstig waren op zijn relaties met mij en die het er daarom op aangelegd hadden hem voor de conferentie... enfin, in een nog wel deplorabelen toestand te brengen" Maar hij schaamde zich oprecht en liet mij verzoeken hem zijn fout te willen vergeven. Nooit, nee, nooit meer zou hij zich in dezen vernederenden staat aan mij vertoonen.

Ik vroeg waarom Matheus Otto niet zelf aan de telefoon kwam. — Ja, er had zich in den vroegen morgen nóg een onaangenaam incident overheen voorgedaan. Hij was namelijk opnieuw gearresteerd...

— Dus dan gaat onze afspraak voor Maandag ook wel niet door?

— O, zeer stellig wel. Hij was een man van z'n woord... En bovendien: de secretaris kon mij met volkomen zekerheid verklaren, dat zijn principaal absoluut onschuldig was aan de feiten, waarvan de politie hem nu weer wenschte te verdenken: namelijk van de jongste inbraken om politieke dossiers te lichten. Getuigen hadden dit op het bureau trouwens zonneklaar aangetoond. Hij was dan ook alweer op vrije voeten.

— Dan zit hij nu dus vermoedelijk náást u aan 't hoorntje?

Even hoorde ik 'n beetje gesmoes. En inderdaad, — blijkbaar zeer content over mij, omdat ik de situatie uit de verte juist gezien

had, — beaamde Matheus Otto toen zelf mijn vermoeden en voegde er op uiterst keurige wijze zijn excuses nog eens aan toe.

Deze correcte omgangsvormen kenmerken onze sedert schier dagelijks voortgezette conversatie. En als er mij naar gevraagd werd, zou ik geen oogenblik aarzelen om te getuigen, dat H. 2078 internationaal, voor zoover ik hem tot nu toe uit onze gesprekken ken, een man is van innerlijke beschaving, met een zeer schrander, vlot intellect, een voor 'n autodidact in zijn omstandigheden vaak verwonderlijke algemeene ontwikkeling, en een zuiver, dus ook nooit sentimenteel, gevoelsleven.

Nog gisteren kwam 't zoo ter sprake, dat hij zei: „ik houd mezelf voor géén ploert, al heb ik dan ook nóg zoo veel, wat de wereld noemt: misdaden gepleegd. Ik ben stellig ook wel slècht hoor, — maar niet wreed. Ik zal nooit iemand noodeloos pijn doen, nooit iemand, dien ik aan kan, beleedigen. Ik zal geen misbruik maken van mijn kracht op zwakkeren, laat staan op vrouwen, — ook de diepstgezonken vrouwen kan ik niet anders behandelen dan met meelij, dus op mijn manier hoffelijk, zonder ooit van haar te profiteeren. En aan den lijve heb ik nooit opzettelijk iemand kwaad gedaan. Aan dom geweld heb ik 'n hekel. Al ben ik ontegenzeggelijk een boef, hoor, — want u moet me vooral niet idealiseeren. Maar grofheid, gemeenheid, ruwheid ligt nu eenmaal niet in mijn aard. Hoe 't komt, weet ik zelf niet — 't beroerde van den omgang in de onderwereld ligt voor mij vooral in de conversatie, in dien vuilen praat, in al dat vloeken en verwenschen, omdat ik hier zelf niet aan kan meedoen, — en mij op logement of in die obscure kroegen dan maar liever achter 'n krant verschans. 'n Goed boek, vooral zooals ik ze graag lees van zielsontleding, — je kunt er daar vanzelf je gedachten niet bijhouden, — onder al dat gezwets, gegok, geknok, — de liederlijke taal soms van prostituées. Nee, een goed, interessant boek neem ik 's avonds mee naar bed — al is 't daar nu te koud voor op mijn kamertje... zonder meubelen, zonder kachel of ledikant, want ik slaap op twee dekens over den vloer, — om tòch liever 'n *eigen* kamertje te hebben, op 'n béétje 'n ordentelijken stillen stand, dat ik zelf goed proper kan houden, — waar ik mezelf zindelijk kan onderhouden — dan in die vuile logementjes. Daar heb je dag noch nacht eens rust met jezelf, en je komt er licht in 't ongedierte... Nou, als je dáár onder komt, is 't met je restje menschelijk gevoel zóó gedaan..."

Onze eerste „zitting", — Matheus Otto houdt van zekere waardigheid in het benoemen van zijn dagelijksche bemoeiingen, wat hij vanzelf vooral ontleent aan de procedure van het recht, aan de jurisprudentie, — ons eerste onderhoud, dan, over z'n misdadige leven begon merkwaardiger wijze over: literatuur. Dit kwam zoo door zijn inleiding over de al genoemde vier centrales van den internationalen justitueelen dienst, waar immers onder nummer H. 2078 zijn vingerafdruk geregistreerd is. Hij legde mij uit: „wanneer ik in zoo'n wereldstad word opgevangen, en ik heb kunnen zorgen, dat ik geen papieren meer bij mij heb, — ja, door 't gemak waarmee ik talen spreek, kunnen ze ook op andere wijze mijn identiteit niet vaststellen — dan hoeven ze mijn vingerafdruk maar te vergelijken met de verzameling foto's, die ze hiervan keurig gerangschikt bezitten, en binnen tien minuten zijn ze er achter wie en wat ik ben..."

Hij maakte mij nu duidelijk hoe dit mogelijk is — in een heel rustig en systematisch wetenschappelijke verhandeling over de dactyloscopie. In dit verband besprak hij de internationale literatuur, van Lombroso en Bertillon af tot de moderne schrijvers, wier namen ik helaas nu al niet meer weet. De crimineele anthropologie bestudeert hij bij voorkeur in de stilte van zijn bed, of ook wel bij wijze van „hersen-training tegen de seniele aftakeling in de cel" — want hoe ellendig je verstand te lijden heeft door deze opsluiting, blijkt hem telkens weer de eerste maand van zijn vrijheid, wanneer zijn wonderbaarlijke geheugen voor cijfers, voor jaartallen en data, hem in den steek laat als hij een telefoonnummer noodig heeft, waarvan hij er anders eindelooze ritsen jaren lang onfeilbaar onthoudt. Het „menschelijk element", „de zielkunde", Freud en de psycho-analyse boeien hem in deze standaardwerken meer nog dan romans, omdat 't allemaal echter, directer is — en veel ervan kan hij aan zichzelf controleren. — Wat hem eenigen tijd geleden bijzonder getroffen had om de juistheid, was „Les hommes dans la prison", van Victor Serge. Het is in '31 uitgekomen in de gele boekjes, de geeltjes, en Panait Istrati heeft er een voorrede voor geschreven. — Om mij „psychologisch verantwoord" een denkbeeld te vormen van het leven in de gevangenis, moest ik dit vooral lezen. — Later is hij 't voor mij gaan koopen en kreeg ik het als een geschenk met een daverende opdracht en een zwierige handteekening.

Ja, Fransch heeft Matheus Otto zich zelf in die jaren voldoende geleerd, ook om 't te spreken en te schrijven, — zij 't dan grammaticaal niet volmaakt. Met Engelsch gaat dit beter, omdat Engelsch nu eenmaal de internationale taal is, ook in de wereld van de spionnage, van de misdadigers. En dan natuurlijk Duitsch. Verder heeft hij op den Balkan aardig wat Tsjechisch opgestoken. Maar 't Jiddisj beheerscht hij vlot. In 't oud-Hebreeuwsch kan hij het eerste boek Genesis lezen; in 't nieuw-Hebreeuwsch 'n klein boekje wel ontcijferen. En aan vergelijkingen van Jiddisj en Bargoensch doet hij graag. Zoo is hij in de gevangenis in Den Haag bezig geweest een Bargoensch woordenboek op te zetten, met de afleidingen erbij uit 't Hebreeuwsch, Arameesch, Jiddisj en andere talen. Hij meent zelfs een menigte nieuwe afleidingen te hebben gevonden, waarover hij uit zijn cel met erkende philologen in correspondentie geweest is. — En tal van met fijn taalgevoel ontdekte voorbeelden noemde hij mij. — Ook kende hij onder meer het zakwoordenboekje voor het Bargoensch van Köster Henke. Dan „Das Deutsche Gaunertum", van Ave Lallemann, waarvan het eerste deel in 1854 te Berlijn verschenen is — maar nu vrijwel verouderd. Bovendien vindt men ook in de volgende deelen van dit werk niet de in Nederland gebruikelijke dieventaal. Matheus Otto wilde zijn woordenboek verdeelen in vier systemen. Ten eerste het gesproken Bargoensch van de Nederlandsche misdadigers. Dan het Padjalders-bargoensch. Pad beteekent weg; jalders zijn loopers. Dit is dus de taal van de landloopers en kleine marskramers. Die zeggen bijvoorbeeld: „Michels jalt de bie" — ik neem de vlucht. Dan volgt het Martien-fokkers-bargoensch, — de spraak van de kermisreizigers. En ten slotte het Kramerlatijn, waarover hij onder meer in den jaargang 1862 van Eigen Haard een opstel had gevonden. De dratowitsjen spreken zoo nog wel onder elkaar: de ketellappers, trekkende lijmers en krammers van oud porcelein, scharenslijpers, venters. En als voorbeeld van hun spraakeigen schreef hij voor mij op: „Alpese mirm mar, ming knulles fiet nit nulles". — „Moeder, zeg maar: mijn zoon (man) weet er niets van". Op zijn verzoek heeft de conservator van de Bibliotheca Rosenthaliana in Amsterdam hem naar zijn Haagsche cel een aantal werken in het Jiddisj toegezonden, onder meer van Anski, Mendale Moicher Seforim. En van vijftien hon-

derd bargoensche woorden heeft hij daar de afleidingen klaar gemaakt.

Wel is er in Amsterdam een boek verschenen: „'t Joodsch in Nederland", van Polak en Voorzanger, waar ook enkele woorden Bargoensch voorkomen in dit verband, — maar hierom is dit werk toch niet begonnen. En juist over die afleiding mocht ik vooral in de gevangenis zoo graag dagen lang voortpuzzelen, want dan vergat ik alles daarbij, — en als 't mij onverwachts inviel, was 't Heureka! in me cel. Zoo heb je 't woord besjollemen, — wat betalen beteekent. Van „besjoelem", zeggen de philologen, want dat beteekent geld. Ik ging dan na de twee Hebreeuwsche uitspraken: de Sefardische, die in Spanje nog bestaat, en het zuiverste is, — en 't Askenasjitsj van de Oost-Joden. Waar je 't Ladino nog bij helpen kan, het Jiddisj van de Spaansche Joden. Zoo beteekent *be*bijs: *in* het huis, *be*sjalom: *in* vrede. Ik verbeeldde me nu een tooneeltje van een Oost-Jood, die daar ergens in Rusland of Polen bij zijn rijken schuldeischer komt. Zijn vrouw staat den man te woord. En dan roept haar echtgenoot, bang voor ruzie, haar toe: laat 't hem afmaken, laat hem betalen, stel hem tevreden: „besjalom him". Zoo kwam ik aan mijn afleiding...

— Maar als je iederen dag iets nieuws moet verzinnen om in 't leven te blijven, heb je voor zulk philologisch werk geen rust. Toch vond hij dezer dagen nog gelegenheid mij uit zijn leeg kamertje voor de aardigheid een briefje te schrijven in Hebreeuwsche karakters.

Al dikwijls had ik opgemerkt, dat menschen zoo aardig, ja soms schier kinderlijk argeloos kunnen worden als zij komen te praten over hun liefhebberijen. Dit ging nu dus óók op voor dezen doortrapten boosdoener. Hij sprak over deze dingen zoo warm, maar met een eenvoud en een bescheidenheid, die zich als 't ware verontschuldigde voor 't toeval, dat hij hiervan mogelijk iets meer wist dan ik in mijn stellig oneindig grooter en dieper belezenheid. Maar onder zijn vergenoegd en stil vertellen hierover was hij het naakte leven buiten deze veilige sfeer van de letteren dan ook heel voldaan totaal vergeten. Ja, nu en dan bleef hij 'n oogenblik verteederd zwijgen, wanneer hij zich weer den inhoud van zoo'n ontroerend of verblijdend mooi boek herinnerde. En waarlijk opgetogen van bewondering voor den schrijver, sprak hij hierover eerbiedig voort.

Dit gold bijvoorbeeld dezen Mendale Moicher Seforim, — een pseudoniem, dat Mendale den Boekverkooper beteekent. Zijn ware naam is Abramowitsj. Hij heeft in 't Jiddisj geschreven over het leven van de Oost-Joden, Polen en Russen. „Winsjfingerl", — het Tooverstafje, is zijn heerlijkste boek. En dan ook „Dos klaine Mensjerl" — van dat kind, dat tegen z'n Moeder zegt: „ik zie 'n klein menschje in je oogen". En als dan de Moeder antwoordt: „ook in jouw oogjes zie ik 'n menschje, me kind"... En zoo lang zij er dit menschje nog in zien kon, hoefde zij zich over het kind niet ongerust te maken. Ook later niet, als hij groot was. Maar ging 't uit zijn oogen weg...! Er waren groote menschen, die 't menschje uit hun oogen verloren hadden. Die waren zèlf verloren, — die hadden geen hart meer, geen ziel en geen geweten.

Tot tranen bewogen vertelde Matheus Otto mij deze innige samenspraak en bootste onbewust de zoete stem van de Moeder na... 't Duurde even tot hij zich hersteld had. En bitter viel hij toen uit: „zoo'n man moesten de rabbijnen natuurlijk vervolgen, 't leven zoo zuur mogelijk maken. De Baälim Hasjem, die in die landen zoo handig 't mystieke gevoel van de eenvoudige Joden misbruiken. Zij vonden goed, dat boeken in 't Hebreeuwsch geschreven werden, — in die rammeltaal voor de gebeden van 't volk, waar ze, behalve de studenten dan, immers toch niet veel van begrijpen. Die orthodoxe volksmisleiders, die Chassidim rabbijnen, die daar lekker leven ten koste van hun aanhang, door op hun bijgeloof, hun mystieke neigingen te speculeeren. Maar wanneer over dit leven boeken verschenen in 't Jiddisj, zooals Mendale voor hen schreef, — ja, dan zou het volk daar àlles van begrijpen, — dan kon dit leiden tot hun ontwikkeling, hun bevrijding. — Trouwens, Mendelssohn heeft hierop in zijn Duitsche en Hebreeuwsche boeken al veel eerder 't licht laten vallen. En dan is daar die andere schrijver in 't Jiddisj: Anski, wiens werken in New York gepubliceerd worden. Ja, bijvoorbeeld dat tooneelstuk in drie bedrijven „De Herberg" moest u van hem kunnen lezen...

Ik vind 't zoo jammer, dat ik in mijn wereld over deze dingen nooit eens kan spreken. Er zijn er maar dood enkelen onder de jongens van de vlakte, die verstandelijk zoo hoog staan, dat je ook eens samen over 't menschelijke gemoed kan praten. Zèlfs niet over de boeken van mr Pauwels, als „Boeven en burgers", — die ze toch moesten begrijpen — laat staan over philologie: — Al sla ik

dat kleine beetje ontwikkeling van mij warempel niet hoog aan, — daarvoor weet ik veel te goed, dat 't vol is van spelfouten, van hiaten en verwarringen. Ook de namen en moeilijke woorden, die ik op den klank af hier voor u heb opgeschreven, zullen wel niet heelemaal goed zijn. Omdat 't natuurlijk niet gegrond is op systematisch denken, op de allereerste beginselen van 'n beetje onderwijs. Want als 't bij mekaar acht maanden is, dat ik school ben gegaan — eerst 'n paar maanden bij meneer Koning in Amsterdam, — toen nog 'n kort poosje hier in Rotterdam op den hoek van de Raamstraat en de Westewagenstraat — nou, dan is 't veel..."

Toen stond Matheus Otto maar eens op om voor 't raam van mijn werkkamer uit te zien over den Bergschen Voorplas... Hij zei met 'n paar stille, weemoedige woorden waarom hij dat mooi vond. En dat 't hem denken deed aan zijn verblijf in Tsjechoslowakije. Daarop is hij begonnen, eerst aarzelend en zoekend, mij van zijn verste herinneringen uit zijn kinderjaren te vertellen. De sfeer hiervoor had hij eerst zelf gewekt.

3

Als kind in de onderwereld van kroegen en danshuizen

Matheus Otto vertelde:

— Het vroegste, waarvan ik zelf nog weet, was in Antwerpen. Maar later hebben ze me verteld, dat ik geboren ben in Amsterdam, op den hoek van de Damstraat en den Oude Zijds Voorburgwal, boven een café, dat nu nog bestaat. Volgens vader wou moeder me de borst niet geven, om haar vormen te sparen. In mijn zuigflesch kreeg ik meest koude koffie, — al was er toen toch nog geld genoeg.

Ik was hun eenig kind. Maar moeder had een voorkind mee ingebracht. Mijn halfzusje, dat zes jaar ouder was. Zij is ook erg beroerd terecht gekomen, — haar eerste man al heeft haar zoo half en half de baan opgestuurd. Want ze moet sprekend op moeder geleken hebben, toen die zelf nog 'n pracht van een meisje was. En zoo woonden we allemaal samen in bij grootmoeder, — die hield dat café. Want haar derde man was toen een groot zielenhandelaar voor 't ronselen van kolonialen. Vader bracht in die dagen soms transporten van wel honderd en meer van die jongens naar Harderwijk, — waar ze eerst 't kostgeld, voorschotten, drankcenten van hadden opgestreken. 'n Goudwinning.

De familie van moeder woonde in Dordrecht. Zij had van haar overgrootvader 't Italiaansche type, dat sommigen mij óók nog aanzien. Een circus-artist had haar al heel jong verleid. Zoo was vader bij z'n trouwen aan dat stiefdochtertje geraakt.

In dat café, waar al die geronselde kerels werden opgewarmd om vooral maar veel vertering te maken, — daar moet 't een beestenboel zijn geweest. Ik lag boven, zoog koude koffie en had daar vanzelf nog geen erg in. Maar m'n derde grootvader kreeg 't van

al dat ronselgeld te kwaad, gokte — kócht ook nog eens een boerderij, waar we allemaal heentrokken, — sjaggerde daarna in heipalen, in vee... Om kort te gaan, hij verpatste en verdronk met vader al z'n centen en grootmoeders centjes erbij. Ging toen wijselijk dood. En grootmoeder trok in bij vader.

Dit alles heb ik van hooren zeggen. Want mijn eerste ontwaken was in Antwerpen. In de Statiestraat. Weer boven een café, — de Cosmopoliet, de eigenaars waren Belgen. Daar, ergens heel hoog, woonden we op 'n kamertje boven. De heele omgeving van het toen nog houten station was in die dagen vol café's-chantants. Daar beneden ons in de Cosmopoliet hielden ze ook zoo'n allerkleinst soort van Klein-Bühne. Vader speelde er voor kellner en komiek, moeder zong er als chanteuse. 's Avonds tot 'n eind in den nacht waren vader en moeder dus altijd weg, deur van ons kamertje op slot. Mijn zes jaar ouder half-zusje deugde toen al niet, en wat daar in 't oneerbare de gevolgen van waren, als we samen maar altijd zonder toezicht opgesloten zaten in dat kleine hokje — nou, dat zèg ik maar liever niet.

Zóó zelden keken ze naar ons om, dat we soms honger hadden. Ik herinner me, dat we dan pruimen gapten. Die lagen in een mandje boven op een hooge kast. Dan ging me zusje op den rand van 't ledikant staan, ze tilde mij op haar schouders, en zoo moest ik de pruimen pakken. De pitten verstopten we onder dek. Maar als 'n enkelen keer 't bed opgemaakt werd, vonden ze die. Vader had 'n onredelijken haat tegen z'n stiefkind. Hij sloeg 't meisje net zoo lang, tot ze van pijn en angst onder 't bed kroop. Maar daarna bleven we weer zonder toezicht. En als we dan trek in eten kregen, stal m'n zusje centen uit vaders geldkist, — en, omdat ze nu ook telkens vergaten de deur op slot te doen, kon ze de straat op gaan om snoepgoed te koopen. Waarop ze weer geranseld werd. Zoo groeiden wij in verwaarloozing op. Maar dat zusje was een heel ondeugend nest. En vanzelf wist ze veel meer dan ik.

Nu bedenk ik me weer, dat ze op 'n avond tegen me zei — 't was in den winter —: „Otje, kom uit bed en kleed je aan." Toen heb ik die geschiedenis niet zoo begrepen, maar vader heeft 't me later uitgelegd. Ik mocht haar een hand geven, dan gingen we samen uit. Maar daarbij moest ik aldoor mijn oogjes stijf dicht houden. Als ik ze los maakte, dan *zou* ze me!

Op die manier ging ze met me de Keizerlei over, langs al die

groote café's. Ik moest dus het ongelukkige, blinde broertje voorstellen en zij liep te bedelen. — Van de centen gingen we fijn met de paardetram rijden, of met den omnibus — naar St. Anneke, snoepen en mosselen eten. Dit gebedel is een keer uitgekomen, toen vader en moeder me zusje eens dicht bij huis tegen kwamen in een langen rok, die haar nasleepte, met twee, drie mantels over elkaar aan, 'n stelletje dassen en 'n paar extra-schoenen onder 'r arm. Op dien kouden winterdag was ze armoedig aangekleed de huizen gaan afvragen en al die kleeren had ze gekregen, met nog 'n zak vol brood. Zij zal toen negen jaar oud geweest zijn.

Dan, later, zie ik ons verplaatst in de Amsterdamsche Nes, weer op 'n bovenkamertje, — achterin, tegenover Gerzon, bijgenaamd de Blauwpijper. Vader kellnerde. En uit dien tijd herinner ik me gruwelijke dingen voor zoo'n kleine jongen. Moeder was niet meer bij ons. Zij woonde als chanteuse in Rotterdam. Maar grootmoeder was bij vader ingetrokken, en dat was een heel brave, geloovige vrouw, de arme ziel, — en 't is waarachtig haar schuld niet, dat ik zoo geworden ben. Door al die harde dingen, die ik te zien kreeg, had haar goedheid zeker geen vat op me. Want vader dronk nu zwaar. En ik hield toch zoo ontzettend veel van vader. Iederen morgen, als hij uitging naar dat café, waar hij bediende, bedelde ik: „Vader, kom je vroeg thuis?" Hij begon daar 's ochtends om negen uur den boel schoon te maken, bleef er tot vier, en dan 's avonds weer voor den halven nacht.

Of vader en moeder van me gehouden hebben? — Misschien, op hún manier. In Antwerpen kwamen ze soms midden in den nacht thuis en hadden dan visch, chocola en van alles voor ons meegebracht. Namen ze ons uit bed, werd er gegeten en gedronken, — vader aangeschoten, moeder niet brandschoon. Enfin, 'n heele ruïne voor een kinderleven.

Maar dan, daar op dat kamertje in de Nes, dat ontzettende wachten op Vader, die immers beloofd had vroeg thuis te komen. Om vier uur ging ik voor 't raampje naar 'm staan uitkijken; drukte m'n neus àl platter en platter tegen dat glas. Dan telkens even terug naar den wekker, om te zien hoe laat 't nu al geworden was. En die goede grootmoeder, die maar suste: „ja, Vader komt wel, jongetje!" Langzamerhand werd ik dol van de zenuwen. En dat ging zoo dag aan dag. Dat ik me voorstelde: nu is hem iets overkomen — overreden, gevochten. De verschrikkelijkste dingen

zag ik met hem gebeuren, — in mijn liefde voor vader, die me toch al zóó vaak bedonderd had. In m'n wanhoop stompte ik m'n eigen voor m'n hoofd, sloeg me kop tegen den muur... tot ie 's avonds weer bezopen aan kwam zwaaien en me niet eens zag..."

Nòg weer moet Matheus Otto deze kinderherinnering in z'n breede kaken verbijten, en de tranen loopen hem langs z'n gezicht. Telkens, in 't verder verloop van zijn levensverhaal, komt hij op dit wreedaardige beschamen van kindervertrouwen terug.

Hoe lang dit zoo geduurd heeft, weet hij niet. Maar toen kreeg vader kennis aan een Duitscher, die bij hem in kwam wonen — met drie groote menschen nu samen, in dat keukenkamertje. Piepske werd de nieuwe vriend genoemd. En met dit heel klein Mofje is hij toen een eigen zaak begonnen. Want die kerel scheen in Duitschland centen gegapt te hebben. Hij was een geboren dief. Zat hij even in 'n café, dan moffelde Piepske 'n paar lepeltjes, 'n glaasje weg. Zondags mocht Otje wel eens met vader en hem mee naar den Jodenhoek, om inkoopen te doen — en dan heeft hij wel gezien, dat dat kleine ventje kans zag zelfs koperen traproeden in zijn broek weg te steken. Nou, en die twee compagnons begonnen toen samen het café-chantant Tivoli in de St. Janstraat. Er naast had je een aardappelhuis, aan den overkant 'n groentenwinkel. En in die zaak van hun, daar was 't 'n hel: rendez-vous, clandestien jenever tappen, publiek van kwartjesvinders en allerlei grauwe rotten, die daar samen en met d'r meiden kwamen gokken. Ook zeker soort jongens, die voor tandarts leerden, hadden er den loop heen, — en nu en dan een plok zwaar afgeladen studenten, als ze uit andere zaken gegooid waren.

— Op mij werd in dien beestenboel niet gelet. Naar bed durfde en wilde ik niet. Dan kroop ik boven zoetjes achter de balustrade en zat maar doodstil neer te kijken en te luisteren naar dat publiek beneden.

Ze hadden een ouden vlakte-komiek gehuurd als coupletzanger, — en een verzopen pianist. Vijf, zes meiden van de baan werden opgefokt als chanteuses. Nòg hoor ik die deunen, die ze er zongen: „Oh, als me moeder 't eens wist!" — of: „Ik ben Carola, 'n schoon en aardig kind", — de sloeries! Want dat liedje mocht ik zoo graag, omdat ik 't van zoo'n klein Italiaansch ping-ping-orgeltje kende... En die dronkelap van 'n komiek, met z'n deftigen naam

maar heelemaal in de goot geraakt, die maakte zich 'n gloeienden drankneus van gaas, waar 'n electrisch lampje in zat, en dan jammerde hij:

Ja, zoo'n glaasje van Schiedam
Zet je hart in gloed en vlam.

Burgerpubliek kwam er zelden. Wel fabrieksmeiden, waspitten, koffiepiksters met d'r halfblanks-jongens, en 'n enkelen keer uit de betere klasse, die door alle lorum heen waren en voor champagne van zestig centen 'n tientje dokten. Zoo zie ik nòg dien gestranden dokter, van heel goede familie, maar totaal verdierlijkt. Hij liep altijd in een gekleede jas met afgetrapte broek en voddige manchetten ver over z'n handen. Die dweilde zulk soort café's af, om te zingen: voor een paar groote bellen jenever, aldoor datzelfde liederlijke lied:

Koop je huizen, koop je steenen
Vliegen henen.
Koop jenever in je bast:
Hoef je niet te strijken, niet te plooien
Maar kan je zóó in je s... gooien.

Daar halve nachten in m'n stiekeme hoekje zag en hoorde ik dit alles, — vijf, zes jaar oud: hoe vader die meiden aanhaalde in d'r korte baby-jurken, drie kwart bloot...

Maar nu bezin ik me, dat toen dat drama gebeurde..."

En weer moet Matheus Otto maar eens even uitkijken voor mijn raam, om zich te vermannen.

Met een moeilijk vlak gehouden stem vertelt hij, dat er een brief van moeder kwam uit Rotterdam. Zij wilde den jongen en Liesje 'n paar dagen bij zich hebben: „Ik ging toen wèl op school, maar u begrijpt: na zulke nachten zat ik half suf van den slaap in m'n bank, en 't eenige wat ik graag leerde waren versjes, waarvan ik er verscheidene nòg ken. — Enfin, die school was dus geen bezwaar om naar moeder te gaan. Vader zette m'n zusje en mij op de nachtboot en den anderen morgen haalde mama ons af. Zij woonde toen op de Smalle Westerkade. Maar er was in die woning iets geheimzinnigs, wat mij bang maakte, maar wat Liesje al gauw begreep. Want ze mochten van moeder met geen geweld in de voorkamer komen. Nou, me zusje, die veel pienterder en wijzer

was, paaide Otje, om daar tòch eens te gaan kijken. En zij over m'n schouder: „zie je wel, zie je wel? — allemaal mannekleeren". — Toen we bij vader terug waren, vertelde ze hem meteen: Mama hield 'n kostganger. En of moeder wel begrepen had, dat zij nu tòch verraden was? — maar gauw hierna eischte zij van vader een deel van de meubelen op. Die man van haar was een Duitscher, een zeeman, maar die geleerd had voor schoenmaker. Later zijn zij samen in Antwerpen gaan wonen. En nu vroeg moeder om háár Liesje te geven, dan zou ik bij vader blijven...

Heeft vader moeder tòch lief gehad? — denk ik nu wel eens. 't Is moeilijk de ziel van een mensch te ontleden, vooral als 't je eigen vader is. Maar in ieder geval is vader na deze geschiedenis nòg meer gaan zuipen. Misschien was 't wel door de krenking van z'n ijdelheid, — de gedachte dat hij nu terug gesteld werd voor dien anderen man. Want liefde, — nee, liefde geloof ik niet dat er in hem was... Ik vind 't beroerd om te zeggen van m'n eigen vader, en och, de omstandigheden zullen er ook wel toe hebben bijgedragen, — maar toch kan ik geen achting voor hem hebben. — Nou, en in zijn baloorigheid heeft hij met zijn lavelooze drinken daar die zaak van Tivoli heelemaal afgebroken..."

4

Een inzicht in zijn levensbestaan

Nu wij den laatsten tijd geregeld met elkaar in contact zijn — omdat Matheus Otto den omgang óók vriendschappelijk wenscht te onderhouden op de dagen, dat we geen „zitting hebben", door me telefonisch, veelal tegen een achtergrond van stemmengeroes en radio-geknars, op de hoogte te stellen omtrent zijn vaak van uur op uur wisselende levensomstandigheden, — in verband waarmee hij mij dan nog wel eens verzoekt zijn nieuwe relaties „naar waarheid" over hem in te lichten, indien zij zich hiertoe eventueel tot me mochten wenden, — of ook wel zoo maar, om mij deelgenoot van zijn voldoening of zijn teleurstelling te maken, wanneer eenigerlei transactie naar genoegen geslaagd is dan wel onverhoopt „afgeknapt", — veelal bovendien schriftelijk met herhaalde briefjes van vertrouwelijker mededeeling, die langs den draad zoozeer niet safe schijnen, — maar vaker nog over aardige, interessante, leerzame dingen van wat hij in de openbare leeszalen in zelden of nooit gevraagde boeken heeft gevonden, dan wel in Jiddisje, Hebreeuwsche couranten, sectarische Hollandsche blaadjes, organen van fascisten, „Hakenkruisers", communisten, revolutionaire socialisten, die hij allemaal belangstellend tot zijn naricht volgt, — ja, door op deze wijze zijn „misdadige bestaan" geregeld te mogen volgen, meen ik hier nu ook eenig beter inzicht in te krijgen.

En dan komt voor mijn begrip vrijwel alles wat hij doet en misdoet voort uit de ons, min of meer gerangeerde menschen, onbewust geworden dwingende noodzaak, dat er elken dag weeraan twee, liever drie, maal gegeten moet worden, een paar sigaretten gerookt — wat nòg onvermijdelijker is dan eten, in een opgejaagd leven, — gewóónd, — en wanneer die woning kaal is en 's winters

onverwarmd, dat er dan verwijld moet worden in café's, om de lange uren beschut en zittende na vermoeiende expedities door de stad rond te komen, waarbij de maag, naar Matheus Otto's ervaring, op den duur zich nog minder verzet tegen nu en dan een borrel jenever, dan tegen gestadig zure kwast en te lang doorgekookte thee of slordig gezette koffie. Wie zich dan voor zijn conferenties correct wil aandienen bij notabele heeren, autoriteiten, moet op tijd zijn zuinig gedragen kostuum eens bij een kleermakertje op de helling zetten en herhaaldelijk zijn één paar schoenen laten lappen. Het linnen, dat vooral naar het uiterlijk den heer maakt, behoort glanzend gestreken te zijn, — eens met een nieuw overhemd of een das te worden aangevuld. Dan zijn er om den zooveel tijd dringende uitgaven voor zeep, scheergerei — behoorlijk briefpapier, dat je in de „burger café's" maar zelden ongerept vindt, — en ja, men komt op de vlakte ook vaker dan in hoogere kringen een bekende tegen, die honger heeft, die in den neerslag snakt naar een bel hartelijke genever. En No. H. 2078, aan den lijve vertrouwd met wat dit allemaal zeggen wil, kàn 'n mensch in nood nu eenmaal niets weigeren — al moet hij er zelf 'n slag voor slaan. De aard van den misdadiger is in den regel royaal, voor zichzelf en zijn evennaasten.

Wel, iederen morgen weeraan, als Matheus Otto wakker wordt, vermoedelijk lichtelijk stijf en pijnlijk en nog altijd niet door en door warm op zijn bed van een dubbele deken over den vloer, dan staat daar voor zijn in de vroegte waarschijnlijk nog wel eens 'n beetje grimmigen kop alweer meteen dat beroerde rijtje dreinende levensnoodzakelijkheden zijn opwachting te maken. Onze Boef, met zijn gereede belangstelling voor de literatuur van alle tijden in vele spraken, met zijn liefhebberij voor psychologische studie, crimineele anthropologie, voor taal-ontleding, folklore — hij meent dan, dat hij nu 't liefst in een wat behagelijk ingerichte kamer zou ontbijten, zooals andere menschen plegen te doen, vervolgens een pijp stoppen en in die stille omgeving over zijn boeken gaan zitten.Omdat hij, uit dat brandende, schrijnende, laaie leven van hem, tegenwoordig denkt te hunkeren naar „een bezadigd. contemplatief en meditatief bestaan" van rust en enkel geestelijke voldoeningen, — bij voorkeur in een streek, waar de natuur, die hij lief heeft, tot zijn verbeelding spreekt. Zijn stemming is vreedzaam beschouwend geworden, — voorloopig uitgetuild voorzeker

in dat rustelooze reizen en trekken, in felle actie en veel wraak op het dan toch ook zóó meedoogenlooze noodlot van zijn geboorte. — Wraak, geenszins uit boosaardigheid. Mogelijk soms met 'n lichte Schadenfreude. Maar grootendeels uit de verstandelijke overweging, dat de wereld hem van kind af evenmin al wat wreed, ellendig en gemeen is, bespaard heeft, en dat hij, onvermijdelijk, misdadiger geworden, hierom geenszins minder zijn deel wenscht voor de levensnoodzakelijkheden, — hoe hij er aankomt gêneert niet. Och, en de wereld, die hij op zijn manier zoo lang bedrogen en opgelicht heeft, ook al doordat zij zijn geestelijken aanleg, zijn bijzondere schranderheid immers geen ànder emplooi heeft gegeven — de wereld en hij zijn lang quitte. Want hoe heeft zij op haar beurt zijn wraak weer gewroken met ontelbare maanden celstraf in vele binnen- en buitenlandsche gevangenissen, met haar opzet, om hem er onder te houden, — niet 't minst, omdat hij, ooit weer in 't maatschappelijk verband opgenomen, immers veel te veel weet van de duistere onderstroomen der maatschappelijkheid, van haar domheid, haar dwaasheid, haar zelfzucht, haar wreedheid, haar onfatsoen, haar schijnheiligheid, haar corruptie. En hiervoor is deze zelfde intelligente, listige, zoo noodig zich keurig gedragende boef, met zijn onmiskenbaar persoonlijk overwicht, bij geval dan ook immers herhaaldelijk gebruikt, — waar het doel de middelen heiligt.

Dus — bij het ontwaken al, moet Matheus Otto dan, meest zelfs zonder eerst 'n kop warm drinken, meteen weer verzinnen: hoe kom ik vandaag, uit mijn onderwereld, opnieuw even binnen in die mij krampachtig buitensluitende, geordende samenleving, waar immers beschikt wordt over het geld en alle wereldsche goed, om er mijn dagelijksche, als 't zijn kan mijn wekelijksche portie, uit los te peuteren en liefst nog wat meer.

Slag op slag sta ik verrast hoe in die scherpzinnige hersens dit dan door virtuose combinatie van omstandigheden en overwegingen, op grond van zijn psychologisch inzicht, zijn diepe menschenkennis, zijn wederervaring — met gebruikmaking van kleine gebeurtenissen, van soms eigen nietigste verworvenheden, — en scène gezet wordt. Een héële reeks fantastisch schijnende plannen tegelijk, waarvan er gemeenlijk tenminste toch wel één gelukt. En ik moet eerlijk bekennen, dat deze gewaagde en vernuftige zetten mij boeien, meer nog dan 'n wereldschaaktournooi, omdat

't hier toch op het alledaagsche, nuchtere, uitgerekende leven ingaat — waar iedereen op eigen verweer bedacht is, zoodra 't om de lieve centjes te doen is, en waar alle machten, die H 2078 met zijn eindeloos lange zondenregister kennen, — erger, die hij er zelf herhaaldelijk loos heeft tusschen genomen — hem dus aanhoudend laten „aflenzen", om zoo mógelijk aanstonds zijn opzet te verijdelen en liever nog hem voor langen tijd weer onschadelijk te maken, zoodat hij zich toch steeds min of meer vogelvrij moet gevoelen en aldoor op z'n qui vive.

De middelen, die hij toepast, — buiten alle gewoonte geworden regelen van de moraal dan toch om, — door den rustigen toon van zakelijke vanzelfsprekendheid, waarop hij ze mij meedeelt, zijn zij meest zóó onverwachts, dat ik er aanvankelijk enkel maar om moet schateren. Al weet ik, dat ik als burger gehouden zou zijn, er integendeel onthutst, verontwaardigd over te wezen. Maar zijn filosofische glimlach hierbij, de eigen bescheiden voldoening voor zijn humoristischen zin, — die heel àndere gedachtensfeer, waarin zijn bestaan buiten de samenleving hem verplaatst heeft, zoo, dat hij het dáár alleen als zijn onrechtmatig jachtterrein beschouwt, hoezeer ook als strooper, — dit alles is dermate ongemeen, dat ik hem enkel maar aanvaarden kan in zijn andere wereld, en... ja, vaak hierin moet bewonderen om zijn schranderheid, zijn goedmoedig taai volhouden, zijn blijkbaar niet te knauwen rustige opgewektheid, onder toch óók steeds weer al die dalles, die grauwheid en rauwheid voor zijn ordelijken, gemoedelijken, van nature beschaafden en zelfs intellectueelen zin en zijn smaak in de goede gaven des levens. Om van zijn eenzaamheid nog niet te spreken, — niet van zijn angst voor de cel, — niet van zijn toch ook wel eens ontmoedigde buien, als hij toch eten moet, en al zijn zetten zijn zoo'n dag mislukt.

Er zal gelegenheid te over zijn, om u voorbeelden te vertellen van wat hij zijn affaires, zijn transacties noemt. Want, niet waar? — hij heeft er nu immers pleizier in mij die heel precies en onopgesmukt àllemaal te vertellen, om dit alles dan later, in verband en zuiver zooals 't geweest is, over te lezen in „het boek" — tot 'n soort zelf-ontleding, zelf-karakteristiek, tot een eigen objectief inzicht uit al die verwarrend jachtige woeligheid uit. Een psychoanalyse, maar nu dan ook oprecht en zonder 'n woord onwaarheid. „Dit wil en kan ik" — zegt hij, „dwars door al mijn liegen

heen, omdat dit liegen van mij zeer doel-bewust is, en gelukkig niet pathologisch. Ik ben er dan ook volkomen van overtuigd geen psychopaath te wezen: een onaandoenlijk koel verstandsmensch in het zakelijke, door de ervaring geschoold, — een gevoelsmensch en op mijn manier 'n intellectueel, zij 't gebrekkig gefundeerd, in mijn vrijen tijd, voor mijzelf en 'n heel enkelen andere, met wien ik bij groote uitzondering eens sympathiseer."

't Is aardig, zooals Matheus Otto met 'n zeker welbehagen over zijn clientèle kan spreken, — al heeft hij ze soms ook nòg zoo bedenkelijk „genept". Van zijn onbetwistbare fascineerende overmacht, — zij 't uitsluitend met verstandelijke middelen en nooit door geweld, want zelfs zijn felste vijanden zou hij geen haar kunnen krenken — maar van dit overheerschend fluïdum, dit biologeeren, als ge wilt, is hij zich rustig bewust, — wat hem onder alle omstandigheden zijn zelfvertrouwen laat behouden, mèt den nooit falenden steun van zijn slimheid, zijn op den duur hem toch vaak eruit reddende scherp geslepen vernuft. Al blageert hij hier ook nooit mee. Alleen als 't resultaat hem een enkele maal wat te lang uitblijft in zijn chronischen nood, schijnt 't mij toe, dat zijn despotische zin ongedurig wordt en dan draait hij de schroef naar mijn begrip nog wel eens meedoogenloos aan, — ja, als 't volkomen mislukt, kent hij soms geen enkele scrupule. Maar voor zichzelf aanvaardt hij 't alles ongeroerd, — schijnt hij boven alle levenskansen uit een fatalist, met inderdaad toch óók een eigen moraal, — die alleen verwonderlijk afwijkt van de gangbare zedelijkheidsleer. Enfin — door deze kwaliteiten weet hij zich sterk in zijn zóó van dag op dag zwevende bestaan, en hij speelt er soms goedig mee met zijn uitverkoren relaties. Glimlachend goedig, in een even geamuseerd welbehagen. 'n Enkele maal komt 't mij voor: als de vertooner van een marionetten-theater. Hoe genadeloos de rollen vaak ook zijn, die hij hen te zijnen gerieve laat vervullen, — al was 't vooral om zich te vermaken met hun domme, potsierlijke en zelf onbegrepen positie van slachtoffer, van onsterfelijk belachelijk dupe te zijn — ook als zij denken juist ànderen gruwelijk op de kaak te stellen. Zooals hij hen dan tegen elkànder uitspeelt, — met een kostelijk stil plezier van de eenige te wezen, die er klinkende baat bij vindt, terwijl hij hen zichzelf zóó stumperig laat blameeren, in den waan, dat zij dit hun vijanden doen. Want dan bevestigt dit hem opnieuw en ten overvloede in de larie

van al die schoone leuzen en gepredikte overtuigingen, idealen, — in de kwatsch van al die moraal. Hem, als misdadiger zijnde, wien ze lang geleerd hebben daar overal maling aan te hebben. Met zijn eigen begrippen van goed en kwaad hier falikant tegenin — van wat *hij* als gemeen, als ploerten, als misdadigers beschouwt, overeenkomstig zijn eigen verworven levens- en wereldbeschouwing, gepuurd uit de riolen van de samenleving.

En 't is verwonderlijk, als je dan soms hoort, *wie* willens en wetens dezen Matheus Otto tòch telkens weer 'n beetje helpen om in 't leven te blijven, met zelfs nog wel eens gul een extraatje er bovenop, — blijkbaar juist, omdat zij hem in al zijn misdadigheid kennen, alsof zij over misdadigers evenals over sommige artiesten oordeelen: je moet den mensch van den kunstenaar weten te scheiden. Dat wil zeggen: dan juist in omgekeerde evenredigheid.

Nu ik deze vergelijking neerschrijf, vraag ik mij af of er inderdáád niet tusschen kunstenaars en boosdoeners naar den stijl van H No. 2078 overeenkomsten bestaan, in de fantasie voor de ontwerpen van hun plannen, in het uitspinnen van de intriges naar een welbewust en liefst blij eindend slot, in het ageeren van menschen naar 's regisseurs oppersten wil, in de voorbereiding van de handeling, — in het scheppen uit het niet? — En soms, wanneer hij mij weer verrast met een relatie, met het noemen van een wèlbekenden, algemeen gerespecteerden naam, van mannen van maatschappelijk aanzien, met wie hij al sedert jaren bij tijden op min of meer vertrouwelijken voet verkeerde als hij zich weer eens tot hen gewend heeft... om een leening te sluiten, — wanneer mij blijkt, dat dit tijdelijk verkeer dan inderdaad uiterst gemoedelijk gaat, zonder eenig verwijt of gemoraliseer over en weer, zoo maar enkel als 't ware elkander waardeerend op den voet van menschen, die immers beiden 't leven kennen, — Matheus Otto, „misdadiger eerste klasse, spion, documentenvervalscher, eindeloos recidivist", met eenigerlei aanzienlijke autoriteit, en hoe zij samen gemeenzaam hebben zitten redeneeren, er maar eens hartelijk om hebben gelachen, — ja, dan tracht ik dit hierdoor wel te verklaren, dat bij den hooggeplaatste toch mogelijk iets gaande is met — laat ik 't in dikke woorden zeggen: het geweten van de menschheid, die dan ook alles heeft nagelaten om voor zoo'n kind, zoo'n jongen, zoo'n man de gevolgen van het noodlot der geboorte, van de perverse omgeving, van de verderfelijke invloeden

'n beetje te helpen afwenden, — die later niet ànders gedaan heeft dan achter den misdadiger aan laten jagen om hem telkens weer in de cel op te sluiten, — terwijl het lot hèn, zooals zij zich zelf dan wel eens heel eerlijk willen bekennen, even redeloos in alles verwend en bevoorrecht heeft. — Daar pràten zij dan, dunkt mij, samen niet over: zoo'n „groot heer" en zoo'n gesjochten jongen van de vlakte, maar in hun onderbewustzijn léèft mogelijk toch dit begrip, dat maatschappelijk oordeelen en veroordeelen tijdelijk opschort voor even iets van deernis, zelfs van... verwantschap, zij 't op een ander levensplan. En dan krijg je verhoudingen als met dien rechter, — in welke stad, waar deze magistraat tevens als regent over de gevangenis den gedetineerde nummer zooveel gekend heeft, doet er niet toe. Maar onlangs was hem een ridderorde verleend. En in mogelijk niet zoo louter spontane hartelijkheid had „Otje" hem opgebeld, geluk gewenscht, gezegd: „zooals u weet, ben ik al veel langer ridder... te voet, van de droeve figuur. Wanneer mag ik u de hand komen drukken?"

De gedecoreerde had geantwoord: „Kom dan maar meteen, Matheus." Voor een kamer vol gasten had de rechter zich toen eenigen tijd verontschuldigd, om den handdruk van H. 2078 te ontvangen. En deze had hierna gezegd: hij moest nu aanstonds op reis, omdat ik hem een aanbeveling gegeven had voor een betrekking. — En de rechter had hem meteen als reisgeld al het geld gegeven, dat hij in zijn zak had. — Maar Otje had gezegd, dat dit strekte voor het retour op den trein alleen, en hij had daarginds toch ook verblijfkosten. — De rechter had dit wel begrepen, maar hij was eerlijk 'n beetje court d'argent — en met den besten wil kon hij op 't oogenblik niet méér geven dan hij had. — Ja, maar H. 2078 kon niet wachten, want over 'n uur ging zijn trein. — Goed, dan zou de rechter mij even opbellen. Ik hàd echter Matheus Otto geen aanbeveling gegeven voor een betrekking in Amsterdam, ik wist van geen reis.

Later heeft de magistraat mij heel vriendelijk getelefoneerd hoe die min of meer pijnlijke omstandigheden zich toch nog hadden geredresseerd: Matheus Otto had hem, na mijn dementi, aan het verstand gebracht, dat zijn edelachtbare dit van die aanbeveling verkeerd begrepen moest hebben, — in zijn blijdschap voorzeker over de koninklijke onderscheiding en allicht wat geagiteerd, omdat binnen al die visite zat te wachten. — 't Was moge-

lijk. — Maar toen had M. O. toch nòg haast gehad vóór den trein, en dus sterker aangedrongen om 't resteerende geld voor verblijfkosten. De rechter had voorgesteld: „Kom dan over twee uur terug, dan zal ik 't wel zien te leenen van een vriend". Maar M. O. kòn niet wachten, en, — zoo besloot de magistraat op glimlachenden toon ons telefoongesprek: „toen heeft hij mij toch iets voorgesteld, wat mij nog nooit was gevraagd. Eerst, of ik 't dan niet zoo lang kon vragen van mijn huishoudster, die ik immers opzettelijk steeds buiten deze discrete aangelegenheden houd. En vervolgens: of ik dan niet 't een of ander gauw even naar de bank van leening kon brengen. — Ja, dáár heb ik toch waarlijk even van staan te kijken..."

Den anderen ochtend vertelde Matheus Otto mij welvoldaan, dat de goede rechter hem gisteravond er tòch nog iets had bijgegeven. „Uit oude relatie", — voegde hij er verklarend aan toe. Want 't was wáár: als deze rechter een gesjochten jongen kòn helpen, dàn deed hij 't ook. — En eerst toen ik bij dit eenvoudige verhaal onverhoeds mijn lachen niet kon houden, toen glimlachte de Boef vergoelijkend mee.

5

Otje zijn moeder, vader, grootmoeder

Matheus Otto heeft mij, bij 't lezen van de proeven voor dit boek, gewezen op een vergissing in het eerste deel van zijn levensverhaal (3). En omdat hij zelf nu zóó consciëntieus wil zijn om alles strikt eerlijk en stipt nauwkeurig te vertellen, daarom verzocht hij mij beleefd deze onjuistheid te willen verbeteren. Want — meent hij — er hebben er te velen belang bij, om al wat H. No. 2078 zegt, als gelogen, of verdraaid voor te stellen. En op den kleinsten slipper zouden ze hem willen vangen. Daarom herstel ik, dat Otje indertijd in Rotterdam enkele maanden op school is geweest, niet — zooals ik schreef, op den hoek van de Raamstraat en Westewagenstraat, maar dat hij in dat hoekhuis, heel boven, met vader en grootmoeder gewoond heeft, en dat zijn school in de Helmersstraat stond. Hij herinnert zich daar nu uit zijn kinderjaren iets verschrikkelijks van: aan de juffrouwen en de jongens op die school had hij altijd, wanneer ze er hem naar vroegen gezegd: „me moeder is dood". — Waarom? Dat heeft hij nooit willen ontleden. Maar nu meent hij wel, dat dit onbewuste schaamte is geweest. Omdat moeder van vader was weggeloopen naar een anderen man. Omdat hij bang was — dit herinnert hij zich nu ineens stellig — dat z'n kameraadjes haar dan met een gemeen woord zouden noemen... wat hij toch zoo dikwijls thuis van vader en anderen hoorde, — maar wat hij als kind van z'n moeder niet zou kunnen verdragen. — En nòg denkt hij hier liever niet aan. — Maar wat gebeurde er toen voor ontzettends? Op een morgen riep de juffrouw hem uit z'n bankje voor de klas. En toen zei ze opeens: „Otje, kom eens hier. Waarom heb je me voorgejokt? Je moeder is niet dood. Ze staat buiten op je te wachten..."

Matheus Otto vertelde mij dit nu, in een ontroering, die hem

verraste, — en die hij glimlachend verbeet, omdat hij zich altijd gêneert, wanneer hij z'n gevoelens niet beheerschen kan. En op een glimlachend vergoelijkenden toon, maar met een onvaste stem, ging hij voort: „Toen nam de juffrouw me bij m'n handje, en leidde me netjes naar de buitendeur. — Daar stond een dame, een imposante vrouw. — Ik had haar in langen tijd niet gezien, — kijk haar aan... en loop heel hard weg... Wat heb ik thuis toen ellendig zitten janken. — Want tòch trok me hart naar haar toe... Erg was 't, erg. Ja, dat was hard voor me, toen. En nòg doet 't pijn...

Die tijd in Rotterdam... Uit Groot Mokum was vader er heen verzeild met 'n vent, waar ie toen weer zoowat samen mee deed, — 'n vergulder, langs de huizen. Wat ze verdienden, verzopen ze... en thuis dagen van echten honger. Moeder kon toen m'n halfzusje ook weer 'n poos niet bij zich velen. En die woonde dus bij ons...

Achting voor me vader? — Hoe dikwijls ik later ook m'n best gedaan heb 't allemaal voor den ouden man 'n beetje vergeeflijk te maken, — ik kàn toch niet anders zeggen dan dat hij in z'n zwakheid een ploert was. Want in die dagen heeft hij onz' Liesje, die toen veertien jaar oud was en 'n aanhalig mooi meisje, — hij heeft 'r toen bij moeke Charley, dat beruchte wijf met al die hondjes, in de Zandstraat gegeven, om 'r zoogenaamd voor chanteuse op te fokken. Als je er kwam in die spiegelzaak, dan werd ik als jongen misselijk van dien stank van hondjes en al die smerigheid. Soms bleef Liesje 'n nacht weg. — Je haalt niks uit, hoor", — zei vader dan tegen 'r — „want dat wil ik niet." Maar zonder verder te vragen streek hij er den anderen dag de centen van op. En dikwijls genoeg stuurde hij mij dan 's morgens, voor ik naar school ging, er heen, om alvast bij Liesje in die keet daar het geld van den nacht te halen... Wat moest die arme grootmoeder — denk ik nu dikwijls — die toch zoo'n echt brave, vrome vrouw was, daar stilletjes allemaal onder geleden hebben. Want in 't burgerweeshuis had zij een knappe opvoeding gehad. Later had zij in Amsterdam gediend bij een rijke familie... Ik ben er vaak genoeg door me vader heen gestuurd om geld of 'n prakkie eten... toen we gebrek leden, in Amsterdam nog, waar vader die zaak van Tivoli immers radicaal had opgezopen — nadat hij wist van moeder met dien zeeman.

Altijd had hij gedronken, en veel. Nu was 't bar. We hadden een klein kamertje gehuurd in de St. Nicolaasstraat. Dat vergeet ik nooit. 'n Kamer op zolder, — en van m'n leven heb ik niet zóóveel vlooien en wandluizen gezien, al ben ik daar later in België aardig mee vertrouwd geraakt. Al onze meubelen waren verkocht. Niets was daar meer dan een paar bossen stroo om op te slapen. En honger, hònger! Dat heeft 'n heelen tijd zoo geduurd. Vader verdiende af en toe 'n paar gulden met kellneren in een theetuin aan de Weesperzij. Maar toen gebeurde er 'n wonder. Een halfbroer van hem was 'n jaar of dertig geleden naar Indië vertrokken en nu daar gestorven. Nooit had iemand meer iets van dien man gehoord. Nu gaf dit gescharrel met 'n notaris en advocaten, met dit gevolg, dat daar in de ruïne ineens 'n erfenis viel van tweehonderd gulden. Dat begrijpt u. Vader met mij naar 't Waterlooplein om op de Luizenmarkt zes stoelen, 'n tafel, fornuis, potten en pannen te koopen. We huurden 'n woning in de Wagenstraat. En toen ging 't er voor vader om, de overgebleven centen in den kortst mogelijken tijd in het grootst mogelijke kwantum jenever om te zetten.

Naar school ging Otje niet meer. Ik zat liever thuis te lezen, in van die schund-romans, waar ik de centen thuis voor gapte om ze in de Houtstraat te huren in een zoogenaamde „Volksbibliotheek". De schoften, die daar blankweg al die vuiligheid uitgaven aan zoo'n kleinen jongen, om er z'n geest en zinnen verder mee te vergiftigen. De valsche graaf, Regina of zestien jaar levend begraven, gruwelverhalen uit krankzinnigengestichten en bordeelen....

Maar weer kwam er uitkomst. Vader kreeg werk als kellner in een van de beruchtste nachtknijpen van de stad. Een zekere Jacques R. hield daar op Oud-Holland zoo'n slampamperzaak, waar hij zelf dood is blijven zitten achter de tapkast. Achter de waskaarsenfabriek had die kerel drie houten huisjes opgekocht voor die knip en daar had hij 'n stuk of wat prieeltjes bij gezet ten gerieve van de dames en heeren — alles bij nacht. 's Morgens om tien uur moest vader er zijn, om dien zwijnenstal te redderen, en dan van 's avonds af weer tot 's ochtends 'n uur of vijf, zes. Maar soms kwam hij dagen aaneen heelemaal niet thuis. Zóó'n keet als 't daar was, heb ik nooit meer beleefd. Nacht aan nacht werd er geknokt. Dan liet de patroon daar in z'n zatten kop

twee jonge beren op los, die hij in 't hok klaar hield voor als 't hem te mats werd. Met een revolver en een ploertendooder zat hij aan z'n toonbank — zoo'n beest van 'n mensch. — Maar al herhaaldelijk had de politie er een inval gedaan en hem gelast die prieeltjes af te breken. — „'k Zal gek zijn" — antwoordde Jacques — „die heb ik zelf gebouwd, — om ze daar nu weer weg te halen?" — En die zaak bleef bestaan. Na z'n dood stonden ze er nog. Op 'n keer was er aan die houten brug over de Ruisdaelkade een keurig rijtuig met twee paarden voorgereden, en daar stapten 'n paar heeren van de justitie zelf uit, om een eind aan den toestand te maken. — „Afbreken!" — „Wil je die prieeltjes hier weg hebben?" vroeg de patroon. Hij haalde een hamer, een zaag, een beitel en zei toen: „Hier is gereedschap. Ga dan je gang maar."

In dien tijd, altijd zonder toezicht, zwierf Otje veel door de stad, liefst over de markten en rookte sigaren. Want voor drank had vader alles over, maar voor de huishouding niets. En als je 'n jongen in je groei bent, dan lust je toch wel wat. Dus eerst uit nood, wanneer vader tòch weer blauw in z'n bed lag, stal hij centen uit z'n vest voor een flink morgenmaal. Aan de kraampjes kon je uierboord en voor 'n cent zogies krijgen. Dat waren stuk gekookte groene erwten met een straal peper er over. Voor tien centen zogies at je je zat aan. Dan 'n zakkie sigaren, en nu wist hij in de Amstelstraat 'n bibliotheek, waar ze aan kinderen van 'n jaar of tien voor 'n dubbeltje nog gepeperder kleine boekjes verhuurden, van Amor en Venus, enzoovoort. En dan zette hij den rieten leunstoel voor 't raam, — ging zich zitten opwinden aan 't lezen, rooken, soms 'n zak vol lekkers erbij. Want nu was hij tijden lang dagen en nachten alleen, omdat grootmoeder dan weer zoo lang bij tante inwoonde. Eten werd er niet gekookt. Zogies, dubbeltje soep, versche boterhammen met suiker. Als vader 'n paar uur geslapen had, ging hij uit om voort te drinken... Tot ook hij die nachtknip voor goed uitgeknokt werd en de verdienste weer heelemaal ophield.

Toen kwam arme grootmoeder weer bij ons terug, in haar eerlijke geloovigheid. En telkens probeerde ze mij te sussen door te zeggen: „och, Otje, God doet 't en wat God doet is altijd wèl gedaan." Of vader haar met opzet zoo exploiteerde? Want geëxploiteerd wèrd ze, die ouwe ziel. En nu weer ging ze aan 't was-

schen en strijken, voor de chanteuses en publieke vrouwen in de buurten, waar we altijd gewoond hadden. Daar moest Otje dan in die zakies van Nes, Warmoesstraat en de dwarsstraatjes uit naam van grooten Otto gaan vragen of grootmoeder asjeblieft de Bühnen-kostuums mocht strijken, — voor dertig, soms veertig centen. Ja, dat harde lot van grootmoeder. Want ik heb u nog niet verteld, dat ze indertijd, door een tante, die haar tenminste twee ton had nagelaten, schatrijk was geweest. Wat die drie mannen van haar er allemaal doorgelapt hadden. En nu moest ze nacht aan nacht de babyjurken, die hemden met kant, van al die lichte vrouwen staan strijken. Ik bracht ze op een draffie rond, om vóór den avond de centen te hebben om eten van te koken. Maar dat soort vrouwen is proper van aard en royaal. 't Bracht wat in. Grootmoeder was een onderworpen slavin in 't werk, en altijd lief voor me... Maar er was toch te veel in dat leven dan dat ze me er voor heeft kunnen bewaren om naar den bliksem te gaan. Bovendien, als jongen ben je te springlevend, om gevoelig te zijn voor de vermaningen van zoo'n oud sloofje. Later, door 't begrip van 't leven, ben ik dat allemaal gaan zien. Ben ik haar in m'n herinnering toch nog wel dankbaar voor 't kleine beetje leiding, dat ze mij heeft willen geven...

Maar van die woning moesten we toen weer af. Nu trokken we naar de Govert Flinck, in de Pijp. De toestand werd slechter. De waschjes werden goedkooper, vader bracht geen bliksem meer in. En ja, da's waar, toen ben ik weer een tijdje op school geweest. En daarna is vader met 'n zooveelsten-rangs circus mee-getrokken. Die directeur, de Doodslager bijgenaamd, zoo'n stuk zigeuner, was om een moordgeschiedenis uit Duitschland gevlucht en had nu Otto Sr aangesteld als zijn... Geschäftsführer. In 'n geleend knap pak deed hij zich altijd nog wel 'n beetje voor, om bij de burgemeesters verlof voor een voorstelling te vragen. Verder voerde hij op zijn manier de administratie en bediende als kellner. — Gouden bergen had hij ons beloofd van het geld dat hij zou oversturen. 't Kwam zoo sporadisch, dat oude grootmoeder als schoonmaakster uit werken moest. Want ik was nog niet rijp genoeg om haar te helpen de zorgen 'n beetje te verlichten.

Dat kwam later, toen vader weer terug was. Ik had mij aangemeld bij een man, die in zoogenaamd tweede en derde abonnementen op groote bladen deed. Bij verschillende eerste-klas lezers

moest ik nu 's morgens voor dag en dauw de krant halen en brengen bij de tweede-klassers. Ze daar 's middags om een uur of vijf weer innemen en bij de derde-klassers uitdeelen. Dat bracht me een rijksdaalder in de week op. En hierop hebben we een tijdlang moeten drijven. Geen wonder dat er zwaar honger geleden werd, om van de ruzies met den huisbaas niet te spreken. Dus moest ik zien meer te verdienen.

Nu kreeg vader gedaan van een Duitschen fotograaf, dat hij mij als leerling aannam en eerlijk 't vak wilde leeren. Daar had ik plezier in. Want ik wilde toen nog gráág wat worden in de wereld. Grootmoeder zorgde altijd, dat ik met een knap broekje, een schoone blouse en gepoetste schoenen er netjes uitzag. Daardoor ben ik in mijn verdere leven tenminste altijd proper op mezelf gebleven. Maar vader heeft dit weer bedorven. Hij zei mij, dat ik altijd geld dat er overbleef van de klanten thuis moest brengen, om m'n weekloon wat aan te vullen. Op 'n keer vergiste een klant zich, — gaf mij bij wisselgeld 'n gulden teveel terug. Ik bracht dien aan vader, 't werd gemerkt — en de fotograaf gaf me gedaan.

Dit is m'n eerste oneerlijkheid tegenover vreemden geweest. Thuis had ik al veel eerder centen gestolen, zooals u weet.

En hierna zijn we uit Holland weggetrokken. Want nu had vader weer 'n vriend opgedaan, — 'n zoon van een familie, die groote zaken dreef, — eerste-klasse opvoeding gehad, uitstekend pianist, voor z'n eigen genoegen. Maar een dronkaard, — had z'n heele bedrijf en z'n verstand verdronken, zat aan de keien... alleen z'n pianospel was nog erg mooi gebleven. Deze twee trawanten trokken nu samen naar Antwerpen als colporteurs voor een beruchten Amsterdamschen uitgever van afleveringenromans. — En met de verhuizing, die toen volgde, is het tweede hoofdstuk van mijn leven begonnen, in die onderwereld van verdorvenheid naar meer internationalen, brutalen stijl..."

6

Matheus Otto als confrater journalist

Medewerker aan vier elkander heftig bestrijdende bladen.

Den laatsten tijd was Matheus Otto druk vervuld geweest van zijn medewerking aan een sectarisch weekblad, dat in die dagen vaak de aandacht trok door allerlei opzienbarende onthullingen, vooral uit de sociaal-democratische en de communistische partijen. En eerlijk gezegd wist ik niet goed wat ik hiervan maken moest. Aanvankelijk deed hij er nog wel ernstig over. Vond hij in zijn conferenties met den redacteur van dit rumoerige colportageblad eenige malen aanleiding om een kleine leening bij mij te sluiten voor het reisgeld naar Utrecht, waar de besprekingen moesten plaats hebben. En uit het loon, dat hij daar dan voor zijn journalistieke loopbaan ontving, betaalde hij mij steeds trouw per postwissel die luttele schulden terug. Al meende hij blijkbaar voorloopig een zekere geheimzinnigheid omtrent deze nieuwe relaties te moeten inachtnemen, — zelfs in ons wel zeer openhartig geworden verkeer. Alleen wilde hij best weten, dat hij er zeer geaffaireerd mee was, — nu en dan zelfs gebruik maakte van auto's. En ook, dat het hem blijkbaar in staat stelde zich tijdelijk 'n beetje ruimer, ja, nog wel eens iets joyeuser te bewegen. Als hij mij 's avonds, na terugkomst van zijn beraad in de bisschopsstad, naar gewoonte zoo maar eens opbelde, uit pure vriendelijkheid, kwam het mij voor, dat hij bijzonder spraakzaam en opgewekt was, — en 'n enkele maal sloeg hij dan een snaakschen toon aan, doelde hij blijkbaar op iets bijster grappigs, waarom ik dan maar voor de goede verstandhouding wederkeerig eens lachte — zonder echter te begrijpen, wat er precies gaande was. En dan, aan 't einde van de week, scheen hij brandend benieuwd te wezen naar

de verschijning van het nieuwe nummer van het weekblaadje. Telefoneerde hij mij geprikkeld, als hij 't nog steeds niet ontvangen had... Dat hij, als ze hem het orgaan niet zoo gauw mogelijk toezonden, een eind zou maken aan zijn medewerking. Maar dàn liet hij mij weer een aan zijn postbox geadresseerd telegram zien, bijvoorbeeld op 8 Maart 's nachts tegen twaalf uur in Rotterdam ontvangen: „Waar is de man morgenochtend elf uur Parkstraat. — Dee." En hij legde mij uit: „Dee" was steeds weer de veel besproken redacteur en de tekst beteekende een uitnoodiging om op genoemd uur wederom tot een bespreking over te komen. — Matheus Otto keek mij dan eens even onderzoekend aan of ik 't geval altemet reeds doorzag. En vervolgens schaterde hij hartelijk en langdurig. Sprak van een klucht... zóó mooi, zóó mooi! Dat ze op die manier allemaal op d'r beurt van hem, dien ze immers toch zoo'n schoft vonden, d'r trekken thuis kregen. En in 'n verkwikkend goed humeur vertrok hij opnieuw naar Utrecht.

Toen, op 'n morgen, bracht hij een heele serie nummers van het anti-communistische blad voor mij mee en liet mij de brieven van hem lezen, die hierin, op het laatst zelfs in facsimile, afgedrukt stonden, door zijn handteekening gewaarmerkt, voorzien van vet gedrukte schreeuwerige opschriften. Het handelde over niet meer of minder dan over in ons land, in de goede stad Rotterdam, voorgenomen *moorden,* voorgenomen „politieke moorden"; de candidaten om vermoord te worden stonden er met naam en toenaam bij genoemd, — en de aanstichtster van al dit gruwelijks was de „A.M.O.", wat beteekende „Algemeene Moord Organisatie", van de communistische partij.

Ik moet Matheus Otto ontsteld hebben aangezien. Want hij lachte me zóó geruststellend afwimpelend toe, — schudde dan krachtig eenige malen van nee en begon te proesten, dat hij er weldra letterlijk gierend van zat te schokken met de tranen van den onstuimigsten jool over z'n wangen. — „Wel ja" — bracht hij eindelijk amechtig uit: „deze heeren van het anti-communistische orgaan vonden mij immers óók al zoo'n onbetrouwbaren ploert, en ze hebben dit uitgeschreeuwd, toen de redacteur van de Tribune met mij als No. H 2078 internationaal had aangebonden. Nu willen ze mij zèlf als medewerker gebruiken; nu betalen ze mij daar zèlf voor..."

„En?" — vroeg ik, werkelijk ongerust.

„Nu heeft Matheus Otto, de doortrapte misdadiger immers, al dit lekkers aan 't adres van de communistische partij voor hen... uit z'n duim gezogen, net precies zooals ze 't graag hebben wilden."

— Is 't dan niet wáár, wat je daar allemaal boven je handteekening verklaart, Matheus?"

— Vliegt u daar dan zoowaarachtig óók nog in?" — viel hem blijkbaar tegen van mijn inzicht. — „Die móórden? — Die namen van slachtoffers?". — En dan schaterde hij 't weer uit. — „Die A.M.O., algemeene moordorganisatie? Waar nu de politie, dé heele pers, over in draf is? — Niets dan verzinsels van Matheus Otto, — omdat ze mij dan, als schoft zijnde, wilden gebruiken voor onthullingen, zóó als ze die verlangden van me, — èn, me hiervoor hebben beloond. — Al viel die belooning dan ook zoo bar niet mee. Want 't wordt hommeles met de geldschieters van het nieuwe orgaan. Hoe 't zij, voor mij is deze transactie nu stellig en vast weer afgeknapt. Geen cent meer uit te kloppen. Ze kunnen m'n gewaardeerde bijdragen niet langer betalen. Dus daarom zal ik u vanmorgen die heele klucht haarfijn naar waarheid vertellen, — al zit er voor mij ook een wròk om 'n bittere teleurstelling achter."

Zijn gegriefdheid verwerkte hij rustig in zichzelf, terwijl hij, uit de keurige kalfslederen actentasch, die hij aan den redacteur van 't bedoelde colportageblad dankt, langdurig het dossier op mijn tafel rangschikte. Daar kwam toen ook, 'n beetje verontrustend, een nieuwe browning uit te voorschijn. Matheus lachte er eens goedmoedig tegen: „zoo'n ding zou ik tòch nooit gebruiken", — zei hij, — „omdat ik zelfs geen musch zou kunnen aanschieten, want 'n ander schepsel zeer doen en zien lijden, al haat ik 'm nòg zoo, krijg ik nooit over mijn hart. Meneer „Dee" was bang, dat de communistische knokploeg me na mijn onthullingen te lijf zou willen, zooals ze hem zelf immers ook eenige tanden uit z'n mond geslagen hebben. Hij gaf me z'n eigen revolver, omdat hij er op bureau genoeg in voorraad heeft. „Je schiet ze maar voor d'r raap", had hij gezegd — „en wij zullen je met advocaten en alles er wel uit helpen. Wij krijgen je wel vrij!" — Is 't toch niet 'n pracht van 'n klucht, waar ze ook hier weer allemaal zoo stom zijn ingevlogen?

„Nou, luistert u nou maar. De wáárheid, hoor, 't is alles precies wat ik nu ga zeggen. We weten nu wel van elkaar, dat ik u met

geen onjuistheden last zou willen bezorgen. En 'n belofte aan 'n vriend, die heb ik nog nóóit gebroken.

„In Februari van het jaar '28 heb ik mij opgegeven om lid te worden van de Communistische Partij Holland...

— Wat had je hiermee voor, Matheus?

— Ik bezweer u, niet anders dan uit overtuiging. Ik was 't al eerder van plan geweest. Verwondert 't u zoo, dat ik vlagen van fel revolutionaire neigingen heb, als je zóó veel leelijks van de wereld hebt gezien en ondervonden als ik?

Noù. Maar de communisten lustten me niet. Niemand lust Matheus Otto in de burgermaatschappij, dacht ik, tenzij ze 'm noodig hebben in z'n misdadigheid en 'm daarvoor beloonen. — De deugd wordt beloond, — dacht u misschien nog. Ik weet beter; de misdaad, 't verraad, dat wordt veel royaler gehonoreerd. — Maar nu hadden ze me iets aangedaan wat me diep en diep gegriefd heeft. Ze hebben in de Tribune een waarschuwing tegen me afgedrukt, dat ik niet aangenomen was als lid wegens onbetrouwbaarheid. — Ik weet wel, dat dit vooral tegen de buitenwereld bedoeld is, en dat ze je dan toch als sympathiseerend lid beschouwen... Maar al moet je dag aan dag beleedigingen slikken, je als 'n hond laten afblaffen, wanneer je nu eenmaal in de onderwereld geboren bent, — dit, die waarschuwing in de Tribune, heeft me méér zeer gedaan dan ik dacht dat mogelijk was. Dus óók in hun proletarische organisatie kom jij niet binnen — dacht ik. Ze geven je onder al die gesjochten jongens, een klap in je gezicht — voor 't heele publiek. En anderhalf jaar lang heb ik er aan gewerkt om hun dit betaald te zetten. Al gebruikten ze me tòch in dien tijd. Al daalden ze af in mijn onderwereld, om inlichtingen van den schoft voor hun archief. Al namen ze nu en dan ingezonden stukken van mij op als „arcor", wat arbeiderscorrespondent moest beteekenen.

Tot ik eindelijk kans kreeg om mijn wrok te koelen. Toen ontving ik van een redacteur van de Tribune een uitnoodiging tot een bespreking. En verschillende malen hierna heb ik hem, op zijn verzoek ontmoet in een café aan den Binnen-Amstel in Amsterdam, heel kameraadschappelijk met hem een kop koffie zitten drinken. Ik, tegen wien openlijk gewaarschuwd was als een te onbetrouwbare schurk om lid te worden, met den redacteur van

het orgaan van de communistische partij. Hij wilde namelijk van mij, dat ik hun voormaligen partijgenoot, nu het rappaillaansche lid van den Rotterdamschen gemeenteraad, zou bespionneeren en zoo mogelijk compromitteeren, vooral door na te gaan in welke betrekkingen hij stond tot de politie, zooals zij van hem vermoedden. Ik moest mijn best doen hem op deze wijze onmogelijk te maken, „af te maken", met het oog op de aanstaande gemeenteraadsverkiezingen. Natuurlijk heeft die redacteur geen oogenblik gedacht aan moord. Wie denkt daar aan, ook in deze partij? En hoe ze aan den nonsens komen van die A.M.O., wat de algemeene moord-organisatie van de communstische partij zou beteekenen? — enfin, dat zijn natuurlijk alleen maar lasterlijke verdachtmakingen van wie zulke wapens meenen noodig te hebben in den politieken strijd. Van politiek gesproken, — hoe maakt u 't?"

Ja, over het naspeuren van dit raadslid in zijn particuliere leven sprak de communistische journalist met mij. En dan was er ook sprake van, dat ik in Rotterdam een blaadje zou schrijven: „De doode hand", — ter bestrijding van het kloosterwezen, met onthullingen over het kapitaal in de doode hand.

Ik verklaarde me natuurlijk tot al deze opdrachten bereid, — omdat ik er een inkomentje in zag voor mijn gesjochtenheid, maar vooràl omdat ik eindelijk hierdoor kans kreeg om de grievende waarschuwing tegen mij in de Tribune te wreken.

En dit viel mij gemakkelijker dan ik gedacht had. Want u weet, de politie, de recherche, kent Matheus Otto door 't heele land en verwent mij met een bijzondere persoonlijke onderscheiding. Nauwelijks met mijn lastgeving terug in Rotterdam, werd ik dan ook op straat weer eens belangstellend aangesproken door een ambtenaar van den geheimen dienst. Ik gooide een vischje uit. Hij sloeg 't aan den haak en zei: „Vader, jij hebt een opdracht". Ik viel door de mand en bekende: „Ja, de redacteur van de Tribune heeft mij opgedragen, om dat van de communisten afvalligen raadslid af te maken". Maar zulke politiechefs zijn niet zóó van gisteren, of ze kennen de beteekenis van dergelijke uitdrukkingen wel. Die meneer heeft vanzelf ook begrepen, dat bedoeld werd „politiek" afmaken. — „Wel" — zei hij — „dan zou ik dit het raadslid zelf maar gaan vertellen". — Ik voelde, dat nu *mijn* kans schoon stond om hun de waarschuwing in de Tribune, die mij zoo'n zeer gedaan

had, betaald te zetten. Ik ging naar de woning van den rapaillaan en zei hem, dat ik kwam op verzoek van dien politie-chef. Hij stelde zich eerst met hem in verbinding. En vernam dat het safe was: „Wat ik hèm vertelde, was waar". Ik deelde hem toen mee, dat ik hem op last van de relaties kapot moest maken, — suggereerde hierbij, dat dit beteekende: „hem vermoorden". Hij vroeg mij, om in zijn bijzijn aan den redacteur van de Tribune een brief te schrijven in zake deze afmaakpartij. Ik begreep, dat de loer, die ik hun wilde draaien, nu dus lukken zou. En ik schreef dezen brief:

W. K.,

Naar aanleiding van ons onderhoud op gisteren Donderdag 5 dezer, het volgende:

Ik heb zoowel den politie-chef als het raadslid gesproken en geloof wel, dat er iets te vinden is; ik moet echter begrijpelijkerwijze zeer voorzichtig te werk gaan om datgene te kunnen bewijzen, wat gij mij hebt opgedragen.

Nu zit ik echter voor de vraag: wat is van het meeste belang om eerst in de „T"(ribune) te kunnen uitspelen? nl. de schakel tusschen den politiechef en den rappaillaan òf de zaak op 1 Augustus? Laat mij s.v.p. spoedig een en ander weten.

Wat aangaat de veroordeeling voor de Vrijmetselaarsdocumenten, ik was nog juist op tijd om in beroep te gaan en zal de zaak eerst na de vacantie dienen in den Haag. Ik heb dus nog tijd om alles klaar te maken voor dien, óók de bladen waarover wij gesproken hebben!

Ik verwacht uiterlijk antwoord voor Maandagavond.

Gegroet (volgt handteekening).

Van dezen brief is eerst een facsimile gemaakt. Ik vroeg op verzoek van het raadslid in dien brief aan den redacteur om het antwoord te adresseeren aan den secretaris van de rappaille-partij te Rotterdam, — die blijkbaar bij de Tribune in Amsterdam niet bekend was. Erg snugger blijken ze daar ook al niet te zijn. Want weldra kwam het antwoord hier binnen:

Amsterdam, Maandagavond.

W.K.

Ik was vanmiddag volgens afspraak in 't café Binnen Amstel, maar zag je niet verschijnen. Ik vermoedde al, dat je ergens anders zat. Wat het raadslid betreft, ik stel belang in al zijn kromme verhoudingen: Hoe hij leeft, waarvan hij leeft, met wie hij omgaat, enz. Maar dat heeft geen uiterste haast. Op het oogenblik is van het meeste belang 1 Augustus.

Gefeliciteerd, dat je nog in hooger beroep hebt kunnen gaan. Maar vergeet vooral de kwestie niet van de bladen. Je weet — dat heeft dubbele beteekenis: een boterham en een noodzakelijke strijd.

Stuur me, wat het werk betreft, niet teveel versnipperd nieuws. Beter is het te wachten, tot je een geregeld verhaal kunt geven, dan dat je telkens een ietsje stuurt.

Daar staan buiten, natuurlijk, de dingen die je persoonlijk betreffen. Ik blijf geregeld van je persoonlijke wedervaardigheden op de hoogte.

Ik ontving je brief (door afwezigheid in den vooravond) eerst om 10 uur en kon dus niet eerder antwoorden.

Vriendelijke groeten: Enz.

Ook dit antwoord werd door het rapaillaansche raadslid, in overleg met den politieambtenaar, gefacsimileerd. — En toen werden de cliché's van deze beide brieven afgedrukt in „de Communistische Gids" van 13 Juli '29, met het opschrift: „de rapaillaan moet kapot, lichamelijk en geestelijk. Amstel 85 (de Tribune) bedient zich van een internationalen spion, documentenvervalscher en oplichter". Den 20sten Juli hierop verscheen in de Tribune een officieele verklaring van het uitvoerend comité der Communistische Partij Holland, dat de redacteur in verband met deze geschiedenis als leider van de Tribune was geschorst en ontheven van zijn partijfuncties —. Dit was dus mijn wraak op de waarschuwing tegen den onbetrouwbaren smeerlap.

De heele pers heeft zich toen met deze wraak-machinatie van mij bemoeid. U begrijpt hoe ik in al die zottigheid groeide. Maar men vond het inmiddels wenschelijk, dat ik tijdelijk het land zou verlaten, en ik werd in de gelegenheid gesteld op een valsch paspoort naar Weenen te vertrekken, tot deze zaak weer vergeten

zou zijn. Ik had daar tòch nog een en ander op te knappen. En inmiddels bloedde die historie dood.

Maar in October '31 zat ik in de gevangenis in Den Haag, toen een der regenten mij, nummer 78, eenige bladen bracht, zooals het Volk, de Tijd en andere, benevens een uitknipsel uit de Tribune, waaruit bleek, dat de redacteur van het colportageblad, den 21sten dier maand in een openbare vergadering verklaard had het communistisch archief in handen te hebben, en dat de eerste de beste leden der communistische partij, die hierover waren aangesproken, bereid waren gebleken deze documenten en dus hun beginselen te verraden en te verkoopen.

Deze regent, een vooraanstaand lid van de S.D.A.P., vroeg mij of ik ook kon nagaan op welke wijze dat vijandige orgaan aan dit dossier was gekomen. Ik schreef mijn vermoedens hierover op. En weldra bleek mij, tot mijn verwondering, dat deze verklaring van mij afgedrukt werd in het Volk.

Zoodra ik ontslagen was, las ik in het colportageblad van 5 Februari '32, dat die heele mystificatie van mij betreffende den moord op den rappaillaan hierin gepubliceerd was, onder het opschrift: „Bestaat er een Algemeene Moord Organisatie? (A.M.O.)" — En in het hieronder volgende artikel werd deze vraag bevestigend beantwoord: „Er bestaat van communstische zijde een dergelijke organisatie!" Ten bewijze hiervan werd opgerakeld, dat de bedoelde „oud-redacteur van het obscure blaadje de „Zwarte Kat", later van „De Tribune", zich in verbinding gesteld had met een zekeren Matheus Otto, documentenvervalscher, oplichter en spion, wonende in villa „Ons Huuske" te Lunteren, waar hij zich uitgaf als herborist, kwakzalver, om te zorgen, dat op 1 Augustus hun oud-kameraad nu rappaillaan „kapot" gemaakt zou worden. Dan volgden de geclicheerde beide brieven. Onder dien van mij werd meegedeeld, dat ik, veertig jaar oud, reeds 18 maal tot gevangenisstraf ben veroordeeld. En na den brief van den redacteur plaatste het anticommunistisch orgaan het verwijt, dat deze leider van de Tribune „een man in den arm nam, waartegen zij zelf in de Tribune een waarschuwing plaatsten". De gewezen mijnwerker Matheus Otto werd als alleszins onbetrouwbaar buiten de partij gehouden. Doch toen zij hem noodig dacht te hebben, teneinde iemand van het tooneel te doen verdwijnen, nam zij hem gaarne in den arm! — Communistische mentaliteit. — Volgende week

zullen wij aantoonen, dat de heeren communisten met dynamiet, revolvers, dolken etc. werken, om menschen te laten verdwijnen, terwijl de waarde van menschen, die verdwijnen moeten, tot uitdrukking komt in de bedragen, varieerende van 1000 tot 5000 gulden, welke als belooning voor dien moord in uitzicht zijn gesteld. — Dat alles is het werk der A.M.O., Algemeene Moord Organisatie". — Maar, vroeg Matheus Otto mij in vervoering — ik vraag u af: Wat bezielt zulke door partijhaat verblinde menschen, om uit die afgedrukte brieven ... een moordcomplot te distilleeren?

Aha — dacht ik — toen ik al dien opruienden nonsens gelezen had, — Matheus Otto is nu dus omgekocht omdat de redacteur van het sectarische orgaan er aan moet? — Aan die malligheid zullen we zien tenminste een duitje te verdienen. Want ik had dien dag toevallig weer geen contanten voor een diner. En de weg, dien ik hiertoe moest inslaan, werd mij ineens duidelijk bij het lezen van het anti-communistische blad, waar nog allerlei geheimzinnigs werd aangevoerd, om het bestaan van dezen „betaalden moordtroep" in de communistische partij toch maar waar te maken. — Ik was natuurlijk hartelijk bereid hun hiervoor net zooveel bewijzen te fabriceeren als ze maar van me koopen wilden. Want ben ik dan geen onbetrouwbare schurk? Mijn duim is bovendien onuitputtelijk in de onthullingen, precies zóó als zij ze van mij wenschen. En nu ook *zij* weer de communistische partij zoo gruwelijk geblameerd achtten door den schurk Matheus Otto als medewerker te hebben gebruikt, — nu *zou* ditzelfde weekblad dezen zelfden schurk vriendelijk uitnoodigen om op te treden als ook haar medewerker, en ze zouden hiervoor aardig moeten dokken, omdat Matheus Otto momenteel weer bedenkelijk op zwart zaad zat. Snapt u mijn lol, om die heeren op hùn beurt er te laten invliegen? ...

Stuk voor stuk immers zijn ze van alle partijen, en ook de organen van den Staat, maar al te graag bereid, als het om hun duistere belangen gaat, met dien boef No. H 2078 internationaal aan te binden. En telkens is het weer mijn wraak op hun verachting voor mij, als zij mij in mijn kwaliteit van misdadiger weer noodig hebben.

Dit bleek ook met het sectarische orgaan, dat mij zoo had uitgemaakt voor onbetrouwbaren ploert, alweer een klein kunstje te wezen. In het nummer van 19 Februari las ik een advertentie, dat

de redacteur in een openbare vergadering zou spreken. Ik laat hem daar opbellen, natuurlijk door mijn particulieren secretaris. Hij wordt van het spreekgestoelte aan de telefoon geroepen. Nu kom ik zelf: „u spreekt met Matheus Otto, uw aspirant-moordenaar". — Dat vond hij prachtig. „Ik wil je heel graag spreken". — „Bent u niet bang om dood gemaakt te worden?" — „Onzin, ik wil je heel graag spreken. Wacht maar beneden in het café. Na afloop van de vergadering kom ik beslist." — Ja, maar mijn adjudant en ik zijn zooeven juist beiden financieel ontploft. Gelieve hiermee rekening te houden, want in dit café is de consumptie erg duur." — „Geld is geen bezwaar, — jullie neemt wat je wilt, en je gaat niet weg voor ik je gesproken heb."

Goed. Om kwart over tienen zag ik hem verschijnen, gevolgd door zijn medebestuur. De politie had hem enkele foto's van mij gegeven met 't oog op den moordaanslag. Bovendien heeft hij zelf een filmman in dienst, die van iedereen en alles op straat voor hem opneemt. Al is 't kiekje, dat deze satelliet van mij en m'n schildknaap gemaakt heeft — kijk — niet scherp genoeg. Enfin, hij herkende me dus direct, kwam regelrecht op me toe en drukte me als dikke vrienden de hand. Wij namen plaats in een box. Zijn knokploeg zat er omheen, en verloor ons geen oogenblik uit 't oog.

Mooi, — mijn secretaris en ik hadden de kostbare consumptie alle eer aangedaan en herhaaldelijk gedronken op de gezondheid van onzen gastheer. De geest was dus gewilliger dan ooit. — „Zóó" — dacht ik — „is de communistische partij zoo verdorven, omdat ze den ploert Matheus Otto gebruikt heeft? En wil de redacteur van het anti-communistische weekblad nu op zijn beurt van dezen schoft profiteeren? Tot je dienst, kameraad.

— Ja — zei onze gastheer — ik dacht wel, dat we je vinden zouden. Die heele geschiedenis van de briefwisseling hebben we opgerakeld, om met jou in contact te komen.

— En hier ben ik dan ook: Matheus Otto, gepatenteerd Boef.

— En zou je bereid zijn over die moordhistorie een verklaring voor me op te schrijven?

— Direct. Zeg maar hoe je 't hebben wil.

Nu is de Bezem een vlot spreker, maar als gewezen arbeider en stempelaar is hij met de pen minder vaardig. Hij gaf me dus mon-

deling zoo'n beetje den zin aan, waarin mijn „onthulling" gegoten moest worden. Ik vraag pen, inkt en papier, en schrijf:

Tivoli, Rotterdam, 28 Februari 1932.

Ik M. O.... verklaar dat ik in de maand Juni 1929, nadat ik sedert geruimen tijd geheime opdrachten voor de C.P.H. had verricht, van den redacteur der Tribune, (orgaan van de C.P.H.), en zulks met medeweten der executieafdeeling der C.P.H., nl. K., toen wonende..., en van R., de opdracht inderdaad heb gekregen om v. B. van de comm. organisatie, centraal comité, te doen kapot maken, ita est: sluipmoordenaars te huren om v. B. te laten afmaken. J. V., redacteur Tribune, heeft met mij verscheiden samenkomsten gehad (enz.) teneinde evengenoemde moordzaak te overleggen. Waar de „A.M.O." (Algemeene Moord Organisatie) haar aspirantslachtoffers indeelt in verschillende klassen en v. B. in de laagste klasse viel, kon voor v. B. niet meer uitgetrokken worden dan f 1000,—. Ik heb van genoemden redacteur geldbedragen ontvangen èn voor mijzelf, èn voor het omkoopen van de desperado's, die v. B. moesten afslachten. Als v. B. was afgemaakt zouden aan de beurt komen: een met name genoemde bankdirecteur en het e i g e n l i d der C.P.H. H. R., deze laatste op vermoedens van „lek" te zijn voor de C.P.H.

Verdere onthullingen uit den zwijnen-troep der C.P.H. zullen van mij volgen.

(Onderteekening)
Oud-agent in loondienst van de A.M.O.
en den Inlichtingendienst C.P.H.

Mijn particuliere secretaris had bovenstaande verklaring schriftelijk „overeenkomstig de waarheid" bevestigd.

De Bezem heeft mij voor dit manuscript iets gegeven en het in facsimile afgedrukt, onder het vetgedrukte opschrift: „Bestaat er een Algemeene Moord Organisatie (A.M.O.)? Zie hier het bewijs".

Natuurlijk is er geen woord waar van al wat er in staat. Hoe vindt u die mop, dat het leven van v. B. hun den *minsten* prijs van *f*1000,— waard was? — Maar waarom anders hebben zij mij als misdadiger en documenten-vervalscher in den arm genomen

— na de Tribune hiervoor op de kaak te hebben gesteld — dan om waar te maken wat zij nu eenmaal met geweld waar willen maken: dat de communistische partij een moordpartij is? — En als ik daar dan bovendien wat geld aan kan verdienen. — De heele pers heb ik erdoor op 'r achterste beenen gezet. Alleen de Tribune is verstandig geweest en heeft er over gezwegen.

Maar nu de redactie van de Bezem eenmaal met mij had aangebonden, wilden ze meer lekkers van me hebben. Ik was natuurlijk bereid. Herhaaldelijk werd ik naar Den Haag op het Bureau geroepen, om allerlei verklaringen af te leggen in den zin, dien hij wou. En dan warmde ik ouden kost op, zooals ik die bijvoorbeeld gelezen had in „Ik zal handhaven", orgaan van de anti-revolutionaire anti-communistische partij, waar ik lustig op voortfantaseerde. Ik zei nog meer menschen te weten, die op de lijst stonden om vermoord te worden. Ze wilden immers menschen genoemd hebben, die kapot gemaakt moesten worden, — en ze hadden immers zelf in de Bezem gezet wat een onbetrouwbare ploert ik ben? Ik heb voor hen nog verschillende gegevens verzonnen over communistische schoolcellen, wapenbureaux enz., — en alles stak ik in een smakelijk kleedje. — Ja, op 't laatst ben ik met mijn secretaris bezig geweest een vernuftig geheimschrift samen te stellen, zoogenaamd gebruikelijk in de communistische partij, een fantastischen code op het me dunkt nog wel aardig gevonden sleutelwoord „corsec", wat correspondence secrète zou beteekenen... En aldoor meer wilde de Bezem van mij hebben. Den laatsten keer pikte hij mij in Rotterdam met zijn eigen auto op, nam me mee naar Den Haag, schonk me royaal whisky-soda, om aan de resteerende officieele stukken te komen, die hij vermoedde dat ik had. Maar toen bleek het geld op te zijn. En dus kreeg ik er genoeg van. Natuurlijk begreep ik wel, dat de communistische partij dit alles niet prettig vond, — maar wat ze mij met haar waarschuwing in de Tribune aangedaan hebben, vond ik óók niet prettig. En trouwens — wat blijft er over van al die mooie leuzen in zulke politieke partijen, als je ziet hoe ze ondershands allemaal werken, — hoe hun pers aan de bronnen komt? Als ik u mijn heele leven uitverteld heb, zult u telkens zien: allerlei organen van de geordende maatschappij gebruiken je en sturen je er met opdrachten op uit, maar als ze later de kans zien, sluiten ze hierom Matheus Otto de gevangenis in.

't Is wonderlijk, dat zelfs de politie in die zoogenaamde onthullingen van mij geloofd heeft. Dezer dagen is er een commissaris uit Amsterdam voor over gekomen, om er mij naar te vragen en ... of ik nog meer documenten had. Ik zei: „voor vijf honderd gulden en drie honderd voorschot". Maar aan dat voorschot wilde hij niet, want — zei hij — „hiervoor heb ik nog te veel onvoldane schuldbekentenissen van je liggen, Matheus Otto..."

't Laatst, toen ik niet anders meer wist, heb ik een verklaring geschreven — later ook in mijn eigen handschrift in de Bezem afgedrukt, dat het bedoelde vooraanstaande lid van de S.D.A.P., die mij als regent in de Haagsche gevangenis bezocht, zonder eenigen commentaar een artikel in het Volk heeft laten opnemen, waarin ik de drie mogelijkheden voor hem had geformuleerd, waardoor de Bezem aan het communistisch archief zou zijn gekomen. Ik heb er bij gezet, dat hij mij geen geld of hulp voor dit artikel heeft toegezegd, — maar dat de directeur van deze strafgevangenis met bovenstaand geval op de hoogte is..."

— Waarom heb je dit nu toch gedaan, Matheus Otto?" — vroeg ik. — „Ik weet, dat je met dien regent heel vertrouwelijk bent geweest, en dat hij vriendelijk en hulpvaardig voor je was. — Om nu achteraf zoo'n man noodeloos... ja, toch feitelijk te verraden? Eer we drie maanden verder zijn, vermoed ik, dat je mij ook op een dergelijke manier zult willen compromitteeren, zoodra 't opkomt in je baloorigen kop...

— Dat moet u niet van me denken" — zei hij gekrenkt. — „Omdat u eerlijk met me omgaat en precies zegt, waar 't op staat. — Maar die regent... juist als invloedrijk sociaal-democraat is hij mij tegengevallen. Er ligt een adres van mij aan de Kamers en aan de regeering over onrecht, dat de rijksrecherche en de justitie mij hebben aangedaan. Ik heb hem dit alles uitgelegd, even oprecht als ik met u spreek. En telkens weer heeft hij mij beloofd in zijn ambt niet te zullen rusten vóór die zaak behandeld zou zijn. Nog altijd ligt het onafgedaan bij de stukken, — hoe lang nu al? Maar op den dag van mijn ontslag bleek ook hij, de socialist, voor invloeden te zijn gezwicht. — „Laat het er nu maar bij", — zei hij — „maak er nu verder geen werk van, dan zullen ze je verder wel met rust laten als je geen aanleiding geeft". — Kijk eens, als gesjochten jongen ondervind je dit altijd weer: er bestaat geen recht voor je, nooit kan je je verstaanbaar maken, — de overmacht dekt

àl wat krom is. — Maar dat een leidend S.D.A.P.-er hiervoor óók in zijn schulp kruipt... ja, dit heeft me teleurgesteld en verbitterd. En toen ik met die verklaring in de Bezem voor de feiten stond, heb ik gedacht: waarom zal ik hem sparen, als ik er wat aan verdienen kan? Den vorigen dag had ik van een pond appelen geleefd bij een koude kachel... Nooit, nooit, van mijn geboorte af, heeft er zich immers ook maar iemand om bekommerd, dat ik roekeloos naar den bliksem moest. En toch óók wel graag een mensch had willen worden, die alle dagen te eten heeft en z'n vrijen tijd aan de boeken mag wijden... Goed dat ik er aan denk: ik heb indertijd een merkwaardig Jiddisj boek gevonden in de Bibliotheca Rosenthaliana. „Lider voen ganowim" heet 't, liefdeliederen van dieven. Ze zijn in de gevangenissen bijeengegaard door S. Lehmann. Een standaardwerk. Er staan van boeven toch zulke ontroerend teedere verzen in. Ik heb me voorgenomen, die uit de jiddische karakters phonetisch voor u over te schrijven, en ze dan zoo goed en zoo kwaad als dat gaat te vertalen. — Dat is een prettig werk, om er de koude kachel bij te vergeten. Ik ben er al aan begonnen. Want, och, dit boeit mij veel meer dan al die vunzerij voor zoo'n Bezem. — Bij onze volgende séance breng ik er 'n paar mee. — Want 't is wonderlijk wat een poëzie er leeft in zulke versiokte harten..."

7

In het huis met drie en vijftig kamers van „Madam Electrique"

Matheus Otto vertelt verder uit zijn jongensjaren:

— Vader en zijn compagnon Louis, die alcoholist van goede familie, zij waren dus samen voor die beruchten uitgever naar Antwerpen getrokken, om afleveringenromans te colporteeren. Dat was niet direct pornografie, maar van die hintertreppenlectuur. En die firma had zeker wel twee, drie honderd armoedzaaiers voor dit werk in haar dienst, want zulk soort literatuur wil de menschheid graag lezen. De eerste aflevering moesten ze dan in de brievenbus of onder de deuren steken, daarna de madammekes zien te bewerken om zich te abonneeren. En de inschrijving van twintig centimes, waar ze mee begonnen, was het loon voor de colporteurs. Plus een vast weekgeld van zeven en halven frank.

Zij waren een paar weken vooruit gegaan. Toen verkochten grootmoeder en ik ons kleine beetje meubelen om aan reisgeld te komen. En 's morgens gingen we samen in Rotterdam op de Antwerpsche boot. 't Was een dikke mist, zoodat we pas in den nacht daarginds aan de kaai kwamen. Vader en z'n nieuwe vriend haalden ons af, — allebei stomdronken. Dat was onze entree in die nieuwe wereld.

Zij brachten ons, zwaaiende en zwetsende, naar 't hokje, dat ze gehuurd hadden in de Dambrugstraat, — boven 'n zoogenaamd uitzuipkroegie. Daar moesten we doorheen, om in ons kamertje te komen. En hier mochten we dus slapen: die twee mannen, grootmoeder en Otje. Van schoolgaan was vanzelf geen sprake meer voor mij. Want ik zal toen zoo'n jaar of twaalf geweest zijn. De uitgever had in Antwerpen ook een agentuur. Om half negen 's morgens moesten de colporteurs daar hun afleveringen gaan

halen. Dan zwierven ze den heelen dag door de stad en iederen avond kwamen ze bezopener thuis naarmate ze meer ontvangen hadden. Te eten kregen we toen wèl, al bleef er hiervoor ook maar een schimmetje over.

Al gauw vond vader, dat ik nu mee verdienen moest. Ik was groot van stuk en leek een heele kerel. Dus kwam ik in de lange broek en zoo lukte 't hem om mij bij dien zelfden uitgever ook aangenomen te krijgen als colporteur. Dat was, voor zoo'n kind feitelijk nog maar, eigenlijk een verschrikkelijk leven. Van 's morgens tot 's avonds trap op, trap af in al die kazernewoningen, om al die vrouwen te besmoezen. En wat ik verdiende, moest ik aan vader afgeven. Maar ik meende... als ik twintig abonnementen afsloot, had hij aan de centen van tien óók wel genoeg. Want je kreeg 'n honger als 'n paard van al dat gesjouw, — en ik wist keldertjes, waar ze voor vijftig centimes een heel diner opdienden van soep, petatten, biefstuk en nog wat toe. Zag ik 'n kans, dan haalde ik die oude grootmoeder daar ook mee heen. Maar als ik met vader en Louis in dezelfde wijk moest werken, dan zat 't me niet glad om veel van m'n verdienste achterover te drukken. Uit pure vriendelijkheid namen ze me dan op hun zwabbertochten mee in de staminets, gaven me eerst 'n pintje gerste, en al gauw vonden ze me groot genoeg — ik zal toen al wel dertien geweest zijn — voor een borreltje, een dikkop. Daar kreeg ik dus den smaak van te pakken, zoo, dat ik er óók ging vatten als ik alleen op avontuur colporteerde.

Met Louis liep 't toen heelemaal mis. Nooit was hij meer nuchter. In de Lombokstraat raakte hij verslingerd aan een vrouw, die daar zoo'n Duitsche knip hield. Ze engageerde er haar minnaar als pianist. En daar heeft hij zich heelemaal kapot gedronken. 't Was om te huilen, — die man met z'n keurige opvoeding, die zoo'n begaafd musicus was geweest, z'n eene zintuig na z'n andere te zien verliezen, tot hij daar als 'n volslagen dwaas op die piano zat te rammelen... nee, beestachtig. Op 'n nacht is hij er dood gebleven.

Vader was toen alleen met z'n afleveringen op reis getrokken. Naar Gent, Brugge, Charleroi. Ik scharrelde in dien tijd in gewatteerde dekens op afbetaling — een frank per week, twee vooruit voor den colporteur. En hier moesten grootmoeder en ik van leven, — wel eens van twaalf, ook wel eens van vier franken.

Maar Otje raakte onderhand leelijk den verkeerden kant op.

Toen gebeurde er weer 'n wònder. Vader was in Antwerpen terug, en al gauw kwam hij opgewonden: „we verhuizen naar een pracht van een woning". Dat was op den hoek van de Plantenlei en de Rolwagenstraat, twee kapitale heerenhuizen, beneden winkelzaken, boven ineenloopend. De eigenares was een weduwe, vroegere gouvernante van eenigerlei Palais Indien, een verbelsde Hollandsche, nog altijd een flink gebouwde vrouw met als ze in 'n goede bui was, een aantrekkelijk gezicht, — en ze verstond 't, zich heel jeugdig op te dirken. Stellig moet ze vroeger mooi geweest zijn. Vandaar nog altijd haar relatie met 'n Belzenbaron, ouden heer nu al, kopstuk aan de Antwerpsche beurs, die haar vroeger rijk had onderhouden, — onder meer dit dubbele huis voor haar had gekocht, — en die haar, zooals wij later merkten, ook nog geregeld bezocht. Den eenen winkel, in gasartikelen, dreef zij zelf. Of liever, hier had zij haar grooten zoon in gezet. Daar boven „verhuurde ze een massa gemeubileerde kwartieren. En zóó'n volière van de bontste vogels hebt u nooit gezien. Daar woonden lichte meisjes, ordentelijke arbeidersgezinnen, maar meerendeels brave joodsche families of alleenloopende mannen, — Russen, Polen, Tsjechen: in een Babylonische spraakverwarring. Toezicht van politie-wege op vreemdelingen bestond er toen in Antwerpen nog niet.

Hier werd vader met ons als zijn aanhang geïnstalleerd, — aanvankelijk op een zolderkamer, maar langzaam aan in wat waardiger appartementen. En al gauw kwam ik aan de weet, dat de heele stad de propriétaire kende als „Madam Electrique". Vader... dronk door. Met het colporteeren van boekjes ging het niet langer. De gewatteerde dekens... afgeloopen. Nu moest Otje dus den kost opscharrelen. En wel als duvelstoejager in dit gekkenhuis. Want zoo iets van aldoor rellen en razernij, van dag en nacht door gevecht en gegil heb ik nooit meer beleefd.

Madam Electrique was een vrouw — soms 't goedigste, hartelijkste, royaalste mensch van de wereld. Dan werd Otje verwend en gedaan, kreeg hij ineens vijftig franken om mee naar de meisjes te gaan, op z'n veertiende jaar... Maar direct daarop had ze den kolder in den kop. Dan werd Otje uitgescholden en, als ze de kans had, afgeranseld, omdat hij diezelfde vijftig franken gestolen had. Bij nacht kwam ze me uit m'n bed schreeuwen, want dan moest

ik helpen een gezin van de kamer af te gooien, dat de huur niet betaald had. Dan stond ze met een sabel daarbij, waar ze in den blinde mee rondscharremaaide. 'n Anderen keer was ze aan 't bakkeleien met haar zoon, — en ik moest haar assisteeren. Nog 's een keer is ze 'n agent van politie met die sabel te lijf gegaan, — vader was daar stomdronken bij geweest, de agent werd gewond — en in een wonderlijke bui van ridderlijkheid had vader de schuld hiervoor op zich genomen, wat hij met twee maanden gevangenisstraf heeft geboet. Ik begreep toen nog niet de verhouding, die er tusschen deze twee bestond. En nòg snap ik niet hoe die dronkaard deze door alle wol geverfde madam zoo lange jaren heeft weten te bekoren, — zij 't dan bij buien van af en weer aan.

Inmiddels stroomde het geld binnen; de huur van drie en vijftig chambres garnies, — al waren er die maar bij geval betaalden. Ik weet, dat ze op 'n oogenblik drie en zeventig duizend franken op een bank had staan. Maar omdat ze zoo wonderlijk smeet met dit geld, moest de oude baron telkens weer honderden bijpassen. En 't meeste verdeed ze aan haar manie om te bouwen en te verbouwen. De krankzinnigste plannen broedde ze hiervoor uit, — altijd in den nacht. Dan was haar eigen zoon er weer uitgetrapt en den heelen dag had ik beneden in den winkel van gasartikelen gestaan, maar midden in den nacht riep ze me weer: er moest boven op het dak een bergplaats bijgebouwd worden en daar moest ik direct aan gaan metselen. Steenen lagen er genoeg op de binnenplaats. — Vanwege de bouwpolitie mocht dit wel niet, maar ze had den commissaris een kistje sigaren gestuurd met een bankje van honderd er in... En Otje was niet zoo goed of zoo kwaad of hij moest opstaan, om bij 'n lantaarn te gaan staan prutsen. Ze bestelde voor sommen aan hout, aan zink..., en als de verdieping half klaar was, verscheen tòch de bouwpolitie, moest 't weer worden afgebroken, — dreigde ze weer met de sabel. Maar nu dit niet doorging, moest er dàn hier een muur uit, daar een muur in, een kast, een schuur op de binnenplaats... Midden in den nacht moest ik een lekke leiding soldeeren, een W.C. doorsteken, een dolle kraan herstellen, den kelder leegscheppen.

En dan hadden we weer avonden vol feestelijkheid; zóó veel flesschen Elixir d'Anvers, — dronken boel, ruzie... Maar intusschen was 't met haar en vader zóó innig geworden, dat wij ge-

regeld in den salon verkeerden en dat ik zelfs „mama", of liever nog „mama-tje", tegen haar zeggen moest. Tot ze weer een vlaag kreeg. En zich op de hartelooste wijze wreekte... Ik herinner me hoe ze haar eigen dochter, een lief, net meisje, dat, om er uit te zijn uit dien mallemolen, in Brussel in betrekking gegaan was, — op 'n dag aan 'r haren over den vloer trok. Sedert heb ik dit deerntje nooit meer bij haar teruggezien. En vooral haar dienstmeisjes kon ze mishandelen! — In Antwerpen kon ze er geen een meer krijgen. Nu was er weer zoo'n stumper van 't platteland twee weken in haar dienst geweest. 't Was op 'n Zaterdagavond. Zij zou met den Zondag naar huis gaan. Maar eerst moest ze 'n kilo suiker halen. De meid kwam terug, wachtte op haar loon. — „Wàt loon?" — En daar braakte ze haar gruwelijke vloeken weer uit. — Ik was erbij geweest, dat ze het meisje gepast geld had meegegeven voor de suiker. — Nu beweerde ze, dat ze haar met vijf en twintig franken had uitgestuurd. Ze smeet haar op den grond, trapte 'r... Tot ik de stakker bevrijd heb. — En dit gebeurde nooit in dronkenschap, — ze dronk wel eens 'n glaasje, maar zelden. 't Waren vlagen van razernij. Op 'n keer kreeg ze in den winkel ruzie met 'n klant, 'n buurvrouw, wie ze pardoes 'n houw met haar sabel over 'r hoofd gaf. De politie kwam erbij, de vrouw was leelijk gewond. Maar door haar geld lukte 't haar ook dit zaakje weer te sussen.

Ik werkte, en at daarvoor. Maar omdat ik ook wel eens geld wilde zien, zocht ik 'n baas. 'n Paar weken daarna zei mama: „Otje, je hebt 't thuis immers veel makkelijker dan bij vreemden? Ik zal je 'n weekgeld geven." — Daarna, in zoo'n bui, zei ze: „van de week houd ik de helft in voor kamerhuur. Je trekt maar in kamer 22." — Toen ik daar 'n poos geslapen had, verzon ze: „op weekgeld doe je niet genoeg. Ik betaal je per uur, dat je wèrkt." Toen ik met m'n eerste uurlijstje kwam, werd ze zóó wild, dat ze de pendule van den schoorsteen en 'n paar Delftsche borden van den wand kapot smeet. — Om de zooveel weken gooide ze trouwens 't heele servies aan scherven, sloeg de ruiten stuk, en mikte 't bronzen ornament uit de ramen. — En dan, eens in de week, moesten vader, grootmoeder en ik 's avonds den salon uit en zoo lang in den kelder zitten, waar de keuken was ingericht... Tot er, heel laat, op den grond werd gebonkt, ten teeken dat we weer boven mochten komen. — Want dan was 't oude baronnetje ver-

trokken. Op die oogenblikken was ze de gulheid zelf. Gaf ze vader en mij soms 'n papiertje van honderd franken, — en stiekum knepen we allebei uit, kwamen Otto Sr en z'n zoontje 's morgens afgeladen thuis.

Maar bovendien leerde ik in dit huis de „liefde" kennen. Hoe vaak kwam er niet een van al die versukkelde meisjes of vrouwtjes bij mij om een goed woordje te doen, als ze de huur niet konden betalen: — „och, jongeheer, ik ben toch zoo bang voor Madam!" — Want ze sloeg ráák, en had geen hart, zoodra 't om de centen ging. En hoe dikwijls heb ik dan van mama's eigen geld, dat overal rondzwierf, de franken voor de huur gegapt — en ze aan die vrouwen gegeven, waar ze mij graag voor beloonden. Want ik was een groote kerel geworden, flink van postuur... En één meisje was 'r, — 'k droomde me, dat ik haar weg zou halen uit dit slechte leven, — 'k wilde haar schaken, trouwen, hard voor haar werken. Zoo'n zoete, lieve meid, — 'n Hongaarsche. — En ze liet me maar praten, maar droomen... Want, 'n geweten?... Nee, had er wel één 'n geweten, van al die vrouwen uit dat beestachtige huis? Hoewel ik nu weet, dat al dit verlangen van mij in die dagen vooral maar een nog wel kinderlijk hunkeren was naar... ja, naar iemand die echt, die heelemaal om mij zelf van mij *hield,* — naar hartelijkheid, goedheid, naar 'n lief gevoel... omdat ik dit nooit, nee nooit gekend heb, — niet zelfs als zuigeling van me moeder, — en omdat ik zoo graag al die warmte, die ik toen nog in me had... lacht u nou maar niet, als Matheus Otto 't woord „teerheid" in z'n mond durft te nemen, — maar tòch was 't dat wel, waar ik vol van was, als jongen, om 't weg te mogen geven, — waarvan ik soms in m'n verlatenheid, in al die smerige rauwheid lag te janken op m'n bed — hoewel dat gauw veranderd is, hoor, onverschillig geworden, — da'k dacht, nou, vrouwen is als drank: even in de lorum, er heelemaal uit en dat 't leven net 'n feest lijkt, — en dan is 't allemaal weer vuiligheid.

Ja, en dat diezelfde mama, als ze goed was, toch zoo netjes, zoo'n werkelijk aardig mensch kon wezen. Maar 'k ben haar pas goed gaan haten, 'k heb haar echt voor altijd vervloekt, toen... Er woonde een arme Poolsche kleermaker met z'n vrouw en twee kinderen op een van haar kamers. Die man was werkloos. Huur had hij niet. Dien avond was ze daar als een beest tekeer gegaan. Dat versukkelde Jodemannetje, — tering had ie, 'k zie 'm nòg

met z'n armzalige bleeke gezichie, — dien stumper had ze toen zóó in z'n gezicht gekrabd, dat 't bloed 'm langs z'n slapen liep. En den volgenden morgen zou ze 't gezin de deur uit gooien. — Heel vroeg kwam ze mij daarvoor roepen. 't Was nog donker, in den winter. Ik kom in die kamer, — en ik zie dat mannetje, dat zich heeft opgehangen. De vrouw zat er krankzinnig verwezen bij te staren. Ze zei geen woord, toen ik binnenkwam. De twee kinderen waren weggekropen in de kast. — Toen heb ik stiekem ingebroken in mama's geldkist en er 'n paar honderd franken uit gestolen voor die vrouw. Ik heb haar en d'r kinders meegenomen, een knappe woning voor ze gezocht, — en aan den opperrabbijn ben ik die heele ellende gaan vertellen, dat hij ze 'n beetje in bescherming zou nemen.

Maar van dit alles was ik zóó beroerd zenuwachtig geworden, — en 't is zoo gek, maar tegen vuile woorden heb ik nooit gekund. — Die smerige praat, ik ben daar door heel m'n leven in de onderwereld nóóit aan gewend geraakt. Want — ik ben er niks béter om, hoor — maar 't ligt niet in mijn aard, om tegen wie ook, tegen geen publieke vrouwen, al zijn ze ook nog zoo rauw in d'r mond, een grof woord te zeggen, hoe'n ploert ik dan verdorie op m'n tijd toch kan wezen. — Maar ik was er echt walgelijk van — zooveel jonger, moet u begrijpen, en nog niet met dit begrip van tegenwoordig over de wereld... Enfin, tot mijn spijt zag ik geen kans om eerst nog 'n flinke plok van Madam Electrique te gappen, — en van m'n laatste franken heb ik toen een spoorkaartje naar Lille gekocht. Want uit heel dat Belzenland wou ik nu meteen maar liever uit... Alsof 't ergens anders op de wereld voor 'n gesjochten jongen van mijn geboorte, van mijn... „opvoeding", mooier zou wezen. Want van 't leven ken je als zoo'n knulletje niets dan de liederlijkheid, — heb je nooit anders ondervonden dan gemeenheid, misdaad, gebrek en ellende — en wat een kind noodig heeft om 'n beetje behoorlijk en aardig op te groeien, 'n beetje vriendelijkheid, 'n beetje goeden raad, wat leeren van 't geen er dan toch wèl moois en goeds bestaat...

— Zou Matheus Otto aftandsch raken?" — richtte hij zich ineens tartend op uit z'n zelfbeklag, en met 'n verbeten lach maakte hij den zin af: „dat hij zóó kan gaan zitten heilslegeren." U mocht verdraaid soms denken, dat zoo'n misdadiger als ik zich de weelde kon veroorloven om, net as de gezeten burgerman, er ook nog 'n

ziel op na te houden... Dan kennen de politie en justitie No. H 2078 wel beter. Als je die vraagt, zult u hooren: „hij? — voor twee knaken verkoopt ie z'n ziel en z'n zaligheid"... Nou, en die heeren, dat zijn toch de beroepsproevers van harten en nieren, die ervoor aangesteld zijn om 't menschdom in de braven en de slechten te verdeelen, en daarnaar... gerechtigheid te doen.

Kom, — dat filosofeeren op mijn manier kan soms in 'n scheut opkomen en door me kop blijven dreinen en knagen als kiespijn, waar je óók niet van slaapt 's nachts. Ik heb daar immers geen gymnasium of hoogeschool voor doorloopen en daarom zeker loopt 't bij mij ook nooit eens op 'n lichtpuntje uit, dat je 't eindelijk eens allemaal snapt waarom 't komt zooals 't komt en wèl gedaan is.

Over dien tijd in Rijssel vertel ik u op 'n volgende zitting. Da's me nou te véél beroerdigheid ineens. Ik ga met uw verlof 'n beetje in 't zonnetje kuieren, — me verbeelden, dat ik 'n zak vol bonnetjes heb om de heele maand in dat café van Gerard te dineeren, en dat 't nu lente wordt... óók over de ongerechtigen. Misschien dat me dan onderhand de naam van 'n notabele invalt, die, als ik 'm straks opbel, zoo voor de leut ineens zegt: „Ben jij Matheus Otto, de spion, misdadiger, documentenvervalscher? Weet je wàt, kom jij dan maar effe vijf pop bij me halen — want een paar porties mosselen bij „Centen" met 'n slordig glas Ale is afdoend om 'n zondig mensch tegen alle verzoekingen des duivels te vrijwaren... Of zouden er zulke goede herders voor d'r verdoolde medemenschen in de malaise niet meer bestaan?"

8

Jiddisje dievenliederen over de liefde, in een koude kamer verdietscht

Brief van Matheus Otto, „Zaterdagnacht". (Blijkens het poststempel: Zondag-namiddag gepost!)

„... Ziet hier de afrekening voor vandaag en morgen — den triesten Zondag. U maakte mij gelukkig vanmorgen met twee gulden. Nu kan ik er dus weer een beetje beter tegen . . . . . f 2.—
Maar telefoonkosten, om eventueel van nog enkele relaties een kleinen toeslag te krijgen, zij het heden alle vergeefs: . . . . . f 0.40
Aan mijn particulier-secretaris, die toch ook een arme weerlag is, een portie A. B. S. . . . . „ 0.30
(A. B. S. is: aardappelen, bruine boonen en spek, bij Gerard!)
Ik idem 1 portie A. B. S. . . . . „ 0.30
Postzegels voor dezen dubbelen brief . . . . . „ 0.10
1 corintenbrood (dan geen boter noodig) voor heden-avond en morgen . . . . . „ 0.30
1 kilo appels voor morgen als verder noenmaal, lunch en diner . . . . . „ 0.20
1 krant . . . . . „ 0.05
1 pakje piraten, alias asthma-dood, tegen koude en mogelijke gedachten aan mijn lief dochtertje . . . „ 0.11
Voor morgenavond 1 pakje piraten . . . . . „ 0.11
Voor morgenavond ½ liter melk . . . . . „ 0.09

f 1.96
Rest dus voor Maandagmorgen f 0.04

Wat er heden met mij is, weet ik zelf niet; wel wat moedeloos. Maar kom, zal wel weer over gaan. Alleen weet ik voor den duivel niet wat morgen, dien Zondag te doen, geheel den dag — en alle relaties telefonisch met rust te moeten laten, wat ik voel als het recht van hun gezinnen... Mijn lief klein meisje heb ik nu in geen vier jaar gezien, en m'n hart gaat er thans zoo naar uit... Kinderachtig, nu zoo zeer aan haar te moeten denken voor dien kalen Zondag? Ik, Matheus Otto, gewetenloos Boef? Maar ach, mijn goede heer, zijn we niet allen te zijner tijd wel eens den kinderen gelijk en zijn dat niet wellicht onze beste oogenblikken? Mensch! Ik verlang zoo naar rust en niet meer opgejaagd te hoeven worden.

„Ik ga nu maar morgen zitten schrijven om voor u die Jiddisje minneliederen te vertalen en zend ze dan morgenavond nog aan u in dezen brief. Dat wil zeggen, als het maar niet te koud is op mijn kamertje. Er staat in dit nieuwe kamertje nu wel een kachel, doch geen kolen, en 't ergste: geen kop warm drinken als je opgestaan bent. Dat trekt in de voeten en door uw handen. Anders moet ik te bed gaan...

Het minnevuur van Joodsche dieven, die in Oostersche landen in gevangenissen opgesloten zitten, heeft Matheus Otto dien heelen guren Zondag blijkbaar voldoende verwarmd om zijn gestelde taak af te maken voor mij. Want veertien pagina's had hij ingesloten, wel heel moeizaam gecalligrafeerd. Daar stonden de ingewikkelde Jiddisje karakters zwierig nageteekend. Onder iederen regel hiervan, met allerhande accenten boven de letters, had hij de uitspraak van de vreemde taal verklankt. En hierop volgde zijn vertaling in het Nederlandsch.

Mij dunkt, No. H 2078 verdient aan die aesthetische toewijding van een langen kouden Zondag zonder vuur, onder de enkele bemoediging van zure appelen en niet juist prima geurige sigaretten, — dat deze dichterlijke prestatie 'n beetje wijder erkenning vindt bij mogelijk enkele van mijn lezers. Al mag ik het den zetters niet aandoen, van hun reppende machines af, in de zetkasten al die ongebruikelijke lettertypen en letters met ongebruikelijke teekens uit te gaan zoeken, — omdat hun dagen warempel niet leeg zijn, zooals de Zondagen van Matheus Otto, wanneer zijn clientèle zich aan het familieleven wijdt. Hij zal dit fonetische

Jiddisj zonder zijn zorgvuldige accenten stellig 'n beetje macaber vinden, als schepen met angstig gereefde zeilen, — maar de haastige practijk zal hij tòch als verontschuldiging aannemen, omdat een van zijn filosofische kwaliteiten immers is, àlles te aanvaarden zóó als 't nu eenmaal uit 't niet stéédS door en door redelijk gesoigneerde leven voorkomt. Bovendien erkent hij onvoorwaardelijk les accommodements avec le ciel...

Dus lees ik dan sjofel weg uit zijn calligrafische pronkstuk enkel, ongeaccentueerd, den klank van den oorspronkelijken tekst, met telkens hieronder zijn in de eigen taal overgezette versregels, benevens eenige van zijn commentaren. Ook den zoo sierlijk in arabesken verluchten titel mist ge vanzelf in dezen druk. Hij luidt:

LIBE-LIDEN VOEN GANOWIM
(pluralis van Jiddisj dief).

LIEFDE-LIEDEREN VAN DIEVEN

Auifgekliben voen Schamoël (= Schmoel)
Lehmann. — Warsche.
Bijeengegaard door S. Lehmann. Warschau.

I

Oi, mentschen, wer hot nogk asoint gehert?
O, menschen, wie heeft nog (ooit) zooiets gehoord?
Wer waist nogk voem asa zorn:
Wie weet er van nóg zulk 'n geval:
Main leb'n is mir geworn varschtert,
Mijn leven is mij verstoord geworden,
Doerch di libe bin jech krank geworn,
Door de liefde ben ik ziek geworden.

II

Jeweder hot mich gerimt, wos fara kalah jech hob.
Elkeen heeft mij geroemd, wat voor een kalle (bruid, hier bijzit) ik heb.
Bai jetweder bin jech gewen geschezt.
Bij ieder ben ik (om haar) geëerd geweest.
Haint hot men mir main kop arobgenoemen
Heden heeft men mij mijn kop erafgenomen (figuurlijk)

Oen m' hot mich in Pawiak araingesetzt.
En heeft men mij in de Pawiak opgesloten.
(Pawiak is een gevangentoren in Warschau, gelegen aan de Pawië-straat, vanwaar de naam Pawiak.)

III

A goldene spigl hob jech asa zaït getrog'n,
Een gouden spiegel heb ik zoo langen tijd gedragen,
Wos jeder hot mich m'kana gewen.
Waarom iedereen op mij afgunstig is geweest.
Haint is mir main spigl geworn zeschlog'n,
Heden is mij m'n spiegel (kapot) geslagen (geworden).
Jech kon zoemol dem schod'n nischt sen.
Ik kan nù nog niet het volle verlies zien (= begrijpen).

IV

A libe hob jech ausgefihrt mit groïs fraïd,
Een liefde heb ik gekoesterd met groote vreugde,
Bai-tog oen bai-nocht,
Bij dag en bij nacht.
Haint bin jech geworn voen di libe zeschaït,
Heden ben ik van de liefde gescheiden geworden,
Oen lig in der Pawiak varmacht...
En lig in de Pawiak ingesloten...

V

A libe hob jech ausgefihrt inganz'n,
Een liefde heb ik uitgeleefd in het geheel
(tot op den bodem).
Alles wos main harz nor getoen verlangen:
Alles wat mijn hart slechts kon verlangen:
S' is gekoemen der tog voen tanzn,
Gekomen is de dag van het dansen,
(Dag van het dansen slaat op den ritueelen dans bij het huwelijk onder de chopatroun, baldakijn.)
Bin jech nebbegh gewor'n gevangen,
(Nebegh komt af van het Slavische woord Nebok, hetwelk beteekent: stumper, „sjlamiel").
Ben ik, ach arm, gevangen genomen.

VI

Main glick is mir farfloïgen var faier oen var flam,
Mijn geluk is van mij gevlucht, als voor vuur en voor vlam,
Getroff'n hot mich Gott's zorn.
Getroffen heeft mij Gods toorn.
G' hob ousgeraist dem ganzen jam, (Hebreeuwsch: Zee)
K' heb doorgezwommen héél de zee (van leed)
Oen bai dir bart'n bin jech dertroenken gewor'n,
En bij den baard af was ik verdronken.

VII

In sof chodesch (Hebreeuwsch) in di finstern nacht
Op het einde der maand, in den donkeren nacht
Pfleg jech mit main Loebenio (Poolsch: liefste) zaegen
Ging ik met mijn schatje wandelen.
Die ganze gass hot si mir varlaucht,
De heele straat heeft zij mij verlicht,
Ihre auïgen hoben geblischtschet wi a taüere schtain
Haar oogjes hebben gefonkeld als een kostbare steen
(juweel).

VIII

S is nischt gewen der ibriger tog,
Het was niet langer dan om den anderen dag,
Wosjech sol nischt hob'n mit ir in fargnig'n varbracht.
Dat ik niet met haar in vreugde heb doorgebracht.
Haint is auif mir arauis Gott's schtraf:
Heden is op mij gedaald Gods straf:
Jech lig in der Pawiak varmacht,
Ik lig in de Pawiak en smacht.

IX

Bai der nacht wen jech bin bal der trauieriken glick,
En 's nachts, als ik leef in het treurig (verloren) geluk,
Main harz is mir zebroch'n gor a schioer.
Mijn hart is gebroken, geheel en al.

Es dacht sich mir 'ch ben bai der foie'rik'n glick
Ik dacht dan: ik leef nog in het vroegere geluk,
Es koemt mir in der chalom (Hebreeuwsch: droom)
jech redt mit ir.
Het komt mij in den droom voor, dat ik spreek met haar.

X

Schpazieren gai jech mit ir in der schainen hell'n tog
Wandelen ga ik met haar in den zon-vollen dag
Woi es is nor an ort gewen.
Waar maar een mooie plek bestaat.
Jech gap mich auif, do se jech main klog.
Ik schrik wakker, daar zie ik mijn smart.
Dos is nor a chalom gewen...
Dat het maar een droom is geweest...

XI

A tairen briliant hob jech mich angeworen,
Een kostbaar briljant heb ik bezeten,
Wos er gait mir kain mol nischt arois voen main sin
Die niet één oogenblik weg gaat uit mijn gepeins,
Jech wais nischt zoe ch hob im oif aibik varlorn?
Ik weet niet: is zij voor eeuwig verloren voor mij?
Zoo jech wel im noch kennen amal zoerik gevinnen?
Of zou ik haar nog een keer terug kunnen vinden?

XII

Geregnt hob jech mich, oi, glicklech oif der welt,
Verbeeld heb ik mij, o, gelukkig te zijn op deez' wereld,
Jech soit im gevinen zoerik.
Mocht ik haar toch terugvinden.
Es woll bai mir gewen taierer wi geld.
Dierbaarder zou zij mij zijn dan geld.
Wer wolt sigk mir geschart zoe main glick?
Wie zou mij zoo gelukkig willen maken?

XIII

Oi, siser Gott, wos doe sizt in der Him'l,
O, zoete God, Gij die in den Hemel zit,

Daine woender is nischt zoe derkler'n,
Uwe wonderen zijn niet te verklaren,
Bet jech dir, mit'n ganz'n harz,
Ik bid U, met geheel mijn hart:
'S is dock schoin zait geholv'n zoe wer'n!
Nu is het toch wel tijd om geholpen te worden!
(Hoe vindt u den kinderlijken humor van deze laatste opmerking tot God? — M. O.)

XIV

Beten, be tjech dich, siser Gott:
Bidden, bid ik U, lieve God:
Bind mich auf voen der schtrik.
Bind mij los uit den strik.
Schtrof schoin mick mit wos doe wilst,
Straf mij maar met àl wat gij wilt,
Obi gib mirh di fraihait zoerick,
Maar geef mij de vrijheid terug!

„Dit is het eerste van de Jiddisje minneliederen door dieven. — Hij heeft er den triestigen Zondag van een onbekenden mede-boef nog wel aardig mee verdreven, dunkt u ook niet? Zulke misdadigers toch, zult u denken.

Maar nu zijn mijn handen dan ook blauw van de kou... en misschien nog 'n beetje alleeniger kruip ik onder de wol. De liefde van de lente is voor gesjochten jongens eigenlijk ook enkel maar 'n bezoeking... Enfin, dit zijn nachtgedachten. Bij den klaren dag op onze volgende zitting is Matheus Otto weer kordaat, hoor. „Murmureer niet, murmureer niet" — dit ga ik aldoor maar tegen mezelf liggen zeggen om mee in te slapen. — Want weet u, in groot vertrouwen, wàt 't ergste is in de onderwereld: dat je er van iedereen uitgestooten zoo heelemaal aan je eentje overgelaten moet leven. Al zal dit uiterlijk ook niemand ooit aan mij zien. Daar zien zij enkel maar mijn branie, en zóó wil ik 't ook..."

9

Als God in Frankrijk

En zoo was Otje dan, als 'n jongen van 'n jaar of vijftien, in Antwerpen uit 't huis met al die kamers van „Madam Electrique" en dus ook bij zijn vader vandaan, weggetrokken, na den schrik om dat kleermakertje, dat zich had opgehangen... waarmee de maat van razernij en verwording voor z'n zenuwen was overgeloopen. Van wat hij nog op zak had, besteedde hij vijf en halven frank voor 'n kaartje naar Rijssel. Want daar in Frankrijk, hadden ze hem verteld, zou 't leven beter zijn. En in Lille was er altijd wel werk aan de loodwitfabriek. Er gingen bovendien heel wat Vlamingen heen, die wat op hun kerfstok hadden, om aan de Belgische justitie te ontkomen.

Daar kwam hij nu op de Place de la République met nog enkele centimes en z'n paar woorden Fransch. Er bleek kermis te zijn. Want op dat plein stonden verscheidene tenten. En tot zijn blijdschap ontdekte hij ook een Hollandsche oliebollenkraam van Jan Hoek.

Daar, bij dien landgenoot, ging hij vragen hoe hij hier nu als Hollandsche jongen aan den kost zou kunnen komen. De bollenbakker bleek een vriendelijke man. Otje vond 't eenvoudiger maar te zeggen, dat hij wees was — z'n moeder dood, z'n vader gestorven. En Jan Hoek gaf hem den raad om de Rue Gambetta af te loopen, dan kwam hij in een dwarsstraat, de Rue des Joailliers, waar veel Vlamingen woonden, onder wie hij zich tenminste verstaanbaar kon maken en ook 'n kosthuis zou kunnen vinden.

In die straat was elk huis een logement, een café'tje of 'n uitdragerij. Op ramen en deuren las hij: „Hier spreekt men Vlaamsch", „Logement te voet en te paard", „hegte graan-genever", „De Katjang", „'t Jatje" — en eindelijk „Hier is de Brusse-

laer", bij G. de Mol, waar men Fransch sprak en tevens gedragen kleeren inkocht.

Van buiten zag 't er nog wel zoo'n beetje gemoedelijk uit. Otje stapte er dus binnen, — maar vond er 'n bende. Een klein zaaltje met 'n boel menschen om tafeltjes heen, die zaten te drinken en al maar schreeuwden om nog 'n dikkop, 'n druppel, 'n pintje. De kastelein bleek Lomme te worden genoemd. Hij zat achter de toonbank, 'n beer van 'n vent, soort worstelaar in z'n bloote armen, die behaard waren als van 'n beest. Ook z'n vrouw, Treseke, was er in actie tot divertissement van de klanten, evenals het willig dochtertje Désirée, hun aangenomen kind.

— Wat motte gai hebben?" — vroeg de waard aan den vreemden jongen. En Matheus Otto vertelde hem in korte woorden iets van zijn geschiedenis. Dat hij uit Amsterdam geboortig was vond Lomme een aantrekkelijkheid. Want hijzelf bleek als koloniaal gediend te hebben in de Oost-Injes. Daarom wilde hij den nieuwen klant verwelkomen met een borrel. En hij deelde hem mee, dat Otje boven slapen kon voor vijftig centimen, dat een broodje en 'n portie petatten ieder tien centimen kostte, — maar 't verzoek van den jongen om liever 'n kop koffie dan jenever vond hij malligheid, en dus werd de kennismaking gevierd met verscheiden druppels.

Inmiddels was er 'n kostganger binnen gekomen, die de stamgasten noemden bij 'n schandelijken naam, — 'n Brugsche vrouw van tusschen de zestig en zeventig, — haar gezicht, haar hals met diepe groeven, van vuil gevuld, 'r witte haren in vettige slierten losgevallen. Vlug na elkaar sloeg ze verscheiden dikkoppen om en begon toen de smerigste liedjes te zingen. Er waren een troep stratenmakers met wijde broeken en roode sjerpen onder de clientèle, die toen al gauw met dit afschuwelijke wijf op zoo'n weerzinwekkende manier begonnen te stoeien, — dat Otje 't liefst meteen was weggeloopen. Maar hij had een zwaren, gloeienden kop van de druppels — 't was avond geworden, en waar moest hij heen in z'n eentje in deze vreemde stad, waar hij de taal niet verstond? Al begreep hij toch wel, dat hij uit 't huis van „mama" in 'n mogelijk nòg gemeener omgeving verzeild was.

De kostgangers bleken meerendeels Vlaamsche misdadigers te zijn, die 't een en ander „uitgevreten" hadden, veroordeeld waren, en nu „naar boven toe" gevlucht, om hun vijf jaar en zes weken

in Lille door te banjeren tot hun vonnis in België verjaard was. Deserteurs had je er onder, doodslagers, inbrekers, schoffeerders, valschemunters. Al dat geboefte trok in dien tijd naar de Franschmans in Lille, — met een menigte enkel maar arme kerels uit Roeselaere, Kortrijk, Doornik, die naar boven gingen om te maaien, doodzuinig leefden en tegen den winter met een spaarduit weer terug gingen naar beneden. Maar zóó raar in de misdaad bestond 't niet in dien tijd, of je trof ervan aan in Rijssel, — veel barder zelfs dan Matheus Otto later in de onderwereld van Parijs ontmoet heeft. En toen al hinderde hem de rauwe toon van hun gesprekken, omdat er toch zoo weinig intelligente misdadigers bestaan. De meesten dan nog onder hoogstapelaars, oplichters, stooters en tillers. — Stooters zijn lui, die zonder in de termen van oplichterij te vervallen, zich geld van anderen weten te verschaffen, — tillers, hun collega's, die zich weten te houden buiten de strafbepalingen op de flesschentrekkerij. — Maar hier in Rijssel was het vooral het minste allooi, derde klas boeven, bruten, die zich aan kinderen vergrepen hadden, 'n massa publieke vrouwen, als beroofsters gevlucht, en haar trawanten. Onder die lichtekooien was er één, Philomène, toen toch al zeven-en-veertig jaar oud, die er 's morgens opuit trok met 'n stok met een punt om vodden en beenen te rapen. Die vergaarde ze allemaal in dat stinkhol van haar kamertje. En 's avonds gaf zij zich af met de terrassiers voor vijftig centimen en 'n dikkop. Ze had nog ravezwart haar, maar dat zag grijs van 't onrein. Op 'n dag kwam zij niet naar beneden. Lomme ging kijken, moest haar kamertje openbreken en vond haar dood, omringd door wel 'n veertig keurig met papier dichtgebonden potjes, stopflesschen enzoovoorts, die allemaal gevuld bleken met feces.

In deze herberg ging Otje den eersten avond op Fransch grondgebied bedenkelijk aangeschoten naar bed. Toen hij den volgenden morgen beneden kwam, bezat hij nog twintig centimen. — „Wat moet je nou verder beginnen?" — vroeg de waard belangstellend. — Ja, dat wist hij niet. — Wel, dan moest hij zich maar aansluiten — ried Lomme hem zonder eenige aarzeling aan — bij zijn zoon Gérard en diens makkers, want die waren inbrekers. Nu weer hadden ze 'n mooien slag op 't oog in de richting van Doué. De jonge Hollander zag er pootig uit; ze zouden 'm wel meenemen. — Maar dáár had Otje toch nog tabak van. En eerlijk zei hij, dat

hij niet durfde. — Moest ie voor zich zelf uitmaken. Maar zonder geld hield Lomme 'm niet.

Hij is toen dien dag gaan rondloopen om werk. Aan de loodwitfabriek, aan de tegelbakkerijen konden ze niemand gebruiken. Tegen den avond kwam hij moe en hongerig in „den Brusselaer" terug. Lomme probeerde nòg eens, om hem over te halen voor die inbraak. En toen de jongen, om den waard gunstig te stemmen, dan maar gezegd had er over te zullen nadenken, mocht hij dien eenen nacht nog boven slapen... maar den volgenden morgen heel vroeg kneep hij uit en liep door naar Pont à Vendin, waar hij gehoord had dat er aan de cokesovens altijd wel volk werd aangenomen.

Diep in den avond kwam hij hier doodmoe aan, maar 't bureau was dicht. Wel trof hij er een man, die hem meenam naar de cantine. 't Bleek de concessionaris van dit logement te zijn, waar al die buitenlandsche arbeiders in den kost lagen. En le patron was er blijkbaar zeker van, dat Otje zou worden aangesteld, omdat hij zoo groot en sterk gebouwd was. „Morgen ga ik met je mee naar den meester" — beloofde hij hem. En toen kreeg hij op de pof het avondmaal van pel-aardappelen, bokking, brood, een pint bier en 'n pakje Scaverlati: tabak om sigaretten van te draaien.

Mannen van alle naties ontmoette Otje in deze cantine van de cokesovens: Russen, Polen, Tsjechen, Duitschers, Vlamingen. — Onder de laatsten had je heel nette kerels, die door armoe van 't platteland gedreven waren naar Frankrijk, om zich te verhuren als lastdieren. Hij zelf heeft later in die armoede van de campagne wel gedeeld, dat hun kost sommige dagen enkel bestond uit aardappelschillen, gekookt in karnemelk. Maar nadat hij nu zich zat gegeten had, ging hij in de barak, om te slapen met al die mannen. 't Was er onnoemelijk vuil, — de slaapplaatsen waren precies doodkisten naast elkaar met een hoop oud stroo en 'n vettige paardedeken. Nauwelijks lag hij, of hij mafte, — omdat hij immers jong en gezond was. 's Morgens om vier uur nam de cantine-baas hem mee, en kreeg hem ingeschreven op 't werk voor vier en halven frank daags. 't Onderhoud kostte fr. 2.50, behalve het bier en de tabak. Maar je kon er op bonnen poffen tot 't volle bedrag van je dagloon — daar boven geen druppel meer.

— Mijn werkplaats was: een batterij van vier en twintig laaiende ovens, — daar onder langs de rails van de spoorwagens, die

de gruiskolen aanvoerden. Achter de ovens heen 'n soort kaaimuur. Als die vol geladen waren met kolen, werden de vuurpoorten voor en achter dichtgemaakt met leem; alleen aan den bovenkant stond een gat open. Zoo bleef dat daar vier en twintig uur branden. Dan gingen de voor- en achterdeuren open, een stamper drukte de vier-en-twintig duizend kilo wit gloeiende kolen er uit, en die werden met kokend water gebluscht tot cokes. Een drom van slovende mannen uit alle deelen van Europa deed hier, in 't hartje van den zomer, het werk bij dien hellen gloed, in dien gloeienden stoom, vrijwel naakt, met enkel 'n kort afgesneden broek aan en op touwen schoenen.

Ik begon dus met ook al m'n kleeren uit te gooien, broekje aan, chavatten. Boven op de kaai kreeg ik 'n drietand, zooals Neptunus dien draagt, en vooral in 't eerst haast stervende van de hitte, moest ik daarmee van den heeten cokesberg de brouettes vullen, breede kruiwagens met twee ijzeren handvatten. Die moest ik dan over een smalle plank rijden tot boven den wagon, 'm daar omkiepen en leegstorten. In al die hitte-uitstraling was dit een slavenwerk, en na een uur zaten mijn handen en armen vol bluschblaren. Maar de groote moeilijkheid was, om, duizelig van de hitte, met de gloeiende brouette voor je uit, je evenwicht te bewaren over die hellende loopplank, en vooral, om bij 't omkiepen niet mee te vallen in den kolenwagen. Dien eersten dag van 's morgens zes tot 's avonds half zeven liep dit zonder ongelukken af. — Er werkten in dien tijd ook nog vrouwen mee onder in de mijnen. — Maar toen ik daarna in de cantine voor m'n eten zat, kon ik geen hap naar binnen krijgen en viel zoowat in slaap. Ik wilde dus naar bed gaan. — De voorman wist dit anders. Dienzelfden avond om acht uur moest ik meteen door den nachtdienst beginnen tot den volgenden morgen zes uur. Alles voor een loon van fr. 4.50. Hierna mocht de nachtploeg dan overdag slapen, — wat voor de nieuwelingen een zware eisch was, zoo'n zeer hadden ze aan handen en armen, waar de lappen bijhingen.

Toch hield ik het vol, om aan den kost te komen. Dat inbrekersvoorstel van Lomme maakte me aldoor nog 'n beetje onrustig. Maar den eersten Maandag in de dagploeg was ik zóó door en door moe, dat mijn brouette bij 't omkiepen uitglipte en ik mijn linkerpols verzwikte. De dokter zei mij, dat ik met dien verzwikten pols niet mocht werken. Ik ging dus naar 't bureau voor het

loon van mijn week, — maar dit werd pas na de quinzaine uitbetaald... En ik moest toch leven in dien tijd. Dus was ik wel verplicht ergens anders zoo lang mijn heil te zoeken. Ik liep den heerweg langs tot ik aan een dorpje kwam, waar een Vlaamsche staminet was. De madam vertelde mij: daar 'n eind achter woonde een boer, die bezig was den oogst binnen te halen. Hij kon wel volk gebruiken. Ik erheen. Die man, een zwalpende vetmassa, wilde mij dan goedgunstig wel nemen tot mijn hand beter was... voor één frank per dag en den kost. De boerenknechten verdienden er drie. En mijn taak bestond in het opgeven van schelven in den berg. Ook de vrouw en de dochter van den baas waren kolossen van vet, wat ze gulzig vergaarden van al die klompen ham en korsten aan de zoldering. Maar ònze kost bestond uit brood en altijd weer gekookte peren met spek — 's morgens zwarte koffie en een glas Fransche brandewijn. Zoo sjouwden wij hier dag aan dag voort in de zomerhitte van 's nachts drie uur tot laat in den avond de zon onderging. Slapen deed ik in den stal boven de koeien op 't hooi.

Zoodra de quinzaine om was, ging ik terug naar den cokes-oven om mijn loon te halen. Mijn pols was nog steeds niet genezen; trouwens, het leven in die hel verlokte mij niet verder. Maar ik had achttien frank over en nam den trein naar Lille. En omdat die kleurige dracht van de Fransche terrassiers mij zeer branie voorkwam, had ik eerst mijn jas omgeruild voor een blauwen kiel, een roode sjerp met een strik, een wijde blauwe broek. Zoo arriveerde ik toen weer eens in 't logement van Lomme, waar dienzelfden avond mijn laatste geld in vermaak werd omgezet.

Dus den volgenden morgen 't zelfde liedje. Platzak, en waar zou ik werk vinden? — „Ga toch mee inbreken met Gérard!" — drong de kastelein weer aan. — Maar 't bleef mij bezwaren. En zoo liep ik dan maar eens binnen in de St. Josefskerk, waar ik wist dat een Vlaamsche pastoor zich bemoeide om Vlaamsche zielen te redden. Ik vertelde hem hoe moeilijk ik er voor stond. Ja — zei hij — als ge u laat bekeeren, dan zal ik u voorthelpen. — Kan dat direct? vroeg ik happig. — Nee, hiervoor moest ik alle weken naar de leering komen. En op voorschot gaf hij mij vijf franken. Maar hiermee schoot ik niet op, en werk was er nog altijd niet te krijgen. Hoe moest ik dan mijn logies betalen? — Dus schepte ik moed en vervoegde mij bij den Hollandschen consul,

een heel oud, vriendelijk heer, geboren Luxemburger. „Heb kij nie kein keld?" — vroeg hij. — Nee, geen centime. Na 'n poosje liet hij mij goed schrijven voor tien gulden. Ik ging er weer mee naar de keet van Lomme, hield van dien avond zeven, acht franken over. Want Otje, die toen zestien jaar was, kon al mee doen als de grootste kerels. Den volgenden morgen begreep ik dat 't hier mis liep en met een kinderachtig gevoel nam ik den trein naar Antwerpen, om bij vader terug te komen. — Ja, is 't niet wonderlijk, dat wat de menschen noemen: „de stem van het bloed" door alles heen toch in de misère blijft lòkken? Al is je vader dan ook nòg ... enfin".

10

Kauschere kippen plukken, opvanger in het Château joyeux, handelaar in pokies, op de luizenmarkt, grootmoeders dood

Toen Otto na zijn sinistre avontuur in Frankrijk terug was te Antwerpen... stelde hij zich eerst verdekt op op de zandvlakte van 't Wipplein, om 't huis van mama eens te bekijken. Want hij was lang niet zeker op de ontvangst, te minder in zijn verschooierd aanzien van die wijde blauw katoenen kleeren met de roode sjerp van de Rijsselsche joppers. En zijn vertrouwen op den indruk, dien hij bij Madam Electrique en vader zou maken, werd er niet direct blakender op, toen een Hollandsche buurvrouw, overigens 'n heel net mensch, bij zijn ontdekking uitriep: God allemachtig, — dat is jongeheer Otto. Hij ziet er uit als een neger!

Toch ging die goede ziel op Otje's verzoek zijn vader waarschuwen. Die maakte er geen haast mee. Kwam eerst over 'n uurtje naar buiten: „Nou heb je 't mooi gemaakt!" — zei hij verwijtend. — „Bij mama kan je zoo niet terecht en ik heb geen centen, want 't baronnetje schuift niet meer af..."

Die onhartelijke ontvangst van z'n vader deed Otto tóch zeer. Maar hij toonde 't natuurlijk niet en liep regelrecht door naar een bierknipje, dat gehouden werd door 'n internationalen artistenklauser, een Pool, — gewezen komiek en musicale clown, maar 'n aardige kerel. Die nam den jongen, wegens vroegere relatie met Otto Sr, gastvrij op in z'n kroegje en gaf hem zelfs van z'n eigen kleeren, om weer ordentelijk onder de menschen te kunnen komen.

Maar niemand wispelturiger dan Madam Electrique. Een paar dagen later al kwam papa hem halen. Mama had gezegd, dat

Otto weer zoo gauw mogelijk thuis moest komen. Bij 't wederzien viel ze hem ontroerd om z'n nek: „Otje, toch, jongetje!" Ze grienden dikke tranen. En hij kreeg een feestelijke, gulle ontvangst als de verloren zoon. Toen kon hij in dit gekkenhuis weer aan 't werk gaan, mama helpen bij haar vechtpartijen, helpen de wanbetalers van de kamer te knokken. Inmiddels hadden hier twee nieuwe jonge dames haar intrek genomen: Lola en Regina, die beiden hem haar gunsten boden. Lola was een zeventienjarig paardrijdstertje uit een circus, dat een been had gebroken. Van haar werd hij de verklaarde minnaar. Maar zij was zóó veeleischend, dat hij, met al die karweien in 't huis bij dag en nacht, haar na drie weken uit zelfbehoud liever overdeed aan 'n werkloozen Serviër. En Regina, — zij was van 'n temperament, om bij buien maar op de gang te gaan liggen wachten op den eersten den besten medebewoner, die zich in 't voorbijgaan over haar wilde ontfermen.

Dan woonde er op de vierde verdieping een soldaat, die zelden nuchter was. Op 'n nacht ontplofte daar 'n voorraad nafta, met zoo'n explosie, dat Otje er uit z'n bed heen draafde en in zijn ijver om te blusschen in brand vloog. Met het vuur langs z'n kleeren holde hij naar beneden, maar in die vaart laaiden de vlammen er uit op. De haren schroeiden 'm van z'n hoofd, z'n gezicht en z'n handen met brandwonden, en in één jacht vluchtte hij door naar een apotheker, die z'n heele hoofd verbond. Toen hij zoo terugkeerde wachtte mama hem op met haar sabel. In weer zoo'n bui van razernij verweet ze hem, dat hij den boel in brand gestoken had, — joeg hem 't huis uit, zonder cent.

Met al die bedrijven was 't vroeg in den morgen geworden. Otje herinnerde zich toen de Gezonde Apotheek in de Pelikaanstraat. Daar woonden bekeerde Joden, die koekjes bakten en verkochten. Hij had dien man vroeger wel eens geholpen. En de brave kerel gaf hem nu vijf franken. Hier huurde hij 'n kamertje voor in de Lentestraat, 't hartje van de Jodenbuurt. Want van de Joden had hij in 't huis van mama leeren houden om hun hartelijke rechtschapenheid. En hij had hoop, in die omgeving, met zijn ingezakte hersens en handen, wel voortgeholpen te zullen worden. Zoo kwam hij langs 'n winkeltje, waar 'n Polak kippen slachtte voor de feestdagen. Hij las op 'n briefje voor 't raam, in 't Jiddisj, dat er een jongen gevraagd werd om te plukken. — Wist Otje veel van kippen plukken? — maar toen 't poeliertje

hem er naar vroeg, zei hij, dat hij nergens zoo handig in was. En daar kwam hij toen op 'n schemerig binnenplaatsje te zitten om al die dooie vogels d'r pluimen uit te trekken. Hij werd per stuk betaald. Maar de baas waarschuwde hem, dat hij altijd eerst goed moest voelen of er altemet nog eieren in zaten, want die moest hij er dan eerst uitdrukken. En zoo verdiende hij drie, vier franken per dag.

Tot hij een kip in handen kreeg met een zwart plekje, een zweertje. Hij liep er mee naar den Polak: „Is die kauscher of niet?" — Ja, dit moest de rabbijn uitmaken.

— In die dagen had ik zelf den Talmoed nog niet gelezen" — zei Matheus Otto. — „Maar sedert heb ik daar uit liefhebberij een studie van gemaakt, en al de schoonheid en wijsheid, maar ook al de slimheid, die ik daaruit heb opgedaan, heeft me rijk beloond voor de moeite. — In dat Antwerpsche Jodenkwartier van die dagen bestonden nog wonderlijke toestanden: Ik stapte dus met de verdachte kip naar rebbe Maupie. Dat was, dunkt me, een van die rabbijntjes op hun eigen houtje, en eigenlijk niet erkend door de Joodsche gemeenschap. Zoo hield ook deze rebbe Maupie er 'n soort mystieke eigen synagoge op na voor 'n groepje fanatieke aanhangers, die hem onderhielden. 'n Stuk of wat kleine kamertjes. In een ervan zag ik 'n paar honderd kippen hangen, die hij op 't juiste plekje 'n sneetje gaf, dan ophing aan twee ineengestrengelde pooten over 'n haak, kassau, om ze te laten doodbloeden. Verscheiden hingen er zoo nog wat te fladderen en te krimpen. En voor deze ritueele bewerking liet hij zich tien centimen per stuk betalen.

Ik vertoonde hem de kip met de zwarte plek. Hij vroeg eerst vijf en twintig centimen voor 't advies en maakte toen uit: die is niet kauscher. Maar toen ik bij mijn patroon terugkwam met de ongunstige diagnose, werd hij erg kwaad: „Wàt, durft die weerlagsche rebbe te ontkennen dat deze kip kauscher is? ... Nou loop je naar rabbi Schmoel. Je geeft hem eerst vijf en twintig centimen en 'n sigaar. Dan zeg je: rebbe Maupie wil beweren, dat deze kip niet kauscher is!" ... Ik deed m'n boodschap en ondervond dat mijn patroon menschenkennis had. Want zonder aarzelen gaf rebbe Schmoel me een briefje mee: „Deze kip is kauscher".
Maar toen waren de Joodsche feestdagen voorbij en er was geen jongen meer noodig om te helpen plukken. Ik haalde 't verband

van mijn hoofd... en dienzelfden dag kwam papa mij erg ontdaan zeggen: hij had ruzie gehad met mama en lag er uit. Grootmoeder was er nog... Ja, wat heeft die ziel geleden op haar ouden dag. Gelukkig hadden we samen nog zóóveel centen, dat ik haar uit die hel kon weghalen en op 'n kamertje zetten. En vader had een plan om met mij mee naar Gent te gaan. Ik beloofde 't oude menschje haar uit die stad geld te sturen.

Toen trokken we op reis. Papa kende er een kermisreiziger, die een spul hield: le Château joyeux. Dat was een tent met een doolhof, draaiende schijven, een schommelende brug met een geëlectriseerde leuning, en tot besluit van al deze genietingen stapte het publiek op een rollend trottoir, waarvan ze dan aan 't eind werden afgedonderd in een net. Maar hierin kwamen ze nog met zoo'n vaart terecht, dat ze bij geval met hersenschuddingen, gebroken armen en beenen zouden blijven liggen, wanneer ze niet opgevangen werden. En hierom werd ik gehuurd als opvanger. Van 's morgens tot 's nachts twee, drie uur, moest ik daar klaar staan om al dat volk bij dien val in de knieën vast te grijpen, zoo dat ze op de been bleven. Een dood-vermoeiend karwei. Trouwens, veel van die kermisreizigers zijn echte slavendrijvers, die hun helpers harteloos afbeulen. Vader was weer voor de... administratie, contrôle, het bedienen. En zoo verdienden we samen, met opbouwen en afbreken inbegrepen, vijf en halven frank per dag... Op 't laatst van den avond was ik zóó op, dat ik ze maar gemoedereerd liet neerploffen.

Zoo bleven wij verscheiden weken door België op tournee. Maar in Elzene kregen we ruzie met den baas, en uit was 't weer met de weelde. We trokken dus naar Brussel, huurden 'n kamertje, lieten grootmoeder overkomen... en opnieuw werd er honger geleden, waren er geen centen voor de huur. Daar beneden ons woonde de huisbaas, een Zweed, die een ateliertje voor glas in lood had. Ik vroeg hem of hij mij gebruiken kon. Ja, ik kon 't lood in groeven maken voor 1.50 fr. per dag. Hiervan hield hij allen dag 50 centimen af voor de huur, en van den overigen frank moest onze familie leven. Kilometers groeven heb ik daar gemaakt, dat 't bloed me onder de nagels uitliep.

Toen er weer een verzoenende brief van mama uit Antwerpen kwam. Zij verlangde zoo naar... papa. En wederom werden we feestelijk ingehaald: gebraden kippen en duiven, champignons,

champagne... krankzinnig. Terwijl de dienstmeisjes geen boter op hun brood kregen. Kort hierop had er een theatrale scène plaats. Onze familie zat weer in den kelder, omdat 't baronneke bij Madam Electrique was. Toen werd er vroeger dan anders geklopt. Of vader en Otje boven wilden komen? Mama stelde ons voor aan haar beschermer. Dat afgeleefde mannetje ging nu de rol van père noble spelen. — Ja, — zei hij zoo'n beetje huilerig — hij was nu oud, en hij vond 't goed dat vader en Anna 't verder maar samen wisten, — al kwam hij zijn ex-geliefde nog wel eens opzoeken. 't Werd een souper, slap van verteedering. En mij prees hij gelukkig, dat ik zoo'n sterke, groote jongen geworden was. Waar hij gelijk aan had. Zooals u later zult hooren, ben ik niet lang daarna zelfs opgetreden als boeienkoning.

Maar de nu door den baron erkende liefde bleek al evenmin bestendig van duur. En weer trokken we met ons drieën naar Brussel, huurden er 'n kamertje in de Pluimstraat, vlak bij het Vossenplein — waar de luizenmarkt werd gehouden. Centen op. Honger. Maar onder ons woonde een Hollander, beste kerel — jammer dat hij termijndrinker was en dan z'n heele zaak, al z'n hebben en houden verdronk. Maar omdat hij zoo'n knappe vakman was, haalde hij 't er telkens weer op. Hij maakte van oude schoenen nieuwe, en verkocht die op de markt. Als soms m'n maag zoo bar knorde, ging ik naar z'n werkplaats, en dan mocht ik altijd een pond spek en 'n rond brood van 'n kilo voor 'm koopen — u zult 't niet geloven, maar dat at ik dan achter elkaar op.

Door deze relatie kwam ik vaak op de luizenmarkt. En daar raakte ik in kennis met een Pool, dien ze den Baseliek noemden, waarschijnlijk om z'n groteske uiterlijk met een abnormaal grooten neus in z'n kleine gezichie, en uitbundig veel haar. Die man was grossier in pokies. Dat zijn oude overjassen, te slecht nog voor tweedehands en te goed om bij de vodden te doen. Daar bestond in die jaren in Brussel een internationale handel in, waarin voor millioenen omging. Ze werden opgekocht voor vijftig centimen tot vijf franken en meerendeels naar Londen verkocht voor prijzen van een halve tot vier kronen.

Deze Pool en z'n rasgenooten dreven er groote zaken in; de voddenkooplui en ook wel particulieren waren hun leveranciers. Ook vesten waren van hun gading, bergen en bergen oude vesten, waarvoor ze nooit meer dan tien centimen gaven, en dan oude

jasjes van twintig tot zestig centimen. Maar die bleven in 't land. De pokies alleen werden uitgevoerd. De Polen hadden hiervoor familieleden, die ze in Whitechapel op de markt gooiden. En de licht gekleurde overjassen, gele, kanarie-kleurige, grijze — „souteneurs-kleuren", werden ze genoemd — die waren speciaal voor export naar Afrika bestemd, omdat de negers op die dwaze kleuren zoo verzot zijn. De rest, van vijf-en-twintig tot vijftig balen per week, namen de booten mee naar Engeland. En 't was een winstgevende negotie.

Op voorspraak van den tweede-hands-schoenmaker nam de Baseliek Otje aan, om jassen op te koopen langs de huizen. Maar omdat hij niet veel betaalde, pikte ik de mooiste eruit om ze aan een concurreerenden Waal te verkoopen, den eenigen Belg in dit vak. Die wist natuurlijk niet, dat ik voor den Polak werkte. Maar toen hij hier achter kwam, lag ik er bij allebei uit. En weg was weer die nering.

Intusschen had ik nu en dan van mijn verdienste zoo maar wat ouden rommel gekocht: 'n spiegel, stoelen, 'n paar schilderijtjes, en vooral boeken. Want op goede boeken ben ik altijd verzot geweest. En nòg, als ik 'n paar centen in m'n zak heb, hoe hoog noodig ook om van te bikken — wanneer ik op 'n stalletje 'n interessant Hebreeuwsch boek, een geïllustreerde dictionnaire, bundels Jiddisje of Zigeunerliederen zie liggen, dan *moet* ik ze koopen. Ja, — er bestaan Hebreeuwsche boeken in vele deelen, die een kapitaal kosten. Ik zou in staat zijn, als iemand mij een sommetje bezorgde om een bestaantje mee te beginnen, mijn toekomst te vergooien door dit geld aan zoo'n werk te besteden, omdat de bibliotheken die niet uitleenen — en omdat mijn geest toch hunkert zich hierin te verdiepen, dat je al je ellende om je heen, en al je listige plannen weer eens vergeet als mensch. — Maar hierentegen heb ik zóó'n haat aan al wat vuile lectuur is, dat ze me duizend pornografische boeken zouden mogen geven om ze uit te venten — en ik verbrandde ze, al moest ik van den honger omkomen. Want nog altijd herinner ik me dien kerel in de Amstelstraat in Amsterdam, die aan kinderen van negen, tien jaar, zooals ik, voor 'n dubbeltje die liederlijke verhalen uitleende en hoe verderfelijk dat op zulke jongens inwerkt.

Enfin, al dien ouden rommel had ik naar ons zolderkamertje gesleept. Toen huurde ik van den marktmeester drie vierkanten

meter uitstalgrond voor tien centimen. En nu als zelfstandig koopman ging ik op de markt achter dit armoedige zootje zitten. Als ik er 'n paar centen bij kon verdienen door andere kooplui te helpen, riep ik vader er zoolang bij. Maar die verkocht van mijn rommel voor iederen prijs, om dan bij Flippie op den hoek groote dikkoppen te gaan drinken.

Toen op een morgen werd vader door twee rechercheurs weggehaald om twee maanden gevangenisstraf op te knappen, voor 't geval van Madam Electrique, die met haar sabel dien agent gewond had. Met grootmoeder bleef ik achter, op zwart zaad. Want handel had ik niet meer. En daar werd die goede oude ziel ziek. Ik ging in mijn wanhoop hulp vragen bij ds Hoek, den Nederlandschen predikant. Hij regelde 't zoo, dat grootmoeder in het ziekenhuis werd opgenomen, — waar ze weldra in vrede gestorven is. En dit is voor mij misschien wel — in al mijn ellende, waar ik nog door zou moeten — 't diepste verdriet geweest. Ik mocht haar dikwijls bezoeken, en als ik dan aan haar bed zat, troostte ze mij nog met haar zwak stemmetje. — Ze was altijd goed voor me geweest. En nog zei ze 'n paar maal, dat ik maar braaf moest oppassen. En dat ik aan vader zeggen moest, dat ze in haar laatste oogenblikken troost gevonden had in haar geloof, en dat ze al haar leed vergeten was. — Maar toen de dokter mij als doodsoorzaak opgaf: ondervoeding, toen heb ik dat zoo verschrikkelijk gevonden. Die brave vrouw! En toen heb ik in mijn haat, aan vader een harden brief geschreven. — Dit zieleleed, — neem me 't zware woord maar niet kwalijk maar dat ben ik nooit heelemaal kwijt geraakt. Ja, 'n vrouw, die van haar leven geen gemeene streek had uitgehaald, en in haar eenvoud alleen maar goedheid had gegeven voor vader en voor mij, hoe beestachtig 't ook om haar toe ging... Nou, en op m'n misdadig leven wil ik niets afdingen — maar dat ik, zakelijk bekeken, nog sta waar ik sta, — ja dat heb ik mogelijk aan haar te danken gehad..."

11

Naar Indië

Gedrost als soldaat. — Bootwerker.

Waarzegger. — Het leed van de liefde.

Nu was grootmoeder dood. En over de ellendige gedachte, dat die oude ziel aan ondervoeding gestorven was, kon Otje in zijn verdriet zich maar niet heenzetten. Wat moest hij nu beginnen? Vader zat nog in de gevangenis, handel voor de markt had hij niet meer, en de centen waren heelemaal op. Hij zou 't moeten stelen, maar dat zat er niet bij hem in. Nog een paar dagen hield hij 't leven gaande door een uilenspiegelstreek. Hij zocht in de lorrenbakken en op de vuilnisbelten oude schoenen, — kocht op den pof wat zeildoek, en bij wijze van zolen, met den blanken achterkant naar buiten, pende hij dit eronder. Hiervan verkocht hij enkele paren voor oud-maakt-nieuw. Maar vanzelf liep dat gauw spaak. De klanten kwamen woedend bij 'm terug, want natuurlijk waren ze direct door dat wasdoek heen, en hadden geen zolen en geen schoenen meer. Kon Otje voor z'n bedrog 'n pak slaag oploopen.

Om langs de straat te loopen verhongeren, daar had hij geen zin in. Dus meldde hij zich te Brussel bij het Leger des Heils. En daar overlegden ze samen, dat hij, als Nederlander, 't best zou doen om bij de koloniale reserve te teekenen. De heilsofficier gaf hem reisgeld naar Rotterdam, waar hij het adres van een werfagent kende. Die stelde hem op transport naar Nijmegen. Hij werd goedgekeurd en aangenomen, kreeg 'n pakje aan, zoo mooi als hij nog nooit had gedragen, en bovendien nog een premie van tien gulden, ter vergoeding van reiskosten. Z'n oude zwikkie verkocht hij aan de Waalkade óók nog voor 'n paar centen. En zoo zou hij dus naar Indië gaan en 'n aap kunnen koopen. Tot hij den volgen-

den dag ontboden werd bij den commandant, den Blauwe bijgenaamd, die hem kort en goed meedeelde, dat 't niet door kon gaan, want dat hij geacht werd „achterblijver" te wezen, omdat zijn vader in België verzuimd had hem op tijd aan te geven voor de Nederlandsche militie.

— Ik was toen dus strafschuldig" — vervolgde Matheus Otto, — „hoewel ik in die dagen nog nooit iets gedaan had, waardoor ik met politie of justitie in aanraking was geweest. Maar nu moest ik mij aanstonds gaan melden in Den Haag, waar ik werd ingedeeld bij het vierde regiment infanterie te Leiden. En daar werd ik ontvangen als een boosdoener, die in strijd met zijn plicht had gehandeld en dien ze dus in de gaten zouden houden. Natuurlijk had ik aan die heele militie-geschiedenis tevoren nooit gedacht, maar toch werd ik hiervoor nu met bijzondere gestrengheid behandeld en de sergeant-majoor negerde me, alsof ik 'n landverrader was.

Opstandigheid zat er toen zoozeer nog niet in mij. Ik deed dus stipt wat mij gecommandeerd werd en verbeet brutale antwoorden. Voor 't overige beviel dat geregelde leven met den kost op tijd mij niet slecht. Ik was nog wel een vroolijke jonge kerel en kon met iedereen goed opschieten. Al was 't buiten den dienst beroerd krom liggen van vijf en dertig centen soldij in de week, waar me schoensmeer en me poetsgoed nog af moesten, — dus voor roken of 'n potje bier bleef er vrijwel niets over. Dan ging 't me wel eens aan m'n hart, dat de andere jongens pakjes met allerlei eetwaar en lekkers van huis kregen, en ik natuurlijk nooit. En zooveel mogelijk nam ik wachten van hen over, voor een zakduit, als zij naar huis wilden, omdat ik immers geen thuis had. En de gedachte dat ik al m'n jonge jaren in de dalles had moeten leven, zoo heel anders dan de overige jongens, dat zat me nog wel eens dwars, — maar och, mijn humor zette me hier dan wel weer overheen.

Maar toen gebeurde er iets vreeselijks. En al was ik van m'n geboorte af in verdorvenheid opgegroeid, — hiervan wist ik 't bestaan toch niet. — Op een dag vroeg een sergeant mij, of ik 'n kwartje wilde verdienen. Dan kon ik z'n bed opmaken. Graag, natuurlijk. Maar terwijl ik daarmee bezig was, greep hij mij aan.. Twee van z'n collega's, die dit blijkbaar van 'm kenden, keken dat af door een raam, maar zoodra hij hen in de gaten had, liep

hij op een draf weg. Ik was er totaal ontdaan van. Vertelde 't aan de kameraden. En hoe dit nu allemaal in z'n werk is gegaan, maar toen we 's avonds lagen te slapen in de chambrée, kwam diezelfde kerel stilletjes binnen, maakte me wakker en fluisterde: „Ga met me mee!" Ik gaf 'n gil, nam me geweer, — hij vluchtte, ik 'm na, en vlak bij 'm gaf ik 'n slag, dat de kolf in stukken vloog. Goddank tegen den muur. Want anders had ik 'n moord begaan in m'n zenuwachtigheid. Maar ik was zóó wild, dat er verscheiden manschappen noodig waren, om me vast te houden.

De sergeant werd in arrest gesteld, de groot-majoor kwam er bij te pas, vervolgens de commissie van onderzoek. En toen, bij mijn verhoor, zei een van die officieren: „nou, nou — jij zal daar óók wel van thuis zijn." 't Heete bloed sloeg me naar m'n kop, en ik schreeuwde: „ploert!" — Dàt begrijpt u. Zoo'n vergrijp tegen de krijgstucht. En Otje werd in 't cachot gesloten. Maar in m'n opwinding over dit alles, besloot ik 'm te smeren. Want deze geschiedenis heeft 'n wrok in me gezet, ja, voor me heele leven. Weg alle eerbied voor 't gezag. Ik wist nu wat dat waard was, en werd er onverschillig onder.

Dus zoodra had ik mijn straf er op zitten of den eersten keer dat ik buiten kom loop ik naar 't station en in den Haag verkoop ik m'n soldaten-pakkie voor vijf gulden aan 'n uitdrager, koop 'n stel oude kleeren en neem den trein naar Antwerpen. Daar zocht ik m'n aankomen maar weer bij die brave menschen in De gezonde Apotheek. 't Toeval wilde, dat ik hier kennis maakte met 'n man die in hart en nieren anti-militarist was. Ik vertelde hem mijn ondervinding, hij neemt me mee naar huis, zet me keurig in de kleeren. En den volgenden dag bracht hij mij in de diamantslijperij, waar hij werkte. Daar was ik een prachtexemplaar voor de propaganda. Hij deed er 't verhaal, — ik werd er, vóór ik 't zelf wist, 'n soort held. Mijn nieuwe makker ging met z'n hoed rond, en haalde tachtig franken voor me op. Alsjeblieft, man in bonis. Eerst ging ik bij Max in de Statiestraat fijn konijn eten. En zoo reisde ik door naar Brussel, omdat papa hier weldra uit de gevangenis zou worden ontslagen. Maar nu kon 't mij ook niets meer schelen. En ik ging over tot de eerste van mijn eindelooze reeks bedriegerijen. Bij den grossier in specerijen kocht ik 'n kilo notemuscaat, waar de olie uitgedistilleerd was. Die dingen hadden dus geur noch smaak meer. Maar ik draaide ze door 't meel,

en geen mensch, die daar dus iets aan zien kon. — Om je te overtuigen, dat je goede kruidnoten koopt, moet je er met een speld in prikken, en dan komt daar 'n druppel olie uit. — Daar ging ik de volkswinkeltjes mee af, verkocht ze iets beneden den normalen prijs, — en er waren dagen, dat ik zoo per stuk 'n vijf, zes kilo uitventte. — Maar natuurlijk mochten ze me in zoo'n buurt niet terug zien!

Toen kwam papa los. Ik ging 'm afhalen. Hij liet een stroom tranen los, om grootmoeders dood, en al m'n geld van die oplichterij, zoo'n twintig franken nog, gaf ik hem af. Dus nam hij mij mee naar een van z'n stam-staminets, waar meer Hollanders waren, en 's avonds lag hij daar alweer laveloos. Dus: alle centen op.

De kameraden hielpen ons aan reisgeld naar Antwerpen. We huurden er 'n mansarde in de Vliegerstraat en — leden honger. Maar de huisbaas, die beneden woonde, wist raad. Hij was voorman aan de dokken en haalde me over om in de haven te gaan werken, omdat ik groot was en sterk. Ik werd aangenomen voor fr. 5.60. Dit loon werd 's avonds uitbetaald in een café. Dat kostte je geregeld 'n paar glazen bier en de voorman hield er zijn provisie af. Gelukkig mag daar nu niet meer afgerekend worden: in kroegen.

Ik werd gezet bij het lossen van spoorwegrails uit de wagons. Met twee man heb je ieder een bootwerkershaak, die in twee gaten van zoo'n rail passen. En dan: één, twéé, hup! — eroverheen. Dat ging zoo den eenen wagon na den anderen, — dat 's avonds je rug wel geradbraakt leek. Maar ik hield het vol. Vader deed op dat zolderkamertje zoogenaamd de huishouding en kookte op zijn manier. Iederen avond gaf ik hem vier franken af, waarvan hij er twee besteedde voor huur en kost en de andere twee omzette in jenever. — Maar op 'n avond kom ik doodmoe thuis..."

Opeens onderbrak Matheus Otto zijn verhaal, werd rood in z'n gezicht en ging ontdaan voor 't raam van mijn werkkamer staan uitkijken. Ik zag hoe hij z'n kaken op elkaar beet, om zich te beheerschen.

— Ja — zei hij na een poosje — die harteloosheid, die wreedheid van papa kan ik nòg altijd niet verzetten, omdat 't me zoo'n zeer heeft gedaan, — want denkelijk hield ik tòch altijd nog van 'm. Maar nu had hij mij wéér in den steek gelaten, terwijl ik

zóó verrekt hard voor 'm werkte, — zonder dat hij zèlf 'n klap hoefde uit te voeren en ik 'm rustig allen dag de helft van m'n zuur verdiende loon liet verdrinken. — Daar vond ik de kamer leeg. Er lag enkel een briefje op tafel: „Ik ben weer goed met mama. — Gegroet, je Vader". — En met 'n schok, om z'n ontroering af te schudden, snauwde hij: „Toen meteen heb ik 't werk er óók bij neergedonderd... En wat lette 't me? Den volgenden dag ben ik evengoed teruggekeerd in die liederlijke keet van Madam Electrique. —

Wat er nu volgt... 't is allemaal zóó beroerd, om 't weer op te halen... Maar ik ben nu eenmaal begonnen om u eerlijk mijn leven te willen vertellen, — 't is waar, voor mezèlf vooral, — dat ik 't later, alles gedrukt in verband, overzien kan en mogelijk beter begrijpen hoe 't allemaal zoo met me geloopen is, van kwaad tot erger, — terwijl ik daar tòch geen berouw van kan hebben. Enkel maar wrok, wrok tegen al die smerigheid, dat onrecht, die schijnheiligheid... Al moet u niet denken, dat ik óók niet wel eens ànders zou willen zijn. Dat er nachten geweest zijn, dat Matheus Otto, de boef, geen raad meer wist met zich zelf en weerloos, wee van ellende, — walgelijk van die smerige omgeving, waar je in bestaan moet en maar iederen morgen weeraan je hersens moet uitpiekeren om als 'n bedelaar aan centen te komen voor 'n maal eten, dat ze je soms afsnauwen, als 'n hond... en dat dag aan dag, bang voor 'n slag, die je weer in de gevangenis brengt... Nou dan, we zijn nu vertrouwelijk samen, dat ik 't wel weten wil: dan is nummer H 2078 óók wel eens neergekwakt op z'n knieën... Maar nooit, nóóit, hoe krampachtig ik er om vroeg, heb ik antwoord gekregen. En dan had ik den duvel weer in, om zóó'n lammenadigheid van Matheus Otto, dien ze nóóit zwak zien, — die nooit 'n spier op z'n gezicht verroert en er maar om lacht: óók als hij gearresteerd, veroordeeld wordt...

Enfin... 't Is per slot enkel maar laf, dat zelfbeklag. En alles komt, zoo als 't komt. In dat huis van mama werd ik verliefd op 'n lief blond meisje, 'n Vlaamsche, die daar op 'n kamer woonde. Ze was arm, en ik hield zóó eerlijk veel van haar, dat ik voor altijd voor haar wilde zorgen — ja, wat zag ik toen het leven gelukkig in. Ik maakte den heelen boel in orde. Wij trouwden. En om haar buiten dat dolhuis van Madam Electrique alleen voor mezelf te hebben, trokken we naar Gent en huurden er 'n kleine,

vriendelijke woning. Maar toen moest ik den kost verdienen. Werk kon ik niet vinden. Marguerite mocht daar niet onder lijden. En wat had ik geleerd om in 'n behoorlijk bestaan 'n vrouw te onderhouden? Nooit anders dan louche zaakjes. Dus toen er zich niets anders opdeed, kocht ik 'n stel waarzegkaarten en trok er op uit als kaartlegger. In nachtzaken, op kamers bij publieke vrouwen, die zoo bijgeloovig zijn, — tegen vijftig centimen per portie. En ik kreeg er aardig van te doen. Soms vijf, maar dikwijls tien per dag. Aan Marguerite had ik 'n knap, aanhalig jong vrouwtje... Maar op 'n keer, we waren net vier weken getrouwd, ontmoette ik 'n kerel, die haar vroeger gekend had. En zoo pardoes in m'n gezicht vertelde hij mij: „die vrouw van jou heeft 'n kind gehad van haar patroon, en dat heeft ze vermoord. Duizend vier en vijftig dagen heeft ze ervoor in de vrouwengevangenis te Dendermonde gezeten — en nog altijd staat ze onder toezicht."

Als 'n kleine jongen heb ik zitten grienen. Want ik hield van 'r... en ik weet niet, als ze 't me alles eerlijk opgebiecht had, — van haar angst om de schande. God weet? — nee, ik weet stellig dat ik haar dan tòch getrouwd had, en misschien nog meer van 'r had gehouden, om al dit verschrikkelijks in haar jonge jaren. — Ik ben naar huis gegaan, ze heeft 't me verteld. En ik dacht: Otto, je hebt je voorgenomen voor haar te zorgen. Laat haar dan nu, nu ze dit in haar meisjesleven gehad heeft en gedaan — ook heelemáál niet in den steek. Dus ik heb me met haar verzoend. En toen wilde ik zelf uit die nachtknippen met dat bedrag van die kaarten. En omdat ik geen raad wist, trok ik met haar weer in bij vader en mama... Maar dat mensch, met haar razende buien, kon die koppel niet aanzien, of ze raakte buiten zich zelf: Op 'n keer maakte ze zóó'n ruzie, dat ze alle ramen kapot sloeg, om haar woede te koelen. — En weer verhuisden we. Maar eerst gapte ik toen 'n hoop geld weg uit haar winkel van gastoestellen, aan slangen, kousjes, weet ik veel. Hiermee gingen we op den trein naar Rijssel, waar ik bij de Compagnie de Gaz een behoorlijk baantje kreeg als monteur op 'n loon van fr. 35.

Nu zag 't leven er dus ordentelijk uit. Maar op 'n morgen werd ik onderweg ongesteld, liep naar huis en trof haar aan met den zoon van den huisbaas... Dit is de eenige keer van m'n leven geweest, dat ik 'n vrouw geslagen heb, — aan één stuk geslagen

met een riem, van 's morgens tot 's avonds... 't Heeft natuurlijk niet geholpen. Nog een tijd zijn wij samen gebleven, dat ze me telkens weer bedroog... Een jaar of wat geleden heb ik gehoord dat ze in Amsterdam in het Binnengasthuis gestorven is op de zaal voor geslachtsziekten..."

12

Van ideëele en realistische levensomstandigheden

Toen Matheus Otto dien morgen bij mij kwam, om voort te vertellen, had ik aanstonds aan hem gezien, dat hij in zijn knollen was. Niet dat hij anders een somberen indruk zou maken. Hij doet altijd zijn best om z'n zorgen zoo lang mogelijk voor me te verbergen en een opgewekt vriendelijke gast te zijn. Ik weet trouwens, dat hij onze séances, zoo bij 'n kop koffie, 'n pijp tabak en ettelijke sigaretten, nog wel een aangename verpoozing vindt uit de onrust en de jachtigheid van z'n leven uit, om alle dagen aan eten, iedere week aan huur voor zijn kamertje te komen, door maar voort te „schnorren" naar goede menschen, die hem nog weer eens helpen willen. Want dat „dalven" staat hem nu zoo hartgrondig tegen. Nooit vooruit te weten of je vandaag te bikken zult hebben, — of hij op tijd de vijf gulden zal vinden om de volgende week in 't vertrekje te blijven wonen, waar z'n bed staat. Telkens weeraan voor wildvreemden z'n beroerde levensomstandigheden uiteen te moeten zetten, vanzelf meestal zonder dat hij hierdoor 'n gevoel van gemeenzaamheid wekt. En per slot is de eenzaamheid, als „boef" buiten de saamhoorigheid van het menschdom gesloten, nòg moeilijker voor hem te dragen dan weer eens een dag zonder bikken. Zijn dankbaarheid is dan ook veel meer afhankelijk van den toon, waarop nu en dan een beschaafd man hem deelnemend te woord staat, dan van het bedrag, dat hij na zoo'n bezoek soms ontvangt. En er blijken nog altijd menschen te bestaan, die ook een „misdadiger" beleefd ontvangen, ja, als een gelijkwaardige in ongunstiger levensomstandigheden, belangstellend aanhooren, en een gesprek met hem aangaan, waarin zijn intelligentie, zijn verwonderlijke kennis van allerlei min of meer abstracte onderwerpen op het gebied van de letteren, van de wijs-

begeerte, van de psychologie en ook van heel wat technische vakken, waardeering ondervindt door 't ernstige uitruilen van eigen gedachten. En zoo'n uur in de studeerkamer van een professor, bijvoorbeeld, die zijn natuur geworden wellevendheid, zijn levensbegrip, zijn deernis ook aan een nummer H 2078 niet onthoudt, — die vertrouwelijk een sigaar met hem rookt, hem zèlf uitlaat, — ja, daar gaat een verheugende invloed van uit, waarvoor hij geen woorden kan vinden om mij te laten begrijpen hoe gelukkig hij is door weer eens zoo'n „ruim menschelijke" bejegening.

Dit is hem den laatsten tijd nog wel eens overkomen. Een enkele maal zelfs is hij, na de eerste persoonlijke kennismaking, uitgenoodigd om een avond in den familiekring door te brengen. Dan voelt hij zich hierna veel minder een geminachte, gevreesde, gemeden mensch, — en de intellectueele kwaliteiten van zijn zoo samengestelde wezen dringen zich meteen sterker aan hem op om erkenning. Al den tijd, die hem overblijft buiten de zoo heelemaal niet gefundeerde pogingen om in zijn materieele bestaan te voorzien, wijdt hij dan aan de boeken, aan lezen, aan studie, aan 't zoeken naar zeldzame uitgaven, waaruit hij wat leeren kan. Schier dagelijks krijg ik brieven, waarin hij uit Hebreeuwsch, uit Jiddisj, uit moderne talen gedichten, curieuse episoden voor mij vertaald heeft. Scherpzinnige commentaren op den Talmoed bijvoorbeeld, — en vooral ook verzen, snedigheden, dialogen, anecdotes, die mij intiemer vertrouwd kunnen maken met de bewoners van de „onderwereld". Maar meestal excuseert hij zich hierbij, dat dergelijke folkloristische bijdragen, hoe karakteristiek en beeldend ook, hoezeer zielkundig interessant en soms waarlijk van een treffend primitieve kunstzinnigheid, nu eenmaal 'n beetje, of heel erg triviaal, schouw zijn, met woorden erin, die hij zelf uit z'n aangeboren schroom voor platheid aanduidt door een paar letters met verder puntjes, — en die ik dan ook jammer genoeg in dit boek niet kan inlasschen.

Matheus Otto leeft nu eenmaal vooral met zijn zoo klare, schrandere hersens. Zijn verwonderlijke verstandelijkheid heeft hem van kind af aan de middelen moeten helpen, om, buiten de geordende samenleving geboren en gebleven, door list en combinatie van listigheden tòch op die burger-maatschappij dag aan dag te teren, en zijn eindelooze reeks van „misdaden", waardoor hij dan toch maar zonder gangbaren arbeid of ordentelijke be-

trekkingen tot heden toe nog niet verhongerd is, bewijzen op vaak verbluffende wijze zijn scherpzinnigheid. Maar ditzelfde verstand zou hij nu, — nu dat opgejaagde en onregelmatige „boeve-bestaan" hem vermoeid heeft, zóó, dat hij zegt er een afkeer van te hebben gekregen, niet 't minst in zijn angst voor de cel en in zijn steeds inniger behoefte aan 'n beetje 'n harmonischer, zuiverder, voor zijn gevoel en zijn begaafdheid bevredigender omgeving, — hij zou het nu zoo innig graag willen wijden aan wat hem tot studie, tot „vergeestelijkt" werken verlokt, om hierin rust te vinden en nog weer 'n beetje zelfrespect.

Mij dunkt zoo, hij maakt een moreele crisis door. Nù... of voor altijd iedere kans op het geluk van de geestelijke voldoening verloren. En dàn ook maar rauw-dauw, verbitterd, fanatiek, rücksichtlos, om zoo gauw mogelijk aan 'n eind te komen van dit „honde-bestaan", dit „smerige dalvers-leven". — Hij is 'n paar weken geleden begonnen — vertelt hij mij — geen alcohol meer te drinken. Als hij, om z'n relaties op te bellen, herhaaldelijk in 'n herberg terecht moet, neemt Matheus Otto tot verwondering van de overige „jongens" 'n kop koffie of bouillon. Want hij bestaat nu blijkbaar in een vage verwachting, dat hij z'n hersens mogelijk tòch nog eenmaal zal mogen zetten aan intellectueele bezigheid naar zijn aard, en hoe waardeert hij 't hierom, dat hij dan 's morgens wakker wordt met een niet meer doezelen, maar helderen kop.

„Wat ik wil, doe ik" — zegt hij verbeten zelfverzekerd. „'t Is wel 'n wonder, als de zoon van 'n zóó laveloozen alcoholist; — Liesje, mijn halfzuster, die niet eens zijn eigen dochter was, is alleen door 't voorbeeld van vaders drinken aan den drank te gronde gegaan. Maar ik dronk bier en jenever, en soms veel, omdat je dat nu eenmaal in zoo'n bestaan op logement en in kroegen vanzelf meedoet. Toch is 't voor mij nooit 'n behoefte geworden. 't Kost me dus geen moeite het te laten. Alleen is 't mogelijk, dat de slapeloosheid, waar ik den laatsten tijd aan lijd, gevolg is van die onthouding".

Inderdaad, soms staat boven z'n brieven, die ik krijg: „'s morgens vijf uur", „zes uur"... 't Laatst had hij hierin zoo'n wonderlijk bekorend liedje voor mij opgeschreven in 't Vlaamsch, dat hij zich dien nacht opeens herinnerd had uit zijn jongensjaren, toen hij daar in de hitte van de cokesovens werkte. Een kameraad had

er tot z'n troost onder 't wreede zwoegen zijn liefje mee bezongen in eindeloos voortgezette coupletten, — zóó kinderlijk onbevangen telkens iedere verlokking van haar wezen prijzende, dat 't je denken doet aan 't Hooglied — maar alweer, de zoete weelde van 'n meisjeslichaam kan je, zóó argeloos als die jonge sjouwer, niet in den druk verheerlijken, al was er in 't natuurlijke benoemen van al die weligheid ook niets onzuivers.

En nu, zoowarempel, dien ochtend zag ik Matheus Otto zóó ontspannen, zoo van binnen uit zonnig, dat ik wel heel benieuwd was naar 't gewoonte geworden vertrouwelijke rapport van al zijn ondervindingen in de dagen waarop wij elkander niet gezien hebben. Hij ging er glunder, welhaast vredig-stilletjes tegenover mij zitten, en keek mij eerst eens onderzoekend aan of ik er iets van zou kunnen raden. In 't kort kwam 't hierop neer: Een stadgenoot, een Joodsche uitgever, had hem gevraagd of hij voor hem Anski's tooneelstuk „In den Schenk" tegen het normale loon uit 't Jiddisj in het Nederlandsch zou willen vertalen. Een tooneelspel in vijf bedrijven! Maar dan moest het getikt worden.

Zóó'n opgaaf, voor dit werk, waarover hij mij indertijd al eens warm van bewondering gesproken had, — Matheus Otto kreeg een kleur van blijdschap, toen hij zich hier weer in dacht. Maar wat een zorgen waren dat geweest, om dit verlokkend karwei te kunnen aannemen. Want totdat hij zijn eerste honorarium zou krijgen, moest hij toch eten, z'n kamerhuur betalen. En dan: de schrijfmachine, de Hebreeuwsche dictionnaires, om enkele woorden na te zoeken, die hij mogelijk niet zou kennen? — Maar na 't verloop van eenige dagen scheen 't nu alles voor elkaar te zullen komen. Een paar heeren hadden hem ieder een kleine som gegeven, om zoolang zuinig te kunnen bestaan. 'n Eenvoudig man, die zelf in zijn bedrijfje hard moet werken, had hem zóó maar hartelijk weg geholpen aan den prijs voor een tweede-hands Hammond. — En toen dat fijne koopen van de blanke folio-vellen, van 'n pijp en tabak, — omdat hij nu weldra 's morgens rustig thuis zou mogen blijven, voor een paar weken zonder nood om 't eten — en dan, zooals hij zich zoo vaak had gedroomd, daar aan dat tafeltje gaan zitten voor 't raam, om op die willige machine de boeiende, diep menschelijke tooneelen en dialogen te componeeren, waarin hij van alle zorgen en wrokken weg zou leven voor zoo'n tijdje, „en geen H. nummer 2078 zijn." „Die

menschen", — zei hij — „vooral die brave scheepsbouwer, in zijn trouwhartigheid zonder veel woorden — waarachtig, zij hebben aan mij 'n stoeltje in den hemel verdiend. Om een paar dagen zoo rustig met de pijp in je mond te mogen denken, droomen en iets moois aan anderen begrijpelijk maken.

„Maar nòg mooier misschien" — en nu moest hij er toch even oolijk om glimlachen: „Ik heb een... leerling gekregen. Door een toeval kwam ik bij een Joodsch boekhandelaartje staan bladeren in oude folianten. Hij was verwonderd wat *ik* daarin zocht, dat ik ze verstond, die Hebreeuwsche teksten. Toen vertelde hij mij: zijn moeder was gestorven en hij wilde nu leeren „laaienen", „kidoesch", op 't graf; maar hij kende die gebeden niet. — En na wat praten kwamen we overeen, dat Matheus Otto den jongen man iedere week een uur les zal geven, om hem dit Hebreeuwsch bidden te leeren... Op Zondagmiddag. En van 't lesgeld althans voor de eerste Zondagen bovendien zeker te zijn van een behoorlijk diner... Want als ik dan anders op m'n kamertje zat te lezen of voor u te vertalen uit de liefdesliederen van de dieven, dan werd 't me tegen etenstijd van de menschen, waar ik inwoon, toch wel eens te mats wanneer ik dien heerlijken geur rook van vleesch braden...

„Maar wat een fijn werk is dit nu toch: om een jongen mensch, die daarin gelooft, te leeren bidden op 't graf van zijn moeder, om wie hij treurt. Om wie hij mag treuren..."

Matheus Otto bleef even in gedachten zitten. Toen herstelde hij zich weer met een ruk: „Heb ik u al eens verteld, dat mijn moeder met haar vriend óók in Antwerpen is gaan wonen? Een paar keer heb ik haar toevallig ontmoet... Maar ze is daar jong gestorven: aan dementia praecox. Vader heeft er uit 't ziekenhuis bericht van gekregen... Wat moet je er als hun zoon toch achteraf allemaal van denken? — Later heb ik gehoord, dat mijn moeder voor mij een spaarbankboekje had nagelaten met tweehonderd gulden... Die heeft vader van me gegapt. Ja, hij was zóó gemeen geweest eenigen tijd te voren een verzekering te sluiten op 't leven van z'n vrouw, van wie hij immers nooit gescheiden was. Die centen had haar dood hem nu óók opgebracht...

Maar waar waren we eigenlijk gebleven met mijn verhaal?... O ja, — Marguerite, mijn vrouw, was bij me vandaan. Vader bleef hangen bij mama Electrique. Otje kon 't toen al vrijwel niet

meer bommen, — àls hij maar aan den kost kwam. Ik trok dus naar Gent, huurde een kamertje in de Land van Waesstraat nummer (want van al die ontelbare kamertjes in alle mogelijke steden van Europa heeft M. O. de huisnummers onthouden) ‚boven „den Heiligen Sebastiaan", en toen nam ik maar weer mijn toevlucht tot de kaartleggerij. Ik kocht een spel naar de bekende cartomancière Madame Lenormand, en hiermee op zak werkte ik de café'tjes af.

Gent was in die dagen de Belgische stad met de meeste staminets. Dat zègt wat! Je had er straten, waar van de twintig huizen negentien kroegen waren. Van den morgen tot den avond bracht ik hier door, keek er me klanten op aan, en ontving van dertig centimen tot soms een frank, als ik hun de kaart wilde leggen. Wel, aan fantastische verhalen ontbrak 't mij niet. Bovendien zijn de meisjes uit het leven bijgeloovig, sentimenteel en... royaal. Er waren er, die er mij Zondags op haar kamer hartelijk voor onthaalden en wel eens tien franken gaven..."

— „Boven de liefde?"

— O, er waren meisjes genoeg, die zich wilden laten troosten. Maar van deze vrouwen heb ik altijd 'n physieken afkeer gehad. Tenzij ik dan later maanden lang in de cel opgesloten had gezeten... Maar wat zij geven voor geld, dat zoek ik niet. Omdat 't mij, al ben ik dan nóg zoo'n boef — per slot vooral te doen is om de hartelijkheid, de sympathie. Bovendien heb ik er altijd iets ploertigs in gevonden, te profiteeren van zoo'n vrouw, die er haar lichaam, haar ziel — als ik dit woord mag gebruiken — aan waagt, omdat dit nu eenmaal haar vak, haar broodwinning is geworden. En 't maakt me beroerd als ik er altijd weer over moet denken hoe zij hiertoe gekomen zouden zijn.

Toch — mag ik 't zeggen? — mochten die meisjes mij nog wel graag. Vooral later, als ze van mijn rollen en bravourstukken hoorden, — want hun aard is romantisch en ze verbeelden zich al gauw, dat je 'n held bent. 'n Held was ik zoozeer *niet,* hoor, in dien spionnagetijd, door m'n oplichterijen, m'n documenten-vervalschingen. Als je dan wil, is een inbreker, een moordenaar onder sommige omstandigheden veel eerder 'n held, want die waagt er z'n leven aan. *Zij* hebben 't soms erg goed bij zoo'n vrouw, — uit angst misschien en 'n soort verheerlijking. Geen mensch kan nu eenmaal bestaan zonder ideaal. Iedere vrouw

heeft behoefte om tégen 'n man op te zien. Bij prostituées is de heldenvereering soms heel sterk. Maar met *mij* mochten ze wel omgaan, omdat ze merkten, dat ik nooit 'n schoft voor ze was. Ik zie vanzelf niet laag op ze neer, want ik weet 't allemaal maar al te goed uit m'n eigen naaste omgeving hoe 'n meisje dien weg op raakt. Ze hoorden me nooit vloeken, — ik zei geen harde woorden, zooals andere kerels vaak. 'n Vrouw beleedigen, ik zou 't niet kùnnen. En in mijn eenzame leven, nadat mijn eigen vrouw van me weggegaan was, — heb ik natuurlijk wel eens gedacht over samen gaan wonen. Maar één ding hield me hiervan altijd terug: in de omgeving van de kroegen, waar ik toen leefde, zijn de vrouwen gewend, wat je dan noemt „makkelijk" geld te verdienen. Zouden er voor mij weer slechte dagen komen, — hoe licht zou ze er dan toe komen de deur uit te loopen, om zich weer te verkoopen. — Maar nog erger was mijn angst door al die voorbeelden om mij heen, van gesjochten jongens, die er geen been in zagen als er niet in kwam, van zoo'n vrouw te gaan bestaan...

Dus leefde ik als man op mezelf. Ik had daar in Gent 'n netjes gemeubelde kamer voor vijf franken in de week, — m'n eigen potten, pannen, tasjes, die ik graag proper hield, en koken deed ik voor mezelf. Al viel 't mij lichamelijk niet gemakkelijk, — en al hunkerde ik óók wel eens naar eerlijke liefde, — die ik nooit, als pasgeboren kind van m'n moeder zelfs niet, gekend had. En dit zult u vermoedelijk wel gek vinden in 'n kerel als ik — maar soms kon 'n mooie zomerdag buiten, een dag met sneeuw of rijp in den winter, mij heelemaal van dit verlangen ontspannen. 'n Zonsondergangslucht, — ik herinner er mij zóó prachtig, die ik gezien heb uit 'n trein door Servië — 'n wijde waterplas, de bosschen en de zee — daar geniet ik innig van, als 'k maar 'n beetje rustig kan zijn. En ik heb wel tijden lang op m'n buik naar 'n hagedisje liggen kijken, om dat allemaal aan zoo'n schepseltje te bewonderen. Als er soms een vlieg in m'n cel kwam, 's jongen, dan was ik uren bezig om den bouw van zoo'n klein diertje toch maar af te zien, die wonderlijk fijne haarvezeltjes, de kleurtjes van de vleugels in 't licht, 't wonder van die zuignapjes, die zoo'n heel lichaam ondersteboven kunnen dragen. Daarom ben ik ook dol op 'n microscoop... dat je 't vergroot en in verband kunt begrijpen hoe prachtig practisch dat

allemaal is ingericht in de natuur. Jammer maar dat je in je dalvers-bestaan, in die zenuwachtigheid van 't onzekere om alle dagen geld voor te bikken, zoo zelden de rust hebt, om eens aan 'n slootkant 'n pijp te rooken en te genieten van de schepping — waar je, verdorie toch óók nog toe heet te hooren..."

13

De boeken

Bijgeloovigheid. De Zwarte Mis. Op zoek naar de bommengooiers

In Gent, in dien nog wel onbezorgden tijd van zijn hokus pokus met de kaarten, is Matheus Otto zich op zijn kamertje meer en meer gaan toeleggen op het lezen, — ook in vreemde talen. Van de Poolsche Joden in het huis van Madam Electrique, die daar met hun gezinnen inwoonden en tot wie hij zich sterk voelde aangetrokken, had hij wat Jiddisj en Duitsch leeren brabbelen. Nu zocht hij ook naar Duitsche boekjes; maar alleen als die in Latijnsche letters gedrukt waren, kon hij ze ontraadselen. Toen heeft hij zich een handleiding aangeschaft voor het Duitsche schrift en zoo kon hij weldra bijvoorbeeld ook de werken van Gerhard Hauptmann begrijpen. — Fransch had hij zich zoo'n beetje eigen gemaakt in de Walen-pays, en in Lille. Hij kocht nu geregeld Le Soir en oefende zich in 't Fransch lezen, — want zijn liefhebberij in de literatuur werd langzamerhand tot een bevrijdende ontspanning, al was de keuze van de werken voorloopig nog maar weinig systematisch. Toch verdiepte hij zich nu ook al gauw in de romans van Zola. En de ontdekking, dat er zooiets als woordenboeken, grammatica's, bestonden, handleidingen als „De vlugge Franschman", maakte hij zich te stade.

Zoodra hij met de waarzeggerij geld genoeg verdiend had voor zoo'n dag, ging hij zitten studeeren. Weldra ook, om zelfstandig een brief in die talen te kunnen schrijven, — „al blijft, wat je je zoo zonder eenige leiding zelf eigen maakt, zonder methode en gebrekkig, lückenhaft".

Wanneer er belangrijke menschen lezingen hielden in Gent, ging hij zoo mogelijk naar hen luisteren en soms trachtte hij na afloop met hen in kennis te komen, om voor zijn ontwikkeling raad aan hen te vragen. Zoo ontmoette hij Pol de Mont een paar

keer, die in het Willemsfonds kwam spreken over Gezelle en pastoor Verriest. Hij stond Matheus Otto vriendelijk te woord en gaf hem een lijstje van aanbevelenswaardige boeken op. Maar zijn belofte, om hem ook boeken te leen te zullen sturen, heeft hij vergeten.

Otto merkte al gauw: „dat wat je van de goede schrijvers leest, je inzicht verruimt, ook omtrent de dingen, zooals ze nu eenmaal zijn". De „zielsontleding" trok hem bijzonder. Alleen is 't jammer, dat 't zooveel makkelijker aankomen is aan minder belangrijke romans, dan aan betere werken bijvoorbeeld van Freud, van Kräpelin, en anderen.

— Trok ook de occulte wetenschap je aan, Matheus Otto, in verband met dat gescharrel als kaartlegger?

— Ik geloofde daar zelf natuurlijk geen klap van, — want bijgeloovig ben ik niet, en onder de barste omstandigheden niet geweest. Al heb je er onder mijn collega's, die aan allerlei geheimzinnige voorteekenen hechten. Zoo heb ik 'n man gekend, hij werkte in de wissel-vaart...

— ?

— De wissel-vaart, in 't Jiddisj „sjillef". Wel, dan koop je 'n kleinigheid en betaalt met een bankbiljet, of met 'n briefje van tien. Maar dat briefje is gedresseerd, namelijk herhaaldelijk zoo gevouwen, dat 't zonder geknetter met één kneep in de hand te vatten is. Terwijl de winkelierster daarvan teruggeeft, leiden ze haar af en pakken 't wisselgeld plus 't muntje mee... Je hebt specialiteiten, die daar wonderlijk goed in getraind zijn en er tijden lang van bestaan. Zoo heb je ook de hotel-vaart. Dit is een „heer" met een knappe „dame" — zijn echtgenoote, — volgens den burgerlijken stand, of niet. Zij nemen hun intrek in eerste- en tweede-rangs hotels. De man snauwt zijn vrouw aan table-d'hôte af, behandelt haar zoo noodig hondsch, — tot een of andere oude gek onder de mede-logé's zich voorneemt 't miskende lieve vrouwtje te troosten. Zij slaat aanvankelijk de toenadering af, — maar na wat aanhouden laat zij zich overhalen. Maakt 'n afspraak, om den ridderlijken aanbidder op z'n kamer te bezoeken, en leidt het liefst zoo, dat die de deur op slot draait. Dan komt natuurlijk de beleedigde echtgenoot, dreigt met een revolver en kabaal... en laat zich per slot het schandaal afkoopen. Om met een dergelijke regie een nieuw drama en scène te zetten in een

volgend hotel. Handelaren in blanke slavinnen gebruiken dezen truc ook nog wel eens voor een aardige bijverdienste...

Maar ik sprak u over bijgeloovigheid onder de jongens. Als een kameraad van dien wisselvaarter zoogenaamd op werken uitging, een of ander ging wagen, dan stond hij al den tijd, dat de makker binnen was, het gevaar af te weren, door beide duimen stijf in z'n vuisten te drukken! Zoo heb ik er gekend, die op gewichtige dagen hun nagels niet schoonmaakten, omdat rouwrandjes geluk geven. — Onder Joodsche ganowim geldt, dat een begrafenis, die zij 's morgens tegenkomen, een goeden dag voorspelt, — maar een zwarte non op hun weg beduidt ongeluk. Trekken Zigeuners uit op een slag en hebben ze iets in hun woonwagen vergeten, dan gaan ze hiervoor nooit terug, — want in dit geval komt de onderneming per se falikant uit... En zoo is er van allerlei.

Maar om op de waarzeggerij terug te komen, — nee, occulte neigingen hebben er bij mij wel nooit ingezeten. Al heb ik toen in dien tijd, en later veel verdiepter, wèl alle kansen gezocht, om op de hoogte te raken van ook „bovenzinnelijke" middelen om bij geval mee aan den kost te komen. Ik heb me vaak bezig gehouden met theosophie, ben wel binnengekomen in spiritistische séances. Al had ik toen over zwarte kunst niet veel meer gelezen dan 't onwetenschappelijke boek „De heksenkeuken" en „'t Zevende en achtste boek van Mozes", wat een zwendelwerk is, — verder over de cartomancie en chiromancie. Tot mijn troost heb ik gemerkt, dat de toegewijden in de geestelijke sferen elkander gemeenlijk nòg harder neppen, dan de lieden in de reëele maatschappij...

Maar, — het menschdom wil nu eenmaal bedrogen wezen. En zóó zot van geheimzinnige drakerigheid kan je 't niet verzinnen, of ze gelooven er in. Daar hield in de Peperstraat te Gent een weduwvrouwtje een café'tje. Ik wist, dat ze erg verliefd was op een grooten, donkeren wachtmeester van de gendarmerie, die daar nog wel eens 'n pintje kwam drinken. Ze liet zich door mij de kaart leggen. — Nu doe je in dit werk op den duur 'n hoop menschenkennis op, en vooral om 't zóó aan te leggen, dat de klanten zonder 't zelf te weten allerlei van hun innerlijke verlangens verraden. — Ik sprak dus in orakelen over 'n zwarten man, een grooten man, over uniform... maar er waren zekere geheime machten, die hem tegenhielden om haar te vragen. —

Eerst schreef ik 'n poeder voor, die haar mogelijk onweerstaanbaar zou maken. — Maar toen ze me hiervoor betaald had, kwam ik op de proppen met mijn plan om 'n Zwarte Mis te celebreeren. Ik had hierover gelezen in een plat nepwerk over de geheime wetenschap van de Kabbala, — waarover ik later natuurlijk serieuze literatuur gevonden heb, zooals de Sohar. Ik begon nu met voor vijf en twintig franken dat heele kroegie uit te rooken met wierook. En vervolgens moest ze me een gouden offer geven van niet minder dan tien gram, om te Halle te wijden aan „Onze lieve Vrouwe met de ballen", die daar op die bedeplaats immers op 'n hoop kogels staat, waarvan niemand in staat zou zijn het aantal te tellen. — En hiervoor gaf de verliefde weeuw mij nog eens weer 'n twintig frankstuk. Ik plaatste op de tapkast nog twee zwarte kaarsen, waar ik de gouden stippen had afgekrabd, naast 'n oud boek, waarover ik kruisen maakte. Verder moest ze maar bidden voor dit altaar-buffet, dan zou binnen vier maanden haar wensch vervuld worden. Had ze me direct honderd franken gegeven, dan zou 't gauwer gebeurd zijn ... En toen vond ik 't voorloopig maar voorzichtiger om voor mijn waarzeggerij een andere buurt op te zoeken.

Maar 't is toch ook bar zoo dom als de menschen soms zijn, of liever, hoe slecht zij uit d'r oogen kijken. Er valt me daar 'n bak van in — toen alweer eenige jaren geleden, dat vader en z'n vriend Hally voor een Antwerpschen boekhandel schauderromans in 't Jiddisj, 't Poolsch en 't Duitsch colporteerden. Daar kwam ik ook mee in aanraking, — maar aan de Vlamingen verkocht je natuurlijk geen stuk van dat tuig — en hoe vond je hiervoor altijd de vreemdelingen? Zoo was er weer eens 'n dag geweest, dat ik geen cent verdiend had. Ik kom 's morgens in de zaak en beide compagnons, Kahn en Kort, zijn daar achter de toonbank bezig. Maar ik doe of ik onnoozel ben. Neem eerst twee vellen zwaar pakpapier, vat vervolgens veertien nieuwe boeken van de rekken, maak daar twee pakken van, en zet die zoolang in 'n hoek neer. — Dan ga ik den winkel uit, kom terug en vraag: „heb ik hier geen twee pakken vergeten?" — „Bitte schön!" — zegt Kahn en reikt me ze zelf over. — Deze gapperij heb ik in verloop van tijd drie maal op dezelfde manier uitgehaald. Tot Kort me den vierden keer eindelijk betrapte en uitriep: „nou snap ik hoe de boeken daar zoo gauw verminderen!" — Toen

was 't met dat colporteeren natuurlijk weer uit. — Ik was in die dagen nog héél jong — maar dan ook vroeg erin geïnstrueerd, dat al wat je meepakte, vader zeer welkom was.

Maar een van de dolste staaltjes van lichtgeloovigheid heb ik toch opgedaan, — dat was in '23, toen ik in Amsterdam in 't huis van bewaring zat. Die week zouden daar de Oranje-feesten worden gevierd ter eere van het zilveren regeeringsjubileum van de Koningin... Nou, ik kènde dat in Groot Mokum. En alles in me trok om daaraan mee te kunnen doen.

Op 'n goeden morgen druk ik zenuwachtig lang en herhaaldelijk op de bel in mijn cel. Een paar bewaarders schieten toe, en ik zeg hun opgewonden: „roep oogenblikkelijk den directeur. Reken er op, als je 't niet doet, kan 't jullie je ontslag kosten!" Dit bracht hen in draf. De directeur komt. Ik laat hem mijn onrust zien: „dag noch nacht heb ik er rust van. Ik kàn 't niet langer verzwijgen. Belt u den officier van justitie op: Bij den intocht van de koninklijke familie willen ze 'n bom in 't rijtuig gooien!" — Nog geen half uur later staat de officier met twee heeren van den actieven dienst mij in een aparte kamer te woord. Ik vertel hun van twee Russen, ze hebben geld, 'n kamer gehuurd in de buurt van het Willemspark...

De officier zegt den directeur, dat dit een heel belangrijke zaak betreft, die direct ad acta genomen moet worden. „Hier meneer" — dat was Matheus Otto! — moest onmiddellijk in het bezit gesteld worden van zijn kleeding en alles, waarmee hij was binnengekomen in het huis van bewaring — en daarna de poort uitgelaten. „'t Is op mijn verantwoording!" En zoo ging ik dus tòch tegen de feestdagen op stap, zij 't op eerbiedigen afstand gevolgd door den officier en twee rechercheurs, maar die mochten mij vooral niet belemmeren.

Ik trok vanzelf eerst naar mijn vrouw, — ik was inmiddels hertrouwd — en bleef daar 'n uurtje om haar te instrueeren. — „Ja" — zei ik, toen ik eindelijk weer buiten kwam, tegen de heeren: „twee vreemdelingen hebben thuis al naar mij gevraagd. Maar volg me nu vooral niet te dicht, dat ze geen argwaan krijgen. Ik ga nu op zoek."

— Hebt u nog geld genoeg?" Enfin, dan kreeg ik daar de noodige contanten. En hiermee ging ik den Zeedijk maar eens op, — aldoor die drie adjudanten op eerbiedigen afstand achter me, —

en onthaalde mezelf op 'n glaasje courage. Maar natuurlijk leverde deze onderzoekingstocht dien eersten dag niets op. — „Waar wilt u vannacht logeeren?" — „Wel, ik ben nu toch in jullie dienst?" Dus in een behoorlijk hotel. En zoo werd een kamer voor mij besproken in „De Roode Leeuw" op den hoek van den Dam, waar een van de lijfwacht zorgzaam bij mij bleef.

Nu woonde er in die dagen in de Bloedstraat een oude kennis van me, een zekere Frits... wisselvaarter van z'n beroep.

Ik tippel daar heen, quasi op m'n naspeuringen, vind 'm thuis en zeg: „hier heb je tien pop, pak je koffertje. Loop daar doodvoorzichtig mee en ga dan zoo en zoo laat binnen bij Monetje op den Oudezijds Voorburgwal. — Na een poos verschijn ik daar óók om jou — bommengooier! — aan 't gerecht over te leveren. Maar zoodra de heeren rechercheurs hier verschijnen, smeer je 'm de voordeur uit. En als zij jou dan nazitten, — snap ik door de zijdeur weg..."

Dat klopte zoo als 'n bus. Ik maakte nog 'n ommegang door de feestelijke stad, — steeds eerbiedig gevolgd door mijn kamerheeren. En, zoowarempel: dáár had je den gevreesde, blijkbaar z'n bom al klaar in z'n koffertje, zoo angstig behoedzaam als hij er mee liep. — De mannen van den politieken dienst gloeiden van ijver. 't Gebeurt alles precies volgens afspraak. Hij op 'n gegeven oogenblik weg door de voordeur, — zij draven 'm na. Ik roep nog: „pak 'm! pak 'm!;" en verdwijn door dat zijdeurtje, steeg in, taxi, boot naar Zaandam... Maar 'n paar dagen later wilde ik mij in Haarlem bij 'n kennis van contanten voorzien, en tot m'n spijt kregen ze 't verloren schaap daardoor 's avonds te pakken... De vreugde duurde dus niet lang. Maar die bak heeft me in de loopende zaak tòch van m'n straf afgeholpen. De officier had 't immers op zijn verantwoording genomen. Wel, en vermoedelijk wilde hij hierover liever verder geen woorden hebben voor de rechtbank... Ik werd dus in vrijheid gesteld. En 't eerste wat ik deed was die heele klucht aan een van de Amsterdamsche bladen gaan vertellen, — om de gijn en om 'n uitgangspenning voor de Oranjefeesten. — Maar om dat krantenbericht zijn de heeren blijkbaar kwaad geweest. Tijdje later kwam ik een van m'n rechercheurs tegen, die me niets lollig vroeg: „zóó, weet je soms nog weer bommen te vinden?" — Iets later kreeg ik in Amsterdam mijn groote straf van drie jaar..."

14

Van de kaartleggerij tot de kwakzalverij

Boeienkoning op markten en kermissen. Wereldreiziger. Brillen voor den blinde. Zelfschrijvende pennen. Verzilversteentjes en... den oorlog in.

Waarover de vrouwen in Gent vooral uitkomst zochten bij Matheus Otto met zijn kaarten? — dat was — vertelde hij — verreweg 't vaakst over de liefde, soms ook over geld, geheimzinnige erfenissen — en dan: in hun angst voor ziekte en geboorte. De liefde en de angst maken haar zóó stumperig bijgeloovig. In meer de burgergezinnen was 't nogal eens de vrees voor ontrouw van haar mannen, waarin de kaarten zekerheid moesten geven. Hoewel deze zelfde onrust wonderlijk genoeg óók verschrikkelijk kan spoken in de hoofden van prostituées, omdat ze toch zoo ellendig verzot kunnen zijn op hun mangeur de blanc, hun wit-bikker. — Maar naar Matheus' ervaring was dat vermoeden van overspel door den man in arbeiderskringen negentig van de honderd maal pure verbeelding. En trouwens, nooit ging hij direct in op die vragen, omdat hij niet voor vijftig centimen een familie ongelukkig wilde maken. — „De kaarten spreken niet geheel open", — suste hij dan — „er wordt veel kwaad gezegd van uw man door vijanden, — maar nergens zie ik er reden in voor u, om bang te zijn, dat hij u bedriegt..."

— In die levensperiode was ik nog niet zoo geraffineerd... Ik was wèl slecht maar nog niet zóó, dat ik van alles wilde profiteeren om geld er uit te persen. En als zoo'n arme meid overstuur bij mij kwam: „wéét u er niet wat voor?" — dan raadde ik haar „gewetensvol" 't zelfde wat de dokter haar zou hebben voorgeschreven: oleum santali, en ik berekende denzelfden prijs voor mijn consult plus het middel.

Zoo maakten de klanten voor de waarzeggerij zèlf 'n kwakzalver van Otje. — Al eerder had ik trouwens belang gesteld in de pharmacie. Ik had verschillende boeken gelezen om mij in te werken in de nomenclatuur, in die Latijnsche benamingen, — oude boeken, van Boerhaave, onder meer, — waar ik aardige recepten in gevonden had, allerlei kruiden, dingen, waarbij de chemische middelen van tegenwoordig niet halen kunnen. En in 't onschuldige diende ik die mijn patiënten toe, zoetgemaakt meest met melksuiker. Zoodra de mogelijkheid van 'n vergissing bestond, van de kans om iets verkeerds te geven, hield ik mij op de vlakte. Want om iemand in ziel of lichaam te ontleden, daar ben ik altijd bang voor geweest. Maar wel waren er recepten, die ik gráág toepaste, — bijvoorbeeld aan jonge moeders, die geen voldoende melk hadden voor haar zuigelingen: anisum stellatum ..."

Zoo gaf Matheus Otto mij vele Latijnsche namen voor zijn mengsels op en verklaarde dan goedig voor mijn onwetendheid: „dat is ster-anijs, vlierpitjes, lindebloesem ... 'n Prachtig middel. In later jaren, toen ik in Utrecht 'n vrij groote kwakzalverspraktijk had gekregen, heb ik 't mijn eigen vrouw ook gegeven en 't was wonder zooals ze hierna ons dochtertje heeft kunnen zoogen ... Wel, en die medicijnen leverde ik zèlf, — liet ze tamelijk pittig betalen, al hielp ik een armen drommel ook vaak genoeg voor niets ... Maar één ding, waar ze me toch goud voor boden, — ja, in Utrecht later eenmaal 'n paar duizend gulden, — dáár ben ik nooit aan begonnen. Omdat ik mij niet gerechtigd voel 't leven van 'n mensch, óók niet vóór de geboorte, te vernielen. „'t Zijn levende wezentjes, — láát ze komen" — ried ik dien vrouwen. Och, en om eindelijk van ze af te raken, schreef ik ze afkooksel van peterselie of roodekoolzaad voor. Maar dàn smeten ze me 'n volgenden keer de deur uit ...

Onder die bedrijven ging ik toch ook weer eens in Antwerpen kijken bij papa en Madam Electrique. Maar 't duurde niet lang, of Otje werd er weer uitgetrapt, uit die keet. Toen woonde daar 'n Amsterdamsche Jodeman op 'n kamer, zekere Snoek, 'n zoogenaamde Boeienkoning. Hij vond me een sterken knul en stelde me voor partij met 'm te maken. Hij kocht 'n eind koord van 'n meter of tien, twaalf meter ketting, wat sloten. En hiermee trokken we samen naar Charleroi in de mijnwerkers-café's, naar Gent in de nachtkroegen. Ik moest dan eerst binnen gaan voor

het poekelen van de promonje: permissie vragen om 'n voorstelling te geven. Dan kwam de baas erbij met de attributen. We gooiden jas, vest en broek uit, onze boorden, van achteren doorgeknipt, zooals paters dragen. En zoo stonden we in 'n zwemtricot, 'n soort maillot, en noodigden twee heeren van de clientèle uit, een van ons te binden. De truc is, dat je onder die bedrijven zoo ver mogelijk je borstkas uitzet, je handen sluit met den duim erin, om de noodige ruimte over te houden voor 't loskomen. Maar je had er vaak pootige bruten onder, die je zoo vastklemden, dat 't bloed uit de striemen in je huid liep.

't Moest klaar binnen de zooveel minuten. Dit werk liet Snoek mij nu bij voorkeur opknappen. In dien tijd goochelde hij met kaarten. Maar tegen dat de mansj getippeld moest worden — rondgaan met 't bakje, —tippelde meestal ook 'n groot deel van 't publiek. Toch haalden we zoo gemiddeld per avond van vijf tot acht franken den man op ...

Maar in Boschvoorde vonden we er iets anders bij: de zoogenaamde Ricard-vaart. Ricard is een merk macaroni. Een pond hiervan braken we in stukjes, daar stopten we briefjes in, deels blanco, deels goed voor 10, 25, 100 centimen. Dat werd een hazardspel. Inmiddels werd ik gebonden. Snoek verkocht de lootjes onder het publiek voor tien centimen 't stuk. Hij moest zorgen leeg te zijn vóór ik los was.

En dan begon de trekking. Maar in den opstand hierbij, met geld wisselen, en „dààr 'n frank voor meneer, en hier vijf franken, en ginds 'n dubbele frank, dààr nog 'n frank" ... liep dat allemaal in 't honderd. Den vierden dag legde de politie beslag op de macaroni, den ketting en het touw, wegens overtreding van de loterijwet.

Met dit al was ik ècht geweldig sterk in m'n jonge jaren. En dan kwamen de trucs daarbij te pas. Zoo sloeg ik op kermissen ook keien kapot, — waarbij 't kunstje is, dat je rechts slaat, maar aan den linkerkant heb je 'n stukje ijzer dicht bij den steen op den grond gelegd, en dan springen de brokken er in de tegenovergestelde richting al gauw af. Bovendien krijg je na 'n paar séances 'n dikke laag eelt op je hand, — al is 't ook geen lekker werk. Voor 't ketting-breken op je tors of je tweehoofdige armspier heb je 'n paar schakels laten verbranden en daarna weer vertinnen. Met 'n fermen ruk vliegen die schalmen dan wel kapot. En 't

wonderlijke is, dat 't publiek, hoe achterdochtig ook, de nep ervan nooit snapt. Maar wèl eens hebben ze me zóó vastgekneld, dat ik 'n uur lang martelen moest om los te komen, — en dan zak je van vermoeidheid door je knieën.

Daar tusschendoor speelde Snoek wel voor vuurvreter, — wat altijd gevaarlijk blijft: hij kocht een liter benzine, nam daar 'n slok van in z'n mond en spuwde dit uit tegen 'n lucifersvlam... Nog 's 'n keer verzonnen we op 'n kermis, dat we 'n wonderbeest zouden vertoonen. Ik tippelde eerst de mansj. Toen lichtte mijn kameraad den hoogehoed van den grond, en daar làg 't monsterdier: een gerookte bokking! — Oi, oi, wat heeft die arme kerel 'n pak slaag gehad... Enfin, toch was 't in België vóór den oorlog nog mogelijk 't publiek daarmee te vangen. Nu is 't daar óók de dood in den pot. En in ons land hebben de menschen voor dit grove werk nooit veel interesse gehad... Maar och, pret had je er toch wèl bij. De boeken van Uilenspiegel heb ik altijd graag mogen lezen.

En dan zakte je weer in de dalles, lukte niets meer... In zoo'n ongelukstijd was papa óók naar Gent toegekomen, om z'n anker weer eens bij Otje neer te laten, — want mama Electrique had hem er voor de zooveelste maal uitgemikt. Met den Boeienkoning werd 't niets meer. En door 'n toeval maakte ik toen kennis met Leo Winands, „wereld-reiziger op z'n tour du monde en cinq ans au pied". Die kerel zag er alleronwaarschijnlijkst uit in een lang, van onderen geplooid wijd wit hemd met kanten mouwen en een kanten kraag; hieromheen de Belgische nationale sjerp Hij had een contract met een sigaretten-fabrikant, en op de prentbriefkaarten met de eigenhandig onderteekende portretten van hem en zijn compagnon stond dik gedrukt: „Wij rooken alleen Job-sigaretten". — Van 't venten van deze kaarten leefde dit stel. Maar nu had de kameraad hem in den steek gelaten. Winands verbeeldde zich toen ineens, dat ik op dien gedrosten makker leek en wel door kon gaan voor 't origineel van diens afbeelding. Daarom werd ik zonder slag of stoot tot zijn medewereld-tippelaar gepromoveerd. Ik installeerde papa op 't Garenplaatske in een burger logement, waar hij op z'n lauweren rustte, — terwijl zoonlief nu op dezelfde manier in zoo'n wit hemd met sjerp uitgedost met Winands 't Walenland doorkuierde, wat nog wel 'n gezonde oefening bleek en bovendien had ik

toen nog niet de weet van die betrekkelijke weelde van later, zoodat Otje nog met 'n klein beetje tevreden was.

De groote kunst hierbij was de kaartenverkoop. Die baas van me was er met honderd-duizend op stap gegaan, en had er duizenden van aan den man gebracht. Nu moest ik boniment leeren, en al kende ik nog maar weinig Fransch, toch lukte die toespraak om 't publiek te lokken mij vrij gauw". En nòg, zonder haperen, daverde Matheus Otto die heele redevoering voor mij af... tot de slottirade: „alla, messieurs-dames, tout le monde, achetez une carte de dix centimes..."

„Dit ging goed, eenige weken lang, tot Doornik. Daar waren we op logement, toen Winands „nog even" de stad in moest, en nooit van me leven heb ik dien vent teruggezien. Den kolder in z'n kop gekregen, waarschijnlijk, door 'n knappe meid of zoo.. Enfin, daar zat Otje moederziel alleen, met op z'n hoogst nog vijftig, zestig kaarten. Die heb ik zoo goed en kwaad dat ging aan den man gebracht, — ben teruggetippeld naar vader in Gent die er al dien tijd jenever van had gedronken. Ik deelde hem mee van wat ik nog over had en samen trokken we naar Brussel, waar ik de zaken met den fabrikant van Job verder wilde regelen. Uit iedere plaats, waar wij kwamen, hadden we hem een kaart moeten sturen. Ik zag ze tot mijn voldoening uitgestald liggen in de vitrine. Maar hij zag er verder geen heil in. En als uiterste kocht hij voor vijftig franken 't boek van me, waar Winands àl de contrôlestempels en handteekeningen van burgemeesters in vergaard had in de honderden gemeenten van zijn doortocht. En vader woedend, dat ik dit bedrijfskapitaal voor zoo'n schimmetje losgemaakt had...

Voor mij was 't de herinnering aan nog wel 'n aardigen tijd. We hadden er samen dikwijls pret om gehad. Nog 's 'n keer in den avond op weg naar Charleroi had een oud vrouwtje ons in die witte hemden aangezien voor twee geestelijken, die 't heilig sacrament droegen. Ze viel op haar knieën, midden in 'n plas, en maakte al maar kruisjes. In de schemering gingen kinderen soms voor die bleeke gedaanten op den loop, en al riep Winands ze dan ook lachend na: „n'ayez pas peur" ... ze hielden ons voor spoken. — En ja, wat kan je je ineens 'n wonderlijke dingen herinneren: Op 'n nacht in Doornik in 'n logement met m'n kameraad, hoor ik in de kamer daarnaast uren lang roepen met een

doffe stem: „laat me los, — laat me los ..." Eindelijk, om 'n uur of vier vijf, loop ik naar beneden. De waard is al op. Die gaat kijken, en vindt een ouden man, die niet roept, zooals ik verstaan had met m'n Hollandsche ooren, „laat me los" — maar: „Je suis malade". Wij kwamen net op tijd om dien ongelukkigen zwerver daar te zien sterven.

Zoo is 't leven langs den weg... En och ja, dat had ik nog moeten vertellen uit mijn colporteurstijd. Daar raakte ik te Brugge verzeild bij zoo'n aardig verschrompeld kwezelke op 'n blommetjes-hofje. Ik liet haar m'n aflevering zien: „Wel, madammeke, wat peisde ge van dit boekske?" — Ze tuurde zóó lang, dat ik vroeg of ze toch wel kon lezen? — En wat antwoordde dat moederke toen: „wel zeker wel, ik lees elken dag toch drei keer m'n rozenkrans!" — Den rozenkrans lezen, — dit weet u toch — is den rozenkrans bidden. Maar letters spellen, dat kon ze er geen één zoo groot als 'n kerk...

Nog 'n andere ontmoeting... Ik heb van m'n leven ook nog 's met een maat samen brillen verkocht aan de boeren op de markt. Op 'n goeden morgen kwam daar 'n manneke aangedrenteld, die in één zei: „als ge *mij* 'n bril verkoopt, waar ik goed door kan lezen, dan betaal ik zóó duizend franken". Was me dàt effe 'n aanbod? Ik had er maar weinig, — m'n compagnon 'n koffer vol. — „Goed" — zeg ik tegen den vriend — „maar tòch samen deelen". — Dat duurde 'n paar uur van passen en meten, en telkens schudde die klant weer van neen. — Tot ik 'm ineens vroeg: „maar ge zijt toch niet blind?" — „Wel zeker, wel ben ik blind, anders had ik je toch geen duizend franken voor 'n brilletje geboden!"

Met dit al, — die tournée du monde was dus uitgetippeld. En daar zat ik met vader weer in Brussel op zwart zaad... Op 'n nacht verzon ik: zelfschrijvende pennen! Ik kocht aniline, kookte daar 'n papje van, doopte er pennen in, liet ze opdrogen. Ging er mee op de markt staan schreeuwen: „zelfschrijvende pennen — kijk, even in 'n beetje zuiver water, en je kunt er 'n heelen brief mee aan je liefje pennen"... Maar dit werd een strop. Ingrediënten gekocht voor één frank vijftig, verkoop totaal voor vijftig centimen...

Dan ging 't aanvankelijk beter met m'n verzilversteentjes: staafjes gips doopte ik in 'n mengsel azijnzuur, koningswater,

kwikzilver... Mooi, je hoefde 't maar even in sterken azijn te houden en je heele huishouden kon je er van zilver mee maken... Maar 'n paar uur later was dit alles pikzwart en hadden ze enkel 'n bonkje harde gips over... Toch trok dit wel klanten. En 't meeste succes had ik als ik kerels zag met koperen trompetten, die ik dan voor d'r oogen halverwege wit blinkend maakte... tot ze den anderen dag terugkwamen met hun hopeloos zwart geworden instrumenten... Maar al de malheurs, die ik me hiermee op m'n nek had gehaald, gingen over door 'n voorzienig wonder... Want 't was einde Juli 1914 en de oorlog brak uit. Den derden dag van de mobilisatie — ik was Nederlandsch deserteur, — kreeg ik in Gent een telegrafischen oproep om mij in 't vaderland onmiddellijk bij m'n korps te vervoegen. En tegelijkertijd een uitnoodiging van de Belgische regeering, om mij bij háár leger op te geven als volontair... Er werd dus door twee staten tegelijk geworven om den heldenmoed van Otje, en aan beide kanten heb ik 't geprobeerd, maar bij den één noch bij den ander is mij dat werk bijster goed bekomen, — zoodat ik daar op lest 'n andere mouw aan heb gepast..."

15

Matheus Otto, soldaat en . . . dilettant

Broeder Vrijmetselaar

Den derden dag van de mobilisatie al hadden ze dus van militaire zaken den Nederlandschen dienstplichtige Matheus Otto uitgevonden in zijn achterstraatje te Gent boven eenigerlei kroegje en hem opgeroepen zich onmiddellijk bij zijn compagnie te vervoegen. Maar voorloopig leek 't hem eenvoudiger, gevolg te geven aan de uitnoodiging van Belgische zijde, om als vrijwilliger dienst te nemen bij de burgerwacht.

Wel, bij onze eerste ontmoeting, toen H. 2078 nog meende, dat hij met sensatie wel 'n dikken duit aan mij zou kunnen verdienen, had hij mij over zijn oorlogservaringen in 't zoo wreed geteisterde Belgenland de bloederigste verhalen opgebakt, — die eindelijk, na al die gruwelen in de loopgraven, bijna doodgeloopen waren op een kogel pardoes in zijn buik en de operatie, waardoor hij vrijwel van top tot teen zou zijn opengelegd. — Maar sedert hebben wij elkander immers ànders leeren kennen? En nu wij dan in zijn levensverhaal aan den oorlog waren beland, keek hij mij eens glimlachend aan, en vroeg en sourdine: „de waarheid, immers! — Nou dan, — eerlijk gezegd heb ik er nauwelijks kruit van geroken. Laten we die episode dus maar liever stilzwijgend voorbij gaan. Want na de eerste schermutselingen met de Uhlanen, die dan weer doortrokken, had ik er genoeg van gezien om mijn soldatenpakje maar meteen op te bergen. Ik wist toen al wel, dat ik voor dit karwei niet geschikt was, omdat ik tòch nooit op 'n mensch zou kunnen schieten.

Ik meldde me toen dus maar bij den Nederlandschen consul die mij vertelde, dat er in mijn vaderland een algemeene amnestie was uitgevaardigd voor deserteurs en andere in militaire aan-

gelegenheden strafschuldigen. Ik zou dus in genade worden ontvangen en hij hielp mij alvast over de grens naar Roosendaal. Omdat hier mijn duiten op waren, hield de marechaussee mij voor logies 'n nacht in haar eigen kazerne en zorgde den anderen morgen voor mijn transport naar Leiden, waar ik moest opkomen bij het vierde regiment infanterie. Maar met die genadige ontvangst bleek 't tóch 'n beetje anders gesteld. Ze waren er dat vunzige zaakje van 'n paar jaar geleden en mijn desertie nog niet vergeten. Want aan de Morschpoortkazerne werd mij onomwonden gezegd: „jou kunnen we hier niet pruimen. Ga maar naar een andere compie in de St. Pieters..." Ook daar waren ze niet van Otje's heldenmoed voor koningin en vaderland gediend. En ze stuurden me op die manier van 't kastje naar den muur, tot ik eindelijk in het kamp van Loosduinen belandde, waar we den eersten nacht alweer letterlijk uit onze tenten wegstormden. Een soort orkaan sloeg er den heelen weerlag plat. De kolonel kwam er te paard op af, vond een ruïne van zeildoek met zand en stuurde 't heele zwikkie tijdelijk weg, om maar te zien een onderkomen te vinden...

Maar voor dit noodgedwongen passagieren waren er alwéér centen noodig. Ik was in m'n eigen land 'n vreemde geworden en wilde tóch bikken, met, als 't zijn kon, 'n glas bier, sigaretten en nog 's een verzetje er bij. Want ik was jong, wèl gemutst en hield van 'n pretje. — Hoe moest ik aan de contanten komen?

Toen hielp... ja, de wie de wat? — mij aan een ingeving, waar ik jaren lang vreugde en tijdelijken voorspoed aan heb beleefd. Want onverhoeds viel mij in: de vrijmetselarij, de loge! Vermoedelijk hadden de Katholieke bladen in België, die zoo stookten tegen de maçonnerie, mij onbewust wel geholpen aan deze pracht van een tip. De Gazet van Antwerpen bijvoorbeeld — het Bulletin international anti-maçonnique, dat daar in verschillende Roomsche kranten gelegd werd. — En dus besloot ik, om te probeeren mij alvast in te wijden in den ritus van de vrijmetselarij, waardoor ik toegang zou kunnen krijgen tot de broeders en hun hulpvaardigheid. In de Koninklijke Bibliotheek en in de leeszaal voor R.-K. militairen vond ik hier een en ander over. Want op dit moment wist ik nog geen snars van al die mysteries af. Prof. Bolland bleek er in zijn werken tegen tekeer te gaan. Ik stak er al gauw een en ander uit op. Dan kreeg ik het

boek van Léo Taxil: „De geheimen der Vrijmetselarij" in handen. Een hoop onzin. Maar zoo kwam ik toch achter het halsteeken en nog enkele andere gegevens. En op gevaar af van ontdekt te worden, stapte ik met groot lef naar den Fluweelen Burgwal in Den Haag, waar ik gehoord had, dat de loge „l'Union Royal" moest zijn.

Jawel hoor, een troepje padvinders was er juist bezig een inzameling van kleeren te houden voor de eerste Belgische vluchtelingen. — Of ik niet een van de broeders kon spreken? — Daar verscheen al de broeder-concierge: De heeren waren binnen. — Of hij mij dan bij hen wilde introduceeren? — Maar toen begon ik 'm toch te knijpen, want meteen stond ik midden in een vrij groot en blijkbaar deftig gezelschap, waarin ik nu dus voor medebroeder vrijmetselaar moest spelen. En op goed geluk sla ik meteen dat halsteeken, waarvan ik gelezen had. Dat déed 't 'm, want van alle kanten gaven ze me dit gebaar net zoo terug. Toen reikten al die heeren mij de hand en ik merkte daarbij, dat ze drie maal 'n kneep gaven op den eersten knokkel van me wijsvinger. Ha, dacht ik: de handgreep; dien ken ik nu óók. En vanzelf kneep ik hen stuk voor stuk net zoo weerom. Dat liep dus gesmeerd. Ze hielden me verdraaid zonder meer voor 'n broeder!

— Ja, ik was in dienst, hè? Uit België opgeroepen voor de mobilisatie. Overgekomen met m'n... vrouw. Maar in al die verwarring kon ik voorloopig geen geld loskrijgen van de postspaarbank — dat wàs immers zoo? — en in ons pension waren we nu al drie weken huur schuldig...

— Hoeveel hebt u noodig?" — vroegen twee jonkheeren tegelijk. — Den eene heb ik later, voorgereden met een rijtuig met twee paarden voor z'n huis, nog eens in z'n privé geflescht voor tachtig gulden. Maar ja, nu was ik voorloopig met 'n paar honderd gulden geholpen. — O, niet meer? — Ezel, die ik daar geweest was. — Doe jij 't of ik? — kregen die beide aanzienlijke broeders daar toen vrijmoedig ruzie over, waarbij de een den ander verweet altijd 'n groot woord te hebben, maar zoodra 't op afschuiven aankwam zich er uit te draaien. Wat niet verhinderde, dat ik contant de gevraagde som voorgeteld kreeg. — Mijn dankbaarheid betuigde ik door nog eens wat hartelijker telkens drie maal in dien eersten knokkel te knijpen. En met 'n kop vol jool zwierde ik de Hofstad weer in. Deed me eerst tegoed aan 'n kop fijne cacao, —

kocht 'n paar buitenmodel schoenen, — sloeg er goede sier van, en dat in 'n tijd, dat 'n groot glas bier nog vijf centen kostte!

Inmiddels stond dat kamp weer overeind, maar 't beviel mij daar toch niet bar. Toen werden er mechaniciens opgeroepen voor overplaatsing naar de Kromhoutkazerne van de genie in Utrecht. Ik had het toevallig gehoord, dat 't eten daar beter was dan bij het veldleger. En dus gaf ik mij op als specialiteit in de behandeling van huistelefoontoestellen, al had ik zoo'n ding ook nooit in m'n handen gehad. Maar gepakt en gezakt ga ik op weg naar 't station en daar zie ik 'n wolk menschen aankomen: de eerste Belzen-geïnterneerden. Juist vlak voor 'n café komt er een soldaat uit de gelederen op mij af, een gewezen antiquarisch boekhandelaartje uit de Rue d'Or te Gent, waar ik veel rondgesnuffeld had, — beste mensch, had z'n vrouw en dochtertjes moeten achterlaten, vertelde hij me in 'n snik... Vooruit, samen 'n dikkop gevat voor 't verdriet, en dien jongen heb ik later ook nog wel kunnen helpen, zooals ik zooveel geïnterneerden van dienst heb kunnen zijn, toen ik in de spionnage verzeild was geraakt. Ik kon hun soms wat geld toestoppen van mijn rijkelijken buit, veel brieven voor ze oversmokkelen, hun vrouwen hier binnen halen. En in 1921, toen dat brave boekenmannetje in Gent terug was, heeft hij mij dat prachtig beloond door zijn getuigenis van mijn hulp aan hem en zijn makkers, waarom ik ook weer in België werd toegelaten.

Inmiddels viel het me daar in die Kromhoutkazerne best mee: een eigen kamertje met een goed bed, een kast, — fijn van bikken: havermout bij 't ontbijt, kostelijke soep, volop vleesch, zuiver brood... Nog nooit had Otje 't zóó rijk gehad. En op die ateliers stonden de prachtigste werktuigen. — Maar daar komt „de Blauwe", oud-instrumentmaker: „heb jij wel 's telefoontoestellen gerepareerd?" — Nee, dat zou ik *niet* gedaan hebben! — Ik krijg dus 'n langen witten kiel aan en zoo'n kapotte helsche machine in handen om daar de spraak weer door te laten gaan. Wist eerst niet eens hoe je zoo'n ding vast moest houden. En tegen 'n jongen mechanicien naast me aan de bank zeg ik: „Da's eigenlijk 'n Zweedsch toestel, als ik goed zie? Dat mechaniek ken ik zoo zeer niet, omdat ik alleen maar Fransche apparaten gemaakt heb. Zie je, dien stroomloop, daar moet ik eerst achterkomen." — En in m'n wanhoop kwak ik dat heele ding uit mekaar, sta te prutsen, te prutsen... Nu waren er stekkers in de verschillende ka-

mers, om ze te probeeren. Maar met den besten wil kon ik uit dat weerlagsche mechaniek geen stemgeluid krijgen. Nou sprak dat loeder dus heelemáál niet meer en belde zelfs niet. Tot ik in eens schrik, want pardoes klinkt wat ik zelf in de microfoon praatte aan m'n oor terug in de telefoon, — maar wat de ander daar ginder zei, bleef 'n eeuwig geheim.

Deze poppenkast duurde twee dagen. Toen zette de majoor mij dan maar aan ander werk: koperen knopjes draaien. Maar dit moest aan een electrische bank gebeuren, en dien motor... ik was er als de dood zoo bang voor. Liet 'm blijkbaar veel te hard draaien, — zag me handen en alles al van me lijf gesneden, want de eerste beitel, dien ik daar bij houd: „krèk" zegt ie, en vliegt in stukken en brokken rond. — „Stòp!" — brult de majoor. — „Ja" — zeg ik — „ik geloof, dat ik met dezen toestand geen weg weet".

Nu was dit een goede kerel, maar hij hield nog wel graag van 'n neutje. En toen ik hem ter tegemoetkoming 'n kruik Hulstkamp vereerd had, ontsloeg hij mij verder van alle handwerk en belastte mij met het weghalen van de rollen militaire morsetelegrammen van 't telegraafkantoor. Ik kreeg een aparte kamer en moest daar al die strooken sorteeren. Wat zeer leerzaam voor later is geweest. Heel gauw leerde ik de morseteekens lezen, kwam 'k van allerlei, wat geheim was, aan de weet, dat ik noteerde. En ik had 'n heere-leven.

Maar natuurlijk wilde ik de broeders vrijmetselaars van de Union Royal in Den Haag niet ontrouw worden. Ik schreef hun dus een roerenden brief over mijn trouwe diensten als mechanicien aan den lande bewezen, hoewel de zorgen voor 't levensonderhoud van mijn... vrouw en mezelf, enzoovoort. En uit 't antwoord raakte ik bovendien alweer op de hoogte van de vormen der correspondentie onder vrijmetselaars. Dat gaat dan ongeveer zoo:

23.4.1932. P.·. St.·. (beteekent: profane stelling). H.·. Z.·. V.·. (Heil, zegen, voorspoed). W.·. K.·. S.·. (Wijsheid, kracht, schoonheid).

Den Z.·. W.·. Br.·. Matheus Otto.

O.·. Utrecht.

Z.·. W.·. Br.·. Wij hebben uwe T.·.plank (eekenplank = missive) ontvangen en hebben den Br.·. Secr..·. van de .·.

(loge) „Ultrajectina" ten Uwent met uwe aangelegenheid op de hoogte gebracht. Gij kunt u richten tot Br.·. S (volgt naam en adres).

Met bek.·. gr.·. zijn wij

Uwe U heil wenschende medebr.·.
enz.

O.·. 's-Gravenhage.

— Dit adres was óók patent. Ik heb er mij eenige malen in de Jufferstraat te Utrecht vervoegd en ook nog enkele aanslagen op den achtbaren meester persoonlijk gepleegd... Tjonge ja, daar heb je brave, hulpvaardige menschen onder, onder de broeders vrijmetselaars, — 't is zonde, dat ik 't zeg, want wat hèb ik ze genept! Tijden lang, — járen, heb ik er van geleefd en soms lang niet zuinig. Er bestaat wel geen loge in ons land, waar ze geen schuldbekentenissen van me hebben liggen. Later reisde ik ze internationaal af, door heel Europa — óók in Genève, in Alexandrië, bijvoorbeeld...

En nu ik vast besloten heb, terwille van m'n dochtertje zooals u weet, geen streken meer uit te halen, — want dan maar liever dood dan ooit weer in de cel... ja, nu is 't misschien wel stom van me, om al die oplichterij hier bij u nog 's weer op te halen, hè? Er zullen massa's menschen zijn, die me dat nooit kunnen vergeven en 't me onmogelijk willen maken om tóch ooit nog weer in 'n rustig bestaan te raken... Maar we hebben nu eenmaal afgesproken, niet waar? dat ik de volle waarheid over m'n leven zou zeggen, — vooral voor mezelf, om 't te begrijpen in z'n verband, zielkundig, als u wilt, hoe 't toch allemaal zoo gekomen is... Wel, en dan ligt 't óók niet in m'n aard om me braver voor te doen dan ik ben, — dan ik althans *wàs*, omdat 't nu *uit* is. Geen droppel drank meer, hoor je, de laatste weken, sedert ik dat besluit genomen heb. Al maakt 't me nog wel 's 'n beetje onrustig. En niks meer, waardoor ik de bajes zou kunnen indraaien. Voor dat deerntje van me, èn omdat ik nu onder dat heerlijke zitten vertalen van 't tooneelstuk van Anski, met de Hebreeuwsche en Jiddisje handboeken fijn om me heen, en óók in 't geluk van m'n aanspraak met ontwikkelde menschen, niet meer terug *wil* in die smerige dalverij, in dat opgejaagde leven... Al heb ik daar dan,

eerlijk, ook nog altijd geen berouw over, want àlles, van me geboorte af, heeft er me immers met páárdekrachten heen getrokken...

Maar laat ik, — vóór me carrière in de maçonnerie, hoewel ik toch waarempel nooit zelf echt broeder geweest ben — eerst m'n militaire loopbaan in dien mobilisatietijd uitvertellen. Want dit is 'n kapittel, dat me nòg dikwijls giftig kan maken, omdat ik er toch zoo'n haat aan heb gekregen. Ik doe dat verhaal dan ook maar liever in den looppas af.

Vanzelf liep 't daar in Utrecht in de geniekazerne op m'n technische onverstand natuurlijk spaak. Werd overgeplaatst naar Middelburg: hongerrelletjes. Eten ellendig. Vormde een optocht van honderd man, die allemaal schrikbarend met d'r lepels op de blikken rammelden. De luitenant van de wacht: „da's opstand!" — Gekijf: „'t eten is goed" —, „'t eten is slecht". Tegen mij als woordvoerder: „grijp 'm!" Want in gemeenschap mag je immers niet klagen of protesteeren. Dat kan alleen individueel. Nou, — straf dus. Toen werden er compagnies-schoenmakers gevraagd. Pak aan, dacht ik, — want vaak genoeg had ik m'n eigen schoenen gelapt en dan was ik tenminste ontheven van al dat militaire gedoe. Tucht haatte ik. Nooit immers had iemand mij aan orde of regel gehouden, laat staan gecommandeerd, in dàt vrije zwerversleven. Maar die griezelige geschiedenis in Leiden, waarvoor ik immers gedeserteerd was, die was door 't heele leger bij de superieuren bekend. Daarom konden ze me ook hier al gauw niet meer pruimen.

Dus: reisorder voor Zeeuwsch Vlaanderen — grenswacht. Wat uitliep op 't drama van zes maanden gevangenisstraf, — m'n eerste kennismaking met de cel in 't vaderland. — Al hadden we als miliciens onder elkaar soms ook de grootste gijn. Nog 's in 'n dorp daar. Samen uit; centen ho maar. Hier woonde 'n deurwaarder, van wien ik wist, dat hij broedertje was en bij de loge „De Ster in 't Oosten" te Vlissingen hoorde. Halsteeken, handgreep: of hij me vijf en twintig gulden wou leenen? Maar dat bleek warempel 'n woekeraar te zijn. Want hij gaf me wat ik vroeg en z'n boekhouder wilde me zonder blikken of blozen 'n schuldbekentenis van vijf en dertig gulden laten teekenen. „Geldt dit voor mij ook?" vroeg ik den broeder. Na wat aarzelen: „née." Maar ik had de duiten. Met de jongens bier koopen. Dan: groot lef, bij 'n boer 'n

wagen requireeren naar 't dorp van onze post. „Op last van den commandant met twee paarden er voor, bossen stroo erop, knecht erbij . . ." Zoo, allemaal in de lorum, reden we naar 't compagniesbureau. De eerste luitenant neemt mij te grazen. Begint me uit te vloeken en te razen: „mooie brieven heb ik over jou gekregen." Dat doelde weer op die vuile historie, die me tòch al zoo wild kon maken. „Als ik jou voor den krijgsraad kan draaien, dan zal ik 't niet laten."

Dit is hem dan ook gelukt. Dat gekanker om dien aanslag van 'n superieur op mij gepleegd en m'n woedende verzet tegen die smerigheid, — 't hing me verder en verder de keel uit. Hier op de grens kwam daar bij, dat ze van me verlangden om op smokkelaars te schieten, — op die sjofele bliksems, zoo'n arme vrouw met 'n pondje meel door 't donker. Ik vertikte 't, en kreeg daar telkens heibel over. Sta ik op 'n nacht alleen op schildwacht aan zoo'n buitenpost bij de grens, — komt 'n luitenant, bambocheur, met 'n stuk in, op me af. 't Was bekend, dat ik in dien tijd, dank zij de broedertjes, nog al eens in de contanten zat. — Heb je geld bij je?" vraagt ie me. Vooruit, dan pakken we er nog een. Donder je geweer en je patronen maar weg." — Commandeert u me dit, luitenant?" — Ja. Ik weet hier 'n herberg, met een paar aardige meisjes . . ." — Wilt u me dit commando op schrift geven?" En hij schrijft: „Ik verklaar M. O. gecommandeerd te hebben z'n post te verlaten." — handteekening. — Ik gooi dus me spuit weg. — We loopen samen naar die kroeg, hij beukt met de kolf van z'n revolver op de deur. Groote borrels, ruzie met den waard om z'n knappe dochters, raken allebei afgeladen. Luitenant weg met z'n fiets, ik vind 'm nergens terug, neem de kuierlatten en ga in 't bivouak rustig liggen slapen.

Den volgenden morgen zou ik voor vier dagen afzwaaien. Den verlofpas had ik op zak. Ik kleed me aan, ga op stap, maar bij 't passeeren van de wacht word ik aangeroepen: „halt, halt!" en meteen schieten ze me na. Otje mee naar den waarnemenden commandant: „Nou lap ik je toch voor den krijgsraad!" — Ik vermoed van niet." — Wat is je consigne?" — 't Opvolgen van 't laatste bevel." En ik laat dat briefje zien. De lichtzinnige luitenant werd uit z'n huis gehaald. — Ja, hij moest wel bekennen. — Nu kan ik zeker wel met verlof gaan?" — Duvel op!"

Maar u begrijpt, dat ik hierna heelemaal geen leven meer had

daar op die grenspost. Ik werd er ziekeneurig, somber onder. 't Werd troosteloos. Den vorigen dag was ik weer gesnord, omdat ik niet op 'n smokkelaar geschoten had. Ik zet er 'n borrel op en zeg in mezelf: „Dan zàl er nou geschoten worden!" Daar zie ik 'n vent met 'n pakje aankomen. Meteen schiet ik in de lucht, en zoo, al maar over z'n hoofd schietende, drijf ik dien kerel voort tot 't commandantsbureau, waar bleek, dat dit nu eens heelemaal geen smokkelaar was, maar 'n eerzaam burger, die 'n boodschap gedaan had. — Dit feit bracht me in 't huis van bewaring in Den Bosch, want ik werd veroordeeld tot 'n jaar militaire detentie. Maar in hooger bercep had ik 'n goeden verdediger, en ik verklaarde voor 't hoog militair gerechtshof, dat ze me, door al hun gepest, op grond van de Leidsche historie vooral, en omdat ik niet kòn schieten op 'n mensch, al was 't m'n ergste vijand, zenuwziek hadden gemaakt. Dat ik aan den borrel geraakt was, hallucinaties had... enfin, toen werd dat tot zes maanden verzacht. Maar er kwam allerlei bezwarends bij. Ik had onder de officieren loopen venten met steunbonnen voor de vrouwen van dienstweigeraars, met brochures van ds Schermerhorn. Met dien verstande, dat ik tevens uit den militairen dienst werd ontslagen. En dit troostte me 'n beetje voor 't leed van de cel.

Al moet ik er eerlijk bijvoegen, dat ik als soldaat ook beste, brave officieren gehad heb, — die je dienst lieten doen, maar met je omgingen als menschen. En ik herinner me menig hartelijk gesprek uit dien tijd met superieuren, die dan bleken er veel meer van te begrijpen en met je mee te voelen, — al konden ze ook niet anders dan zelf klaar staan om zoo noodig te gaan vechten in die hel van den oorlog...

16

Door de vrijmetselaarsloges ... „uit de maling"

— Hoofdstuk: in de vrijmetselarij". Een tijd lang schudde Matheus Otto na deze aankondiging, als in zelfverwijt verdiept, bedenkelijk 't hoofd. Toen barstte hij onverhoeds los in een onhoudbaren schaterlach, dien hij eindelijk afbrak met de verzuchting: 't Was toch bàr ook! — En dan die vlotte conversatie in zoo'n plechtige zitting van de loge. De achtbare meester op den troon. Een broeder wil wat zeggen. Steekt z'n hand op. Een ceremoniemeester richt zich nu tot den achtbaren meester en zegt: „Achtbare meester, Broeder zus en zoo heeft 't woord gevraagd." Waarop de achtbare meester tot den ceremoniemeester zegt: „de achtbare meester heeft u het woord verleend."

Maar in dien eersten tijd was de moeilijkheid, dat waar ik binnen wilde in 'n loge om een nieuwe leening te sluiten, de nieuweling overal wordt geëxamineerd. Ik waagde 't er hierom op, een bezoek te gaan brengen te Wageningen aan den geleerden schrijver zelf van den Catechismus voor leerlingen vrijmetselaar. En na ons gesprek was ik blijkbaar zoo in den smaak gevallen, dat de brave man mij een exemplaar ten geschenke gaf met een eigenhandige opdracht en een vrijwillige bijdrage in geld. Ook uit dit boek heb ik voor 't vervolg veel omtrent den ritus geleerd. Al is 't bar ingewikkeld en kan ik u dit maar niet zoo allemaal uitleggen. Ik kwam er nu achter, dat je verschillende graden hebt. Eerste graad: leerling, tweede: gezel, derde: meester. Dat de meest voorkomende de gewone, of blauwe, of Johannesvrijmetselarij is. De uitverkoren meesters Aropagus vormen een kapittel op zich zelf. Bij mijn weten is dit in ons land wel de hoogste graad. Maar sommige buitenlandsche loges houden er tot drie en dertig graden op na, bijvoorbeeld in Frankrijk, die onder anderen rid-

ders van Jeruzalem, ridders Cadosj hebben, enzoovoort. De Schotsche ritus komt in Nederland niet voor.

En dàn te bedenken, dat er nauwelijks een plaats is in Nederland, geen groote stad in Frankrijk en in Italië, tot in Alexandrië toe, of Matheus Otto heeft er hun toch 'n klein pootje getrokken, er een min of meer aanzienlijk voorschot geboekt! En daar moet u niet te gering over denken. Want alle graden hebben hun verschillende herkenningsteekens, paswoorden, heiligwoorden, weet ik veel. En ook sta je telkens weer voor een anderen catechismus. Een groot gemak hierbij is, dat de teekenen van den eersten graad algemeen gebruikt worden, omdat een lagere natuurlijk de teekenen van de hoogere graden niet mag kennen.

Daar heb je 't welsprekende gebaar van het halsteeken, dat zeggen wil: liever zal ik m'n hals afsnijden dan een woord omtrent de loge-aangelegenheden verraden aan een profane. Dan de u al bekende handgreep. Zoo is het paswoord van den eersten graad Toebalkain, bij mijn weten de eerste kopersmid, metaalbewerker, in het Oude Testament. — Het heiligwoord mag niet uitgesproken worden. Wordt er bij het onderzoek gevraagd: „waarde broeder, noemt u mij het heiligwoord," — dan moet je antwoorden: „waarde broeder, mij is steeds aangeraden met het heiligwoord voorzichtig te zijn. Ook ben ik het eenigszins vergeten. Geef mij echter de eerste letter aan, dan zullen wij het tezamen spellen." En nu zegt hij: J. en ik: A. En hij: K. En ik: I. En hij: N. Dan herhaalt de onderzoeker: Ja. En ik: kin. Dus de Bijbelse naam Jakin. — „Waarde broeder" — vraagt hij verder — „waar komt gij vandaan?" — „Ik kom uit de duisternis." — „En waar gaat gij heen?" — „Naar het licht..." Zoo converseer je genoeglijk nog 'n poosje voort, om te laten zien dat je echt een broeder vrijmetselaar bent, — zooals ik dan ook nooit van mijn leven geweest ben.

Ontmoet een vrijmetselaar een broeder, die het hulpteeken en den hulpkreet afgeeft, dan is hij verplicht, in welke omstandigheden ook, hem te redden, desnoods tot den prijs van zijn eigen leven. Dit hulpteeken bestaat hierin, dat je beide handen, saamgevouwen als om te bidden, omhoog heft, de palmen naar buiten, de duimen naar onder, de pinken naar boven gericht, een driehoek vormende. En dan roep je uit: „Weduwzonen ter hulpe".

Aan de meeste teekenen en woorden liggen legenden ten grond-

slag. Een ervan zal ik u vertellen: de bouwmeester van den tempel Salomo's wist 't àl, maar hield 't geheim. Zijn drie gezellen waren afgunstig op de kunst van den meester. Toen sloten zij een complot, om hem zijn geheim te ontfutselen. Ieder hunner zou hem na het werk in hinderlaag afwachten aan een van de poorten in het oosten, westen en zuiden. Zoo gebeurde het, dat de eerste hem zijn kunst afvroeg en, toen de bouwmeester antwoordde: „nee, ge zult het niet weten", een slag met een winkelhaak op het hoofd gaf en vluchtte. De tweede herhaalde het en sloeg hem met zijn metselaarshamer, de derde met zijn passer of dieplood. Dan viel de meester dood neer. De ontrouwe gezellen sleepten zijn lichaam de woestijn in en begroeven hem in 't zand. Den volgenden ochtend gaf dat opstand in de stad: de bouwmeester van den tempel was verdwenen! Zoekers trokken uit. En zij spraken af: het eerste teeken bij de ontdekking zal het meesterteeken zijn. De eerste woorden zullen het heiligwoord voor den meestergraad vormen. — Toen zagen zij de verstijfde hand van den bouwmeester boven het zand uitsteken. De zoekers sloegen verbijsterd de handen omhoog: de eene naar het voorhoofd, de andere naar het lichaam. Dit werd het meesterteeken. Maar als zij de hand van den meester wilden vatten, was die al in ontbinding en het vleesch liet los. „Mac benac". Het vleesch verlaat de beenderen. Dit werd het heiligwoord van de meestergroep. En omdat de tempel de moeder was, en de bouwmeester de vader, noemen de vrijmetselaars zich sedert de zonen van de weduwe.

Met dit al was er verwarrend veel om te leeren voor telkens weer dat examen bij een bezoek aan een nieuwe loge. Al die ceremoniën voor de verschillende graden. Zoo bijvoorbeeld de drie, vijf en zeven passen, met den linkervoet vooruit en den rechterdaar telkens haaks tegenaan, wat in de oude loges nog gebeurde op het tapis, waar in die dagen ook een doodkist met een skelet er in op stond.

Maar ik ben er dan toch ook een heele poos mee uit de maling geweest en wat heb ik er een relaties aan te danken gehad met vermogende broeders in hun particuliere leven. Want 't binnenkomen in de loges zelf had hier en daar voor Otje zijn eigenaardige bezwaren. In Italië, bijvoorbeeld, verschijnen de broeders daar officieel ter vergadering in avondtoilet, rok, voorschootje, ordelinten en -teekenen, witte handschoenen. Hiervan worden er hun trou-

wens bij het intreden twéé paar gegeven, als symbool van de reinheid, — het tweede paar voor de bestaande of toekomstige echtgenoote, al laat geen loge vrouwen toe als leden. Maar dit gala veroorloofde mijn garderobe mij echter nog niet. Bovendien, in ons land wordt hieraan niet meer de hand gehouden ... En als ik dan denk aan de gulheid, bijvoorbeeld, van den achtbaren meester Gechini, in Turijn, een braven boekdrukker ... En later in Lille, in de Rue Thiers, loge La lumière du nord!

Zoodra ik zoo'n stad bezocht, informeerde ik allereerst, — nooit naar den broeder penningmeester, natuurlijk, want dit zou te doorzichtig geweest zijn — maar wel naar den broeder concierge, die immers alle adressen wist. Zoo arriveerde ik in Rijssel op een Zondagmorgen, toevallig nog in 't bezit van een aardige weerstandskas. De concierge hielp me aan de woonplaats van den broeder-secretaris. 't Onderzoek liep vlot en bevredigend af. Een aardige kerel, die me heel prettig ontving. Maar ja, wat wou je, als vreemdeling, wanneer je remises uit 't vaderland door een toeval uitbleven? — Dus: eenig voorschot. Dan een aanbeveling voor den broeder, die er het eerste-rangs hotel „Jean" hield. Brief je mee, afgestempeld: „op kosten van de loge." — Bij den broeder-hotelhouder een werkelijk schitterende ontvangst. Ik verzorgde mijn kleeding nu altijd zoo, dat ze mij voor vol aanzagen. Dat geeft je een veilig idee en 'n gevoel van zelfvertrouwen. Direct moesten we broederschap drinken. De eerste flesch wijn voor hem, de tweede op mijn rekening — die de loge immers tòch zou betalen. Enfin, de oude Bourgogne was er prima. — „Toevallig is er vanmiddag vergadering van de loge" — viel toen mijn gastheer in — „en daar zal ik u als broeder uit Nederland introduceeren." — 't Vooruitzicht maakte mij, met tòch al 'n beetje 'n zwaren kop, lichtelijk huiverig, want dit was toen nog de eerste officieele bijeenkomst, die ik zou bijwonen ... Ja, en dat er twee jaar later in Holland dan toch een buitengewoon politieblad met mijn portret is moeten verschijnen ter waarschuwing van de broeders tegen mijn aanslagen, waarvan in alle vrijmetselaarsorganen een nummer is ingelegd, zóó bont als ik 't dan ook gemaakt had.

Enfin, heel monter van achter den wijn stapte ik dan met den broeder-hotelhouder naar het loge-gebouw, waar we eerst beneden nog even toefden aan het buffet, dat de broeder-econoom steeds van alle dranken naar den eisch voorzien houdt. Ik maakte on-

telbare halsteekens en wisselde zoo veel handgrepen met alle broeders, dat m'n arm er haast af lag. En toen gingen we achterwaarts de trappen op naar den tempel.

De achtbare meester van La Lumière du nord in Lille was niemand minder dan de vermaarde dermatoloog dr Charles Debière... Ja, hoe is 't in 's Heeren naam mogelijk, niet waar? dat een geleerde van reputatie, die als specialist in huidziekten het menschdom beschouwt, zóó ernstig meedoet aan al die poppenkasterij? Maar enfin, ook hij is later voor mij een beste brave kerel gebleken.

Die tempel in Rijssel was waarlijk prachtig ingericht. Hier, ik zal den plattegrond voor u teekenen: Op het oosten staat de troon voor den achtbaren meester, geflankeerd door twee sfinxen. Links de noorderkolom voor de leerlingen, rechts de zuiderkolom voor de gezellen, in 't midden de meesterkolom. Op den achtergrond twee gebroken kolommen. B(oas) voor den eersten, en J(akin) voor den tweeden ceremoniemeester. Op 't zuiden de toegangsdeur, door den deurwachter bewaakt.

Het was een receptie-loge, waarin nieuwe broeders gevormd zouden worden. Ik had mij hiertoe zelf al gepromoveerd en werd geplaatst aan de noorderkolom. Den Cathechismus voor de leerlingen, mij in Holland door den auteur zelf als een aandenken vereerd, waar de heele mikmak instond, zij 't verkort, was ik immers bij voorbaat als den doojedood gaan leeren.

Nu begon die ceremonie van de vertraagde telefoongesprekken, dat de eerste ceremoniemeester zei: „Achtbare meester, er wordt aan de deur geklopt." De a. m.: „Wie klopt daar?" C.: „Een profaan." Enfin, na een heele poos heen-en-weer georeer, mochten ze dan binnenkomen. En tot m'n grooten schik bleken de adspiranten voor het broederschap twee eerwaarde oude heertjes te wezen met witte haren. — Ik zou me schamen. — Dan, steeds herhaald door de ceremoniemeesters, volgt een vragen- en antwoorden-spel tusschen den achtbaren meester en de gegadigden, die aan de hand, geblinddoekt, worden binnengeleid en geplaatst vóór de meesterkolom. — Wat zij wenschen? — Zij wenschen te zien het licht van de broederlijkheid en nog heel wat meer. — Of zij goed zijn voorbereid? „Hebt gij in de kamer der verschrikkingen en in die der overpeinzingen verwijld?" En wanneer dan na nog heel wat vijven en zessen geen van de broeders bezwaar

maakt om hen te ontvangen, worden eerst de blinddoeken losgeknoopt, maar van achteren nog vastgehouden, tot op het sein van: „un, deux, trois" de doek van hun oogen valt, en op den druk van een knop schijnt „het licht" door het matglazen plafond binnen, waar kunstig zon, maan en sterren in functionneeren, terwijl zelfs de glazen oogen van de sfinxen beginnen te gloeien.

Dit gebeurt tegenwoordig alles met electrische lampen. Maar, zooals gezegd, vroeger ontvingen de verschrikte stakkers het Licht pardoes toegespoten uit een blaaspijp. De achtbare meester hield nog een „bouwstuk", een inleidende rede, waarin natuurlijk de beeldspraak van den ruwen bouwsteen, die zich moet laten polijsten, gebruikt werd... En dan, tot slot, stonden de broeders aan alle kolommen op. Vroeger kruisten zij degens, en door dit stalen gewelf schreden de nieuwelingen. Nu klappen zij drie maal in de handen: un, deux, trois, ho! — herhalen dit drie keer, geven het halsteeken, den handgreep...

Toen, eindelijk, mochten we naar beneden om aan 't buffet onder 'n glaasje bier weer bij te komen. En daar had ik nog 'n onverwachten bof. Een Poolsche broeder had zoo juist het jaarboekje van het Fransche Groot-Oosten ontvangen, waar de adressen van alle loges in 't land en de hoofdloges van 't buitenland in stonden. Ik vroeg het hem natuurlijk te leen en kon daarmee nu voorloopig zonder zoeken mijn strooptocht voortzetten. Maar niet dan nadat ik bij den broeder-hotelhouder nog 125 fr., bij dr Debière en andere kopstukken eveneens dergelijke bedragen geleend had. Ik logeerde dien tijd in een mooie hotelkamer, werd keurig bediend. Maar toen werd 't toch tijd... om te bedanken voor de vriendelijke ontvangst en 'n stadje verder te gaan op mijn internationale reizen langs de loges. Tot dit vanzelf natuurlijk eindelijk spaak is moeten loopen.

Met dit al heb ik, op grond van mijn ervaringen, zoo voor mijzelf, de broeders-vrijmetselaars ingedeeld in drie groepen: 1°. zij die weten, met een stellig politiek doel, dat zij door geheime middelen trachten te bereiken met behulp van zóó vele leden van invloed, van wie de buitenwereld niet weet, dat zij vrijmetselaars zijn. Zoo is het in Frankrijk den loges gelukt de congregaties af te schaffen. In Servië leidde hun drijven mee tot den koningsmoord op Draga en Alexander. In Portugal bewerkten zij dat Manuel en zijn moeder werden weggejaagd. — In den zakalma-

nak, jaargang 1911, uitgegeven door het Nederlandsche Groot Oosten, mij geleend door een broeder van La Compagnie durable te Middelburg, heb ik zelf een beschouwing over dit laatste voorval gelezen: dat men weliswaar als mensch eenig medelijden kan hebben met den jongen koning en zijn moeder, maar dat toch drie maal heil gebracht moet worden aan de Portugeesche broeders, die er eindelijk in geslaagd zijn de ultramontaansche koningskliek te verdrijven.

In de tweede klasse rangschik ik dan de broeders, die dekken: die aangenomen zijn vooral om hun naam, om hun positie, onder wie althans vroeger ook koningen en prinsen waren. En in de derde of laatste categorie plaats ik hen, die betalen, — die dienen om de kosten te dragen. Onder dèze groep heeft Matheus Otto overal in Europa bij voorkeur zijn relaties gezocht. En 't zou wel bar ondankbaar zijn, wanneer ik de gulle hulpvaardigheid van de broeders-vrijmetselaars niet in volle oprechtheid zou prijzen...

Al lach ik er dan nog wel eens mee. Maar één ding staat nu onomstootelijk bij mij vast. Van dergelijke trucs ben ik niet meer gediend, want als ik er niet meer zonder aan den kost kan komen, dàn maak ik er een eind aan... Voor de cel pas ik verder... M'n eigen kind komt nu tot onderscheiding..."

17

Met Lambert en Mandje op den dool

In de leerschool van de spionnage.

Nadat hij zijn straftijd te Utrecht had uitgezeten, stuurde Matheus Otto, ontslagen nu ook uit den militairen dienst, op Den Bosch aan. In de Tolbrugstraat nam hij zijn intrek in het burgerlogement van Marie V. en van hier uit „bewerkte" hij op zijn gemak kapitaalkrachtige broeders-vrijmetselaars, maakte nu en dan kleine uitstapjes met deze bedoeling, incasseerde bedragen van vijftig, zestig, soms zelfs van 'n paar honderd gulden, en zat zoodoende „aardig" in zijn geld.

In ditzelfde logement bivakkeerde toen een jonge Limburger, Lambert van z'n voornaam, met zijn Duitsche vrouwtje, dat hij bij verkorting Mandje noemde. Een sjofel stel, zoet verliefd, maar in de penarie, — „en bij tijden zagen ze zwart van den honger". Hier kwam Otto's „menschelijk gevoel" tegenop. En op 'n keer, dat dit paar den tijd voor het middagmaal weer vastende moest doorkomen, stapte hij op den jeugdigen echtgenoot af en vroeg of hij hem altemet ook met vijf gulden kon helpen. — Dat begrijp je! — „Maar weet u niet iets voor me te verdienen?" — vroeg de jongen bezorgd. Tot nu toe hadden ze zoo'n beetje met koopwaren gevent, — dat was niets gedaan.

Bij nader kennismaking bleek Lambert nog wel 'n ontwikkelde, aardige kerel te zijn en Mandje 'n lief, zachtzinnig wijfje. Zoodat Matheus hun in 'n opwelling van hartelijkheid voorstelde: „sjouw jullie dan maar met mij mee". De zaken met de loges liepen immers gesmeerd, en daar konden ze gezellig best gedrieën van bestaan. En zoo maakten zij rustig een tournée door Brabant en toen noordelijker uit. „Over de broederlijkheid van de vrijmetselaars had ik hierbij warempel niet te klagen". — Al ging deze strooptocht ook vooraf aan de internationale reizen, waarvan hij

een vorigen keer heeft verteld, zoodat hij toen nog maar slecht op de hoogte was van de maçonnieke ceremoniën.

Op den duur belandden zij in een groote provinciestad, waar ze weer voor een poosje introkken in 'n eenvoudige herberg. Zijn eerste bezoek gold er natuurlijk den „vrijmetselaarsburcht". Er werd juist vergadering gehouden, voorafgegaan door een tafelloge. Twee broeders ontvingen Matheus in den voorhof, om hem te examineeren. Hij was niet erg op zijn gemak, want 't hulpteeken kende hij in die dagen nog niet. Maar zij vroegen hem van alles, doch dit ééne juist niet. „Daar tippelde ik dus weer gelukkig door. Toen werd ik binnen gelaten en voorgesteld als medebroeder aan verscheiden heeren, die met mijn zwarigheden begaan waren. Zij wilden mij wel financieel helpen. Maar één hunner meende, dat een betrekking afdoende zou wezen voor mij. Ik zei hun toen, dat ik specialist was in huistelefoons. — Dàn hadden ze wat voor me! — Och God, och God — sloeg me de schrik om 't hart. In een naburige plaats bestond, verbonden aan een bekende fabriek, een huistelefoon-maatschappij, waar ik zou worden aanbevolen. Maar inmiddels zouden we dan in de provinciale hoofdstad moeten blijven wonen. En om groot te doen, zei ik: „ik ben voor m'n vrouw, m'n zwager en mij al in besprek met mooi gemeubelde appartementen."

Een van de oudere broeders, een notabel heer, bood aan om die met mij en mijn familie te gaan bekijken. Maar natuurlijk wist ik in waarheid niets van gemeubelde appartementen en na lang ronddolen door de stad, moest ik eindelijk wel concludeeren dat ik die straat niet kon terugvinden.

— „Wèl", — besloot toen die vriendelijke oude heer — „dan zou hij ons introduceeren bij een medebroeder, die directeur was van het voornaamste hotel." Zoo gezegd zoo gedaan. Ook hier werden wij met ons drieën allerhartelijkst ontvangen. Maar toen kreeg je 't paskwil, dat de voorkomende hotelhouder mij met Mandje, als mijn vrouw, bracht in een mooie tweepersoons-kamer, badkamer annex, waarachter dan het vrijgezellen-appartement grensde voor mijn zwager, den armen Lambert, die deze nieuwe situatie met kol-oogen aanzag. Tot ik meelijden kreeg met den verliefden jongen en er op vond, dat mijn echtgenoote wat ongesteld was, en dus voorloopig graag in een aparte kamer zou logeeren. Wat zoo alles welwillend voor ons geschikt werd. —

Maar nu waren die beide gezellen van mij lieve menschen, — alleen op hun omgangsvormen in zoo'n deftig hotel ging ik niet erg secuur, en voor hun manieren aan een algemeene tafel schrikte ik dus terug. Daarom trokken we den anderen morgen vóór het ontbijt maar liever verder en spoorden naar dat stadje, waar ik een betrekking zou krijgen bij die fabriek van huistelefoons.

Het was steeds mijn gewoonte bij de aanzienlijke broeders in de eene plaats aanbevelingsbrieven te vragen voor enkele kopstukken onder de broeders in mijn volgende tijdelijke residentie. Dit keer had ik er onder meer bij mij voor den burgemeester, den voornaamsten bankier en den broeder-hotelhouder van wederom het allereerste logement. De bankdirecteur verlokte mij voorloopig het meest. Hij ontving mij charmant. Samen dronken we een flesch wijn en bovendien verleende hij mij een lief crediet. Toen ging ik naar den broeder-hoteldirecteur, om ons logies te bespreken, en ook hij onthaalde mij op een fijne flesch, die ik met een volgende — op zijn rekening! — reciproceerde. Maar dit alles werd zóó royaal gevierd — al in de ochtenduren. 't Was op een Zaterdag. Maandagmorgen zou ik mijn post als monteur betrekken. In 't verloop van dienzelfden dag werd ik hier en daar nog broederlijk getracteerd, zoodat ik 's avonds bedenkelijk in de olie geraakt was en ruzie kreeg met twee boeren. We rolden over den grond, bewusteloos bleef ik liggen. Politie pakte me op, bracht me naar 't bureau, waar een dokter geroepen werd, om me bij te brengen. Maar nu had ik in die dagen altijd voor alle mogelijke gebruik verscheiden valsche passen bij mij, en onder meer een Belgisch pasboekje ten name van François Fièves. Bij het onderzoek vielen al die bedenkelijke documenten uit mijn zak. En 't ongeluk wilde, dat blijkens het Politieblad de marechaussée te Helmond opsporing verzocht van juist dezen Fièves, die van verduistering werd verdacht. Met het gevolg, dat Otje werd ingesloten.

Den volgenden morgen heel vroeg word ik wakker in het cachot, — overzie de hachelijke situatie, waarin ik verkeer, herinner mij mijn aanbevelingsbrief voor den broeder-burgemeester. Ik bonk dus verwoed op de gegrendelde deur en verordineer: „Waar is X, de burgemeester? Zorg, dat hij onmiddellijk hier komt, of 't zal jullie beroerd vergaan!"

Daar delibereeren ze even over, want 't was vóór dag en dauw, en meneer de burgemeester zou zéker nog slapen. Maar met groot

lef zet ik daar spoed achter. En verbouwereerd bellen ze 't hoofd der gemeente uit zijn bed, die naar me toekomt. Ik ontvang zijn edelachtbare met den introductiebrief, met halsteeken en handgreep. En begaan vraagt hij me: „Broeder, wat heb je nou voor domme dingen gedaan?" — Het politiepersoneel laat ons alleen. Ik hang 'n roerend verhaal op. De burgemeester telefoneert de fabriek en verzoekt of de nieuwe monteur daar een dag later in dienst mag komen. Dan vraagt hij mij: „hebt u nog geld?" Op mijn ontkenning geeft hij mij veertig gulden. Nu belt hij den inspecteur binnen: „Meneer hier vertrekt aanstonds met alles wat er op hem is bevonden". — „Maar..." antwoordde de ander op zijn stuk — „leest u dan: hier, het Politieblad..." — „Meneer heeft dit *niet* gedaan! — „En al die valsche..." — „Wie is hier de baas? Ik gelast u meneer buiten te laten!"

Zoo is 't gebeurd. Ik zocht zoo gauw als ik kon Lambert en Mandje weer op, die erg in de rats zaten over hun opperhoofd. Maar na de eerste hartelijke begroeting stelde ik voor: „Laten we voor ons aller gezondheid wat verandering van lucht zoeken". En aan de verschillende goede broeders in die noordelijke contreien heb ik later keurige brieven geschreven naar den maçonnieken stijl om hen te bedanken...

Inmiddels was het edele trio verzeild geraakt in een vriendelijke stad in het centrum des lands en er „afgestapt" in een logementje met een symbolischen naam, wat later bleek een bekende „spionnagezaak" te wezen. Want het was nog midden in den oorlogstijd.

Matheus liep er op een ochtend rond „om geld te zoeken", toen hij een informatiebureau ontdekte, waar hij „een inval" deed en zich bekend maakte als gevluchte Belg, op naam van een van zijn valsche passen. De beambten hier verwezen hem naar een Belgischen heer V., die den compatriot vriendelijk ontving. Otje klapte lustig Vlaamsch, liet zijn papieren zien. Hij vertelde gediend te hebben bij het vierde linie-regiment, gevangen genomen te zijn en naar Holland gevlucht. — Ja, wat de heer V. voor hem doen kon? — Geld had Matheus zéér noodig. — „Hiervoor zijn wij niet ingericht. Maar wèl kunt ge wat verdienen door voor België te werken, — dan kan ik ook wat voorschot geven. Anders zult ge verplicht zijn, over Engeland en Frankrijk naar uw regiment terug te keeren. Maar ge ziet er nogal slim uit. Ge zult het vaderland goede diensten kunnen bewijzen..." Wèl, als het naar die

mate beloond werd, was Matheus hiertoe bereid. En bovendien had hij nog een makker bij zich, die ook bruikbaar kon zijn. — Toen werd er afgesproken, dat zij zich den volgenden morgen zouden aandienen bij een Belgischen advocaat, die in deze stad een van de chefs was van den inlichtingendienst.

Matheus Otto had toen nog nooit iets met spionnage te maken gehad. Maar het avontuurlijke lokte hem aan, hij was jong en kende geen vrees. Dien ochtend werd hij allerprettigst te woord gestaan, eerst door de vrouw van den chef, die hem een borrel en een sigaar aanbood, tot den terugkeer van haar man, wat een „vlotte, slanke kerel met schrandere oogen" bleek te zijn. Hij stelde voor, dat Matheus en Lambert aanvankelijk enkele dagen onder zijn leiding in Nederland zouden werken, om aan kleine militaire informaties te komen. Daartoe reden ze den anderen dag per auto naar Lobith en bleven vier dagen onderweg. Maar nu zouden de beide makkers naar Duitschland moeten. Zij kregen een vragenlijst, op heel dun vloeipapier getikt, om in te vullen àl wat zij over de grens konden waarnemen. Zoo bijvoorbeeld over de landbouwproducten, waarmee de akkers bebouwd waren. Hoeveel aardappelen, hoeveel rapen er geoogst zouden kunnen worden per hectare, en wat de prijzen waren. Wie er op het land werkten: krijgsgevangenen, vrouwen, kinderen? Hoe het toeging in de café's, hoe daar de stemming ten opzichte van den oorlog was? Wat er aan de stations te zien was? Hoe de krijgsgevangenen werden behandeld. Stonden zij aldoor onder militair toezicht of waren zij vrij aan 't werk? — Waaraan heeft de bevolking het grootste gebrek? Waar liggen soldaten ingekwartierd? Kunt ge vooraf iets vernemen over militaire transporten? Kortom, al wat hun opviel als merkwaardig en van belang, moesten zij noteeren. Zij kregen ieder een ruim voorschot op hun loon en 'n vier honderd mark reisgeld.

Toen moest er afscheid genomen worden van Mandje, en omdat zij erg ongerust was over Lambert, van wien ze hartelijk veel hield, zeiden ze haar bemoedigend dat ze maar zoo'n beetje uit smokkelen gingen. Dit bracht Matheus op 'n idee. Zij zouden zien zich bij smokkelaars aan te sluiten, om over de grens te komen. Te Zutfen maakten ze kennis met Peter S., een beruchte van dit gilde, die juist geschaakt was geweest en dus geld kon gebruiken. En wederom gedrieën gingen zij op weg over Borculo, Groenlo, op

de Duitsche grens af, ieder met een halve zij spek onder de jas. Matheus had de vragenlijst verborgen in den hak van zijn schoen. En toen 't nog te vroeg bleek, om over de limiet te gaan, dacht hij, zoo rondflaneerend door het dorp, of hier en passant nog niet iets zou zijn te verdienen? Hij stapte het raadhuis binnen, vroeg den burgemeester te spreken: Belgische krijgsgevangene, zoo juist uit Duitschland gevlucht. Op die wijs „peuterde" hij van zijn edelachtbare nog even tien gulden los, waarvoor zij eens flink gingen schransen, — want 't was nu te gevaarlijk om veel te drinken.

Toen 't eindelijk donker werd, scharrelden zij bezijden den heerweg in de richting Zwillebroek, passeerden ongehinderd de grens en werkten aan op Vreden in Westfalen. Maar nadat ze twintig minuten in Duitschland binnen waren met hun spek, werden ze aangeroepen: „Halt, werda, — stehe, oder wir schiessen!" — Ja, ze waren smokkelaars in dienst van de Centrale Einkaufstelle. De posten kenden Peter wel als zoodanig. Ze moesten mee naar de wacht. Wapens hadden ze wel niet? — Nee, — al droeg Matheus een ponjaard onder zijn hemd. Op weg mochten ze wèl rooken, maar zoodra ze een hand in hun zak zouden steken, zou er geschoten worden. De gendarmen volgden hen met gevelde geweren, doch lieten zich hier en daar aan een kapelletje tòch gemoedelijk trakteeren.

Zoo brachten ze hen naar een school, die vol Duitsche militairen lag. Beneden in de cantine zaten de jonge biggen, bestemd voor 't front, te zingen en te drinken. Matheus zag even kans hun regiment op te teekenen. Hier moest het drietal overnachten, tot morgen de commandant hen verhooren zou. Maar ze werden direct in de kameraadschap van het afscheidsfeest opgenomen, toen zij ieder hun halve zij spek te voorschijn haalden, om te verdeelen.

Dien anderen ochtend had het verhoor plaats. Eerst werd Peter in een zijkamer gefouilleerd, toen Lambert, en Matheus zat zich al te verknijpen over zijn vragenlijst en zijn dolk, — toen de sergeant, die dit onderzoek aan den lijve deed, bij zijn chef werd gebeld. Kort hierop ging de deur open: „Sie herein!" — Dat liep dus alweer zonder ongelukken af. En doordat hij vroeger in België met al die vreemdelingen veel Duitsch had gesproken, kon hij zich nu met den Hauptmann innemend onderhouden, zoo dat deze zei: Matheus kon wel een Rijnlander zijn. En toen de commandant hem zelfs een oogenblik alleen liet, pakte hij van diens

bureau vlug eenige gestempelde en onderteekende blanco verlofpassen weg, benevens een bundeltje papier in cijferschrift, — „wat natuurlijk verschrikkelijk onvoorzichtig van den nieuweling was voor 't geval, dat wij opnieuw geschaakt zouden worden".

Tot zijn spijt was de Hauptmann echter verplicht hen in arrest te houden, tot de Kommandantur te Münster over hun lot had beslist. Een gendarme moest hen dus voorloopig naar het Amtsgericht brengen. Gelukkig hield deze snorrebaard óók van bier, en liet zich minzaam onthalen.

Dit maakte de stemmingen gemoedelijk over en weer. In dat Amtsgericht werden ze binnengelaten door den concierge, portier, bode, gevangenbewaarder, die daar woonde met zijn gezin. — „We zijn al gefouilleerd" — lichtte Matheus hem in. Er bleken hier over de binnenplaats van dit oude cavalje vijf cellen te zijn, die bezet waren door twee Polen en een Rus, een Vlaming en twee Duitsche soldaten. Hiertegenover kreeg ons driemanschap een cel aangewezen, waar één groot bed stond voor twee, met een matras ernaast voor den derde.

Ze maakten 't er zich zoo gezellig mogelijk. De bode meende, dat 't om niet langer dan twee, drie weken te doen zou zijn. Lambert speelde erg aardig op de mondharmonica, waarbij hij nu en dan natuurlijk naarstig „Deutschland über alles" blies. Al bleek 't eten er heel slecht te zijn, roggepap, roggebrood, aardappelen... Maar de bewaarder was uiterst toegeeflijk. Hij wilde met genoegen sigaretten voor hen koopen, liever nog worst. Om aan vleeschkaarten te komen, daar zag hij wel kans toe, zoodat hij dien eersten dag al met vijf pond aan kwam dragen, met tweehonderd rookertjes en vier liter bier, al was hem maar drie liter besteld, — omdat die brave man zelf even goed hield van een hartigen teug. Trouwens, ze kregen den indruk, dat hij z'n heele familie van die inkoopen liet mee-profiteeren — wat niemand hem kwalijk nam, want er was honger in 't land. Bovendien zaten de menschen in doodsangst voor hun zoon van zestien jaar, dat hij zou worden opgeroepen naar 't front. En onze makkers deelden in die zorgen, want ze voelden er zich weldra als kind aan huis. Duitsche boeken, Duitsche kranten kreeg Otto er te lezen, die hij voor zijn lotgenooten vertaalde. Tot tijdverdrijf heeft hij er hun de heele geschiedenis van „Oliver Twist" en „Kleine Dora" verteld.

18

In troebel water is 't goed visschen

Toen Otje met Lambert, zijn trawant, en Peter, den smokkelaar, daar onder verdenking van spionnage gevangen zat in het Amtsgericht van 't Westfaalsche stadje, hadden zij, zooals gezegd tot overbüren twee Polen en een Rus. Met dien kleinen „Russischen Spitzbub" maakten zij op een geheimzinnige manier kennis bij 't luchten op de binnenplaats. Zoo in 't voorbijgaan vroeg hij fluisterend aan Matheus Otto om 'n paar sigaretten. En toen die hem stilletjes 'n handvol toestopte, zei dat kereltje in gebroken Duitsch: „Herr Holländer, ich fort will, nach Holland: ausbrechen". In het Poolsch, dat Matheus van de kostgangers in „Mama's" huis zoo'n beetje geleerd had, voegde hij er aan toe, dat hij niets bij zich had aan wapens of wàt ook. Den volgenden morgen stak onze Boef zijn dolk in z'n mouw en wederom onder 't wandelen wist hij die den aspirant-vluchteling in z'n zak te spelen. En deze, telkens bij 't passeeren, vertrouwde den Hollander nu zijn plannen toe. De W.C., die hij lachwekkend drastisch noemde in zijn kromme Duitsch, daar was een ijzeren achterdeur, gesloten en gegrendeld natuurlijk, voor den bewaker om de beertonnen naar buiten te brengen. Dat slot zou hij zien met den ponjaard open te krijgen. Om de aandacht van hun bewaker af te leiden van dit gesprek, liep Otje aldoor te fluiten, tot hij daar in eens aan de verdwaasde oogen van dien cipier zag, dat hij bij vergissing de Marseillaise floot... Enfin, dit kon hij nog goed maken door „Deutschland über alles" haastig en herhaaldelijk te laten volgen. En warempel, twee nachten later werd er aan hun cel geklopt. „Herr Holländer, ich fort gehe. Gehst mit! Offen mache ihr deur?" ... — „Nee" — antwoordde Otje. Want die verwachtte ieder oogenblik in vrijheid te worden gesteld. — „Danke,

danke für alles. — Daarna fluisterde Otje hem nog het adres toe van den Russischen gezant in Den Haag.

Nu had dat Rusje eerst voorzichtig in zijn cel den draad van de bel afgeknipt. Maar de Polen, die met hem samen zaten en niet met hem mee durfden gaan, werden nu tòch afgunstig, toen hij was uitgebroken. En in hun wraakzucht klom de een op d'n ander z'n schouder en begon de bel te luiden. De Rus, verschrikt op z'n tocht naar de vrijheid, duikt in 'n zijgang weg achter een weegschaal, — vlucht dan de binnenplaats op en klautert langs de gootpijp naar het dak. Maar de concierge heeft op dat alarm meteen om hulp getelefoneerd, soldaten omsingelen het gebouw. Zij zien den kleinen Rus daar boven staan. De bewaker roept: „Kom er af!" — „Nein, nein!" — Toen schoten ze herhaaldelijk op hem. Maar 't aardige was, dat de vrouwen uit de buurt, die op dat rumoer waren aangeloopen, zich hiertegen verzetten: „Schiet toch niet op dien armen kerel, denkt dat jullie zelf óók vrouwen hebt..." Enfin, per slot moest hij zich aan de overmacht overgeven. En in hun cel hoorden de Hollanders 't kletsen van de ploertendooders en zijn gekerm. — Maar den dolk van Otje had hij trouw eerst daar in de dakgoot verstopt, waar hij mogelijk nòg ligt te roesten.

Inmiddels duurde die preventieve hechtenis onzen makkers veel te lang. Na drie weken schreef Matheus Otto dus een brief in maçonnieken stijl aan een hooge militaire autoriteit, van wien hij wist, dat hij grootmeester van de Loge de Drie Wereldkogels was. Nog diezelfde week had deze autoriteit bewerkt, dat „broeder" Boef en zijn beide vleugeladjudanten in vrijheid gesteld zouden worden tegen een boete van driehonderd mark, wegens het overschrijden van de Duitsche grens. Maar *betalen,* daar had Otje van jongs af 'n broertje aan dood. Hij vroeg het vonnis te zien en las hierin: „te voldoen binnen acht dagen". — „Ik ben er toch goed voor" — zei hij uit de hoogte. — „Deze eereschuld stuur ik jullie immers uit Holland toe." En warempel, daar vlogen ze weer in. Ja, dank zij de hooge bescherming, stond op het bewijs van hun ontslag zelfs, dat zij zich vrij binnen Duitschland mochten bewegen. Het afscheid van den concierge-cipier werd dus in diens gezin met een potje bier gevierd, en monter zwierden ze gedrieën het stadje weer binnen om 't er eerst nog eens royaal van te nemen.

Toen, met groot lef, stapte Matheus het kantoor van de plaat-

selijke drijfriemenfabriek binnen en vroeg of ze geen „mechaniker" konden gebruiken. Daar gaven ze hem een aanbeveling mee voor de werf van vliegtuigen te Barmen Elberfeld. Natuurlijk had Otje geen cent voor de reis, en dus verleenden ze hem een voorschot van honderd mark. „Glück auf". Maar het opperhoofd van het edel driemanschap had veel te veel haast, om in Nederland bij zijn Belgischen lastgever zijn pooveren buit aan spionnage-materiaal om te zetten in loon, dan dat hij voorloopig zijn licht wilde opsteken in dit stellig interessante centrum van de militaire vliegerij. Dus eerst verzamelde hij nog wat „bewijzen van echtheid", als perronkaartjes, snelfoto's enzoovoort en toen zochten ze de heerbaan maar weer op, waar vele Duitsche mannen en vrouwen langs trokken om in Holland inkoopen te doen.

Toch was 't weer hachelijk om met enkel valsche papieren de grens over te komen als nieuwelingen in deze beweging. Ze schoten een smokkelaar aan, om raad. Die zei: „je moet nooit met z'n drieën werken, altijd alleen. Bewaar dus den noodigen afstand". Hierop wees hij hun in stikkedonker een weiland, vertelde, dat daar achter een spoordijk lag. Maar die werd door militairen streng bewaakt. Toch was er wel overkomen aan, als je wist, dat de wachtposten 'n vierhonderd meter uit elkaar stonden en telkens surveilleerden. Zoodra de afstand tusschen twee posten 't grootst was, moest er dus een van de drie over snappen. — Maar denk er aan: zij waarschuwen niet, ze schieten meteen!"

En zoo waarachtig — „de beschermheilige van de boosdoeners" was Matheus en Peter wederom genadig. Maar toen Bertus volgde, gleed die van 't talud, duikelde in de doornen van het kreupelhout, dat hij z'n gezicht, z'n handen en z'n kleeren openscheurde, — en nòg had geen schildwacht hiervan iets gemerkt. — 'n Duizend meter kropen ze, ver van elkaar af, voort door 't aardeduister, toen daar 'n water bleek te liggen. Otje, die voorop ging, hield 't voor een sloot. Van overspringen geen sprake, en zwemmen kon hij geen slag. Voor z'n angstige verbeelding werd 't 'n afstand van de Roode Zee, — die de Joden immers tòch doorwaad hadden? Hij was de jongste, moest de diepte dus peilen. Zich uitgekleed, z'n plunje in zijn gummi-jas op z'n hoofd. Maar toen hij 't midden bereikt had, kwam 't water hem over de lippen. — 't Is zonde van wat dat allemaal heeft gekost", — dacht hij, —

„maar hier verzuipt Otje..." En toch kwamen ze alle drie aan den overkant en kleedden zich weer aan.

Maar, voor den duivel, hoe konden ze er nu achter komen of ze eindelijk op Hollandsch gebied in veiligheid waren? — Daar zagen ze in de verte 'n lichtje: 'n boerderij. — „Bertus, bonk op de deur!" — gelastte de hoofdman. En nu wisten ze 't gauw, want de boer stak z'n hoofd uit 'n raampje en begon zóó in vertrouwde termen te vloeken, dat Otje uitriep: „Jongens, we zijn er."

Aan 't begin van 'n dorp vonden zij in 'n klein arbeidershuisje gastvrijer ontvangst. Daar werd op hun kloppen de deur open gedaan. „Ja, ze waren gevluchte Belze krijgsgevangenen." En midden in den nacht ging die arme vrouw toen pannekoeken voor hen bakken. — Hier heeft Matheus haar dan ook later royaal voor beloond. En toen... was het bijna nòg falikant uitgeloopen. Want nu hielden twee Hollandsche grenswachters hen aan. Otje liet hier een van zijn zeldzame steken vallen. Want hij bleef Vlaamsch praten bij zijn verhaal van gevluchte Belgische soldaten. Dus moesten die posten hen interneeren. Maar in zijn woede hierover kafferde het opperhoofd hen zoo ongezouten in eens in „z'n moers taal" af, dat een van die soldaten uitriep: „Belam, jij bent 'n Mokummer!" En deze herkenning verschafte hun de vrije binnenkomste in het vaderland.

Maar voor Belgische vluchtelingen was in die dagen de deernis grooter dan voor landslui. Dus moest onmiddellijk die rol worden voortgezet. Bertus, als Limburger, klapte zijn Vlaamsch óók niet onverdienstelijk. Alleen Peter de smokkelaar kon hiermee niet overweg. Daarom verordineerde hun chef, dat die zich doofstom zou houden, — vanwege den choque door een obus. Zij ontmoetten een liefdezuster. Het lot van den doofstomme ontroerde haar. — Ja, ma soeur, zoo wàs hun ellende. Zij had gauw brood en worst voor hen in overvloed. En in den trein naar Doetinchem waren zij weldra „het voorwerp van veler medelijden". Een oud heertje gaf hun eerst een handvol goede, Hollandsche sigaren. Hield toen in zijn hoed een inzameling onder de passagiers. En Matheus, die zich nooit drijven laat, altijd actief blijft, vulde onder het rijden zijn spionnage-lijst verder in door bij een boer in de tram te vragen naar prijzen van landbouwartikelen, die hij maar zoowat in marken omzette tot zijn doel. — Heel goedig — alsof Matheus dit niet zou weten — gaf de oude meneer hem

voor bijstand nog 't adres op van den dichtst bij wonenden vice-consul.

En zoo werd de ontvangst bij de plaatselijke chefs van den Belgischen inlichtingendienst in de stad hunner werkzaamheid — hartelijk en vol lof. De informaties van Otje werden beloond met voor ieder van de deputatie een flinke som gelds, benevens een gratificatie, om elk een nieuw kostuum en 't noodige ondergoed te koopen. Hierop mochten ze twee dagen uitrusten. Maar toen Mandje, na die maand van angstige scheiding, haar Bertus aanvankelijk zoo toegetakeld en haveloos terug zag, gaf ze 'n gil en viel flauw. — Peter, de smokkelaar, werd verder overbodig en liet zich gelaten afkoopen.

Na deze bevredigend geslaagde eerste spionnencampagne werd Matheus waardig gekeurd, om met de hoogere mannen van den Belgischen dienst in kennis te komen. Lambert bleef voorloopig aangewezen op klein werk. Otje werd voorgesteld aan den oppersten plaatselijken chef, den Belgischen luitenant H., die hem een opdracht gaf voor Luik, dus in het door de Duitschers bezette gebied. Hiertoe kreeg hij een „slecht vervalschte" identiteitskaart met de nagemaakte handteekening van Von Bissing en de noodige stempels. — „Dus deze tocht is zonder eenig gevaar!" — beweerde de meneer, die steeds zelf rustig in Holland bleef zitten. Otje moest in Luik een klein briefje brengen in de Rue de l'Université, nummer zooveel, aan de moeder van den luitenant, een groet aan zijn verloofde, en dan tevens bij deze dames informeeren waar het adres was van „Jean", en van een zekeren officier Paul d'E. — „Antwoordt brenger, alles is vertrouwd" — stond er in 't Fransch bij. Uit de foto van een groep had de chef z'n eigen heel klein portretje geknipt en dat als bewijs van echtheid op den brief geplakt. — Maar Matheus begon met veel meer geld te eischen voor deze riskante boodschap dan hem geboden was.

De campagne ging nu over vele ingewikkelde wegen. Hij moest, voorzien van de noodige identiteitsbewijzen, zich tot zijn naricht vervoegen eerst bij den Belgischen spion M. te Maastricht. Wat een wonderlijke slimmerik bleek te zijn. „Er is nooit iemand, die vinden zal, wat ik in huis verberg" — snoefde hij al gauw. En 'n oogenblik later sloeg hij door: „kijk, hier, onder het tafelkleed!" Deze spion verwees hem voor verdere instructies naar een Nederlandschen confrère, M. H., die in een naburige plaats een loge-

ment hield. En dan was er nog een derde handlanger, L., een Vlaming, in dit zelfde grensdorp voor de Belgen werkzaam. Het contact met deze drie helpers moest Otje de grens over helpen. En toen hij bleek ongewapend te zijn, gaven ze hem een browning en een dolk. Bovendien waarschuwden ze hem voor den Duitschen spion W., ook een Nederlander, die in deze gebieden antispionnage pleegde en wiens portret ze hem vertoonden...

Maar door al deze geheimzinnige voorbereidingen kreeg Matheus steeds minder „puf" om zich op weg naar Luik te wagen. En toen hij een balletje opgooide bij een van de collega's over zijn onveilige voorgevoelens, antwoordde deze oude rot: „Ik zelf zou dit zaakje nog voor geen tien duizend gulden opknappen. Als ik jou was, ging ik maar niet. Bovendien zijn er van de identiteitskaarten, zooals jij er een hebt, al als valsch herkend door de Duitschers. En jouw lastgever betaalt per slot veel te weinig...."

In den loop van dit gesprek vertelde deze M. H. toen verder, dat die heeren van den inlichtingendienst in de plaats waar Matheus vandaan kwam eigenlijk niet behoorden tot den officieelen Belgischen dienst en maar zoowat op eigen houtje spionnage organiseerden, vermoedelijk stellig uit vaderlandsliefde. Maar hij moest nu maar komen tot de bron, de werkelijke leiders, die ook veel royaler afschoven. En per slot noemde hij den naam van den consul G. in een havenplaats — „die kort hierna op weg naar België over Engeland verdronken is, toen de boot werd getorpedeerd".

Deze M. H. bleek dus eerlijk met Otje begaan te zijn. En bovendien zat er bij hem, die zelf herhaaldelijk zijn hachje moest wagen, een wrok tegen die vele dilettanten in de spionnage, die onervaren handlangers in 't gevaar lieten gaan en zelf in veiligheid bleven.

Dus ging Matheus nu eerst dezen consul opzoeken, — met de vooropgezette bedoeling om maar aanstonds te beginnen hem „uit te beenen". Hij deelde hem dan mee, dat hij ongunstige berichten had over zijn huidigen chef luitenant H. — „Wat weet u van hem?" — „Daar zal ik mij nog niet over uitlaten". Maar hij wist het vertrouwen te wekken, werd gefotografeerd en kreeg vijf en zeventig gulden reisgeld om zich in Den Haag te melden bij dan toch eindelijk den oppersten chef van den Belgischen inlichtin-

gendienst, den attaché M. B., „een langen mageren man, met een klein snorretje". Deze maakte een afspraak met Otje voor een samenkomst in een hotel te Maastricht, waar de leidsman zelf trouwens ook een particuliere woning had. In het hotel vernam hij, dat hij zich moest vervoegen bij een zekeren M., waar M. B. dien dag zou verschijnen. En toen M. zelf niet thuis bleek te zijn, werd hij voorloopig op de aanminnigste wijze bezig gehouden door diens echtgenoote, die weer familie en in dienst bleek te zijn van zijn vroegeren lastgever luitenant H., maar hem exploiteerde en gelijktijdig op vele wijzen verried. Tot eindelijk M. B. in alle geheimzinnigheid dan zelf arriveerde. Hij gaf Matheus Otto een brief, om te bezorgen te Moresnet in de Vierländer-ecke. Dat gebied was door de Duitschers bezet maar in een café woonde een Belgische vertrouwensman, die hem verder zou instrueeren. Voorloopig bedroeg de belooning vijf honderd gulden. Aan het genoemde adres kon hij zoo noodig meer geld krijgen. — Ja, — zei Otje — hij wist nu al wel, dat hij tekort zou komen. — Toen moest hij dus tòch de grens over. De eerder aangeduide spion L. maakte hem dit echter gemakkelijk door twee Duitsche grenswachters om te koopen. Hij kwam dan ook zonder veel moeite bij zijn volgenden lastgever, die hem wederom een „brief met twee zegels" meegaf naar Aken, waar in de Zwanentoornstraat een mede-ingewijde woonde. En deze gaf hem eindelijk zijn definitieve opdracht: In Keulen moest hij informeeren, waar de officier van den Belgischen staf X. d. G. zich bevond, en als hij hem wist op te sporen, zou hij trachten hem burgerkleeding te bezorgen en verder voorthelpen naar Nederland. Hiervoor had hij nog duizend mark gekregen.

Maar na drie dagen zoekens lukte het hem niet, meer dan enkele vage aanwijzingen omtrent het verblijf van dien stafofficier op te doen. 't Begon hem te vervelen en 't werd hem ook wat warm onder de voetzolen. Hij ging terug naar Aken en zei: „Ik ben hem op 't spoor, maar m'n geld is op". — Dit werd aangevuld. Toen trok hij over de grens naar Holland, „leende" daar bij L., bij M., bij M. H., die nu immers allen zijn confraters waren, doch ongeweten van elkander, nog aanzienlijke bedragen om zijn nasporingen voort te kunnen zetten en seinde vervolgens naar den oppersten chef in Den Haag, om over te komen. Deze zond per auto een afgezant naar een hotel in 't Zuiden. Maar die plaatsvervanger

stelde hem eindelijk zakelijk den eisch: „vóór je X. d. G. bij ons brengt, gaan we niet verder met geld geven". — Toen dacht Otje: „die zaak gaat dus kapot". En liever keerde hij nu terug naar zijn vroegere residentie, waar hij Lambert met Mandje had achtergelaten.

19

Matheus bespiegelend

— Als ik zoo onder 't vertellen al die comedies naga, die ik van m'n leven toch al opgevoerd heb, — ja, niet om mezelf te verheffen, hoor, dat weet u nu wel beter, maar dan is er één ding, waar ik altijd weer stom verbaasd over sta: de goedgeloovigheid — in m'n eigen zeg ik: de domheid — van al die meest toch ontwikkelde, vaak hooggeplaatste menschen. — Wel, nu denk ik er allemaal een beetje anders over, en even goed als ik geen drank meer drink, — hoe de jongens en zelfs mijn oude relaties van de politie ook koloogen, — even goed heb 'k besloten geen streken meer uit te halen, alleen al, omdat ik óók de kast niet meer in wil. Er moet en zal nu iets voor me komen, dat m'n gedachten en m'n verbeelding net zoo sterk bezighoudt als vroeger 't spinnen op telkens andere gemeene trucs, maar dan met intellectueel werk, dat mij en anderen bevredigt, en waardoor ik wat geregelde verdienste krijg. Want m'n hersens hebben behoefte aan inspanning, aan moeilijkheden uitdenken en overwinnen èn ik moet eten. Anders zie ik 't raar afloopen met Otje...

Mijn winner is door alles heen geweest, dat ik *actief* ben gebleven. M'n lot in m'n eigen handen gehouden heb, hoe smerig dit lot er dan ook uitzag, — want de leiding van m'n dalversbestaan hield ik zelf vast. Zoolang ik, van m'n eerste bewustwording eigenlijk af, nu eenmaal in de misdadigheid leefde, waar ik immers in geboren en afgericht was, bestond er maar één stelregel: eruit te halen zóó veel als ik kans zag, om te bikken en liefst nog 'n heeleboel meer. Dat was niet nobel, niet moreel, heelemaal niet sociaal gedacht, maar je bènt 'n misdadiger, en profiteer daar dan ook van, wàt je kunt. In dezelfde verhouding moet je er, als ze je schaken, immers weer zwaar genoeg voor boeten! En zóó

als het menschdom, de broeders, politie, justitie tot soms de hoogste autoriteiten in binnen- en buitenland zich dan ook redeloos door Matheus Otto hebben laten neppen en in de luren leggen, — o, tot nu toe zijn 't nog maar onbenulligheden, die ik hiervan verteld heb, want de onmogelijkste mogelijkheden zijn pas in later jaren gebeurd, toen ik àl maar brutaler werd naar mate er stouter stukken gelukten, dat ik er waarachtig zèlf paf van stond, en 't haast niet kon gelooven. Want, al zult u, en zullen stellig massa's lezers denken, dat ik opsnijd, er maar wat om lieg — u weet onze afspraak: geen woord van wat ik hier vertel is verzinsel of ook maar overdreven. En nòg eens, — ik mag om de onnoozelheid van al zulke kopstukken en door en door beste menschen dan nog wel eens lachen, „groosch" ben ik er heelemaal niet op, hoe zeer ik er onder 't werk ook soms mijn slinger in had, dat ze zich zóó volgzaam stuk voor stuk dupe lieten maken. Maar nú was 't me heel wat liever geweest als ik dan die... kwaliteiten, die ik tegen alle leer in van herediteit en milieu eenmaal schijn te hebben meegekregen, had kunnen besteden aan knap, blijvend werk, bijvoorbeeld door mijn liefde voor talenstudie, voor woordafleiding, voor zielkunde, voor literatuur. Dat vertalen nu weer uit 't Jiddisj van het tooneelstuk Im Schenk, van Anski, — jammer genoeg is 't al lang weer klaar, — een Joodsch gezelschap in België gaat er een tournée mee maken, ook door ons land —, maar hoe fijn heb ik die paar weken rustig kunnen leven, op m'n kamertje zitten werken in die verbeeldingen, die mij moeiden, zonder iederen ochtend de sloopende zorg om aan geld te komen, — nee net als 'n ordelijk mensch, die bij 'n pijp tabak z'n genoegen vinden mag, zijn taak en zijn geregelde maaltijden, in 't maken van iets moois en goeds. — Maar dan heb je je laatsten rijksdaalder weer aan je kostjuffrouw afgedaan, en nou...? „Geen drank" is iets negatiefs, maar iederen morgen 'n gelukkig gevoel, omdat je kop zo helder is. Geen ontbijt, geen diner... geeft minder voldoening. En dan die angst... Want de oplichterstrucs, telkens anders verzonnen en en scène gezet, telkens gewaagder, hoe harder 't neep, je gedachten willen er telkens tòch weer naar toe — maar dat bestáát niet meer. En wat dan verder? Wilt u gelooven, dat je daar zenuwachtig van wordt, er 'n borrel op zou willen zetten — wat ik mezelf nu eenmaal verboden heb, — dat je er 's nachts wakker van ligt, om dit bloeiende voortmalen van je ge-

dachten over hoe 't nu verder toch gaan moet, — en eindeloos lang zijn dan die leege dagen. Want als ik tòch niet kan slapen, sta ik vaak genoeg al om vijf uur op; wáár voor, om wàt te gaan uitvoeren, waaraan je je kostje ophaalt?

Verleden op 'n morgen merkte ik, dat ik m'n nagels niet had gepoetst. Daar schrikte ik van. Ik ging er op m'n bed tien minuten over liggen nadenken. Dat nooit, je laten drijven, je overgeven aan de dalles. En dàn is er geen houden meer aan. Wanneer je niet meer op tijd een bad neemt, niet op tijd je linnen verschoont, jongen... Want 't deed me altijd zeer als ik dit merkte bij 'n makker uit de onderwereld, van veel beter afkomst en opvoeding soms dan ik — die niet meer op zich zelf lette. Dan zag ik hoe ze maar bleven ronddolen met een vuilen boord, waar de rafels aan kwamen, met een sleet in hun overhemd naast de vettige das, zonder dat ze er meer zelf 'n stukje in zetten. Dan ging ik 't aan hen... ruiken met verlof. Ze borstelden den kraag van hun colbertje niet meer af, poetsten niet meer d'r schoenen. Ik kon innig te doen hebben met zoo'n kerel, als ik dit aan ze waarnam — want nu was 't nog maar een duur van maanden en ze gingen totáál naar den bliksem... Hoe? — daar durfde ik niet eens aan te denken. Omdat ik 't allemaal zoo eindeloos vaak gezien heb aan jongens, die ik mocht. Dat ze zich eindelijk *drijven* lieten... naar de verdoemenis.

En of 't dan toch nòg 'n beetje zelfrespect in Otje is, — 't gevoel, dat er 'n kind leeft... enfin? — Eén maal hebt u me abnormaal gezien — weet u nog, dien eersten avond, toen ik met m'n auto was gekomen...?"

Nog weer even verlegen ermee, schaterde Matheus Otto 't uit.

„Maar toen hebt u tegen me gezegd: „dat moest je niet meer doen; 't is zonde van je mooie verstand..." Die tien minuten op me bed heb ik me dit óók herinnerd. — Je laten drijven Otje? Nooit! Ik heb eens op m'n tanden gebeten, en toen was ik er weer zeker van dat ik actief wil *blijven,* — al mag dit zelf blijven richten van m'n leven dan ook, als er geen uitkomst meer is... Want, ja, dat brave kleermakertje poft Otto terecht óók niet langer, nadat hij den colbert van m'n kostuum al eens netjes gekeerd heeft — m'n groote postuur verlangt tòch al zulke onvoordeelige maten — de pantalon, die onder den omslag, hier, ziet u wel? begint te rafelen, daar begint hij niet aan vóór hij centen

gezien heeft. Maar erger nog is iedere week, die 't leven duurt, de kostjuffrouw, die geduldige ziel..."

En tóch bewonderde ik stilletjes zijn dapperheid, omdat hij er maar weer eens hartelijk om kon lachen. Want een streep zetten onder 'n leven in de misdaad, van kind af, wanneer je toch wel bijzondere talenten hierop vaak zóó triomfantelijk aldoor gespitst zijn geweest, dat je er zelfs, als spelenderwijs, de ontwikkeldste menschen, ja, gros bonnets van overheid en gezag hebt laten intippelen, — met deze instincten van onverantwoordelijkheid, van overmoed, van „lak" aan braafheid of moreele overwegingen, die je immers alleen maar averechts zijn ingeprent, — met de ongebonden vrijheid, het prikkelend avontuur, de romantiek, den roes van 't rausen in de onderwereld, — den wrok tegen de zoo zwaar doorleden „gerechtigheid" van de wet, — en altijd nòg in den rug den afkeer, den hekel, de rancune van de geordende maatschappij, die zich in zóó verscheiden kringen door je heeft laten „nemen"... Wanneer je dan steeds argwanend overal in de gaten wordt gehouden en aan geregelden handenarbeid, aan de sleur van een baantje ben je op je veertigste jaar nooit gewend geweest in je ongebonden strooptochten op den buit af, — ja, dat je dàn met je verrassend klare intellect, je verwonderlijke algemeene ontwikkeling, je belangstelling voor al wat in 't leven en de boeken belangwekkend is, je materieele verwendheid uit tijden van „genepte" weelde, je beschaafde manieren, je gevoeligen smaak, je zin voor de studie van het woord in zoo vele talen, die je je zelf hebt eigen gemaakt, je geschoolde oordeel over menschen en hun verhoudingen, je verbittering bij buien tegen vermeend onrecht, waarvoor 't je niet gelukt genoegdoening te krijgen, omdat zelfs jij, met je niet te sussen felle opstandigheid en je grooten mond niet òp kunt uit je isolement van de „Bierkaai" — zie je, om dàn nog met al je kwade gewoonten te willen breken en staande te willen blijven in de illusie van 'n door z'n geestelijken inhoud menschwaardig bestaan, waar je niet bij verhongert... 't optimisme, dat hierbij telkens weer met soms waarachtig 'n leege maag, nog zóó aanstekelijk gul kan lachen, — o, ik weet 't, hoe boos nu bijvoorbeeld de Vrijmetselaars op hem èn... op mij zijn, en toch kàn ik niet verhelen, dat ik H 2078 in deze jongste periode soms met verholen ontzag kan aanzien: om zijn fut, om zijn vertrouwen, om zijn moed van dit alles te willen afsluiten en

van nieuws aan te beginnen. Vooral — wanneer hij mij hierbij nu en dan, in vertrouwelijke buien, eens opbiecht van zijn *innerlijke* moeilijkheden, — en ook wel, als hem soms eens ontvalt — met de noodige verontschuldigingen voor zijn onpractische, onzakelijke impulsen — hoe gul hij, zelfs in deze voor hem zoo sjofele, armoedige tijden, meedeelt met toevallig ontmoete „jongens", die er dan toch nòg gesjochtener aan toe schijnen dan hij, omdat ze zich „wèl laten drijven". Hoe hij dan van wat hij een enkele maal krijgt weggeeft, 'n hongerlijder zijn eigen maal laat opeten, — 'n alcoholist, die zoo brandend snakt naar 'n borrel om weer eens nog wat licht en warmte, en passant 'n kwartje toestopt van z'n eigen dalles, — die hemzelf zoo'n verderen dag wel eens tot vasten noodzaakt, — ja, dat hij onlangs een van onze séances, hoewel hij die zeer op prijs stelt, heeft moeten missen, — en dan eindelijk aarzelend en vergoelijkend er voor uitkwam: hij had z'n eene paar schoenen een dag moeten uitleenen aan een vroegeren makker uit de gevangenis, die immers knap in de kleeren op 'n betrekking af moest en „op z'n tandvleesch liep."

Al weet ik, dat ik den volgenden keer, wanneer Matheus Otto dit onverhoopt in de proeven mocht hebben gelezen, een ernstige reprimande van hem te verwachten heb over déze intimiteiten in den druk.

Maar dan zet hij zich weer in postuur en — „zonder aanzien des persoons" gaat hij, altijd opgewekt en levendig, voort van zijn boeve-streken te vertellen, zonder zich ooit — hoewel de nieuwe omstandigheden dit toch verleidelijk zouden maken — een haar beter voor te doen dan hij was „in het misdadige leven". En evenmin zijn slachtoffers in hun soms toch wel wonderlijke reacties op z'n listen te sparen, — „omdat de waarheid van mijn bestaan als de recidivist en herhaaldelijk in 't openbaar gesignaleerde Matheus Otto nu eenmaal de *waarheid* is, — ook al wil de voor velen gangbare meening omtrent zekere conventies, zekere stilzwijgende overeenkomsten van den schoonen schijn tot iederen prijs te bewaren, hier dan ook niet aan. Hoewel 't nu mogelijk voor mijn kansen om behoorlijk aan den gang te komen gunstiger zijn zou om mijn mémoires zoo te retoucheeren, dat geen mensch er meer aanstoot aan kan vinden. Maar als oud documentenvervalscher vind ik deze vervalsching van m'n eigen geschiedenis

zóó'n làfheid, — en bovendien, wat blijft er dan over van de waarde van dit „document humain" — laten we er maar eens even om lachen — voor me zelf en voor de lezers, die mogelijk uit mijn ellendig voorbeeld nog iets leeren kunnen...?

Dus: nu zonder verder gedelibereer voort over mijn spionnagetijd".

20

Het „neppen" van de spionnagediensten van verschillende oorlogvoerende landen

De apotheose van de klucht.

Toen die laatste spionnage-affaire voor de Belgen dus „afgeknapt" scheen, ging Matheus Otto zich dan nog maar weer eens 'n tijdje verpoozen in zijn residentie, zoo vriendelijk gelegen in het centrum van 't land, waar hij voor 't eerst in deze louche beweging betrokken was geraakt. Want in dat logement met den symbolischen naam voelde hij zich als stamgast op zijn gemak en bovendien had hij hier immers zijn makker Lambertus met de aanvallige Mandje achtergelaten. 't Jonge vrouwtje bleek nu in blijde verwachting te zijn. Haar echtvriend was vol zorgen voor haar. En Otje zag wel kans, door opnieuw de loges daar en in den omtrek te bewerken, de jongelui te laten meedeelen in zijn voorspoed.

Een van de broeders, met wien hij al eerder kennis had gemaakt en aan wien hij op zijn beurt nu en dan door informaties kleine diensten had bewezen, was de commissaris van politie. Op dezen ambtenaar had hij blijkbaar in zijn rol van den gevluchten Belgischen aristocraat Johan van Egmond een sympathieken indruk gemaakt. Hij verkeerde vertrouwelijk met den chef op het politiebureau, en omdat deze van eenzelfde postuur was als Otje, had hij den vluchteling in zijn zorgelijke omstandigheden mild meegedeeld van kleeding uit zijn eigen garderobe. Maar een van de rechercheurs dacht er anders over. Die vond 't opvallend, dat een vreemdeling zonder naspeurbare middelen van bestaan dag aan dag rondflaneerde door de stad en de zomersche environs, goede sier maakte in de café's, waar hij biljart speelde en vaak

tracteerde, — en op een goeden keer hoorde Otje dan ook, dat deze speurder met een collega bij de waardin van het logement navraag naar hem was wezen doen. Die looze vrouw, die wel beter wist, had geantwoord, dat hij vermoedelijk kettinghandel dreef. Maar de „russen" vertrouwden Matheus Otto nu eenmaal niet, ze verdachten hem van spionnage en achtervolgden hem weldra waar hij ging.

„Altijd zoo'n vent als m'n schaduw achter me aan, begon me te vervelen. Nijdig loop ik dus op een goeden morgen bij den commissaris binnen, en ik zeg hem dit: Kunt u er toch niet voor zorgen, dat die speurhonden 't mij niet langer lastig maken? — Na onze gemoedelijke gesprekken kon mijn beschermer geen oogenblik vermoeden, dat monsieur Van Egmond aan spionnage zou doen. Hij maakte dan ook zijn excuses, zei dat deze menschen nu eenmaal niet op de hoogste trap van ontwikkeling stonden, en riep dus de rechercheurs bij zich om hun te verzoeken mij verder met rust te laten. — Ja, zei ik, dat is nu alles mooi en goed, maar onder al die verdenkingen kan ik mij nooit legitimeeren, omdat ik bij de vlucht mijn papieren heb moeten achterlaten. Zoudt u mij niet kunnen helpen aan een behoorlijk bewijs, dat ik ben wie ik ben? — De commissaris had met mij te doen. Hij schreef dus een briefje, waarmee ik naar de griffie stapte. En zoo kwam Matheus Otto in 't bezit van een ambtelijke verklaring van den burgemeester, dat hij, wiens portret en handteekening dit document versierden, was Johan van Egmond, geboren te Brussel dan en dan. — Maar den volgenden dag, toen Lambert zich meldde op ditzelfde bureau, om óók zoo'n identiteitsbewijs op een valschen naam, zei die ambtenaar, dat hij al spijt genoeg had dit aan mij te hebben afgegeven. — „Dan is 't ook maar beter hier te verdwijnen" — antwoordde ik mijn kameraad. En ik nam voorloopig afscheid van het jeugdige echtpaar, dat nu naar Limburg terugkeerde, om bij zijn moeder thuis de geboorte van hun ooilam af te wachten. Maar niet dan nadat ik met hem had afgesproken om zoo gauw mogelijk zich weer bij mij te melden in mijn hotel te Rotterdam, welke stad nu de eer zou krijgen, om door Matheus Otto geëxploiteerd te worden.

Gisteren heb ik er voor alle zekerheid het Algemeen Politieblad, uitgave departement van oorlog, nog eens op nageslagen. En in denjaargang 1916, 7 September, deel elf, pag. 1189, vond

ik toevallig ook de oproeping van den wachtmeester der kon. marechaussee te Helmond tot aanhouding van G. T. Fiévez, geboren te Brussel, doch welke is Matheus Otto... u weet wel, wat de oorzaak werd van het drama in het politiebureau op die plaats in het Noorden, waar de burgemeester toen zoo'n onverhoopt einde aan heeft gemaakt. Maar in dezen zelfden jaargang, op pag. 1781, staat te lezen: „De commandant der Kon. Ned. Marechaussee te Vaals verzoekt aanhouding en voorgeleiding van den zich noemenden Johan van Egmond, alias Van den Berg, etc. etc., geboren te Brussel. Hij is in het bezit van een identiteitsbewijs ten name Van Egmond, welk document is afgegeven door den burgemeester van" (mijn voormalige residentie in het centrum des lands). In andere jaargangen trof ik nog verscheidene van deze aanvragen op naam van d'Egremont, Van Wageningen, Provigini, Blok, enzoovoort. Want mijn pseudoniemen, meest door goede burgervaders gelegaliseerd, waren legio in dien tijd.

Ook in Rotterdam leefde Otje de eerste weken royaal... op kosten van de loges. 't Beviel hem dan ook best in onze stad: „gulle, hartelijke broeders en 'n logies, waar de kost enorm was." Maar toen kreeg hij toch weer smaak in 't roeriger avontuur van de spionnage. En omdat de Belgische dienst per slot naar zijn zin niet genoeg betaald had, besloot hij 't liever eens aan den Duitschen kant te probeeren, waartoe hij zich vervoegde aan het consulaat. Hij vertelde hier geheimen te koop te hebben over de Belgische spionnage. — „Wel ja, nu ik eenmaal wist wat er een vuiligheid school onder die verspiederij over en weer voor de verschillende naties, kon 't mij immers geen klap meer schelen welke partij ik hiervoor uitbeende. — Er werd mij echter gezegd, dat de consul zich met deze zaken niet kon bemoeien. Maar wat dat voor inlichtingen waren? — Ja, ik had toevallig kennis gemaakt met een massa agenten van den Belgischen dienst en ik zou heel wat van hen kunnen vertellen. — Aan het consulaat werd ik echter afgewezen.

Toevallig kreeg ik toen echter dienzelfden avond in mijn hotel bezoek van een type, — het „Zwarte Heertje" werd hij sedert genoemd: een klein mannetje met een zwart puntbaardje, in een rouwzwart costuum, zwarte das, zwarte handschoenen, zwarte slobkousen, zwarte ebbenhouten wandelstok. In gebroken Duitsch stelde hij zich voor als Herr R. Hij noodigde mij uit mee te gaan

naar een café op een van de pleinen buiten het centrum van de stad, dat vol Duitschers zat, aan wie ik werd voorgesteld. Onder welken van mijn namen weet ik niet meer.

Maar na deze voorbereidingen bracht 't Zwarte Heertje mij dan eindelijk op ditzelfde plein in het bureau bij den chef van den Duitschen dienst te Rotterdam, dien hij aanvankelijk Jansen noemde, maar wiens ware naam met een U begon, een Duitscher, aan wien ik mij bij uitzondering eens voorstelde bij mijn echte van. Hem bood ik toen mijn informaties aan over al die Belgische spionnen. 't Eerst mijn aanvankelijken chef luitenant H., wiens portretje uit de groep geknipt ik voorzichtigheidshalve te Luik van den brief had geplukt en laten vergrooten. — „Hoeveel is hij u waard?" — „Honderd gulden". — „Daar krijgt u 'm niet voor". — En nu begon 'n loven en bieden als over 'n koebeest, tot hij op drie honderd pop kwam. — En zoo heb ik er nog 'n heeleboel tegen dien prijs aangebracht. — Successievelijk verkocht ik hem, — natuurlijk na de noodige reizen op zijn kosten, om achter verdere inlichtingen en hun portretten te komen, — de spionnen L., M. en H., die hierop stuk voor stuk aan onze grenzen onder Duitsche bewaking zijn gesteld. Inmiddels kreeg ik de vaste opdracht, om in Rotterdam het Russisch consulaat af te lenzen met ieder die daar binnen ging, — al wie mij verdacht voorkwam onder de bezoekers moest ik volgen. En iederen avond om negen uur rapport uitbrengen bij Herrn U. Ik had die dagen een leven als God in Frankrijk. Tachtig gulden per week vast, wat ik rijkelijk wist aan te vullen met reis- en verblijfkosten en extra-belooningen voor goede tips. Van negen tot twaalf 's morgens surveilleerde ik bij dat consulaat en als ik geen snoepreisjes ging maken voor andere inlichtingen, liefst per auto, om zoo min mogelijk in den kijker te loopen, dan zat ik 's middags bij een aardige film, 's avonds, na het rapport, ging ik lustig op stap, want altijd duiten in overvloed op zak, dus massa's vrienden en vriendinnen.

Tot ik op 'n goeden middag op de Hoogstraat werd aangesproken door twee agenten, die formeel van den Duitschen dienst voor U. werkten. Maar tot mijn verbazing vroegen ze mij, of ik mij den volgenden morgen om tien uur wilde melden bij den Engelschen official H., wiens adres zij opgaven in een onaanzienlijke straat. Wel ja, haast al die kerels, die spionnage pleegden in den oorlogstijd, deden dat stiekem zoo veel mogelijk voor alle partijen.

En hoewel ik toen nog geen woord Engelsch verstond, werd mij op dat bureau te kennen gegeven: „Als je niet voor òns werkt, en je komt in door de geallieerden bezette gebieden, — reken erop, dan ben je erbij!" — Mij wèl. Als ze maar dokten. Mijn nieuwe opdracht was, om mijn huidigen Duitschen chef U. te bespieden, en zoo veel van hem aan te brengen, dat hij vanwege onze eigen neutraliteit onder bewaking zou worden gesteld.

Van toen af heb ik zoowel den Engelschen als den Duitschen en den Russischen dienst uitgebeend, afgezien van mijn Belgische relaties, — ze zoo mogelijk tegen elkander uitgespeeld en daar grof geld aan verdiend — net als vrijwel alle agenten deden. Mijn ondervinding was in die dagen, dat de Engelsche spionnage 't best ingericht en 't royaalste was, maar die heeft dan ook 't eerst — zij 't pas veel later — gemerkt, dat Matheus Otto haar enkel maar nepte.

Met dit al heb ik haar dan toch nog geholpen om den Duitschen chef U. te Rotterdam tijdelijk het werken onmogelijk te maken. En dit weer door 'n klucht, zóó brutaal en onwaarschijnlijk, — dat ik 't nuttig gevonden heb maar meteen allen twijfel aan de waarheid voor u te voorkomen door hier dit artikel in de pers van 20 November 1918 mee te brengen, waarin de correspondent, dien ik in vertrouwen had genomen, de heele posse uit eigen waarneming heeft beschreven.

Op 'n avond stap ik in een jolige bui onverhoeds op den trein naar mijn geliefde vaderstad Groot Mokum. Aan 't station neem ik 'n rijtuig en laat me brengen naar een politiebureau. Hoe ik aan de zotte verzinsels ben gekomen, snap ik nog niet, maar nòg minder dat ze hier weer in alle instanties zoo pardoes zijn ingetippeld, enfin. De inspecteur van dienst staat me te woord. Ik stel mij voor als d'Egremont en ik heb belangrijke gegevens van internationalen aard mee te deelen. — Ja, de chef, die hierover ging, kwam pas den volgenden ochtend terug. Of meneer zoo vriendelijk wilde zijn zoo lang op den post te blijven...

— Jawel, maar natuurlijk niet als arrestant. — Onder allerlei strijkages noodigde hij mij dus te logeeren. — Maar toen ik mij hiervoor afgezonderd had, riep ik een agent en stuurde hem naar zijn baas, dat ik eigenlijk niet d'Egremont was, wiens papieren ik hem had laten zien, maar Fiévez, en den pas op dezen naam gaf ik hem even mee. Weer werd ik bij den inspecteur geroepen:

Hoe heet u nu eigenlijk? — Ja, zei ik, en toonde hem een derde identiteitsbewijs, eigenlijk Previgini. — Mijn God, hoeveel van die dingen hebt u dan wel bij u? — Zal ik morgen allemaal uitleggen aan uw chef!"

Deze inspecteur van den „actieven dienst" verscheen den volgenden morgen al tijdig: „Wat is er aan de hand?" — Ik noemde hem nu mijn eigen naam en vertelde van mijn werken als spion voor de verschillende partijen. Maar — zoo nam ik mijn draai — ik ben 'n rare kerel, want ten slotte voel ik mij toch Nederlander. En nu heb ik gemerkt, dat ze zoo'n beetje bezig zijn ons vaderland te verkoopen aan den vijand. De plannen van de Hollandsche Waterlinie, nu in het bezit van een mij bekenden buitenlandschen dienst, zullen Woensdag over veertien dagen zoo en zoo laat door een koerier worden overgebracht naar de Zentrale Abwehrstelle Nord in Wezel..."

Op de enorme voorkomendheid, waarmee de inspecteur mij toen overstelpte, wilde ik dan wel duidelijker aanwijzingen doen. Want hij had mij de hand geschud en allervriendelijkst verzocht tot voorkoming van dit plan den politieken dienst behulpzaam te willen zijn. „U zult daar stellig geen schade bij hebben, want in dezen oorlogstijd beschikken wij hiervoor over de noodige fondsen." — Wel, hier was Otje niet ongevoelig voor. — Ik had voor de gelegenheid, om mijn deelneming aan den Duitschen spionnagedienst te bewijzen, een kleinen Zweedschen dolk bij mij gestoken en een fleschje tinctura opiï crocata, laudanum, een sterk vergift, zooals u weet. Ja — verzon ik — dit hebben zij me gegeven, om mijn gewezen chef van den Belgischen dienst luitenant N. op te ruimen.

Maar nu eerst werd de concierge van het politiebureau geroepen, om een warm bad voor meneer Otje klaar te maken en dan een copieus ontbijt. Na deze opfrissching zette ik mijn onthullingen voort. Ik noemde den chef U. van den Duitschen dienst in Rotterdam, 't adres van zijn bureau, en toen, op groote vellen papier, begon ik van dit gebouw den plattegrond te teekenen. En ik had zóó mijn draai in deze klucht, dat ik 't zoo romantisch mogelijk maakte. Uit de Schund-boekjes, waar ik als jongen mee gecolporteerd had, herinnerde ik mij een geheime kast, met allerlei knopjes, veeren, contacten, mechanieken. Die kast beschreef ik en teekende ik ook uit, want hierin... lag het dossier van de

Waterlinie verscholen. Maar de sleutels om haar open te maken, door hier te drukken, daar te trekken, enzoovoort, gaf ik er dus tijdig bij.

De inspecteur was opgetogen. Hij bestelde een auto, sloot al de paperassen in een acte-tasch en vroeg mij nu mee te gaan naar 't Amstelhotel, waar tijdelijk de commandant van de stelling Amsterdam met zijn staf bureau hield. Ik werd er aan die hoofdofficieren voorgesteld, deed er nog een schepje op, mijn vaderlandsliefde werd geroemd — handen werden gedrukt en zoo kwam Matheus Otto tijdelijk in dienst van de politieke recherche! 's Avonds vertrok de inspecteur met mij naar Rotterdam, waarvoor ik op zijn reiswijzer werd ingeschreven. We stapten ieder in een anderen coupé, en aan de contrôle van de D.P. had ik maar het wachtwoord „geleide" te noemen, of ze salueerden en lieten mij passeeren. Mijn chef ging nu door naar het hoofdbureau van politie, ik zou daar vijf minuten later door een zij-ingang volgen. Maar eerst had ik mij vast een voorschot op het loon laten uitbetalen, waarna ik, om de spanning van de heeren nog wat te rekken, ter opvroolijking een paar glaasjes bier ging drinken bij een strijkje.

Toen ik eindelijk arriveerde, weer handen schudden met de mannen van den plaatselijken politieken dienst. Hun chef gaf mij het nummer van zijn eigen telefoontoestel, en ik moest me maar melden als Van Wageningen. U begrijpt hoe vaak ik in die volgende dagen aan dien slinger gedraaid heb, om dat zaakje — dat aardig geld opbracht, warm te houden. En als Otje assistentie van de recherche noodig had, dan had hij maar te spreken.

Inmiddels werden de plannen voorbereid, om op dien fatalen Woensdagavond om zeven uur met een sterke politiemacht een inval te doen in het bureau van U., waarbij de politieboot in het water daarachter zou surveilleeren.

Maar nu werd 't tijd om uit deze posse nog meer geld te slaan. Ik meldde mij dus bij U., den chef van den Duitschen dienst, die me immers altijd goed behandeld had, en zei hem, dat ik een voor hem vreeselijk geheim te koop had. Daar had hij een fermen duit voor over. Ja, maar bovendien moest hij mij een vrijpas over de grens geven, zoo'n groene kaart als al hun vertrouwensmannen hadden, met verzoek aan de Duitsche autoriteiten om Matheus Otto alle hulp te verleenen. En toen deelde ik hem het heele plan

van den inval door de politie mee: „Zorg dus, dat ze geen snipper papier bij u vinden".
Nu moest daar nòg een slaatje worden uitgeslagen. Ik ging den correspondent hier van een Amsterdamsch blad vragen wat hem een prachtige primeur waard was over 't uitroeien van een spionnagenest. Hij telefoneerde hierover en toen we 't eens waren, — liet ik hem aan 't hoorntje mee luisteren. Ik belde 't hoofdbureau van politie op, den betreffenden chef: „Bent u 't, meneer Van Wageningen?" Ja, meneer X. Is nu alles voor den inval gereed, de recherche geïnstrueerd, de politieboot...?" „Ja, meneer Van Wageningen, vanavond om zeven uur gaan we tot den inval over."

Nu vond Otje 't beter voorloopig wat verder te gaan. Ik neem een kaartje naar Dordt, maar toen ik daar uitstapte, kwamen er twee groote rechercheurs op mij af. Die moest ik vóór zijn: „Bel jullie direct 't hoofdbureau in Rotterdam nummer zooveel op, en zeg uit naam van Van Wageningen, dat de inval een half uur uitgesteld moet worden, want dat ik eerst den koerier tegemoet reis". De „russen" naar de telefooncel, ik stap weer in den trein, reis door naar Breda, waar ik nog enkele zaakjes te regelen had. Maar in het volgend Ochtendblad stond de heele klucht beschreven..."

21

Een Hollandsch-Jiddisj Bruidslied uit het eind van de achttiende eeuw

Nu zijn vertaling van het tooneelstuk van Aski dus al lang weer afgeleverd is, vindt Matheus Otto opnieuw geen emplooi meer voor zijn lust en zijn ijver om dagtaak en afleiding te zoeken in geestelijk werk, dat hem rust geeft tevens van 't eindeloos dringende plannen maken om iederen volgenden dag te kunnen bestaan.

Toen hij een paar nachten geleden van dit gepieker over den dag van morgen en zijn verdere toekomst buiten de oplichterij en het gevang tòch weer niet slapen kon, is hij opgestaan, om mij voor mijn Pinksteren een verrassing te bereiden. Hij is gaan zitten aan 't verdietschen uit 't „oud-Iwrith-Teitsch" van een Hollandsch-Jiddisj Bruidslied, waarvan Dr I. M. Hillesum, te Amsterdam, de eerste publicatie bezorgd heeft naar het manuscript, dat daar nu in de Rosenthaliana berust.

Otto is begonnen met het oorspronkelijk handschrift in de Hebreeuwsche karakters voor mij na te calligrafeeren. Maar nadat hij zeven nachtelijke uren achtereen had zitten werken, heeft hij deze reproductie opgegeven tot een volgende gelegenheid. Want terecht boeiden de tekst en het zoo mogelijk metrische vertalen hem meer dan dit... monnikenwerk. Evenals den vorigen keer, toen hij mij heeft verrast met zijn bewerking van dat zuiver menschelijke minnelied, door een dief in een Oostersche gevangenis opgeschreven, zette hij nu ook eerst in Latijnsche karakters de verklanking van ieder Jiddisj couplet er boven en liet hierna zijn versie volgen. Hij begint met de Engelsche toelichting over te schrijven ter inleiding, evenals de noot in het Fransch op pa-

gina 1 van het lied. Tot slot geeft Matheus Otto hierop dan nog zijn eigen commentaar.

Inmiddels had ik de vertaling door onzen „Boef" van die ode aan zijn geliefde door den verren, vreemden „Boef" in zijn cel aan enkele litteraire vrienden laten lezen, en er brieven vol waardeering voor deze „oer-echte poëzie" over ontvangen. Hierin vind ik vrijheid om het handschrift, dat „Otje" mij wel heeft willen toezenden als een „Pinkster-geschenkje", wederom mee te deelen aan de lezers, die er belang in stellen, alleen al om zijn waarde voor de geschiedenis van de zeden der Joden van twee eeuwen geleden in Amsterdam en van den invloed van het Nederlandsch op het jargon. Dus: „This is the first publication of a manuscript — schrijft Dr Hillesum — at present in the Rosenthaliana of Amsterdam. The song consists of 23 strophes and each of these begins with a Hebrew word, taken out of Psalm 145. The rhymes are arranged to the pattern of AA, BB, CC, and consequently, each strophe contains 7 verses. There is no indication of date, but the contents itself would warrant the conclusion that it dates from the end of the 17th century. Although of little poetic value, the Song is interesting from the point of view of history and gives some insight into the contemporary Yiddish dialect of Holland. In this later respect the value of the Song, however, is reduced by the fact that it is full of High-German expressions.

Noot: Amsterdam fut longtemps un des principaux centres de l'imprimerie Judeo-jargon. Dans les éditions de Hollande il est intéressant de constater les impiétements du neerlandais sur le jargon, qui n'avait point la défense d'une tradition solidement établie.

AIN SCHENE KALAH LIHD.

(Een mooi Bruidslied.)

I. Asch'rey (Wel hem...)

Wol dem oif diser oen jener welt,
Der di wet nachlebt di eens is aingesteld,
Oend nemt sich ain waibchen noch sainem lot,
Dises ist das erschte wos Er giboten hot,
Dises is noen gisen, So moes kinfteg sehn,
In Getlich wogin waait 'r gehn.

Wel hem in deze en de andere wereld,
Die de wet naleeft, die ons is gesteld;
En neemt zich een wijfje naar zijn lot (zin).
Dit is het eerste, een goddelijk gebod,
Dit is nu geschied. Zoo moet het ook immer zijn:
Op Gods wegen verder te gaan.

II. Th'hilah. (Lofzang.)

Loibe Got in alle zait,
Wi oiig daina elter'n di dich hoben gibrocht so wait,
Daine foter, di mihe oend arbait, geld oen grose flait,
Ferlos im nit wan er wirt alt oend grais,
Daine muter dero glaichen, Do moest doe nicht foen
So wait dir dain macht wirt g'raichen. [waichen,

Looft Uw God te allen tijd,
Zooals Uw ouders, die U brachten zoo wijd,
Je vader, die moeite, arbeid, geld en groote vlijt,
Verlaat hem niet als hij oud wordt en grijs;
Je moeder eveneens hetzelfde, daar moogt ge niet van wijken,
Zoo ver Uw kracht zal reiken.

III. B'kol-jom. (Iederen dag.)

Alle tog moest doe frih oiif schtehn,
Oend moest glaiich nach der schoel (Synagoge) gehn,
Denke nicht, wan der Herr ois der hoise geht,
Dos di handel so lange schtille steht,
Betroeieh noer oif Gott, Das ist dos beste lot;
Der sch' charith, minecha oend ma-ariw gibot'n hot.

Alle dagen zult gij vroeg opstaan,
En moet ge direct naar de sjoel gaan,
Geloof maar niet, als de heer van huis gaat,
Dat dan de handel zoo lang maar stil staat.
Vertrouw alleen op God. Dat is het beste lot;
Die het bidden, 's ochtends, 's middags en 's avonds
[maakte tot gebod.

IV. Gadol. (Grootheid, ook grootschheid.)

Di grotmoet moes doe ontwaichen,
Halt ain jeder far dain chlaich'n
Mit diser koemst doe zoe recht in der welt,
Sai ganz oend gor oif kain kawod gischteld,
Halt dir gimain, Bai gros oend bai klain,
Dises wert dir zoem ehren sain.

Den hoogmoed zult gij vermijden,
Beziet ieder als Uw gelijke,
Dan komt ge terecht in de wereld,
Weest geheel niet op eer gesteld:
Blijft steeds eenvoudig, Bij groot en bij klein,
Dat zal U immer tot eere zijn.

V. Dor. (Nakomelingen, geslacht.)

Gebiren dir kinder in der welt,
Los si wos lernen, oend schpore kain geld,
Bemihe dir als foter in der frih,
So konnen si oif der elter schowend sonder mihe,
Dises nimt in acht, Dises ist ain grosse pracht,
Der awiser Salomon hot da schohnd lengt oif gidacht.

En verblijden U kindertjes in de wereld,
Laat hun wat leeren, en spaar geen geld;
Bemoei U als vader van 's morgens vroeg,
Dan worden zij 't aanschouwen hunner ouders niet moe;
Dit alles neemt in acht, 't Is voorwaar een pracht,
De wijze Salomo had dat reeds lang bedacht.

VI. Hadar. (Opschik, pracht, siersel.)

Sjene oind sihre daine froi nach daine schtand,
Glaich doe gizaichent host mit aig'n hand,
Scha'ara, k'soetah wa'anatha, dos geht dir an,
Dises schraibt je Moses, der hailiger man,
Si ist dir gigeben, Doe moes far ir strebin,
So lang aig der himmel halt bai es lebin.

Kleedt en siert Uw vrouw naar Uwen stand,
Zoo als gij teekendet met Uw eigen hand,
Sieraad, kleeding en opschik, dat gaat jou aan,
Dat schreef reeds Mozes, de heilige man.
Zij is U gegeven. Gij moet voor haar streven,
Zoolang de hemel U beiden laat leven.

VII. Isoes. (Macht, fig.)

Starke dich Gott, das doe wirst ain raicher man,
B'denke dain nechster, dos er mit dir lebin kan.
Zoe z'dakah, g'millioth chasad, solst doe sain anberait,
Anijin oend awionim zoe helfen alle zait,
Dises ist ain schene satz, Oend farmehrit daine schatz,
Das findet laider ib'ral kain platz.

Sterke U God, dat gij wordt een rijke man,
Gedenk Uw naaste, dat hij met U leven kan.
Tot aalmoest en weldaad zult gij steeds zijn bereid,
Armen en ongelukkigen zult gij helpen ten allen tijd,
Dat alles is een schoone taak. Het vermeerdert Uw staat,
Wat echter hier op aarde niet altijd gaat.

VIII. Cecher. (Goede roep.)

Bidenke dain hois mit rechschaffenhait,
Mit alle di dir angehn, wi oich knecht oen maid,
Nach alle si dir dain arbait hobin f'rricht,
Erzaicht si alzait mit ain fraindlich gisicht,
Toe dises qontinoeir'n, So wirst doe jo schpiren,
Si werden dir alzait reschpektir'n.

Betracht steeds in uw huis rechtschapenheid,
Met allen die u aangaan, zoo knecht als meid;
Zij toch hebben uw arbeid verricht,
Vertoon u hun altijd met vriend'lijk gezicht
Dit moet gij continueeren, Dra zult gij dan leeren,
Dat zij u altijd respecteeren.

IX. Chanoen. (Gunst, genade.)

Dain goenst lost ain jeder sehn,
Den man wois nicht wos noch kan gisch'n
Wir lebin jo doerch anander, grois oen klain,
So lang wir in es zaitliche sain,
Daroem libe di ganzi welt, So moes doe sain ain held;
Dos ist di groisti pinktsatz di di schrift oens farmeld.

Uw gunst wilt elkeen schenken,
Want men weet nooit wat nog gebeuren kan,
Afhankelijk zijn wij, ja van groot als van klein,
Zoo lang wij in 't tijdelijke zijn,
Daarom: hebt lief geheel de wereld, Gij geldt dan voor een held;
Dit is 't voornaamst gebod, al in de Schrift gesteld.

X. Tow. (Rechtschapenheid, goedheid.)

Halt dir goet in dain handelschaft,
Den dafoen moes doe gebin rechinschaft,
Man sogt est ist di erschte frag di do gischicht,
Sobald di seele koemt for das giricht,
Moch dir dafon fraai; Behandel (! sic) jeder traai;
So wist doe gilibt saain foen di mentschen dobaai.

Gedraagt U goed in al Uw handelingen,
Want daarvan zult gij geven rekenschap,
Men zegt: het is de eerste vraag die wordt gesteld
Zoodra Uw ziel komt voor 't gericht.
O, wilt U daarvan toch bevrijden; Behandelt ieder trouw,
Dan zal U loven man als vrouw.

XI. Jiwadogk. (Volgt Hem...)

Lohb zoe anfang, toe nichts in der welt,
Do ist der Harr jo gor nicht oif gisteld,
Alles goets wos doe toetst dos toe in der schtil,
Dos is di rechte weg di Gott hobin wil,
Los dis bai dir wohnin; Es gibit jo gihte(!) lohnen,
Ain „schwem-tow" ist aines foen di beste kronen.

Lof te ontvangen, doe niets in de wereld,
God is daarop heel niet gesteld,
Al het goede dat gij doet, ach doet het toch stil,
Dit is de rechte weg, zoo God het hebben wil,
Dat dit steeds in U wone. Voorwaar, Hij geeft U loon;
De titel van 'n goeden roep, dat is Uw schoonste kroon.

XII. Karood. (Eer, Eerbetoon.)

Di ehr di man dir bewaist,
Di toe ain ander, so wirst doe gipraist,
Bigehr nicht foen ain anderen, wos doe selbst nicht gerin host,
Dain(!) wirt kainer sogin, doe bist im zoe last,
Oend blaibst jô alle zait Gilibt bai alle lait,
So host oich nimmer kain kegin schtrait.

De eer die men aan u bewijst,
Die geef ook and'ren, opdat men u prijst.
Wat gij niet gaarne hebt, vraag dit ook anderen niet,
Zoo zal u niemand zeggen, dat gij hem zijt tot last,
En zoo gij daarop past, blijft ge bemind, wijd en zijd,
Dan zult gij ook leven nooit in strijd.

XIII. L'bodtja. (Aantijgen (ging).)

Oem zoe wissen wos bai ain ander geschicht,
Donach ist dain farlangen jo nicht,
Den laschon hara, eënd d'chiloth (achterklap, laster)
Blaib liber in dain aigen hois, [koemt dafoen arois,
Lost ain jeder wer er ist, So blaibst doe wer doe bist,
Dos schprichwort hot oens jo nimmer gimist.

Om te weten wat bij een ander geschiedt,
Daarnaar mag gaan uw verlangen niet,
Daardoor ontstaan laster en abuis,
Blijf liever in uw eigen huis,
Laat aan elkeen z'n dijn, zoo kunt ook gij uzelve zijn,
Het spreekwoord leert van scha en pijn.

XIV. M'lachoth'cho. (Uw koninkrijk.)

Dain kenigreich ist wirklich haint,
Daroem wist doe gi'ehrt foen alle goete fraind,
Den „chathan domeh l'melgk" finden mir gischrib'n,
[(C. D. Lm. Bruidegom is aan koning gelijk)
Oem dir zoe ehren is kainer ios giblib'n,
Do moezik moes schallen, Der wain moes wallen,
[(er staat schallen, is lapsus)
Noer der chathan zoer g'fallen.

Uw koninkrijk is waarlijk van heden,
Laat dus alle vrienden met u zijn in vrede,
De bruigom is den koning gelijk, zoo staat geschreven,
Om u te eeren is geen een weggebleven,
De muziek moet schallen, De wijn moet stroomen,
Dit alles den bruigom ter eer!

XV. Samach (somech). (Spijze, ondersteune.)

Schtitze lom'din (studenten) di oem dir sain,
Los si bai dir gehn ois oend ain,
Gebe si sain „schioer kawo'a" (vrije tafel), in dain hois,
Do kanst doe es behse machen arois,
Doe moest nicht sochen (angst hebben), Host doe wos zoe
Si werden dir di rechten weg schond sogen. [frogen,

Steunt de studeerenden, om u heen vergaard,
Laat hen vrij komen en gaan aan uw haard,
Geeft ze aan uw disch vrij eten,
Uw huis zal van kwaad dan niet weten,
Gij moet niet in zorgen zijn, Is er met u iets kwaad,
Zij staan u zeker bij, zoowel met raad als daad.

XVI. Aijini. (Oogen (Uwe) Afgunstblik.)

Mit dain oigen moch dir nics sehn,
Solte dir etwos zoewider gischehn,
Hobe daine broeder innerlich nicht faind,
Sai kain „Noqeen oe natar" (wreker en hater)
so ist es gimaint,
Halte dir noer nider, F'rgebi ihm glaich wider,
Den in der menschligkait sain wir alle brider.

Met Uw oogen wil niet te veel bespeuren,
Zoude U iets leelijks gebeuren,
Weest op Uwen broeder niet innerlijk kwaad.
't Is de bedoeling van 't geen hier staat;
Blijft zelf steeds bescheiden, Vergeeft hem metterdaad,
Als mensch zijn wij broeders, in goed en in kwaad.

XVII. Pothach (Patach). (Open...)

Efne dain hand mit frilichkait, (froilichkait?)
Wan doe wos gibt an arme lait,
Gebi si oend macht ihr gisicht nit roht,
So wirst doe hobin es alle zait brohd,
Schiq si b'kawod fort, Soender (sic) boses wort;
Dos gischrai der armen geht nach der himmelsch'n port.

Opent Uw hand met erbarmen,
Indien gij geeft aan de armen,
Geeft hun, maar maak hun aanschijn niet rood,
Gij zult dan hebben altijd Uw brood,
Zendt hen weg met eer, Zonder een kwaad woord,
Weet, 't geklaag der armen stijgt op naar 's Hemels poort.

XVIII. Zadiq. (Gerecht, deugdzaam.)

Recht moes sain was dain waibchen toet,
Doe kanst nit besser toen, noer sog'n es is goet,
Wos si kocht oend braht, moes dir zoe friden saain,
So schtait ir jo alle zait iberain,
Toe doe niqs allain, Gros oeder klain,
Lost si alzait dain rahtgeberin sain.

Goed moet U alles zijn, al wat Uw vrouwtje doet,
Gij kunt niet beter doen dan zeggen: het is goed,
Al wat zij kookt of bakt, 't worde door U geprezen,
Gij zult dan steeds één zijn in wezen,
Doet niets alleen, 't zij groot of klein,
Laat zij U steeds tot hulpe zijn.

XIX. Keroeb. (Nadert.)

Nahe dir oem ain „Mizwah" zoe toen,
Toe si glaaich, oend lost si oif morg'n nicht roe'n,
Hak'nasath kalah oend „Giboer cholim" oend mehr der
Saie gischwind dobai, thoee nicht waichen, [glaichen
Si sind hoch angisehn, Ihr bilohnoeg wird gischeh'n
Di rente (sic) krig'n wir, oend es kapital blaibt schten.

Bezint ge tot het doen van een goede daad,
Wacht je wel, dat zij niet tot morgen staat.
Bruidvoeren, zieken verzorgen en meer dergelijken,
Zijt vlug daarbij, en wil daarvan niet wijken,
Ge zijt dan in aanzien, Belooning zal U niet ontgaan,
De rente krijgt ge nu, en 't kapitaal blijft staan.

XX. Razon. (Welwillen.)

Bewill'ge dir mit dain k'halah lait,
Oend mog dor doe mit si nit koemt in schtraid,
Troge dain last in redeligkait,
Sai dir nit „Poresch" foen di mehderhait,
Di di k'halah fihren. Di moest doe reschpektihren,
Gehbe dain zahl, so kanst doe passiren.

Verkeert in vrede met Uw gemeente-leden,
En zorg dat ge nooit met hen komt in strijd.
Ach draag Uw kruis steeds in lankmoedigheid,
En zonder U niet af, want dat verwekt U nijd.
Zij die de khille beheeren, Die moet gij respecteeren,
Betaal Uw tol, dan moogt ge passeeren.
(Tol betalen is bijdragen tot de kerk-gemeenschap.)

XXI. Schomer. (Waakt, behoedt.)

Hite dir f'r „m'chal'ketn" in dain hois,
Den dise halt jo di segin arois,
Zirnst doe ainmol, lost es ib'r gehn,
Den oif „Schalom" toeht di welt schtehn,
Daroem mit der zoefrid'nhait, So wirst doe alle zait
Giehrt sain bai Gott oend bai alle lait.

Waakt tegen tweespalt binnen Uw palen,
Zij zal den zegen er uit halen,
Toornt gij eenmaal, zoo laat het overgaan,
De wereld, immers, zij moet in vree bestaan,
Daarom, in tevredenheid zult gij te allen tijd
Geacht worden door ieder, 't geen U wis verblijdt.

XXII. Th'hilah. (Lofzang.)

Di loib di haaint f'r dich gischicht,
Ist alles oig nogk zoe wenig folgens daine flicht,
Sehe ain di bischeffer bihandelt dir so traai,
Haaint machcht (sic) er dir foen alle sind'n frai,
Daroem schepfe frische moet. Sai waiter from oend goeht,
Oend lebi glicklich oend giroeht.

De lof, dien men U heden geeft,
Is alles nog te weinig, zoo braaf als gij leeft,
Ziet in, dat de Schepper u getrouwelijk staat ter zij,
Heden maakt Hij U van alle zonden weer vrij,
Daarom schept frisschen moed, Blijft verder vroom en goed,
Gij leeft gelukkig, rustig, als ge zoo doet.

XXIII. W'annach'noe. (En wij...)

Oend wir wohlen loestig sain,
Ain jeder ergraift sain glhscke (sic, moet zijn: glesl)
Oen trinke di gisoendhait foen di joengi lait, [mit wain,
Der wail es jezt geht zoem abschait,
Lehbet in groise frait, Haaint oend alle zait,
M'atha ad oilam, bis in de ewigkait.

En wij allen willen vroolijk zijn,
Zoo grijpe ieder zijn glaasje wijn.
En drinke de gezondheid van het jonge paar,
Want wij gaan nu scheiden van elkaar.
Leeft voort in groote vreugde, Verheugd en verblijd,
Van nu tot het einde, ja tot in eeuwigheid!

* * *

Tot slot geeft Matheus Otto: „Een voorwoord, dat tevens een nawoord is".

„Alhoewel Dr Hillesum zegt, dat het lied geeft een „insight into the contemporary Yiddish dialect of Holland", zoo wil ik hier toch als mijn meening bijvoegen, dat de samensteller van het lied zelf reeds te lang in Holland gewoond had, om het Jiddisj nog goed te kennen. Want niet alleen, zooals Dr H. opmerkt, komen er „High-German expressions", doch ook heel wat *Nederlandsche* woorden in voor. Bovendien, en dit bracht mij vooral tot mijn opvatting, verschillende woorden zijn *niet* naar de Jiddisje orthographie van dien tijd gespeld. Ook zijn de opschriften boven de afzonderlijke coupletten, dus de Hebreeuwsche woorden, niet overal juist gegeven. De schrijver schijnt mij toe een eenvoudig man geweest te zijn uit het ghetto van Amsterdam, die *het* Jiddisj niet goed meer beheerschte, en ook niet weergeeft „The Yiddish dialect of Holland".

Alhoewel ik verschillende der Jiddisje werken gelezen heb, die in of omstreeks denzelfden tijd te Amsterdam gedrukt zijn, ben ik nog nimmer iets tegengekomen, dat in zulk onregelmatig, ja slecht „Jiddisj" was weergegeven. (Dit alles zonder ook maar iets te willen afdoen aan het merkwaardige en aantrekkelijke dat er in het lied zit.) Ik meende alleen te zeggen, dat men mijns inziens uit dit lied geen peil kan trekken op den stand van het toenmaals in Nederland gesproken Jiddisj."

22

Chemica, vermaarde spionnen, de „Blonde Dame"

Toen Matheus Otto vermoedde, dat de klucht van 't uithalen van het Duitsche spionnagenest te Rotterdam vanwege den politieken dienst wel weer zoo'n beetje vergeten zou zijn, vestigde hij zich, nog steeds in de oorlogsjaren, te 's-Gravenhage en stichtte daar op den Stationsweg den... agentuur- en commissiehandel „Chemica". Deze firma kocht nu eens tien duizend kilo aluin voor zoo goed als geen geld, dan een wagon kaasstremsel, brandhout of schrijfmachines, — alles tegen accepten, wat dan ook tot haar faillissement heeft geleid. — Zoo stond Otje op 'n keer, toen hij weer een of andere zending verwachtte, aan het stations-emplacement en luisterde naar de ruzie tusschen een koopman en een Groningschen boer over de maat van een wagon pas binnen gekomen aardappelen. De koopman vond ze te klein en wilde ze voor den prijs niet accepteeren. De leverancier haalde Matheus in den twist, vroeg hem: „Wel meneer, zijn ze groot genoeg of niet?" — Matheus vond ze prachtig, en zoo langs z'n neus weg zei hij, dat hij toevallig iemand wist voor tien duizend kilo petatten. In z'n boosheid op de chicanes van zijn klant, bood de boer hem toen aan: „ik geef ze nog liever aan u voor een cent minder dan aan hem ook maar een halfje beneden den prijs". — „Top!" — En naar zijn gewoonte teekende hij een accept op dertig dagen. Een half uur later was hij den vrachtbrief tegen contant geld kwijt. — Maar dien zelfden middag kwam de Groninger zenuwachtig op zijn kantoor: Geen een bank had zijn accept willen beleenen. — „Dat kan ik me best voorstellen" — lachte Otje. — „Maar wanneer moet je ontvangen?" — „Ja, over dertig dagen". — „Precies; laten we daar dan samen een kop koffie op drinken,

en bewaar je kalmte." — Toch voelde Matheus Otto bij deze transacties meer en meer „nattigheid", en al verdiende hij ook aardig geld, hij begreep, dat 't te gevaarlijk werd en stopte voorloopig zijn inkoopen.

Nu tikte hij op de machine „een prachtigen brief" aan het Duitsche gezantschap en onderteekende dien Marcus Previgini. Hij deelde hierin mee — alweer natuurlijk puur verzonnen — dat hij de lucht gekregen had van plannen, om vijf honderd officieren der geallieerden uit de gevangenkampen te Merscheid, Münster enzoovoort te laten ontvluchten; dat hij in het bezit was van interessante brieven, maar: „Geheimhouding eerezaak". Een paar dagen na de verzending kreeg hij 's avonds op zijn kantoor bezoek van een geheimzinnig heer. — „Woont hier een zekere meneer Previgini?" — „Nooit hooren noemen". — „Ik wilde hier juist eens informeeren naar zijn soliditeit". — „Tot mijn spijt ken ik hem niet."

Inmiddels had Matheus nu aan zijn kantoor „Chemica" een publieke rijwielbewaarplaats verbonden, die dag en nacht open bleef en waar hij gemiddeld 'n honderd gulden in de week mee verdiende, zoodat hij er aardig van bestond. Maar juist had de huisbaas, die zelf zin had in dit voordeelige zaakje, hem de huur opgezegd. Enfin, — in die bergplaats had hij een knecht, en zoodra de meneer wegging, stuurde Otje hem dien jongen achterna, waardoor hij aan het adres van den onbekende kwam. Den volgenden ochtend wist hij zijn naam, en dat hij een gewezen politierechercheur was, die nu voor den Duitschen spionnagedienst werkte. 's Middags ging Matheus hem bezoeken. — „Ja", zei hij, „ik heb 'm". — „Previgini?" — „Om u te dienen, want ik ben hem zelf". Na eenig praten bleek „Previgini" bereid den Duitschen dienst behulpzaam te zijn. En toen bracht de meneer hem „langs vele kronkelingen door Scheveningen" in de villa Arcadia, waar een hohes Tier van de Zentrale Abwehrstelle resideerde. — Die stond hem minzaam te woord, liet een stenografiste verslag maken van zijn mededeelingen, al wenschte Otto ook geen namen te noemen vóór zij 't accoord waren over zijn condities. Die luidden: aanvankelijk een weekloon van zestig gulden, vrij reis- en verblijfkosten en een gratificatie voor iedere zaak, die tot een goed einde gebracht werd. Voor de onthullingen omtrent de plannen tot bevrijding van de bedoelde officieren kreeg hij om te be-

ginnen, deels in contanten en deels in een chèque, vijf honderd gulden, een maand honorarium vooruit en een spoorweg-abonnement tweede klasse. Een heelen tijd is hij toen „aan den slinger" gebleven voor deze organisatie, tot ook die eindelijk merkte dat 't allemaal „nep" was.

Hij reisde sedert overal rond door Europa, — evengoed trouwens om voor de Russen en opnieuw voor de Belgen te spionneeren. Hij bezocht herhaaldelijk Frankrijk, Duitschland, Engeland over Cherbourg, het noorden van Afrika, Denemarken, Zweden, Algiers, Galicië enzoovoort. Opmerkelijk bijvoorbeeld was hoe straf de Duitschers de Oostenrijkers lieten bespionneeren en omgekeerd, omdat ze elkaar nog minder vertrouwden dan hun openlijke vijanden. Matheus had onder meer in opdracht van den Duitschen dienst om in Tsjechoslowakije een onderzoek in te stellen naar de mouvementen van de Sokols, waaruit later dan ook de legioenen ontstaan zijn. Hun geest van verzet was al lang van te voren bij de Duitschers bekend. Vooral neutralen werden voor dit verspiederswerk gebruikt, zooals Zweden, Zwitsers, Zuid-Amerikanen, verscheidene Nederlanders, omdat zij zich, onder handelsmotieven, 't gemakkelijkst in de oorlogvoerende landen konden bewegen. En zoo gebruikte de Engelsche dienst Matheus ook nog wel eens als koerier, om berichten over te brengen en weer mee terug te nemen. Natuurlijk was 't een „wereld vol vuiligheid", waarin geld, voorrechten en ook vrouwen tot belooning strekten, waarin vaak grof gebrast en gespeeld werd, — dingen, die trouwens uit de mémoires van spionnen overbekend zijn, al zijn er daar maar heel enkele boeken onder verschenen, waarin de waarheid de fantasie overtreft en waarin nog eenige onthullingen van belang gedaan worden.

— De diensten van de verschillende landen hadden al gauw de ervaring opgedaan, dat er van de honderd mededeelingen negen en negentig valsch waren. Maar de ééne ware maakte dan ook dikwijls de groote uitgaven voor al dat bedrog wel weer goed. Daarom werden je berichten doorgaans maar zoo zoo betaald en moest je 't vooral vinden in je onkostenrekening. En dàn wisten de chefs, dat schijnbaar onbelangrijke berichten soms belangrijke gevolgen konden hebben.

Zoo had de Belgische dienst een ontwikkelden jongen, dien ik kende, en die aan de krijgsschool gestudeerd had, als arbeider

tewerk gesteld op een kalkoven even boven Vaals. Hij had een scherpen Zeisskijker en moest van alle Duitsche treinen, die daar langs kwamen, zooveel mogelijk het aantal wagons en de nummers noteeren, wat zij vermoedelijk bevatten, ook aan troepentransporten, aan gewonden, aan dooden, die in 't vaderland begraven moesten worden, enzoovoort.

Ik voor mij heb aan de diensten veel van dergelijke kleinigheden gerapporteerd, — maar ik beschouwde nu eenmaal al die kerels als fielten. En ik paste zooveel mogelijk op, dat ik door mijn aanwijzingen nooit iemand in gevaar bracht, nooit iemand liet grijpen, — omdat ik zèlf zóóveel van mijn vrijheid hield. Maar m'n grootsten slinger had ik erin, om al die stiekeme verspieders-organisaties tegen elkaar uit te spelen. — Mijn voornaamste winner was mijn Nederlandsche paspoort, dat ik officieel had aangevraagd en alwederom officieel gekregen. En dan had ik een aardige introductie aan een perskaart van weliswaar een klein Vlaamsch weekblaadje, maar dan toch door het ministerie van buitenlandsche zaken te Brussel gelegaliseerd. — Alleen onder de officieren, die zich met dit werk inlieten, heb ik er verscheiden leeren kennen, die het eerlijk uit vaderlandsliefde deden, — al had je ook hier verraders onder, want hun weet omtrent èchte geheimen werd vanzelf 't grofst gehonoreerd.

Veel interessante menschen heb ik ontmoet, nu en dan ook merkwaardige dingen beleefd, — en 't is 'n wonder, dat ik in al dien tijd nooit gegrepen ben, laat staan gewond of ook maar gedeerd.

Zooals u weet, waren de omstreken van de stad Gent en een deel van Oost-Vlaanderen étappen-gebied, onder „oppercommando" van den Duitschen kroonprins, vulgo „Hinterschlekker". De sociaal-democratische partij in België heeft nu van '15 af, in deze gebieden vooral, contact gezocht en gevonden met Duitsche socialisten in militairen dienst. Dit heeft geleid tot de oprichting van een, natuurlijk geheime, club ter bestrijding van den oorlog. De Duitsche spionnagedienst kreeg hier al gauw de lucht van, want de club voerde zooveel mogelijk anti-militaristische propaganda en zelfs sabotage. Maar toch is hij er nooit in geslaagd leden van dit verbond te snappen, laat staan het vergaderlokaal te ontdekken. Een bekend Nederlander, die jaren lang een ambt van vertrouwen in België vervuld had, heeft helaas onzen goeden naam

van neutralen in die dagen verraderlijk beschaamd, niet alleen door uitspraken als deze: „Het is wel goed dat de Duitsche troepen in België alles verwoesten en neerslaan, want gijlieden zijt gelijk aan onrein gedierte, een gruwel in de oogen Gods" ... enz., nee, hij heeft schandelijk de genoten gastvrijheid verzaakt door zich in dienst te stellen van den Duitschen geheimen dienst, die nu aan hem opdroeg deze geheime club na te speuren. 't Is hem evenmin gelukt, — wèl, later, om te vluchten. Wat zeer spijtig was, anders hadden ze dien verrader mogelijk levend gevild.

Maar ik heb de vergaderingen van deze club meer dan eens bijgewoond, al was ik dan geen partijgenoot, maar wèl antimilitarist in hart en nieren. En dus had ik liever mijn hand afgehakt, dan hun geheimen aan te brengen voor stellig schatten geld. — De zetel van deze club was te Gent in de Veldstraat, in het huis van den banketbakker V. Dat is nooit opgevallen, omdat daar een „salon" aan verbonden was, waar altijd soldaten in- en uitgingen, om zich ook eens aan lekkers te goed te doen. En hier stond men voortdurend in verbinding met „Hansi". — Er is trouwens na den oorlog over dit alles een Vlaamsch boek verschenen: „Etappendienst Gent". Zooals u mogelijk weet, is de Duitsche schrijver hiervan in zijn vaderland veroordeeld, maar met behulp van een Fransch vliegtuig te Leipzig uit de gevangenis bevrijd.

Ook is 't opmerkelijk, dat de Zentrale Abwehrstelle nooit achter de drukkers is kunnen komen van „La libre Belgique", dat voor de „Boches" zoo felle spotblaadje, dat in de oorlogsjaren toch overal in België en Noord-Frankrijk en hier en daar in ons land verspreid werd.

Van de vermaarde spionnen heb ik kennis gemaakt, onder meer met Anton Kupferle, Kurt Rodin, Trebitsch Lincoln, 'n Pool, Robert Rosenthal, Courtenai de Rysbach, die allemaal werkten voor allemaal. Dan met Peter Hahn, wiens Duitsche vader zich in Engeland had laten naturaliseeren. Hij woonde te Deptford, Highstreet 201, was baker and confectioner. In zijn huis heb ik vaak berichten afgeleverd voor de eerste Duitsche afdeeling, waar ik voor werkte. De Engelsche S. I. S. wist, dat Hahn al eens een Duitschen spion bij zich thuis gehad had. Maar toch wist hij zich lang buiten schot te houden, hoewel hij steeds onder bewaking stond. Tot ze, ik meen in '16, met Müller, ook hem te pakken

namen. Müller kreeg de doodstraf, hij, als Engelsch onderdaan, zeven jaar.

Twee Nederlanders, H. P. M. Jansen en W. J. Roos, die ook voor mijn voormaligen Duitschen chef P., te Rotterdam, werkten, zijn beiden in de Tower doodgeschoten. Dan heb ik ook Lizie Wertheim nog eens ontmoet. Zij was een Duitsche van geboorte, maar door haar huwelijk Britsch onderdaan geworden. Eerst had zij in Den Haag als leerlinge de Duitsche spionnageschool bezocht; toen die te Antwerpen, die onder leiding stond van de geheimzinnige „Blonde Dame". Een van de instructeurs bij de Duitsche opleiding, waar zij ook nog les van gehad heeft, was „Flores", een gewezen hoofdonderwijzer in Amsterdam. Later, toen Lizie voor Von Papen werkte, den chef van den Duitschen dienst in Engeland, is zij gepakt en door de Old Bailey veroordeeld tot tien jaar. — Ja, — bij al z'n ellende heeft Otje toch ook veel stom geluk gehad, en is 't dan geen wonder dat hij in dien spionnagetijd er altijd weer is doorgerold?

Met die romantische „Blonde Dame", naar zij zeiden een barones, die mee de leiding van den Duitschen spionnagedienst in België had, ben ik ook enkele malen op de geheimzinnigste manier in aanraking gebracht. Zij woonde op een villa, ergens in de buurt van Antwerpen, maar hoe de Fransche S. Q. D. ook naar haar gezocht heeft, 't is nooit gelukt haar te vinden. Trouwens, behalve de kopstukken van de Zentrale Abwehrstelle, wist niemand ook onder de Duitsche agenten wie zij eigenlijk was en wáár zij woonde.

De drie, vier malen, dat ik haar rapporten moest brengen of instructies vragen, ging dit op deze wijze als in een detectivestory: Ik kwam te Antwerpen aan in het station. Daar werd ik ontvangen door een heer. Ik toonde mijn kaart en noemde telkens een ander wachtwoord, zooals „Wesel, D.D." Dan bracht hij mij naar een goederenloods. Hier stond een geblindeerde auto. Vóór ik instapte blinddoekte de vreemdeling mij. In woeste vaart reden wij met vele slingers de stad door, tot we eindelijk, blijkbaar buiten, stopten. Ik hoorde een poort openen. Mijn geleider voerde mij aan de hand, steeds met dien blinddoek voor, door een menigte gangen, tot we in een kamer kwamen. Hier werden mijn oogen vrijgelaten. In een weelderig gemeubelde kleine zaal

zat een gemaskerde dame achter een bureau-ministre. Haar prachtig blonde haar was fascineerend. Zij liet haar opdrachten tikken op krantepapier, waarvan de herkomst onnaspeurlijk was. Zoodra ik die verborgen had, werd ik weer geblinddoekt en op dezelfde manier teruggeleid naar het station..."

23

Een Hebreeuwsch kinderliedje

De trucs van de spionnage. — De twee meisjes in De Bruinvisch „De Rentebank".

Vóór wij vanmorgen onze séance begonnen, gaf Matheus Otto mij den door hem na-gecalligrafeerden tekst van een Hebreeuwsch kinderliedje. — Hij dacht, dat ik zoo'n naïef versje nog wel aardig zou vinden. In den vroegen ochtend was hij er dus aan gaan zitten om het welluidende origineel voor mij te verklanken, maar alweer mag ik 't den machinezetters niet aandoen, hen al de letters met de fonetische teekens en accenten erboven te laten opzoeken uit de kasten. De lezers moeten dus maar trachten de Hebreeuwsche verzen, zonder deze nadere aanduiding, op het geluid af na te zeggen. Zoo als Matheus 't mij opzei klonk 't wonderlijk zangerig. Het heet Moscheh Wathewa — Mozes in het kistje. En het klinkt zoo:

Doemam zafah thewah k'tanah,
Al haj'or hasak,
Oewathewah, Moscheh katan,
Jeled jafeh, rak.

Oemimaal schemesch jafeh,
Oemimaal — Schemee thecheleth
Oemissawiw — schoket j'or,
Schofek har'beh or.

Has kol-gal, has kol-thenoeah,
Moscheh katan schat,
Lou jit'ba, chajoh jich'jeh,
Moscheh seh hakat.

„Natuurlijk" — zei hij vergoelijkend gimlachend — „is 't in 't Hebreeuwsch veel mooier dan wat ik er in 't Nederlandsch van heb gemaakt, — want dichten, als je van die regels nooit iets geleerd hebt, is óók niet alles. Enfin, — u krijgt er toch misschien wel een vriendelijken indruk van:

Rustig zwemt 't kleine kistje
Op het water, stil;
En in 't kistje, kleine Mozes,
Kindje mooi en teer.

En van boven, blauwe hemel,
En rond'omme, rust op 't water,
En van boven, schoone zonne,
Werpt haar stralen neer.

Stil dan, golven, rust dan alles,
Mozes de kleine drijft,
Niet verdrinken! Hij zal 't leven leven,
Deze Mozes klein.

Matheus Otto houdt van zulke kleine liedjes. Terwijl hij dit opschreef, verbeeldde hij zich zelf in eens weer als jongen zwerver in Brussel. En daar zag hij onverwachts op de markt dien Italiaan weer terug, die met macaronikoekjes te koop liep voor de „grommetjes", wat de benaming van kinderen is in de dieventaal. Opnieuw hoorde hij dat wonderlijk lokkende deuntje:

Laridondine, laridondine, laridondon,
Pour les filles et pour les garçons.
Laridondine, laridondine, laridondon,
Des bons macarons, des bons macarons.

En zoo verzeild in van die wijsjes, zei hij: „Later krijgen we nog een periode op den Zeedijk in Amsterdam. Daar komt dan in voor van Bet van Beeren, een lesbische, maar 'n best wijf voor iedereen. Eén van haar lijfliedjes was, — is zelf misschien nog wel:

Agatha, o schoone Agatha, ga je mee naar den Heiligeweg?
Daar genees je van je zomersproeten en meteen van ...

Maar wat hij proestende van den lach verder neuriede was ineens zóó drastisch, dat zelfs een huzaar-met-'n-goed hart er van zou hebben gebloosd.

— Matheus Otto toch... !" En beschaamd om ons schaterlachen zijn we maar gauw weer braaf aan 't werk gegaan. — En had u dat vervolg nu juist zoo bar graag willen hooren?

— In dien spionnage-tijd dan, — ja, na al die opsnijderig romantische verhalen, die hierover na den oorlog in alle talen zijn verschenen, vind ik 't eigenlijk niet interessant meer om daar veel over te praten. De meeste listen zijn nu al wel bekend, en 't menschdom is door al die sensationeele onthullingen zóó bedot, dat de lezers al gauw zullen zeggen: weet hij niet anders? Of ze denken: nu schiet ook Otto met spek.

Voor mij was de hoofdzaak natuurlijk de money. Je had dagen dat je met vijf, zes duizend gulden op zak liep, en dan weer... op zwart zaad. Maar onverschilliger heb ik er nooit op los geleefd. Want aldoor weet je: één ongeluk, en je bent er geweest. Dus dat was uitgaan, boemelen, vrouwen tracteeren — soms smijten met geld, in 'n roes van champagne. En den volgenden dag zoo gesjochten als Job.

Voor de veiligheid logeerde je nooit in hotels, maar bij een vrouw. Daar is geen contrôle, geen inschrijving op het politieregister. En 't beste deed je, je geld dan zoo lang in bewaring te geven. Liep ik nu en dan in 't buitenland door drukke straten, dan hield ik me gewoonlijk 'n tikkeltje tipsie, druk en vroolijk, beetje luidruchtig, omdat de politie zoo geen argwaan heeft tegen 'n heer, die aan den zwier is. Maar bij voorkeur wandelde ik zoo min mogelijk; maakte liever gebruik van auto's, hard rijden — dan zien ze je niet, en loop je minder gevaar van aan de portretten, die de russen van je hebben, te worden herkend.

De gewoonste truc was, dat je berichten met onzichtbaren synthetischen inkt geschreven werden op je boord, manchetten, overhemd. Zetten ze die in water, gedrenkt met zekere stoffen, dan werd 't leesbaar. De Engelsche dienst is 't eerst begonnen met codeschrift te weven op Jacquard-machines in zakdoeken, sokken, jaeger, truien. De figuren van de gaatjes gaven de woorden aan, soms ook de steken van blauwe, groene, roode draadjes, — drie rood, twee groen, één blauw.

Er is zelfs een tijd geweest, dat ze mij en andere spionnen te

Wezel op een bepaalde wijs 't haar lieten knippen, waaraan de ingewijde agenten in de geallieerde landen dan de boodschap aflazen.

Bij iederen code gold: hoe korter, hoe veiliger. Nooit natuurlijk een aanhef of een naam, geen onderteekening, en dan bij voorkeur de woorden van den zin ingedeeld in gelijke aantallen letters of teekens aaneen. Het ponssysteem deed ook langen tijd dienst. De sleutel was een blad met gaatjes, die, op het blad vol letters of teekens gelegd, alleen die bloot lieten, die de codewoorden vormden. Voor deze geheimschriften had je bij alle diensten de chiffreurs en déchiffreurs, de cryptografen en cryptologen. Dan had je het kwadraat-stelsel... Trouwens, er waren honderden systemen in zwang en er bestaat een uitgebreide literatuur over, bijvoorbeeld van Langle, Klein, enzoovoort.

Dat de vijandelijke partijen er tòch dikwijls achter kwamen, was meest het gevolg van verraad. Maar soms ook werd een spion opgevangen, en, ja, wat doe je dan, als 't om je leven gaat, en 'n paar dagen vóór je dood zeggen ze: „Er is één kans op genade. Vertel wat er aan de hand is. Wanneer je alles vertelt wat je weet... dan kan je voor ons aan 't werk gaan"? Enfin, langen tijd heb ik in al die vuiligheid heen en weer gejaagd door de oorlogswereld, tot ik dan op een goeden dag weer eens om 'n beetje uit te rusten neerstreek in Arnhem, in mijn stamlogement — met flink geld op zak.

Hier logeerden toen twee lieve, nog heel jonge meisjes, een Duitsche en één met een bijzonder aantrekkelijk Slavisch type. Moeder Z., de waardin, die mij sedert jaren als een royalen habitué onder haar gasten kende, — zij vertelde mij, dat die aardige kinderen leelijk in de versukkeling waren, — gevlucht, zonder cent, en zelfs: honger. Ik wist me in dien tijd natuurlijk geregeld te voorzien van bons voor levensmiddelen. Nu weer had ik 'n portefeuille vol. En op voorspraak van de logementhoudster deelde ik hiervan graag aan die aanvallige deerntjes mee. Om kort te gaan, de jongste van de twee, die toen zestien was — ik was er ook nog maar vier-, vijf-en-twintig, trok verder met mij mee op 't spionnenpad. Zij bleek een Servische te zijn, een beste brave meid en later is zij dan ook mijn wettige tweede vrouw geworden — al heeft het wreede leven aan dit huwelijk eveneens na eenige jaren een ellendig einde gemaakt. Haar vriendin, de blonde Klär-

chen, had ik gelukkig aan 't noodige geld kunnen helpen, om naar haar Duitsche vaderland terug te gaan en daar een tijd lang te bestaan.

Want in die dagen stróómde 't nog bij mij binnen; spionnage, de gulle loges, flesschentrekkerijtjes, tot daar vanzelf weer een bedenkelijke neer op volgde, dat alles kraakte wat ik ondernam.

Ik huurde toen te Rotterdam in de Groote Draaisteeg twee zolderkamers, — waar we met ons drieën in trokken, want vader had zich nu ook weer onder Otjes hoede gesteld. En toen lazen we in de bladen een advertentie, waarin agenten werden opgeroepen voor de „Maasbank", een spaar- en voorschotbank in de Jericholaan. Vader en ik gingen er op af en werden aangenomen als acquisiteurs van spaarders. — 't Leverde ons een klein bestaantje op: twaalf gulden de man in de week, plus den eersten inzet.

Maar dat dag aan dag voortsjouwen, trap op trap af, begon vader al gauw te bezwaren. Toen zei hij op 'n avond: „al die menschen willen sparen, maar de Maasbank-directie steekt 't geld in d'r zak van òns werk. Waarom zouden we 't niet zelf ondernemen?" — Dat was een idee. Bij een drukkertje in den Oppert bestelden we duizend spaarbankboekjes en vijf duizend zegels, en in de kranten verschenen annonces van de „Spaar- en voorschotbank de Rentebank, hoofdzetel Groote Draaisteeg 9, Rotterdam" (op twee zolderkamers!) directeur Matheus Otto.

Het reglement bepaalde onder meer: De inleggers sparen per week, per maand of per drie maanden. Het bedrag van den inleg is onbepaald en kan afwisselen van keer tot keer. Na een jaar kan het gespaarde geld worden terugontvangen met een rente van tien procent. In geval de inleggers het gespaarde geld vóór den afloop van het spaarjaar opvragen, wordt het verminderd met tien procent voor administratie- en andere kosten. Zij moeten hun aanvraag hiertoe zes weken tevoren kenbaar maken. — De spaarders verklaren accoord te gaan met de bepalingen van dit reglement.

Er was bij dit alles dus geen sprake van zwendel, omdat 't practisch onmogelijk was, dat ze allemaal tegelijk hun geld zouden opeischen. Zes weken vooruit waren we steeds gewaarschuwd als er terugbetaald moest worden. Die heele onderneming had dus mooie vooruitzichten.

We leefden toen bovendien midden in den O.W.-tijd, dat de menschen blijkbaar geen raad wisten met hun geld. De eerste week, toen we zelf gingen colporteeren van 's morgens tot 's avonds, bracht ons de eerste honderd spaarders op. De volgende week kwamen er 'n twee honderd, de derde week 'n vier honderd inleggers bij. Toen huurden we, in plaats van de zolderkamers, de heele bel-étage, gemeubeld en wel voor tien gulden in de week. We kochten twee schrijfmachines op afbetaling en deden de schuld bij ons drukkertje af. Gelijktijdig bestelden we vijf en twintig duizend spaarboekjes, honderd vijf en twintig duizend zegels van verschillende waarde, en... vijf honderd aandeelen van vijf en twintig tot vijf honderd gulden in de Bank. En ik liet er de talons keurig bij drukken, zooals ik dit allemaal van anderen had afgekeken.

Want wie, na een jaar sparen, in plaats van zijn geld terug te vorderen, daar aandeelen in de Rentebank voor wilde nemen, kon dit ook gedaan krijgen, zoo gewenscht met bijstorting, tegen een halfjaarlijksche rente van zes procent.

Ik kocht er een oude brandkast bij voor het geld en de kasboeken. Zelf voerde ik de administratie. En toen plaatsten we eveneens advertenties, om colporteurs op te roepen. Zes, zeven doorgroeven er de stad met omgeving. We richtten agentschappen op in Maastricht, Arnhem en andere plaatsen. Want het geld stroomde binnen. En zonder gekheid: 't kon alles eerlijk marcheeren zonder gedachte aan fraude. Want met een deel van de contanten dreven we handel. De Duitsche marken golden toen een milliard voor een cent, en tot dien prijs sleepten we daar wagonladingen vandaan om 't hier te verkoopen. Voor een straal Hollandsch geld kocht ik er fototoestellen, schrijfmachines, primusbranders, films, harmonica's, weet ik veel? De mooiste artikelen. En op mijn kanalen om aan uitvoerconsenten te komen kon ik rekenen als op me zelf.

Bovendien adverteerde ik in verschillende talen: Vreemdelingen, die moeilijkheden hebben om een visum te krijgen op hun pas, onverschillig voor welk land, verschaf ik het verlangde binnen vier en twintig uur tijd. Dit lukte mij werkelijk. Ik had heel wat menschen in mijn spionnetijd diensten kunnen bewijzen, ook door mijn handel in consenten, en daar had ik verscheiden relaties van overgehouden met allerhande schrijvertjes op de consu-

laten. De consuls zelf hadden in die dagen zóó veel paspoorten af te geven, dat zij dit niet alles zelf konden doen. Er moest een massa worden overgelaten aan klerken, die over de stempels beschikten, hun bazen de papieren lieten teekenen, als blindelings. — Zoo had ik herhaaldelijk stille samenkomsten met deze mannetjes, gaf hun de paspoorten van mijn cliënten met een belooning in geld. Den volgenden morgen kreeg ik ze, van een echt visum voorzien, terug. De politie en zelfs het Duitsche gezantschap hebben hier herhaaldelijk achter gezeten. Zij zagen dat de handteekeningen en de stempels echt waren. Maar waar ze vandaan kwamen, dat vonden ze niet. Ik had dagen dat ik er twintig, dertig af gaf zoo voor gemiddeld van tien tot vijftien gulden. Arme sloebers hielp ik natuurlijk over de grens voor niets.

Op deze wijs waren de zaken van de bank natuurlijk volkomen reëel. De spaargelden waren in dien handel voordeelig belegd, en altijd reserves genoeg om de inleggers op hun tijdig verzoek eerlijk uit te betalen. Ieder kreeg stipt, als hij er om vroeg, zijn inzet terug plus de rente. Wij richtten er bovendien een zaak bij op voor den handel. Allerlei menschen, die mij in die dagen raad kwamen vragen, stelde ik voor zich daar in te koopen. Ik plaatste annonces om compagnons te vragen. Ik kreeg er een hoop, die voor verschillende bedragen deel namen in het kapitaal tegen vijftien procent winst uit de onderneming. De contracten, waar in stond, dat zij mede aansprakelijk waren voor eventueele verliezen, liet ik wettelijk registreeren. En zoo kwamen er een hoop deelgenooten, zoowel rijksveldwachters als slagers enzoovoort, — allemaal O.W.-ers, die hun geld... weer kwijt wilden.

Van allerlei menschen kon ik in dien moeilijken tijd voor handel en bedrijf uit den nood helpen. Zoo heb ik een familie, die een bedrijf had met filialen voor het maken van pelterijen — dat was vastgeloopen, doordat ze aan al hun bestellingen van bontmantels en pelzen voor O.W.-ers niet konden voldoen, omdat ze een zeker soort naaimachines niet konden krijgen — op waarlijk ontroerende wijze aan mij verplicht, want ik haalde die toestellen voor centen uit Duitschland weg en leverde ze haar voor het derde deel van den vroegeren prijs. Die menschen keken haast knielend in aanbidding naar Otje op. En namen deel in mijn handelszaak.

Dus wij verdienden rijk. Langer dan een jaar heb ik mijn vrouw en mijn vader in die weelde laten deelen. Maar toen zag

de politie haar kans schoon. Al eenigen tijd was ik in onderhandeling met een deserteur uit het Duitsche leger, die zoo bitter graag naar zijn vaderland terug wilde. Ik had met den kerel te doen, al kon hij me voor mijn bemoeiingen ook niet meer betalen dan vijftig gulden. Op een goeden dag besloot ik met groot lef voor hem te pleiten in een particulieren brief aan niemand minder dan President Ebert zelf. En zoowaarachtig, eenige dagen later kreeg ik een eigenhandig onderteekenden brief van den president terug, dat voor dezen A. B. genade voor recht zou gelden — de papieren voor zijn terugkeer zouden aan het consulaatgeneraal worden toegezonden. — Goed, ik feliciteer den dol-gelukkigen jongen, laat hem den brief lezen, maar als een curiosum houd ik dien zelf. Hij gaat naar den consul, vertelt 't geval. Er was nog geen bevestiging van ingekomen. — „Heb je dien brief gezien?" vroegen ze A. B. — Ja stellig! — Die moet dan vervalscht zijn. — Zij deelen dit vermoeden mee aan de politie. Den volgenden morgen om tien uur doen een paar inspecteurs een inval op mijn kantoor, pakken alle boeken, papieren van de bank, de schrijfmachines, enz., in een rijtuig vol, en wij mee naar 't hoofdbureau. — Waar is al 't geld van de spaarders? — Want ze hadden ook beslag gelegd op de kas, waar maar twee honderd tachtig gulden contant in was, omdat 't natuurlijk overal uitstond. — Maar ik maakte hun dit niet wijs. — Er werd een protocol opgemaakt van het verhoor. — Teekent u dit! — Nee, en er is nog nooit iemand geboren die Matheus Otto klein kon krijgen.

Omdat de boekhouding volkomen bleek te kloppen, worden nu enkele van mijn deelgenoot-geldschieters opgebeld. En wel in de eerste plaats de pelterijenhandelaar, voor wien ik met die machines wonderen had kunnen doen. — „Dient u een aanklacht in wegens oplichterij?" — „Ik? Als hij nòg tienduizend gulden bijstorting wil hebben, dan direct." — Vervolgens werden al mijn agenten onder handen genomen. Maar omdat 't mij goed was gegaan, had ik mijn personeel vanzelf ook royaal behandeld, — als mijn eigen kinderen. Hadden ze eens wat noodig gehad, achterstallige huur, een manteltje voor 'n dochtertje, versterkende middelen voor een zieke grootmoeder, — zoodat ze me allemaal graag mochten. Dus: lauw kans. — Maar toch hielden ze me daar 'n dag of veertien vast. In dien tijd kon m'n vrouw natuurlijk aan

geen geld komen, want de kas was meegenomen en het kapitaal stond overal onder de menschen uit.

Toen werd ik zoowaarachtig overgebracht naar het huis van bewaring. De spaarders lazen dit in de courant en dat gaf natuurlijk een run op de bank, hoewel er geen kwaad aan de lucht was geweest. — De rechter-commissaris vroeg mij: „Waar ben je eigenlijk voor aangehouden?" — „Dat weet ik nog minder dan u". — Een paar dagen later werd ik weer bij hem gebracht. De administratie was in orde gebleken. Maar de aanhouding was gebeurd, omdat het Duitsche consulaat den brief van President Ebert voor valsch hield. — Zoo, zei ik, maar dan moet dit stuk toch getoond worden als bewijs van mijn schuld? — Inderdaad. Doch nu deed zich 't opmerkelijke geval voor, dat onder de duizenden in beslag genomen papieren die brief niet gevonden was. — Wil je me een genoegen doen? Zoek dan zelf in het archief of je hem er uit kunt halen. — Na een poosje kwam ik er mee binnen. — Hier! — Wel gefeliciteerd.

Dat was op een Zaterdag. Die zaak kwam direct voor de raadskamer. Zondagmorgen kwam de directeur in mijn cel: als je even wacht tot de kerken uit zijn, dan ben je in vrijheid gesteld. — Waar is het in beslag genomen geld? En al die koopwaar, die meegegaan is naar het bureau? — De directeur gaf me eenig voorschot. En toen ging ik naar mijn vrouw, die voor al die ellende gestaan had. Maar den volgenden dag stapte ik naar den officier van justitie: „Jullie hebt m'n zaken kapot gemaakt. Toen ik eruit gehaald werd, was er geen vuiltje aan de lucht. Ik zal nu een convocatie onder mijn spaarders en de agenten verspreiden, dat de justitie de affaire met alle bescheiden heeft overgenomen en haar dus ook moet afwikkelen. Ik stuur ze allemaal naar uw parket." — U kunt u voorstellen wat die strooibiljetten 'n schandaal verwekt hebben..."

24

Zij ... repareeren antiek en kunstvoorwerpen

De invalide mannequins, die niet wilden drogen

Nadat de directie van de „Rentebank" de afwikkeling van de zaken dus had overgedragen aan den officier van jusitie op zijn parket te Rotterdam, begaf Matheus zich met zijn vrouw en zijn vader voorloopig „buitenaf". Dat wil zeggen, ze vestigden zich metterwoon te Ruhrort, zetten een kettinghandel in Engelsche sigaretten op touw en verspeelden in 'n paar maanden de vijftienduizend gulden, die de directeuren als... „winst" uit het gekraakte bankbedrijf hadden meegenomen. Ze raakten daar in Duitschland dus „los", lieten er den boel verder waaien en keerden terug naar het lieve vaderland, om aan de aloude bisschopsstad Utrecht den nieuwen luister bij te zetten van Matheus Otto's residentie.

Totaal gesjochten kwamen ze hier aan. Bovendien verkeerde de jonge vrouw in gezegende omstandigheden. Maar ze hadden over geen cent te commandeeren. Zoo trokken ze in bij een logementhouder, die in zijn vrijen tijd met oud-maakt-nieuwe parapluies ventte, en huurden er niet meer dan een sjofele slaapplaats voor hun drieën.

Wederom was het toen vader die op het denkbeeld kwam van een nieuwe onderneming. Zij zouden antiek gaan repareeren. Aanschellen aan de groote huizen en vragen of er ook kapotte boel was, om heel te maken: in glas, kristal, porselein, aardewerk, schildpad, barnsteen, meerschuim, marmer, ivoor of edele metalen, alles zoo hecht en sterk, dat 't weer bestand werd tegen water en vuur. En inderdaad deden ze hier en daar een gebroken soepterrine op, een geschonden beeld, een gebarsten wandbord... als objecten voor de „nep". Want wisten *zij* veel van dit moeilijke peuterwerk? Maar wèl kon je ermee aan centen komen,

want de truc was, om steeds te vermijden vooruit prijs op te geven, waarna je bij 't thuisbrengen, hoe 't er dan ook uitzag, zoo veel kon vragen als je maar wilde. Een enkele maal was 't wel eens: „ben je hier en gunder?! Houdt 't maar, hoor." Maar gewoonlijk gold 't precies, waar de klanten op gesteld waren, en dan dokten ze wel.

Matheus Otto is er echter de man niet naar, om zich in een vak te begeven en dan niet op alle manieren, door navraag, door 't opsnorren van oude en nieuwe boeken op markten en bibliotheken, te trachten achter de techniek te komen. Zoo probeerden zij allerlei proefnemingen, met caseïne, gips, was, waterglas, alle mogelijke soorten lijm, en de heele familie zat er uren lang op die ellendige scherven te prutsen, maar in den regel lukte 't hun maar slecht. Eén kleefstof was er, die 't wondergoed bleek te doen: coaguline, doch dit was bij gebrek aan bedrijfskapitaal veel te duur, want 't kostte vijftig centen „'n klein vingerhoedje". En de rest bleek nooit tegen water bestand. Dus... moest het gekramd worden. Maar hoe moet je krammen? Otje ondernam het herhaaldelijk met een groote „boog-boor" en parapluie-baleinen, die hun waard ter beschikking stelde, — onder welke behandeling er gewoonlijk natuurlijk alleen maar nieuwe stukken afvlogen. Dat was dus een karwei van dagen en nachten, „om je zenuwen bij op te vreten" en zelden of nooit kwamen de brokken weer toonbaar aan elkaar.

Zoo werd op 'n keer in de Willem Barentzstraat een beeld toevertrouwd, waar „'t wêer in zat", — een buste van Goethe. Matheus had van Goethe gelezen, en respecteerde dien kop, dien hij uit brons gegoten waande. Hij wilde er dus alle eer aan bewijzen om 'm weer gaaf van glans te krijgen. Hiertoe zette hij het machtige denkershoofd dan maar eerst in 'n bad van sterkwater en vitriool, om 't zoo te laten „schoon bijten". En ging zoo lang op nieuwe karweien uit. Maar toen hij weer op honk kwam, bleek het dichterbrein vrijwel te zijn opgelost. U begrijpt die consternatie! Otje had met den eigenaar geaccordeerd voor tien gulden en zat nu zonder beeld... hoewel ze juist de huur van hun slaapplaats moesten betalen. Nu komen bustes van Goethe gelukkig veel voor, en na lang snorren vond hij er op de rommelmarkt een, die er aardig op leek. Die glom bovendien nog, dat 't een lieve lust was, al was er dan met de gelaatsuitdrukking van

't origineel een verschil van ten minste vijftig jaar. Enfin, de cliënt vloog er aanvankelijk in, sputterde na... maar 't geld kwam binnen.

Telkens weer, bij 't ophalen van moeilijken rommel, was 't: alle hens aan dek. De vrouw, de vader, Otto zelf. Maar die had nu eindelijk literatuur gevonden, waar hij wat aan had. Hij werkte chemische handboeken door, het Taschenreceptenbuch für Kleinhändler, van Kramer. Hij werkte met schoenwas en allerlei verven, — hij vond een mengsel van kopervitriool, azijn, water en weet ik wat al meer, om metalen voorwerpen „vetvrij" te maken, en zelfs om er, buiten de galvanoplastiek om, een laag koper op te brengen. En zoo werd er bijgeschilderd, werden hanekopjes en kersepikkertjes vrijwel onzichtbaar op Delftsche pullen geplakt, er werd gewerkt met stopverf, dunne gips, met een deeg van cement en roggebrood, „waar ze in de middeleeuwen kasteelen van bouwden", er werd gebakken, gebrand, gemodelleerd en geslepen, uren en dagen, doch steeds nog met enkel primitieve werktuigen, waar, om den prijs, zelfs nog steeds een diamant-boordje om fijne gaatjes te maken aan ontbrak. — En... ze leefden ervan, al wàs 't er ook naar, — vooral voor dan toch gewezen bankdirecteuren.

Maar op 'n morgen hing de lamp weer voorover, en, speurende als altijd naar een kans op gewin, kuierde Matheus Otto door Utrecht's winkelstraten. Daar merkte hij op, dat in de zeer weelderige etalage van een vermaard modehuis de mannequins, de wassen poppen, die de „robes et manteux" droegen, in ronduit sjofelen staat verkeerden. Ja, aan sommige handen ontbraken zelfs vingers. — Otje stapt 't modepaleis binnen, vraagt naar den chef. Of deze meende dat die gammele ledepoppen in overeenstemming waren met het aanzien van dit huis der weelde? — De meneer was 't roerend met Matheus eens. Vroeger hadden ze deze dames van was laten repareeren in het Amsterdamsche Panopticum. Maar die heelmeester was overleden. En nu wisten zij voor dit subtiele werk geen adres. Of Otto 't soms kende? — Heel stellig, die had in de vermaarde ateliers te Parijs en Weenen zijn leerschool doorgemaakt als modelleur en reparateur in was. — Een van de rayonchefs kreeg last zoo'n gehavende mannequin te voorschijn te halen. Zij was deerniswaardig verminkt: de eene hand in „diggelen", de andere heelemaal weg. — U krijgt 'r prachtig terug, —

beloofde Matheus. — Over twee, drie dagen. Maar de kosten kon hij vooraf niet opgeven. Dus met de droevig invalide dame onder den arm kwam hij thuis, — tot zware zorgen van zijn vrouw en zijn vader, want hoe moesten deze wonden dan toch worden geheeld, de ledematen weer aangroeien?

Hun aller opperhoofd ging in consult bij den drogist van de buurt over vleeschkleurige verven op was, over het boetseeren van was. En toen togen zij aan 't kneden van vingers, aan 't vormen van nagels, aan 't bijvullen van gaten en barsten, aan 't slijpen, schuren, polijsten, kleuren. Een geduldwerk alweer tot in de nachtelijke uren. Maar eindelijk, zoowaarachtig, werd de mannequin weer toonbaar, zag er, uit de verte door de oogharen, zelfs bekoorlijk uit na de moeizame operatie. Nu werd er krijgsraad gehouden over den prijs. — Vijf gulden! — 'n Schimmetje voor zóó'n getob. — Zes dan? — Zou 't niet te duur zijn? — Dat betaalt ie niet. — Toch zal ik 't vragen. — En nog wel ingenomen met zijn creatie, nam Otje de schoone weer op zijn armen... Maar onderweg vond hij drie rijksdaalders toch billijker prijs. Voor zóóveel werk mocht 't wel tien gulden worden. Op 't Broederkerkhof legde hij er 'n knaak op. Toen hij 't Maison in zicht kreeg werd 't plotseling vijftien, en bij 't binnentreden over de Perzische tapijten zeventienvijftig... Maar omdat de chef zelf het een kunstwerk vond, vroeg hij per slot twintig gulden. — „O, meneer, dat is best". Twee lapjes van tien betaalde de caissière uit. — U bent dus tevreden? — 't Is schitterend! — Dan zoudt u me een groot genoegen doen met een getuigschrift, zooals ik er ook van de modekoningen in Frankrijk, Duitschland en Londen heb. — En dit kreeg hij. 't Luidde als 'n klok. Bovendien kon hij nog wat werk meenemen.

Poosje later waren de centen wéér op. En Matheus dacht aan zijn getuigschrift als modelleur in was van 't vermaarde modehuis. Hij keek er de uitstallingen van groote confectie-magazijnen op aan en betrapte een firma van naam op „'n stel smerige koppen". — „Moeten die daar zoo blijven staan?" — vroeg hij den leider. Dezelfde moeilijkheid, om ze geadoniseerd te krijgen. — Het prijzend getuigschrift werd vertoond. — En nu kwam daar een collectie van wel negentig melaatsche hoofden op de proppen, waar alle kleur af was, de wenkbrauwen, kale plekken in 't haar, diepe wonden in wangen, halzen, voorhoofden — een oor

er af, een oog eruit, een hap uit 'n kin, gespleten lippen... Enfin, 'n gruwel om aan te zien.

— Wilt u ze thuis bezorgd hebben? — Thuis, dat waren drie vierkante meter om met hun drieën op te slapen. — Dat was goed, maar dan werd 't werk vanzelf veel duurder. — Toen bleek er op den zolder boven 't magazijn een vertrek leeg te staan. — Kan 't worden afgesloten? — vroeg Matheus gewichtig — want u begrijpt, mijn procédé's zijn natuurlijk geheim. De deur kon op slot. — Goed, dan kom ik Maandag met mijn assistente, mijn vrouw. En 't kost honderd gulden..."

Daar lag dien ochtend een hoop gebroken gammele koppen als in een knekelhuis. En overal ontbrak 't noodige haar. — Dat moest allereerst aangevuld, geïnplanteerd met behulp van warme stopnaalden, — een gruwel voor 't geduld. Maar nu moesten al die oude hoofden weer gaaf gemaakt en verjongd, de natuurlijke, blozende tint en glans terugkrijgen... Zij probeerden 't met waterglas, met allerhande verf — die grove klodders verf bleef. De was werd vermengd met terpentijn, — geen natuurlijke kleur hield op die weerlagsche snuiten. En Zaterdags moest alles klaar. Zelfs de drogist wist geen raad. Dat waren blijkbaar atelier-geheimen, waar niemand achter kwam. Tot ze eindelijk besloten het te probeeren met een straal barnsteenvernis, met kali-waterglas en 'n mengsel kregen, waar de kleuren aardig in oplosten. Die smeerden ze op de wangen, voltooiden 't werk met lippenstift, — en zetten den guillotine-oogst nu verder te drogen. Dit was Donderdag. Maar Vrijdagmorgen was 't kleursel nog nat, en 's avonds nog nat. 't Werd Zaterdagochtend: 't was alles zoo nat als toen 't er werd opgesmeerd. — Dus dat zou dan wel nat *blijven*. — Enfin: zóó afleveren of niks, en dan gingen de honderd pop visschen. Maar nog weer een tijdje later bood hij zijn diensten aan in een volgend confectie-magazijn, waar de chef eerst even wilde informeeren bij den vorigen werkgever. — Hier hoorde Otje toen aan de telefoon: „Wàt zegt u? — nooit droog geworden? — Alles moeten afwasschen met suikerwater...?" — En tegen hèm: „'t Spijt me verschrikkelijk, maar m'n concurrent vraagt, als u nòg 's waskoppen voor 'm wilt restaureeren, of u dan vooral even bij 'm aankomt." — Dat bedrijf was hiermee dus óók afgeloopen. Maar de geboorte van hun kind kwam van dag tot dag nader... in volslagen dalles!

25

In de Moederkerk opgenomen

„Hoe beroerd de tijden ook zijn, — met de kwak
is altijd geld te verdienen."

Toen was er dus ook geen brood meer te verdienen aan de poppen van was. En de „blijde verwachting" kwam nader en nader, daar in die ellendige slaapplaats voor hun drieën in 't logement van den parapluie-koop.

Matheus' vrouw, een Servische van geboorte, zooals wij weten, was katholiek. In den nood vroeg zij haar man om bij den pastoor van de parochie raad en hulp te vragen. En na lang aarzelen ging Matheus eindelijk over tot dit bezwaarlijke bezoek. Maar hierbij moest hij den geestelijke wel vertellen, dat hij zelf „een heiden" was, en dat zij „samen leefden". De pastoor bracht hem dien eersten keer aan zijn verstand, dat de kerk het concubinaat verfoeit. Onder die verhouding kon hij dan ook niet helpen. „Maar als je met je vrouw trouwen wilt, dan ben ik bereid je te onderrichten."

Hierover moest Otje toch eerst nog eens nadenken. Den volgenden dag kwam hij terug en toonde zich niet ongenegen. — „Ja" — zei de pastoor ernstig — „maar dat moet je meenen. Dan moet je trouw bij mij komen en den Catechismus leeren, heelemaal van voren af beginnen."

Zoo is 't gebeurd. Matheus Otto kwam twee maal in de week „les nemen" bij den ouden pastoor. Na verscheidene weken werd hij „opgenomen in de heilige moederkerk", en zij trouwden voor 't altaar. — De geestelijke heeft hen al dien tijd vóór en bij de geboorte van hun dochtertje „wonderlijk gulhartig onderhouden", zoo, dat zij een knappe woning hadden kunnen huren en inrich-

ten; dat al het noodige er was om het kindje te ontvangen, en dat ze er onder veel zorgen van hadden kunnen bestaan.

Maar vanzelf kon dit zoo niet duren. En nu komt er een periode in het leven van onzen „Boef", waarover hij zelf nòg wel eens moeilijkheid heeft met zijn geweten, — hoe gemakkelijk zich dit ook nog steeds heen zet over zijn andere boosdoenerijen: „want die raakten nooit het wezen van mijn slachtoffers. En 't noodlot van mijn geboorte, van mijn smerige jeugd, heeft mij hier nu eenmaal onafwendbaar toe gebracht. Of dacht u, dat ik óók niet liever na een behoorlijke opvoeding een regelmatige carrière had gevolgd, in het vak van mijn keuze? Niet liever was gaan studeeren, bijvoorbeeld, om mijn hersens aan nuttig werk te zetten, dat mij boeit, — zooals de letteren, talenstudie, bijvoorbeeld? — Hoewel, — al is er nòg zooveel ellendigs gebeurd, — één ding heb ik op menigen gerangeerden burger tòch voor: dat ik geléefd heb als maar weinig anderen. En misschien had ik dit, achteraf beschouwd, niet eens willen missen, — wanneer ik nu, de jaren die ik nog heb, dan maar zou mogen gebruiken om al wat dit dalversbestaan over de wereld mij geleerd heeft, en al wat ik mezelf daarbij heb eigen gemaakt, te gebruiken voor deugdelijk werk; — wanneer ik eindelijk uit die opgejaagdheid, uit dat dag en nacht broeden op telkens andere slimmigheden om den kost op te halen, — eens tot bezinking, tot rust zou mogen komen.

U krijgt nu mijn kwakzalvers-practijken. Daar heb ik goud en nog eens goud uit geslagen. En als ik daar vandaag aan den dag wéér een paar advertenties voor plaats, dan stroomt 't geld opnieuw binnen. Maar hoe beroerd ik 't nu soms ook heb, dáár begin ik niet meer aan en nóóit meer! Ik heb 't beloofd, — hoe 'n Boef ik dan ook ben: wat ik ernstig belóóf, dàt houd ik. Midden in dien weeldetijd van de kwak, werd ons dochtertje zwaar ziek. Net als iedere „fatsoenlijke" vader maakte ik me toen angstig. En in mijn angst vroeg ik een knap medicus om bij 't kind te komen. Omdat ik mezelf machteloos voelde. Die dokter heeft de kleine meid gered. Ik heb hem toen uit mezelf mijn woord gegeven, dat ik nooit meer zou kwakzalveren. En sedert heb ik ingezien, dat dit wonderdokteren een groot gevaar kan zijn voor zieken, die je ervan afhoudt om op tijd ernstige medische hulp in te roepen.

Al *willen* de menschen bedrogen worden, al vràgen ze er om. Want nooit ben ik, zelfs niet in mijn oplichterspraktijk, heen ge-

komen over nieuwe verbazing om de grenzelooze domheid van 't menschdom. Stel u voor, dat hetzelfde publiek, dat een week geleden in de Utrechtsche bladen mijn advertenties gelezen had, met den naam en 't adres er onder, voor 't genezen van kapot antiek, gebroken potjes en pannetjes, — daar nu de annonce las, dat deze Matheus Otto, nog altijd in dat straatje nummer zooveel, alle zieke mènschen kon genezen, — en dat ze hier wederom op een draf invlogen! — Is dit ongelooflijk van stommiteit, of niet? Tegenwoordig sta ik in mezelf niet al te pleizierig tegenover dezen nieuwen truc. Vind ik 't eigenlijk gewetenloos. Maar als 't publiek zich dan toch ook zóó opdringt en je handen vol geld biedt, om alsjeblieft toch te mogen worden beet genomen...?

Enfin. Ik begon dit bedrijf met twee gulden kapitaal. In drie plaatselijke dagbladen zette ik toen — over 'n paar dagen te voldoen, wat maar blijken moest of er dan de centen voor waren — een vette advertentie van dezen inhoud:

GENEZING

óók voor U, zelfs in de verouderdste gevallen!
Doch wacht niet langer! — Het kan te laat zijn!
S c h r ij f m ij, e n i k k o m b ij U.

Matheus Otto, Willemstraat 28, Utrecht

Dienzelfden avond al kwam de eerste: een boerenvrouw uit een dorp in de buurt. Haar man deed toch zoo gek. Die bleef maar in bed liggen, at als 'n varken, werd al maar boller en vetter, — „en toch denkt hij, dat ie wegsmelt. Komt u als 't u blieft zoo gauw mogelijk om 'm van die kwaal te genezen?"

Ik stapte meteen naar een rijwielverhuurder, accordeer voor een rijksdaalder in de week, achteraf te voldoen, en fiets naar die plaats. 'n Kleine hofstee. De vrouw komt me al tegemoet: u moet maar niet bang voor 'm zijn. — Nee, moedertje, daar zijn wij door de praktijk aan gewoon. — In de bedstee ligt een kerel als 'n boom, kalm, florissant, — maar toch iets raars in z'n oogen. Van m'n twee gulden had ik 's morgens al 'n kwartje besteed aan een oude stethoscoop op de markt. — Ik beluister den reus. — Mooi —

wat zijn nu eigenlijk je klachten? — Dat ik wegsmelt. — Och — roept de vrouw uit: zóóveel eieren, gortepap, borden vol vleesch... — En toch word ik dunder en kleiner. Je zal zien, op 't lest blijft er niets van me over. Maar ze glooven me niet. — Dat is heel verkeerd; uw bezwaren zijn ernstig. En nu ik me goed herinner, heb je gelijk óók. Want ik herken je. Meer dan eens heb ik je in 't voorbijgaan hier op je land zien werken. En 't is waar, je bènt 'n heel stuk minder. — (De heele kwak berust er alleen op, om de menschen in hun zwak te pakken.) — Zie je wel, vrouw? — *hij* wéét 't. Hij heeft 't zèlf gezien. Op 'n goeien morgen vind je niks meer van me over. — De kèrel kletst, hij krijgt 'n kop als 'n varken! meent z'n vrouw grimmig. — Nee, moeder, nee. Dat moet je nu niet zeggen. Wij in de medische wereld begrijpen dit anders. En ik zal je man genezen. Binnen enkele maanden staat hij op en gaat weer aan z'n werk, dikker en grooter dan ooit. — 't Is niks dan luiigheid! — Moedertje, vertrouw op mij, — je vergist je.

Dat moest dan kosten, — de menschen waren niet rijk: vijf-entwintig gulden per maand, den eersten termijn vooraf te voldoen. En toen ik naar huis peddelde met dit lapje op zak, vond ik 't al 'n aardig begin. Ik kocht bij 'n drogist verschillende kruiden, mikte die door elkaar, en stuurde 't hem om af te trekken. Met de gebruiksaanwijzing erbij. Onschadelijke middeltjes, 'n beetje sumetatis absinthii, alsumknopjes, er doorheen, om den eetlust nog wat op te wekken, — al bikte hij ook nòg zoo veel.

Inmiddels weet u, dat ik vroeger in Gent ook al zoo'n beetje met de kwak had gewerkt, en toen had ik daar van allerlei oudere en nieuwere boeken, Boerhaave onder meer, bij doorgewerkt. Ik kocht er nu de vierde editie van de Nederlandsche Pharmacopee bij, vooral om zeker te zijn dat ik niets schadelijks voorschreef. — En dien boer bezocht ik geregeld, maar 't lukte me niet dat idée fixe bij 'm weg te vangen. — Tot ik eindelijk op de gedachte kwam met een slappen kleermakers-centimeter hem de maat te nemen van borst, middel, dijbeenen enz. En die uitkomsten moest hij zelf met een krijtje opschrijven voor die datum op den wand van de bedstee, — wat hij erg onbeholpen toch deed. Ik had wel eens gehoord van mestkuren. Dus vooruit maar: in plaats van één liter, twéé liter havermout op z'n nuchtere maag, — drie liter melk, zóó veel eieren. — De vrouw werd er wild van, want: „ach" — jammerde ze — „hij vreet tòch 't heele gedoe al op." — Maar

ik bracht haar tot kalmte en gelatenheid. — En inderdaad, de vogende week wees de slappe centimeter uit, dat hij op sommige plaatsen nòg vetter was geworden. — Maar dàt vertikte hij op te teekenen. — „Nee" — riep hij koppig uit — „niks, niks. Magerder juist, — alleen heb je den vorigen keer 't meetbandje uitgerekt." Dit eerste bedenkelijke geval in mijn medische praktijk kwam uit zich zelf tot zijn, wèl tragisch, eind. Ik wist al, dat er krankzinnigheid in zijn familie was. Op 'n kwaden nacht nam hij een bijl, hakte 't huis kort en klein en stak 't in brand. — Toen werd hij meteen in een gesticht gebracht..."

26

De wonderdokter

Al heel gauw verdiende de wonderdokter Matheus Otto daar in Utrecht zulke massa's geld, dat hij met zijn gezin de armoedige woning in de Willemstraat kon verlaten en in de Kapelstraat een huis huren voor honderd gulden in de maand, weldra van onder tot boven kostbaar gemeubeld en ingericht. Want hij voerde nu in de bladen een groote advertentie-campagne en de patiënten stroomden toe. Hij kreeg uit het heele land aanvragen, om de zieken te komen bezoeken — tot in Tilburg en Groningen: „uit alle klassen en standen van het volk".
De officieele uren van zijn zittingen waren van tien tot drie en van zeven tot negen. Maar vaak genoeg werd hij al 's morgens om zes uur uit zijn bed gebeld door buitenmenschen, die naar de markt kwamen. — „Dan liep het huis gestadig vol. Menigmaal zaten er te wachten op de trappen, in de slaapkamer, stond er nog een rij voor de buitendeur op straat. En ik verdiende duizenden in de maand. Er waren dagen, dat ik twaalf-, veertien honderd gulden ontving. Na enkele weken had ik vijf-, zesduizend gulden op de bank staan, had ik m'n vrouw voor 'n duizend gulden juweelen cadeau gedaan, stonden er twee motorrijwielen in de garage. Afgezien van al dat huisraad, dat ik gekocht had voor de inrichting, en van een aardige medische bibliotheek. We hielden een dienstbode van tien, een knecht van vijf en twintig gulden in de week met vrij jenever, en een loopjongen. Ik adverteerde voor vijf, zeshonderd gulden op maandcontracten. En wat ik voor me zelf noodig had aan den jool, moet u maar niet vragen, want ik was in die dagen een echte bambocheur. — Later heb ik er ook nog een villa in Lunteren bij gehuurd van twaalf honderd gulden, en als ik toen gewild had, had ik dat huis van mijn banksaldo contant kunnen koopen. Natuurlijk had ik me direct

voor de ontvangkamer een prachtig bureau ministre aangeschaft, en een eerste klas schrijfmachine. Want ik bezweer u, dat ik patiënten kreeg, die zóó, blanco, zeven honderd vijftig gulden op tafel legden als ik ze in behandeling wilde nemen. Maar aan den anderen kant, — als er arme sloebers kwamen, die niet betalen konden, dan pakte ik evengoed 'n briefje van tien of vijf en twintig bij de geneesmiddelen in — wat mogelijk wel gewetensgeld was. En dan... heb ik me gelukkig tegenover de vrouwen altijd kunnen beheerschen. Dat is voor echte dokters al moeilijk, — laat staan voor den wonderdokter, die de menschen blijkbaar zóó biologeert, want dag aan dag bieden ze je dat op 'n schoteltje aan. En ook abortus heb ik constant geweigerd, — hoewel er aanzienlijke dames kwamen, die daar graag 'n paar duizend gulden voor over hadden.

Eén geval — ja dat heeft mij schatten opgebracht. Er meldde zich op 'n morgen uit een dorp in de buurt een rijksveldwachter in uniform bij mij aan. „In uniform" — legde hij mij uit — „omdat ik in burger misschien door menschen herkend zou worden, alsof ik hier kwam in opdracht om procesverbaal op te maken." — Die man vroeg me, om bij zijn zoon te komen. Hij leed aan phtisis, en de dokters hadden hem opgegeven. Drie maanden lang heb ik dien jongen geregeld bezocht. Ze hebben me daarvoor het bagatel van *f* 180 betaald. Maar na zes weken had de huisdokter al gezegd: „wat gebeurt hier voor 'n wonder? — 't ziekteproces is tot staan gekomen". En nòg zes weken later verklaarde hij hem voor volkomen genezen. — U kent me nu wel zóó, dat ik me natuurlijk geen oogenblik ingebeeld heb, dat ik of mijn kruiden hier invloed op hadden gehad. Maar het feit bestond. Die vader was in zijn functie overal in den omtrek bekend en hij vertelde 't rond aan wie 't maar hooren wilden. Een pracht-reclame! Wat dàt heeft ingebracht?

Op een Zaterdag zit mijn huis weer vol volk. 'n Zestig, zeventig menschen wachten op me. Krijg ik een telegram uit datzelfde dorp, om onmiddellijk over te komen. Ik kijk na wie dat is. 'n Veekooper. Dus: betalen! Ik stuur m'n loopjongen om 'n auto voor *f* 35 heen en weer. Tegen de dienstmeid zeg ik: „vertel de patiënten, dat ze 'n paar uur op me wachten. Geef al de dames taartjes, de mannen koffie en sigaren. Ik ben dringend in consult geroepen".

En nu bleek weer het groote gevaar van het domme vertrouwen van sommige menschen in den kwakzalver. Die veehandelaar was den vorigen dag bij een professor geweest. Hij moest geopereerd worden voor een chronische appendicitis — „Maar ik ben als de dood voor de snijtafel". — Ik had in dien tijd een hoop instrumenten gekocht. Dus: m'n tasch vol, en quasi onderzoek ik 'm. — „Je hoeft niet geopereerd te worden. Ik zal je redden. 't Duurt twee, drie maanden ... En dat kost je twee koebeesten. Onder de *f* 750 vooruit begin ik er niet aan". — Twee koebeesten? Dàt betaalde hij niet. — Dàn ga je maar naar de operatiekamer, — dan laat je 't mes maar diep in je buik zetten, — je maar snijden, maar kèrven!" — Nou, toen làg hij al haast van z'n eigen. — En ik groet je". — Maar uw auto-kosten?" Die zijn voor mijn rekening. Had ik je behandeld, dan had je den auto en m'n tijd-verlies apart moeten vergoeden. Nu wensch ik geen cent te ontvangen ..."

Den volgenden morgen heel vroeg wordt er gescheld. Ik lig nog in bed en zeg tegen m'n vrouw: „De veekooper". En hij wàs 't, met een vriend, want òch, die man was zoo kinderachtig bang voor 't mes. — Ik presenteer een borrel. Maar nee, dat was 'm nog te vroeg. — Ja, je weet de condities: *f* 750 voor de behandeling, vijftig voor den auto, veertig voor den verzuimden tijd van 't eerste consult, vijf gulden voor den chauffeur". — Dus over de achthonderd gulden?" — Ja, 't wàs toch ook wat? — Maar hij gaf 't cash in ruil voor een pakje kruiden. — En nu die vriend. Want die voelde zich ook niet goed. — Uitkleeden, bekloppen, knijpen ... „Jij bent in twee maanden beter en je betaalt me twee honderd tachtig gulden." — „Waarom hij maar zoo weinig?" — vloog de ander op. — Dat zijn de medische geheimen. Wat jullie mankeert, begrijp jullie tòch niet". — Maar Otje had op z'n nuchtere maag alvast weer dik duizend pop opgestreken.

Ik had m'n patiënten in drie klassen verdeeld. Alles een maand vooruit te voldoen. Bleek er die maand geen vooruitgang, dan kregen ze hun geld weerom. De prijzen varieerden van dertig, vijftig, zestig, negentig gulden tot oneindig. Hiervoor kregen ze de kruiden en andere geneesmiddelen gratis, maar voor expeditie en administratie moesten ze tegen rembours nog eens van één tot tien gulden betalen. Er waren maanden, dat ik alléén van al die postpakketten mijn huur en het huishouden kon bekostigen.

Wel ja! Ze waren immers zèlf schuld. Waarom liepen ze de medische wetenschap voorbij en wilden met geweld genept worden door een gewezen lijmer en krammer van potten en pannen, dien ze kort te voren nog op de markt hadden zien staan als standwerker met doozen luxe-oorlogs-papier, prachtig van buiten, maar zoodra je er 'n pen op zette, vloeide 't alles vol inkt — waarvan ik er toch alleen in Utrecht vijf duizend verkocht had. — En mijn patiënten waren niet alleen de gewone massamenschen. Nee, ik kreeg ook een ambtenaar van 't openbaar ministerie, advocaten, den redacteur van een weekblad... Daar hebben we later hartelijk om gelachen. Want die man had zelf enkele jaren medicijnen gestudeerd. Toen werd ik in '23 op last van de rechtbank aan een psychiatrisch onderzoek onderworpen. Daarbij kwam ook de kwak ter sprake. Ik zei: „hiervoor moet u niet mij onderzoeken, maar de dwazen, die bij me kwamen." — En ik vertelde van dien journalist; twee, drie honderd gulden vooruitbetaald, na vier, vijf semesters medische studie! — En wat was uw diagnose?" vroeg een van de psychiaters. — „Geheugenzwakte!" — „Accoord — als je ooit een juiste diagnose hebt gesteld, dan was 't toen!"

O, en gelachen dat ik soms toch heb achter dat plechtige bureau-ministre. Hoewel nu en dan je hart in je lijf omdraaide, als daar zoo'n boer z'n schoenen en kousen uittrok en 'n paar voeten liet zien, die van z'n geboorte af geen water kenden... Maar je had er ook onbeschofte kerels onder. Nog 's een vent met vereelting van de binnenhand, 'n echte bruut. Hij wou per sé weten wat hij mankeerde. „Begrijp je immers tòch niet!" — „Dan wéét je 't niet!" — „Niet? Jij hebt manus cleptomanicus!" — „Weet ik nòg niks." — „Zal ik je zeggen: dievenpootjes!" — „Je ouwe vaer!" — Soms zat ik krom en lachte me tranen.

En gevallen, waar je zelf verstomd van staat. Op 'n Zondagmorgen een noodsein, — 'n lang aangehouden bellen. Ik lag juist nog wat uit te rusten, want wat moest je beulen in die goudmijn! 'n Armoedig meisje, of ik zoo gauw mogelijk bij moeder wou komen? — Dan had ik soms tòch 't gevoel, dat ik mogelijk nog wat zou kunnen helpen. En dus tuf ik naar de Zwanengang. Daar vond ik 'n vrouw, zwaar in positie, met zóó'n gezicht van de razende kiespijn. Ik ga bij haar zitten, en vóór ik nog veel gezegd

heb, wordt ze kalmer: „ik voel 't al wegtrekken." — Toen ik heen ging, was de pijn over.

Dat is blijkbaar de alles overbluffende suggestieve kracht, die je opdwingt aan de menschen. Die kracht is de winner bij de kwak. Heb je die niet, dan verdien je er geen brood in. 't Zit 'm enkel in je overbluffende optreden, — mogelijk, omdat je de moeilijkheden niet kent, die menigen echten medicus soms doen weifelen. — Ik weifelde nooit. Ik zei: „ik zal je *genezen.* Je wòrdt *beter*!" — Daar gaat een weldoende invloed van uit, zelfs bij ongeneeslijke kwalen. En al ben ik dan geen wetenschappelijk mensch, toch heb ik kunnen opmerken, dat van de honderd patiënten er mogelijk vijftig werkelijk *ziek* zijn. De overigen zijn misschien onder de geesteszieken in te lijsten, maar naar 't physieke zijn ze *ingebeelde* zieken. En hierdoor heeft over de heele wereld de kwak zoo'n succes, want zij genéést de ingebeelde lijders. Zij ook brachten me al die dankbetuigingen op, van halve pagina's advertentie met mijn portret in de kranten: „Naast God, hebben we onze genezing te danken aan... Matheus Otto!"

Telkens en telkens weer meenden patiënten mij voor mijn hokus pokus zoo openlijk dankbaar te moeten zijn op eigen kosten. Ik herinner mij een vrouw, die met haar man op het spreekuur kwam. Hij had wat ze noemen den dood op z'n gezicht. Deze nog vrij jonge kerel was tijden lang onder behandeling van medici geweest voor een nier- en blaasziekte. De specialist, bij wien hij 't laatst was geweest, had per slot aan 's mans vrouw een gesloten brief meegegeven voor den huisdokter. Zij was in haar angst zoo dom geweest dien brief te openen. De specialist deelde hierin vertrouwelijk aan zijn collega mee, dat hij voor dezen patiënt geen baat meer zag en hem nog maar enkele weken te leven gaf. Dit was dus een doodvonnis, waar die menschen door hun eigen onbescheidenheid achter gekomen waren. Wat 't niet minder wreed voor hen maakte.

Zoo kwamen ze wanhopig bij mij. Ik wist er natuurlijk geen weg mee. Maar ik zei: „ik zal jou weer opkikkeren, vertrouw dàt maar". En op 't zelfde moment zag ik zijn oogen door die bemoediging oplichten. Zij bezaten niet veel, en ik liet ze dus niet veel betalen. Maar drie maanden later verscheen er weer zoo'n advertentie, waarin ze die geschiedenis meedeelden, van den specialist, die hem had opgegeven, en dat hij nu weer op een genoemde

scheepswerf zijn werk deed. Vanzelf wist ik natuurlijk best, dat niet *ik* dien man met mijn woorden en mijn kruiden genezen had, dat zijn kwaal vermoedelijk nog bestond. Maar toch putten zij zich uit in dank aan den magnetiseur-herborist...

— Ja, eerst had ik mij enkel magnetiseur genoemd. Maar de menschheid wil slikken. Daarom bereikte ik bijvoorbeeld ook meer met gemagnetiseerd water dan enkel maar met praten en wrijven. Ik werd er dus herborist bij, omdat ze verlangden medicijnen in te nemen. Dat is een eigenaardigheid van 't ras. — Maar die advertentie bracht mij weer duizenden en duizenden op.

Langzamerhand had ik een verzameling degelijke medische werken gekocht, meest Duitsche. De beste weg, dien ik kon inslaan, was, om te zien achter de diagnose te komen. Ik vroeg hun dus eerst af wat de huisdokter van de ziekte gezegd had. In veel gevallen stuurde ik hen, onder een of ander voorwendsel, dan nog eens naar een anderen geneesheer ter onderzoek. Nu had ik er dus twee. En dan zocht ik voor de aldus geconstateerde kwalen in bekende pathologische handboeken de behandeling en de medicijnen op, die ik daarna liet klaar maken. Dit was voor mijn geweten dan nog de minst vuile manier. Wel, en bij de duizenden, die ik zoo verdiende, waren boeten de eenige straf, die mij kon worden opgelegd. De rechercheurs kwamen gráág bij mij, om die te incasseeren. Want ik ontving hen op *mijn* beurt gastvrij met een borrel en een goede sigaar. Dan maakte ik met een elegant gebaar de brandkast open en schreef hun een chèque. — Nog eens moest ik voor een provinciaalschen kantonrechter verschijnen, die een heele boetpredicatie tegen mij hield over de gewetenloosheid van mijn kwakzalverspraktijken en het schandegeld, dat ik opstak van de zieke menschheid. — „Wel" — antwoordde ik — „de Staat heeft dan toch door al die boeten nog wel aardig meegeprofiteerd van dit schandegeld".

27

De praktijk van de kwak en het tragische einde

't Rumoer om vaders dood. De heilige.

— Stellig is de kwak gewetenloos" — herhaalde Matheus Otto volkomen overtuigd. — „Maar hoe oer-dom zijn dan toch de menschen? Daar heb je bijvoorbeeld het Maandblad tegen de kwakzalverij, dat keer op keer het bedrog, ook van zooveel patentmiddelen, onthult. 't Publiek is te beroerd om dat te lezen. En lezen ze 't àl, dan zeggen ze: concurrentie van de medische wetenschap, en slikken en dokken lustig voort.

De groote massa wil zich bovendien onderwerpen aan sterker geesten, vooral als daar de geheimzinnigheid bijkomt. En heel stellig gáát er van den intelligentere een overmacht op de massa uit, een uitstraling... die haar werking doet, goed of kwaad. Je moet ze imponeeren. Natuurlijk droeg ik een witte doktersjas enzoovoort, etaleerde ik allerlei medische instrumenten, al gebruikte ik ze zelden of nooit anders dan om het menschdom te bekloppen en te beluisteren. Dan een doodskop op een standaard. Een heele uitstalling van apothekers-flesschen en potten, een personen-weegschaal, een inductie-apparaat, waarmee ik hun, als ze lastig werden, een flinken stroom door d'r lijf joeg.

Van hun op de kwitantie vermelde recht op terugbetaling van het voorschot, wanneer ze niet tevreden waren over de gevolgen van de kuur, hebben ze in 't geheel drie maal gebruik gemaakt. Omdat ik zoo fair met hen omging als de kwak dan toelaat, dat wil zeggen: van mensch tegen mensch. Ze zagen dat ik 't goed met hen meende en moeite deed. Zoo wekte ik hun sympathie op, en ze vonden me nog wel een fideelen kerel. Stierf er soms een, dan kreeg hij een mooien krans van me. — Maar je had er cynische onder. Op 'n keer was er een oude juffrouw overleden, die

een poos bij me geloopen had. — Daar kreeg ik 'n briefkaart over, van 'n onderwijzer nog wel, ergens op 'n dorp. Hij bedankte mij voor de goede zorgen aan zijn suikertante besteed, waardoor hem zoo onverhoopt 'n erfenis van eenige duizenden guldens was overkomen!

Ik rookte graag goede sigaren, van vijftien, twintig cent, en de kist op mijn tafel stond ter beschikking van de patiënten. Sommige boeren zaten daar aan te trekken als 'n schoorsteen en zouden er dan nog maar eentje opsteken. — Dat werd te gek. Ik liep dus zoo'n marktsigarenwinkeltje binnen en vroeg naar 't allergemeenste merk. — „'n Daalder de honderd?" — „Geef me daar tien kisten van". — Die zette ik nu uit in 't portaal, de gang, de wachtkamer, — open, met een kaartje er in: „steek maar op!" — Ik heb ze nooit hoeven bijvullen.

Maar hard wèrken? — Beulen was 't! Vooral Vrijdags en Zaterdags met de patiënten, die naar de markt kwamen. Wàs ik dan van Donderdag op Vrijdag nog 'n poos in me bed geweest, dan stond ik den anderen morgen om vijf uur op. Want zes uur, half zeven kwamen de eerste klanten, om zeven uur liep 't vol. En dan al die menschen betasten, masseeren, electriseeren, — soms uit pure landerigheid met 'n hamertje op d'r kop timmeren. En menigmaal vergunde ik mezelf het lolletje van zoo'n zooveelsten ezel eens lekker te electriseeren. — Maar 't vermoeiendste was: spreken, spreken. Onder de hand de gedrukte formulieren invullen van mijn keurig onderhouden kaartsysteem en 't bijhouden van de inkomsten en uitgaven in de boeken. — Ik bezweer u, soms ging 's nachts om twaalf, één uur mijn laatste patiënt pas weg.

Ik had zelfs geen tijd om mijn handen behoorlijk te wasschen en dompelde ze maar telkens in een spoelkom met sublimaat. Onder 't praktiseeren door slikte ik nu en dan 'n paar gebakken eieren, 'n biefstukje — en dan een straal cognac, om mezelf op de been te houden. De flesch stond in m'n bureau-ministre. Verder eindeloos voort zware sigaren, de een na de ander.

Was dat „spreekuur" dan Vrijdagnacht afgeloopen, dan moest ik al die recepten klaar maken. — Of Vader mij hielp? — Ja: met drinken!

Ik had de kruiden uniform laten snijden; ze stonden gesorteerd in kisten. Ik had een pillenmachine gekocht, capsulen laten ma-

ken, allerlei ingrediënten om zalven te bereiden en ik gebruikte voor 't gemak veel verpakte middelen. Maar 't moest toch alles klaargemaakt, — zoo'n zestig, zeventig recepten soms. Naar buiten Utrecht als postpakket tegen rembours. En dàn nog de boeken bijhouden, de heele administratie.

Zoo werd het Zaterdagochtend, zonder 'n oogenblik op adem te komen en dan kwamen er geregeld juist nog weer de meeste patiënten. Weer nachtwerk, voor den Zondag de noodzakelijkste medicijnen klaar maken, ten behoeve van de patiënten, die voor 't eerst betaald hadden. En zoo had ik soms van Donderdagsmorgens af geen bed gezien.

Maar vaak om drie uur 's Zondags in den nacht was ik alweer bij de hand, om op de motorfiets de patiënten in 't land af te racen, die niet bij mij konden komen. Op Zondag immers had ik geen spreekuur. Gewoonlijk joeg ik dan meteen door naar Amsterdam en vandaar uit verder, om in de verste plaatsen te beginnen. Dan was 't in den regel bij den eersten zieke 's ochtends acht uur. Overal moest je natuurlijk koffie drinken, of 'n borrel, om goede vrienden te blijven. En tegen Zondagnacht kwam je meer dood dan levend weer thuis. — Als dit lang had geduurd, die goudwinnerij, was ik er, hoe sterk ik ook mocht zijn, aan te gronde gegaan. Want geen rust, veel te weinig slaap, aldoor zwaar werk, zwaar drinken... en nooit of nergens kon ik meer uit die jacht uitkomen.

Daarom heb ik toen dat landhuis in Lunteren gehuurd, waar ik drie dagen zitting hield, de overige dagen in Utrecht. Maar tóch werd je er 's nachts telkens uitgebeld en moest je overdag herhaaldelijk, zoo uit je patiënten, op den motor naar Groenloo, Borculo, Zutfen. 't Eenige was, in dien roes, dat je geen tijd had om over je zelf na te denken. — Want verbeeld je eens, dat je al die energie had kunnen gebruiken voor een goed doel. Wat had je dàn, met zóó'n ijzeren wil, een stuk reuzewerk kunnen tot stand brengen. — En toen, ineens... heb ik de kast dicht gegooid en ben met m'n vrouw en me dochtertje pardoes op reis gegaan. Want daar waren dingen gebeurd, die mij er toe brachten op slag de heele kwak erbij neer te smijten.

Eerst was Vader gestorven. Toen moest ik in mijn huwelijksleven met mijn tweede vrouw óók weer tot een verschrikkelijke ontdekking komen. Ik stond voor de feiten, die Strindberg zóó

ontroerend beschreven heeft in Die Beichte eines Toren. Daarna werd de kleine meid ziek, — voelde ik, de gevierde wonderdokter, mijn beschamende machteloosheid aan haar bedje, — waarop ik aan den dokter, die haar leven gered had, zooals u weet, vrijwillig beloofd heb, voor altijd dat bedrog van de kwakzalverij af te zweren.

De dood van Vader was plotseling geweest... En wat die oude deugniet van z'n leven dan ook aan zich zelf en mij misdaan had — toch bleek ik nog wel van 'm te houden. Daarom trok ik mij innerlijk die vuile streek ook veel erger aan dan ze in m'n woede aan me hebben kunnen merken, omdat ik ontroering nóóit, met geen spier, toon aan vreemden. Stel u voor: op 'n morgen had hij er welhaast op gedoeld tegen onze dienstmeid. Zij deed als gewoonlijk mijn ontvangkamer, en zei, dat ze dit lichte eikenhout toch zoo mooi vond als ze 't pas weer geboend had. — „Ja" — antwoordde de oude man, „en zóó'n doodkist krijg ik nou". — Ze hadden daar samen nog wat over gepraat. 't Meisje had gezegd, dat die toch van donkerder eikenhout gemaakt werden enzoovoorts. 'n Paar avonden later zei Vader tegen mij: „jongen, ga nou eens tijdig naar je bed. 't Is morgen een heel drukke dag voor je". — Dien ochtend stond ik om vier uur op en ging hem naar gewoonte roepen: „Ouwe, 't is tijd voor je". Maar ik kreeg geen antwoord. En toen ik aan zijn ledikant kwam, zag ik hem dood liggen, heel kalm, de handen samengevouwen.

Ik telefoneerde dus dadelijk om een dokter. Die vond vanzelf niets meer om te doen. En hij zei: „vanmiddag zal ik je de verklaring sturen." Maar bij 't weggaan vroeg hij mij scherp: „O, bent u nu die Matheus Otto?"

'n Uur later meldde zich 'n inspecteur met twee rechercheurs. — „Je vader is gestorven, hè? We wilden hem wel even zien." — Verbeten bracht ik hen naar de sterfkamer. — En daar viel ineens een van die ploerten uit: „jij hebt dien man vergiftigd."—„Wàt?!" barstte ik los. — „Ja, ik heb méér van zulke gevallen bij de hand gehad." — Ik dacht dat ik een beroerte zou krijgen, maar uit eerbied voor vader hield ik mij in: „'t Is je geluk, dat hier een doode ligt. Anders lag jij nou al dwars door dat raam op de keien! En nou: eruit!"

Kort hierop ging ik op m'n motor weg om de begrafenis te regelen. Maar toen ik terug kwam vertelde mijn vrouw ontdaan,

dat ze vader's lijk in beslag hadden genomen. Dit alles had mij zóó opgewonden, dat ik meteen in enkele Utrechtsche bladen een halve pagina advertentie opgaf om te protesteeren tegen „dit schoftig optreden bij het doodsbed van mijn vader." En dat hierover binnen een paar dagen een uitvoerige brochure zou verschijnen. Maar voorloopig gunde ik me daarvoor niet den tijd en direct liet ik vijftigduizend strooibiljetten met de feiten drukken, zond daar mannen mee uit, een naar de Ganzenmarkt om ze uit te geven vlak voor het hoofdbureau van politie. Maar die kreeg er niet meer dan honderd tegelijk, om als ze in beslag genomen werden, direct nieuwe te halen.

Ik zelf ging om advies naar een bekend advocatenkantoor. Zij belden den officier van justitie op, met verzoek om mij te ontvangen voor mijn rechtmatig beklag. Hij weigerde. Dit gaf een nieuw kabaal. Drie dagen later kregen mijn raadslieden bericht, dat bij de gerechtelijke schouwing een natuurlijke doodsoorzaak was gebleken en dat vader begraven kon worden. — Ik liet vragen, wat die doodsoorzaak geweest was. — Het antwoord hierop werd geweigerd. Ik vroeg opnieuw om een onderhoud — niet te spreken. En eindelijk zetten mijn advocaten net zoo lang door, tot dan de verklaring kwam: vader was aan een plotselinge ingewandsstoring overleden. — Weer adverteerde ik onder hevig protest mijn rechtvaardiging. Maar ik zette mijn campagne tegen de politie voort, eischte het ontslag van den rechercheur, die mij openlijk zóó had beleedigd. Tot ik eindelijk toegaf aan 't dringend verzoek van den hoofdcommissaris, een heel menschelijk man, om toch alstublieft die strooibiljetten in te houden, — echter in ruil voor zijn schriftelijke verklaring, dat er in deze verkeerd was opgetreden...

Maar al dit machtsmisbruik griefde mij wel 't meest, omdat ik na vaders dood voelde, dat ik toch hing aan dien man. — Wat mij zelf verwonderde, want wat had die mensch van zijn, èn van mijn leven gemaakt? Maar wie zal hem oordeelen op schuld? — 't Was wel vreemd, dat ik mij dit sterven toch nog zoo aantrok, omdat ik anders nooit erg tragisch sta tegenover den dood. Ik beschouw dien immers even natuurlijk als de geboorte. — Maar wat is, vooral op den duur, dat treuren om een afgestorvene? Meest toch wel geen verdriet om dengeen, die is heengegaan. Nee, 't is een egoïstisch verdriet, om 't e i g e n verlies, omdat je iets

bent kwijt geraakt, waar je van hield, waar je aan gehecht, aan gewend was! Als mijn oude, vertrouwde meerschuimen pijp aan diggelen valt, dan heb ik toch geen meelij met die pijp, maar met mezelf... En eenzelfde gevoel van spijt overweegt meestal in 't betreuren van een doode.

Enfin — toen kort daarna ons dochtertje heelemaal beter was, liet ik de kwak de kwak, en om mijn vrouw afleiding te geven van haar neigingen, nam ik al 't geld op, dat ik had uitstaan — en dàt was veel — voor een groote reis half Europa door, — want ik wilde haar nu ook eens op een royale manier de wereld laten zien. Om per slot te belanden in Servië, haar geboorteplaats, waar ze een groot verlangen naar had...

Nu ik weer denk aan die weelderige tournée, zooveel mogelijk alles eerste klas, dagen lange autotochten en weet ik veel? — nu valt me daar ineens een andere reis in, met m'n eerste vrouw, toen we allebei nog erg jong waren en dood-, dood-arm. Want op dien zwerverstocht hebben we 'n man ontmoet, — we zouden hem haast vergeten hebben, en dat màg niet, hij *moet* in mijn levensverhaal worden genoemd, omdat hij een heilige was, de eenige heilige misschien, dien ik ooit ben tegengekomen, — evengoed onder allerlei geestelijken, priesters, dominees, rabbijnen, met wie ik van m'n leven al in aanraking ben geweest zonder bar veel sympathie en meestal om hun, evenals de broedertjes-vrijmetselaars, allemaal, allemaal 'n klein pootje te trekken.

Wij woonden dan nog in Rijssel, mijn vrouw en ik, maar 'k was al weken zonder werk geweest... en dat was honger en gebrek. Toen wilde zij met alle geweld naar Parijs, dat we in die lichtende stad zouden probeeren óók aan den kost te komen.

We gingen erheen loopen. In 't hartje van den winter, zonder cent op zak. Hier en daar haalde ik wat op met kaartleggen, met kunstjes met kaarten. Maar 't was de dood in den pot. En zoo mogelijk sliepen we 's nachts in de kloosters.

Zoo kwamen we, hongerig, uitgeput, de voeten wond geloopen, door dikke sneeuw, in 't dorpje St. Juste — dat in den oorlog totaal verwoest is. Naar gewoonte liepen we eerst naar de pastorie. De pastoor was juist met vacantie. Maar daar en daar, in een klein huis, — zoo wezen ze ons — woonde zijn voorganger, in ruste. Wij gingen door een doodstil verwinterden hof en belden

aan aan zijn woning. Zelf deed hij open, een heel oude, krom gebogen priester, met witte haren en een kop, die op Domela Nieuwenhuys leek, zóó zuiver vergeestelijkt, maar doorlíchter, ja... ik kan 't niet anders zeggen: heiliger.

De liefde, waarmee deze man ons toen heeft opgenomen, zoo doodeenvoudig enkel maar goed, als een vader zijn kinderen, — u weet, vroom ben ik om den weerlag niet, maar zóó — verbeeldde ik mij — moet Jezus zijn geweest. — „Och kinderen" — ried hij ons — „ga toch *niet* naar Parijs, want nergens anders is de tegenstelling zóó wreed, zoo niet te dragen als juist in die lokkende stad, tusschen de gruwzaamste armoede en de uitdagendste weelde."

De oude pastoor in ruste woonde samen met zijn zuster. Hij riep haar, om eerst onze wonde voeten te wasschen en te verbinden. Hij gaf schoone sokken, kousen voor 't madammeke, z'n eigen schoenen, muiltjes van de zuster voor mijn vrouw. En samen maakten ze gauw een diner voor ons klaar, een flesch wijn erbij. Aan 't open vuur bleven we toen welgedaan, verzadigd, samen nog wat napraten.

„Dit huis" — zei de oude man — „is eigenlijk voor mijn zuster en mij te groot. We hebben nog twee kamers, die we niet gebruiken". — Hij bad ons letterlijk, om niet door te gaan naar Parijs, omdat we daar in onzen toestand letterlijk zouden omkomen, — „mogelijk zelfs moreel." Liever moesten we voorloopig in zijn woning intrekken. Geld had hij niet. Maar hij teekende en kleurde bidprentjes, voor z'n genoegen. Daar zou voor ons brood aan te verdienen zijn. Hij wilde er ons in onderrichten. „Kom, blijf bij ons. Samen komen we best rond..."

Ik heb 't afgeslagen. Waarom? — Wie weet er welke invloeden er over zijn lot beschikken? Wie weet hoe 't leven voor mijn vrouw en mij anders zou zijn geloopen, als wij zijn goedheid hadden aangenomen? — Maar nooit, nooit zal ik dien prachtigen mensch vergeten. Ja, zoo moet Christus geweest zijn. Een waarachtig vroom man, die gelooft, zóó als een kind gelooft wat zijn vader zegt.

Was dit van mij een pathologisch geval, — was 't onze jeugd, die liever 't onbekende avontuur dan een veilige haven wil...?"

— En in Parijs?" vroeg ik.

— Ja, daar hebben we toen óók de hondjes gezien op schoentjes met briljanten bezet en de levende lijken 's nachts op een bank in de parken, — de waanzinnigen van de absinth. En na vier dagen zijn we totaal uitgehongerd naar 't consulaat gegaan, om ons op transport gesteld te krijgen naar België weerom..."

28

De crisis?

Als Matheus Otto bijzonder onrustig is, — dan brengt hij 's morgens gemeenlijk een of andere vertaling uit 't Hebreeuwsch of 't Jiddisj voor mij mee. Want dan is hij 's morgens weer voor dag en voor dauw wakker geworden, al maar piekerend over heimelijke dingen, die door zijn kop spoken en waarvan hij tòch bang is om er weer mee te beginnen, zoolang hij al nog maar hoopt een kans te krijgen op 'n bestaantje aan redelijker taak, die z'n hersens emplooi geeft. Die onzekerheid hoe dit gaan moet voor zijn toekomst, met aldoor om den hoek de gewoonte van de list, van de oplichterij, kan hem bij buien geweldig opwinden. Er woelt zóó veel in 't brein en de zinnen van zoo'n cholerisch hartstochtelijken hercuul. En dan bevliegt hem de angst, dat 't alles wat hij nu weer weken lang in moeizaam bedwongen onthouding heeft opgebouwd aan naarstige plannen om met werk van vertalen, van intellectueelen arbeid, aan den kost en 'n beetje weelde te komen: onverhoeds opnieuw zal afknappen. — Plots gloeit z'n enorme denkerskop bloed-rood aan, dat de aren tot berstens zwellen, z'n oogen krijgen 'n onheilspellende tinteling, er komt een wreede verwrongenheid om z'n mond, wanneer hij zich dan voorstelt, hoe dit eerst weer onhoudbaar in zoo'n crisis van toomelooze liederlijkheid zal moeten uitbarsten — waarna 't alles van de goede voornemens, van de stille, prettig bevredigende verwachtingen, van de gewekte sympathieën, voor de zooveelste maal kapot zal liggen, en hij zich zelf terugvindt, als van ouds, ondergedoken in dat dalversbestaan van de misdaad... En dàn, — zegt hij dreigend, ja... dan zal hij zich toch zoo gruwelijk wreken op zichzelf en op de maatschappij, die hem niet heeft *willen* erkennen, in zijn toch ook ongemeen *goede* kwaliteiten. Want dat hij die maat-

schappij een leven lang bedrogen en genept heeft — „natuurlijk! — hoe konden ze 't anders verwachten van zoo'n zogenaamd zondekind?" — valt hij verbeten uit, en 't is soms of hij van woede, spijt en zelfbeklag zal gaan grienen, deze door alles heen zelfzuchtige en zoo tyrannieke reus. — „*Ik* was immers de misdadiger, de boef...? — Door geboorte, op niets anders afgericht, — een toffe jongen in de onderwereld, die zijn klaren kop, waarmee hij tot zijn verderf àlles kon leeren en doorzien, aan niets anders kon of mocht zetten dan om 't listig van die brave wereld, waar hij buiten moest blijven, af te knijpen? Ik was immers de misdadiger, op wien ze jacht moesten maken — dien ze moesten verachten, verfoeien, opjagen en telkens weer insluiten in een gegrendelde cel, waar je als 'n dolle hond onschadelijk werd gemaakt... met àl je rustelooze gedachten, je schrikkelijke overdaad aan jonge, hevige kracht, je laaiende passies en verlangens, om razend onder te worden? Hoeveel jaren heb ik dit alles, al dit brute geweld, al die mishandeling, dat onrecht en 't stiekeme getreiter van overmacht tegen een weerlooze achter de ijzeren deur-met-'n-gluurgat moeten lijden — om boete te doen? En als je dan weer los bent, en uitgeraasd in je vrijheid, waar ook weer de vrouwen zijn, de drank is — en, geknauwd, wil je dan eindelijk met je capaciteiten mee bestaan in redelijkheid en vooral nooit meer in die menschenkooien terug... of dacht ú, dat dit dan zoo'n verwilderden boef van z'n geboorte af, met al zijn weet om er ànders te komen, met al zijn verslaafdheid aan wat in die andere wereld je zinnen op kan zweepen, met al zijn listigheid en zijn heimelijken wrok, — geen kràcht kost: die redelijkheid? Als je, óók in die tijden van redelijkheid, aldoor tòch de oogen van de speurders in je nek voelt; ervaart dat ze tòch je gangen blijven nagaan en de menschen, met wie je in rust verkeert, omdat ze nu in je goede bedoelingen vertrouwen: waarschuwen achter je rug...?

Dàt is *verschrikkelijk*, die spanning om je in te houden, om àl de instincten van 't dier in je zóó lang te bedwingen — want je wil, je wil nu... nee, *niet* opnieuw afdrijven, niet weer wegspoelen, maar opklauteren, opklauteren tegen den steilen wal. Hoewel die tegenstroom aldoor verleidelijk je de ruimte in blijft trekken en zuigen, — want daar, in die onderwereld, daar kennen ze Otje immers als 'n fideelen jongen onder hun jongens en

temeies, daar zien ze zelfs tegen 'm op als tegen een van de gehaaidste makkers, die voor 'n ander wat over heeft en 't ver, bàr ver soms, wist te brengen in de dalverij, — ja waar ze op hun manier van hielden en hem onderscheidend „patroon" noemden... *Zij* rausen door, zij drinken door, zij hebben de felle meiden en laten er zich aan opbranden... Denkt u, meneer, dat 't zoo'n klein kunstje is voor een boef van geboorte, om te *willen*, — enkel maar te willen met verbeten kaken... enfin nu ànders, nu ordentelijker, nu alleen maar te leven voor en van wat je allegaar, verdomd toch, óók niet zoo gemakkelijk opgegaard hebt in je hersens aan kennis, aan weet van alles en nog wat, uit de boeken, 't meest in die wilde opstandigheid, in dat gloeiheete gisten van je jongemannenbloed, daar jaren aaneen soms, in zoo'n niet te vernielen cel?

Wel, en *zij*, de ordentelijke maatschappij, ze had haar liefde van fatsoenlijke ouders, haar opvoeding, scholen, hoogescholen om te mogen leeren, studeeren, — met àlle kansen, in gezellige huizen, met d'r vrouwen, d'r kinderen, d'r wel-voorziene etenstafels, d'r bad, d'r keurige kleeren, d'r interessante gesprekken, d'r schouwburgen, concerten, boeken — boeken! — d'r baantjes en liefhebberijen... d'r fatsoen, dat enkel maar gruwt van en scheldt op of zedepreekt tegen ons, 't geboefte..., maar geen hand uitstak naar 't intelligente jongetje Otje, dat daar opgroeide in luimketen en bordeelen — dat óók immers wel goed had gewild, maar niet mocht, niet mocht anders dan 'n misdadiger worden, omdat z'n vader een verliederlijkte, gewetenlooze dronkaard was, en z'n moeder die bij hem wegliep, een... enfin.

Nou, en wat *vouwen* ze nou toch van me? — al zijn er dan wel eens die me even uit hartelijkheid, uit meelij, uit nieuwsgierigheid misschien naar zoo'n geletterd beestmensch uit de boevenwereld, uit menschelijk begrip, soms, en zelf-kennis, — die me even 'n hand toe willen steken om me hun wal op te helpen, maar dan meteen weer me los laten, zoodra ze zien, dat ik echt tòch 'n boef ben, maar met tijden van 'n ànderen wil: hoewel zónder berouw, hoewel nooit, nooit bereid om zich te laten lijmen, te laten paaien, temmen, om z'n persoonlijke vrijheid, z'n overtuiging, z'n verzet tegen onrecht op te geven. Natuurlijk, — *ik* heb mijn heele leven nooit ànders aan de menschen gedaan dan onrecht: dat was immers als misdadiger mijn eenige reden van be-

stáán? Maar zij, de overheid, de burgerij — zij willen immers juist brááf heeten en gerechtig, waaraan ze al hun eigenwaan, hun welstand, hun geluk, hun voorrechten in de wereld danken. En als ze dan in hun verweer, in hun wrok, in hun overmacht van samenhoorigheid en geweld op den boef doen... tòch net zooals hij: verraderlijk, oneerlijk, — erger, als ze hem in en om zijn misdadigheid hebben gebruikt voor hun verweer en hun gerechtigheid, — dan wil ik uitschreeuwen wat ik hiervan aan lijf en ziel ondervonden heb, — dan wil ik hen verachten, zooals zij mij doen, — hen beschaamd zetten, zooals ze mij herhaaldelijk voor de rechtbanken en in de krantenverslagen hebben gedaan, — dan wil ik 't uitschreeuwen, zoodra ik daar zin in heb, dat ze zelfs met 't willen temmen en bekeeren van den boef hun eigenbelang hebben willen dienen, reclame willen maken voor d'r geloof, voor d'r zaak van liefdadigheid... en onder geen voorwaarde laat Matheus Otto zich de volle vrijheid om dat te doen ontnemen, — nog voor geen professorsstoel in de geheimspraken aan 'n universiteit...

Veel liever, veel liever zet ik 't dan weer na al die weken van droogte op 'n zuipen tot ik barst en keer 'k weer terug naar de jongens en de meiden, die *dit* nooit van hun Otje zouden willen — omdat ze in d'r hart ook ontzag hebben voor z'n grooten, brutalen bek, die met geen lappies van duizend, met geen contract voor kost en inwoning is dicht te plakken...

Nou, en ik *voel* 't aankomen... ik ben schrikkelijk overspannen door dat eindelooze spelletje nu alweer van aldoor: erop of eronder zonder eenige vastigheid. Want er hangt nu toch 'n menschenleven van af: nou of nooit meer! En wàt dàn...?

Dat dag aan dag menschen opbellen, om werk of om geld voor huur en te bikken, voor 'n nieuw overhemd, 'n paar schoenen, 'n pak — en dat naar *mijn* buitenmodel postuur! — 't maakt me dol op den duur van den eenen dag volop, dan weer — dagen lang niets, — dat je wat je krijgt uit oude gewoonte, vanzelf na weer effe honger, meteen aan allerhande verteert... O, ik spuug op mezelf om dat vernederende voor een gezonden, sterken kerel. En 't werk, 't werk dat je kùnt, dat anderen dan toch *niet* kunnen in al die ongebruikelijke talen bijvoorbeeld, — telkens denk je: nu zal wel iemand me daaraan helpen, want er zijn er, die hebben 't me half en half zelfs al beloofd... Maar iederen ochtend

weer aan: je werkuren leeg, je kop in de war en warm, omdat er geen centen zijn... En wat daar dan allemaal voor verdoemelijke gedachten opkomen in zoo'n boevehoofd... Ik heb 't u al méér gezegd de laatste dagen: dit houd ik niet lang meer uit, kàn niet lang meer zoo duren, — dat knapt af... Allerlei ander gedonder van intiemen aard — ik ben toch 'n kerel in de volle kracht van z'n jaren, die berstens vol zit van wil en kracht — enfin. — Maar o, àls dàt nu ineens doorbreekt, zoo, ineens, vóór ik 't zelf goed weet — want ik kèn dat, dat uitbarsten van dien krater..."

Even houdt hij zijn verontrustend groote handen dramatisch voor z'n oogen en kijkt dan opeens, door tranen heen, me goedig glimlachend aan: „Ja, als dàt weer los komt in Otje, 't béést! — Ziet u, waar ik nu naar snak, dat is naar rust, uit al die opwindingen en onzekerheden 's even uit... ver, ver weg, in 'n wijd brok hei, aan 'n waterkant in de biezen, waar 't nu zoo fijn ruikt naar 't gemaaide gras. Dat ik zoo maar redeloos kan neervallen met me kop in 't hooi-opper, en niet anders dan 's 'n krekeltje, 'n mier om te liggen bekijken, te hooren dat er tòch nog vogels zingen... en als 't zijn mocht zóó in slaap te vallen. Rust... pijp tabak, 'n pot karnemelk voor dien dorst, 'n spekpannekoek, een pakje boeken... en zoo 'n koe, die loeit, dat je er van gaat gapen...

Kijk, vannacht heb ik dit Jiddisje liedje nog 's voor u vertaald. Ik vond 't zoo aardig, zoo kinderlijk, zoo naïef. Zal u eerst eens voorlezen, omdat 't Jiddisj toch zoo zangerig klinkt."

En 'n beetje beschroomd, uit die heftige gevoelsontlading uit, begon hij zoetjes, met de wimpers boven z'n lachende oogen pathetisch opgewiekt:

Chawe-lied.

Af 'n haigen gorn,
Af 'n grinen Zwaig,
Los ich sich arop't
Zoe main liebste waib,
Fischelech in wosser,
Seiher viel.
Itlechs Meilech
Hot sain spiel,

Spielen oend tanzen,
Oen leiben Gott,
Gott hot beschoffen,
Chawe 'n oif der Welt.
Chawe is gegangen,
Dem gartele eifschlieses'n.
Hot sie dersehn
A'n eppele a sissen.
Wi sie hot gethon
Dem ersten biss,
Asoi hot sie verschtannen
Wi naket sie is.

„Maar weet u wat nu toch zoo jammer is? Dat ik niet bedreven ben in de woorden. In 't zoo maar vanzelf neerschrijven van de woorden, die stil genoeg, teer genoeg zijn... ja, heelemaal onstoffelijk eigenlijk, om die stemming, die kinderlijkheid weer te geven, zooals ik die nu in zoo'n liedje voel, — 't zelfde eigenlijk als in vogelgeluidjes, waar ook geen woorden voor zijn, wel? Of misschien dan toch, bij Guido Gezelle. Een dokter had me verleden vijf gulden gegeven, ezel, die ik daar ben — ik heb er meteen die mooie uitgaaf van Gezelle's gedichten voor gekocht. Hoewel ik er verscheiden van al lang uit m'n hoofd ken.

Maar da's eigenlijk beroerd, eigenlijk verlammend, als je zelf nu en dan gaat zitten om op jouw beurt ook eens 'n liedje te vertalen. Want je kènt niet de woorden, die enkel verklanking zijn van zoo'n aardigen, lieven, verliefden, ja vromen inval. Wat ik van dit Eva-liedje gemaakt heb, — leest u maar zelf. Ik wil 't niet eens voorlezen na 't Jiddisj, omdat 't zoo gorterig, zoo heelemaal niet dartel meer is. Ja, als ik 'n dichter was... Enfin, dichters, heb ik wel gelezen, weten óók soms geen raad met d'r eigen — en als ze er geen weg mee weten in d'r verzen... nou, láát ze maar schuiven, dan branden ze net zoo goed als wij boeven los in zuipen en liederlijkheid. Alleen, van 't berouw maken wij niks, — zij soms hun mooiste gedichten..."

Matheus moest er om lachen, om schateren... Maar even dacht ik penibel of dit in grienen over zou slaan. Toen zag hij toevallig in 'n boom van mijn tuin de moer neerstrijken op 't spreeuwennest en met 'r geel snaveltje 'n vetten worm ronddeelen in de wijd

gapende snaveltjes van 't jonge gebroed, dat wel één-en-al gulzig gapende snavel scheen. Daar begon hij over vogels, die hij óók gezien had — in Brugge nog eens in zoo'n heerlijk rustigen blommenhof — voort te praten en hoe hij de goede kwezelkes op hùn beurt heel vrindelijk en genoegelijk had genept.

En ik las zijn vertaling:

Het lied Eva.

Op een hoogen berg,
Op een groenen tak,
Laat ik mij neer
Bij mijn liefste vrouw.
Vischjes in 't water,
Veel, heel veel.
Iedere Koning
Heeft zijn spel:
Spelen en dansen
En prijzen God.
God heeft geschapen
Eva op de wereld.
Eva is geloopen,
Het tuintje te ontsluiten.
Daar zag zij plots'ling
Den appel, zoo heerlijk,
En toen zij gesmaakt had
Den eersten beet,
Toen zag zij pas
Hoe naakt zij was...

Bij 't heengaan, dien morgen, kwam Matheus Otto weifelend nog even in de deur terug: — „We hebben heelemaal niet gewerkt vanochtend" — zei hij somber. „Enkel maar hardop gedacht. Die gedachten... zóó houd ik ze niet uit. En ik voel, ik voel, dat 't nu mis gaat loopen... Kapot, hoor... 't gaat kapot. Uw vriendschap voor mij even goed..."

Op een draf liep hij de trap af en weg. — Waarheen? — dacht ik — in die onverschillige groote stad, waar 't aldoor aan voortkankert, hoezeer wij er nooit bewust bij denken: de misdaad in de onderwereld, — en onachtzaam leven wij er dag op dag aan voorbij.

29

Kapot geknapt

En zooals Matheus Otto 't dagen lang had voelen aankomen — is 't dan ook plotseling gebeurd. De spanning, de overspanning van weken in bedwongen onthouding is op een kwaden morgen pardoes kapot geknapt. Ik wist, dat daar niet véél meer voor noodig zou zijn. Voor zoover ik nu kan nagaan was 't den avond tevoren trammelant geweest met een goedgezinde meid, den ochtend daarop de ontmoediging van een lang verwacht gesprek, dat niet de beloofde uitkomst van letterkundig werk en 'n weekgeld bracht, — 't bezoek toen, aan een gastvrij gezin van eenvoudige menschen, waar hij alweer om een leening was gekomen en dat hem hierover eindelijk verwijten deed en de deur wees. Nu zag hij geen uitkomst meer, want sedert 'n paar dagen had ook 't schnorren niets opgebracht. 'n Uur later belde hij mij op en jammerde melodramatisch met een lallende dronkemansstem van „honger", van „niet te vreten en dán dus maar zuipen". Mogelijk wel tien maal dien dag riep hij mij aan de telefoon en telkens minder beheerscht van tong, die dik en slobberig uitgliste, bralde en tartte hij over zijn lavelooze gezuip, „emmers vol", omdat hij zuipen wou als ie zuipen wou en andere oneerbaarheden plegen, zoo vaak als *hij* wou, — omdat de maatschappij 'm immers tóch liet crepeeren, terug wou trappen in z'n boevenbestaan, — en hij zou nog *méér* zuipen! Tot eindelijk, wat later in den avond, tegen 't rumoerend gezwets van de kroeg, op z'n bellen alleen nog maar amechtig gerommel van niet meer gearticuleerde vloeken en scheldwoorden lijzig wegzakte, en hij blijkbaar zelfs geen fut meer had om den hoorn op den haak te leggen.

Dit duurde de heele week uit, al maar in die onderbewuste neiging om *mij* vooral in zijn „val" als een levend verwijt te betrek-

ken. 's Morgens, de stem weer wat zwakjes aangeblazen, wilde hij dat ik weten zou: *berousteloos* hadden de jongens hem 's nachts weggedragen en nou begon hij opnieuw. En *ik* had me daar buiten te houden, — „verstáát u? Als *ik* zwijnen en zuipen wil, dan doe ik dat, want ik sta hier en ginder niet onder jouw curateele. Verstà je me? — Dan zwijn en dan zuip ik me kapot... Verstáán? — Omdat *ik wil* — hóór je? Want jij wil nou wel tot mijn afdalen, al ben ik *jouw* vrind nog altijd, maar jij, meneer, daalt tot mij af en met me particuliere leven heb je geen donder te maken. Ik ben jouw subject, meer niet, afgeloopen. Ik ben jouw Boef om over te schrijven — maar *vrij* zal je me laten om te zuipen en te zwijnen als *ik* wil..." En gestadig aan, in de opvolgende telefonades, begon hij wrokkiger op me te schelden, te razen, tot hij dan weer wegzakte en blijkbaar totaal van z'n tremontanen raakte. — Nu en dan kwam z'n particuliere secretaris, even zwaar afgeladen, hem aan 't toestel vervangen. Dat zijn patroon, meneer Otto, nu heelemaal op den verkeerden weg geraakt was, — drensde hij. Dat 't waarachtig *zijn* schuld toch niet was, want dat hij Otje.. (hik, snik) altijd 't goede had voorgehouden en twee maanden lang van den drank afgehaald. Maar nu *moest* hij mij spreken, vroeg hij instantelijk om de eer van een gesprek, van onze kennismaking, — over zijn patroon, meneer Otto, die hem en zichzelf bezig was voorgoed naar den bliksem te helpen. Want dol was ie, razend en alles wat gewonnen was liep nu voor eeuwig mis. — Deze lamentabele ontboezemingen misten dan echter per slot nog wel even kluchtig hun effect in een lang verkropte grinnik-bui, 'n steeds nieuw aanrollenden dronkemanslach, waarin ik ook Matheus' geluid weer herkende, en zóó zwiepten ze samen af.

Eén keer, midden in zoo'n zwetsende boutade van nu weer No. H 2078 internationaal in eigen persoon, plaatste hij een rust om opeens den vriendelijk-zakelijken toon van gemeenzaamheid nog weer te vatten: „meneer... de séance over 't levensverhaal... gaat morgenochtend toch door?"

— Als je normaal bent, Matheus — want je hebt gelijk: 't werk heeft met ons particuliere leven niets te maken. Dus stellig, als jij wilt.

— Ik ben klokke tien bij u, stipt, net als altijd. En broodnuchter. Heb je me soms ooit onbekwaam gezien als ik voor de zaken

kwam? — Nou dan, wat *wou* je dan? Wat *wou* je voor de dit en de dat dan soms van me? Mijn soms dwingen om niet langer te zuipen (en verdere onoorbaarheden te plegen) als *ik* wil? — Nou ga ik weer doorzuipen, den heelen nacht... èn zwijnen!"

Maar voor 't eerst in onze samenwerking van nu al verscheidene weken liet hij ook onze afspraak voor Vrijdag in den steek.

Tjonge ja, als zóó'n reuze-lichaam, honderd twintig kilo wèl geproportionneerd, radouw gaat maken en losbarst uit maandenlange ingetogenheid: met dit vulkanische temperament, met déze instincten; — wanneer zóó'n geweldig brein den kolder krijgt... dan wordt dit schrikbarend van roekelooze zelf-vernieling. Dan slaat en trapt dat alles, wat moeizaam gewonnen was, óók aan sympathieën om zich heen, in wanhoop, wrokkend en hatend om de mislukking, razend kapot. En we kennen dit allen, niet waar? Ook uit klassieke voorbeelden van zulke periodieke erupties bij genieën, die dan weer, evenals Otje au fond, bevestigen: hoe grooter geest, hoe grooter beest.

Maar 't verwonderlijke voor mij hierin was, dat 't scheen of ik zoowaarachtig werd gehouden — ach arm! — voor den vóógd van niemand minder dan Matheus Otto. Dat *ik* in die dagen telkens weer aan de telefoon ter verantwoording werd geroepen over *zijn* amok-makerij, over zijn geros in veelal ter bestemming onbetaald gebleven automobielen, waarmee hij, van z'n vleugeladjudant vergezeld, ook zwaaiende bezoeken voor te sluiten leeningen aflegde bij enkele zijner beschermers, onder intellectueelen vooral, — door leveranciers die bij *mij* navraag kwamen doen naar de solvabiliteit van den heer Matheus Otto, die „eenigszins zenuwachtig scheen", voorgaf de volgende maand te gaan trouwen, en derhalve zich onder meer een bruigomspak had laten aanmeten, een dozijn overhemden, die een heerenhuis wilde huren op aanzienlijken stand; — voorts door ziedend verontwaardigde autoriteiten en wat men noemt de bloem van de burgerij, die hij bleek stuk voor stuk te hebben laten opbellen door zijn dronken geheimschrijver, om dan zelf als een wildeman hen grievend te lijf te gaan. Alleen een priester, die hem uit gesprekken met mij had leeren kennen en beter nog begrepen en gewaardeerd door den hierop gevolgden persoonlijken omgang met Otje zelf — hij zei mij rustig, de geleerde daar in de meditatie van zijn klooster: „dit verwondert mij eigenlijk niet. Deze man is een krater, die

nu en dan eens moet uitbranden, om weer een kalm, welwillend en welgemoed mensch te kunnen zijn."

Anderen weer — en opmerkelijk juist gestudeerde mannen, — zij belden mij op over hun vaak wèl zeer verontrustende ontmoetingen met Matheus Otto in dezen staat, en meenden *mij* nu te moeten geruststellen door vergoelijkend voor hèm te pleiten. — „Och, als je de wereld kent, niet waar? — als je student bent geweest..." Eén hunner vertrouwde mij zelfs toe, dat hij hem in deze zelfde periode tot twee maal toe tòch maar geld had gegeven — in de verwachting, dat hij nu wel uitgeraasd zou raken en tot bezinning komen in een stellig gruwelijk pik-zwarten kater. Van welk geld Matheus Otto in zijn dollen kop dan ook pardoes naar Antwerpen blijkt te zijn vertrokken voor de apotheose van zijn orgiën, — waar hij zich op een goeden nacht, uitgebrand, uitgeschud, onnoemelijk gesjochten en ellendig beschaamd heeft teruggevonden, en begrepen dat hij in Rotterdam al wat hij nog aan vertrouwde dingen bezat had verpatst en weggegeven, dat hij op zijn onbetaalde kamer, waar hij voorzeker ook de beest moet hebben gespeeld, nooit terug zou durven komen, en 't afschuwelijk verbruid had bij de laatste menschen, die hem in zijn eenzaamheid van misdadiger in ruste nog wel eens gemoedelijk hadden geholpen, ja, nu juist bezig waren met plannen om hem een duurzaam werkbestaan naar zijn capaciteiten te bezorgen. En, meteen, in den cauchemar van dien nacht, heeft hij 't op 'n loopen gezet en is hij dien schroeiend warmen zomerdag honderd kilometer straatweg voortgeloopen, zonder een cent, zonder zelfs 'n sigaret, op zak... naar Rotterdam, waar hij zich den volgenden avond dan maar om onderdak gemeld heeft op een politiebureau — want stellig zou de een of ander nu toch wel een klacht tegen hem hebben ingediend. Wat toevallig *niet* het geval bleek te zijn. Maar de politie, terecht, in haar oud-vertrouwde kennis omtrent No. H 2078, meende deze gastvrijheid beleefd te moeten afwijzen, ter voorkoming van het gevaar, dat Matheus haar later mogelijk met luider stem of per strooibiljet wederrechtelijke vrijheidsberooving zou ten laste leggen.

't Eenige wat hij toen nog bezat, was 't lommerdbriefje voor een in alcohol omgezetten ring, — waarvoor hij een plekje op een matras deelachtig werd in eenigerlei sjofele slaapstee. En nadat hij hier 's morgens van overeind was gekomen, zag hij zichzelf

'n half uur later als 'n slaapwandelaar bij mij zitten, naast de vertrouwde schrijftafel voor 't raam met 't uitzicht op den Bergschen plas, — 'n allervriendelijksten zomermorgen... waarvan echter 't baarlijke zonlicht hem ondragelijk was. En als 'n slaapwandelaar bleef hij daar dan zoo maar zitten, 'n beetje verzakt en zwijgzaam met z'n gedoofde, rood ontstoken oogen in bleeke wallen, z'n op de jukbeenderen wat ingevallen verschooierde gezicht ongeschoren, uit 'n waarlijk zeer vuilen boord. — Daar frutselde hij nu en dan pijnlijk aan en ook aan zijn stuk-geloopen voeten. Maar spreken deed hij voorlopig geen woord, — enkel keek hij soms even schuw naar mij op als een verzworven hond. Tot hij eindelijk, met 'n nog wat rauwe stem en nog volkomen afwezig, hardop overwoog: „en me ándere overhemd, dat ik van dien dokter gekregen had, valt me nou in, da'k dat óók heb weggegeven aan 't puzzle-makertje. 'n Geestig ventje overigens, — maar die kerel had geen gaven draad meer aan z'n lijf. Ik was vanzelf zoo zat als 'n meeuw toen 'k deze weldadigheid pleegde..."

Toen er hierop koffie gebracht werd, lachte hij witjes en zei zachtjes ironisch: „de verloren zoon... Is er soms al recherche bij u aan de deur geweest?"

30

Na zijn „val"

Dien ochtend van den terugkeer van Matheus Otto als de... Verloren Zoon hebben wij wéér niet gewerkt. Omdat wij allebei waarachtig wel over andere dingen hadden te denken dan aan voortvertellen aan een levensverhaal in den, zij 't onvoltooid, verleden tijd en 't maken van aanteekeningen hierover. Want we zaten er nu midden in, en je bent nu eenmaal geen Han Hollander, die prima vista de spannende gebeurtenissen, terwijl die op 't moment zelf onmiddellijk om je heen opwindend gebeuren, in woorden van spanning en opwinding zegt aan 't publiek.

Nog steeds weet ik nooit precies in hoeverre de stemmingen en ontroeringen van Otto dan heelemaal echt zijn en spontaan van binnenuit, dan wel of hij zich vooraf heeft voorgenomen om 't nu weer eens zóó, in dézen stijl, met mij aan te leggen. Of liever — ik ben er zéker van, dat hij den inzet van onze séances, zoo lang 't nog niet over de eigenlijke zaken gaat, gemeenlijk heeft geprepareerd. Voorbereid, om een bepaalden indruk omtrent hem zelf en zijn momenteele omstandigheden te wekken. Want hij is een talentrijk comediant, en de rollen, die hij overlegd heeft om op deze wijze te spelen, zijn steeds verwonderlijk menschkundig afgestemd op aard en wezen van juist diengene voor wien hij ze speciaal gecreëerd heeft, om er mee te bereiken wat hij nu juist van dézen man of vrouw verwacht. Wat dan vanzelf gewoonlijk geld is. Hoewel hij, bij de directe bate, zoo ook allerlei oordeel omtrent zijn eigen persoon tracht te suggereeren, waarin zijn ijdelheid voldoening vindt. Zijn ijdelheid, die immers behoefte heeft aan erkenning van zijn ongemeene intellectueele capaciteiten, zooals hij ze, zonder schijn van opzettelijkheid, steeds op ieders gebieden van kennis, ervaring en bijzondere belangstelling

schier argeloos en hierdoor des te verrassender, verbluffender soms, weet te pas te brengen. Want dit zoo eerbiedwaardig uit „poelen van zonde en verderf" opgekweekte, prachtige intellect vergoelijkt bovendien voor veel menschen van liberaler inzicht zijn heele leven van listige boosdoenerijen.

Ook leidt zijn vereenzaming van „boef" buiten het maatschappelijk verband tot een verlangen naar waardeering, naar sympathie en genegenheid, juist in die exclusieve kringen, waar zijn studieuze geest naar opziet, — te gretiger, omdat hij vermoedt, dat 't burgerlijk vooroordeel, laat staan de benepenheid, hier minder overwegend zal zijn. En wederom gelukt het hem dan ook dikwijls, om de interesse van wetenschappelijke lieden voor dezen zóó ontwikkelden, autodidactischen oplichter te wekken en, zoodra hij er maar in slaagt, door hen ontvangen te worden, hun belangstelling te spannen tot verwondering, ja soms tot een stille bewondering voor zooveel kennis in zóó'n bestaan vergaard, — waaruit dan vanzelf veelal een zekere gemeenzaamheid ontstaat, die den outcast weldadig behagelijk aandoet en waarbij zijn trots het in den beginne waarlijk nog wel eens onaangenaam vindt, om ook deze hem vleiend verwarmende toenadering alwederom te moeten aanwenden voor de dalverij, — want hij moet toch evenzeer als het gerechtige menschdom wonen, eten, zich kleeden.

Alhoewel hij per slot in het opwekken en aanvaarden van de mildheid — hoe kiesch en schroomvallig juist in de omgeving van deze wáárlijk beschaafden soms ook aangeboden — geenszins sentimenteel is. Zijn cynisme, door z'n wreede leven vanzelf gegroeid tot een natuurlijk verweer, brengt hij altijd en overal mee — en dit heeft nu eenmaal onder alle omstandigheden een stil en schamper vermaak in de sport om onherkenbaar bedreven zèlfs zijn zóóveel maal meerderen in wetenschap en ontwikkeling stuk voor stuk, wat men noemt, om den vinger te winden, tot ze hebben opgedokt, veelal onder hoffelijke verontschuldiging. Hoewel hij hierbij nooit vervalt in 'n lamentabel zelfbeklag, zich nooit in dit opzicht vernedert, of ook maar z'n opstandigheid tegen 's werelds onrecht en schijnheiligheid verzaakt. Integendeel. Juist zijn sarcasmen hierover slaan als nu eenmaal te vaak verdoezelde en weggemoffelde waarheden bij mannen en vrouwen van geestelijke standing veelal in. En Matheus voelt, weet, dat velen zich dan aan hun zoo wakker gemaakte geweten verplicht

achten, iets van die schrijnende onrechtvaardigheid aan hem goed te maken — juist, omdat zij zijn onafhankelijkheidszin en dat hij niet chicaneert, een bewijs vinden van karakter. Van karakter — zóó tegen de ellende, de jacht, de wrake van 't gezag in. — En iedere gift, iedere handvol sigaren, ieder pak kleeren of overhemden, iedere aanbeveling van een vriend, is weer een overwinning in die sport, om „zielkundig" 'n elkeen, die eenmaal onder den invloed van zijn suggestieve persoonlijkheid komt, soms tegen zich zelf in te bewerken tot... offeren.

Hierom ook geloof ik dan ook niet altijd aan zijn steeds smaakvol gehouden, dat wil zeggen nooit onderdanige of ook maar banale betuiging van dankbaarheid, — die zich zonder woorden uit in een langen, knijpenden handdruk, waarbij even de oogen geloken worden en nu en dan zelfs een paar tranen opwellen. Want ik voel achter die oogen altijd even den meerderheidsglimlach, misschien wel de geringschatting voor argeloosheid. Nee, mij dunkt: dankbaarheid voelt Matheus Otto zelden of nooit. Hiertoe leeft te sterk in hem de verbittering, de wrok tegen de wereld, die 't begaafde kind Otje immers schuldeloos en weerloos in zooveel ellende „naar den bliksem heeft laten gaan", waarvoor hij iederen burger op zijn beurt verantwoordelijk stelt. En wat zij nu en dan eens doen aan den „boef" geworden Otje, aanvaardt hij als maar een schrale afdoening op hun eeuwige „schuld" aan 't noodlot van al die verongelukte schooierskinderen. Hij beschouwt 't verbeten als zijn recht, als maar een belachelijk geringe vergoeding voor wat de welgestelde samenleving hem heeft onthouden, tekort gedaan, misdaan... hoewel hij er dan ook zelf nooit voor gewerkt heeft, nooit nuttig geweest is voor anderen, nooit anders dan kwaad heeft gedaan — door 't noodlot, immers, van zijn geboorte in de onderwereld.

Wèl echter geeft 't hem voldoening, wanneer 't hem dan alwéér gelukt is 't te winnen in telkens een volgenden wedstrijd tot den onzekeren inzet, — wèl een zekere verrassing als die inzet zijn schatting overtreft. Hoewel hij nu eenmaal tijden gehad heeft, als pseudo-vrijmetselaar, als... pseudo-spion, als speudo-bankdirecteur, pseudo-magnetiseur-herborist, pseudo-handlanger van de politie en den geheimen staatsdienst, dat hij soms zooveel geld wist te neppen, — honderden guldens in schier iederen klap — waartegenover de gaven, die hij sedert int, hem noodzakelijk al-

tijd nog wel om te glimlachen sjofel moeten voorkomen. Zoodat hij ze vanzelf dan ook even achteloos aanstonds weer uitgeeft als hij ze achteloos heeft opgestoken. Wat ook weer heel verklaarbaar is. Geld, waarvoor je niet zelf hard gewerkt hebt, heeft immers geen ernstige waarde. Vooral voor wie tijden gehad heeft van groote weelde in lichtzinnigheid. Bovendien is zuinigheid alleen van belang bij althans eenigszins geregelde inkomsten. Dàn loont het om te overleggen bij je uitgaven voor tijden dat het gefokte potje 'n beetje 'n ruimer levensbestaan kan veroorloven. Maar wanneer de ontvangsten zoo wisselvallig zijn als voor Matheus Otto, — of liever, wanneer op 'n week van eens redelijk wat, van soms zelfs aardig wat, met zekerheid weer weken volgen van 'n schijntje of niets, — ja, dan strekt zuinigheid immers toch ook zoo lang niet, dan wordt 't tóch altijd weer dalles, soms zelfs honger, of je spaarzaam geweest bent of niet, — och, en mogelijk sla je morgen alweer 'n paar goede slagen, want in 't neppen ben je nu eenmaal 'n genie, — dus: zoo gewonnen, zoo geronnen, precies even „onsolide" als aan de speelbank. En trouwens, wie en wanneer zou Otje ooit de min of meer kapitalistische burgerdeugden van spaarzaamheid en overleg hebben geleerd, voor zijn onbeheerschte impulsen en zijn zucht om van dat wisselvallige en vaak zoo kale, smerige leven te halen wat er aan genot, aan goede gaven direct uit te vangen is?

Hij, de boef, die immers van z'n geboorte af enkel maar gezien heeft en onderricht is hoe je 't voordeeligst parasiteert op die afwerende, vijandige wereld, — hij, die nooit zorgen om hem van anderen heeft ondervonden, — hij kent maar één belang en dat is zijn eigen belang, om voor zich zelf af te halen van anderen wat hij noodig heeft en verlangt, — en zijn geweten bekommert er zich niet meer om op welke listige wijzen. Zoo noodig door louter leugenachtigheid en bedrog, tegenover wien of wie ook. Want dit is nu eenmaal de „sportieve" gewoonte geworden van zijn natuurlijke bestaan. En lukt 't 'n dood enkele maal hiermee niet, liefst onder zeer charmante, innemende en zelfs bewondering wekkende vormen, — dan verbittert 't hem tot brutaliteit en vaak wreede wraakzucht, waarbij hij al evenmin scrupules heeft. Maar liever toch en gemakkelijker langs harmonische wegen van vriendelijkheid, hartelijkheid, teergevoeligheid, correcte wellevendheid, eruditie, wat 't verkeer met de menschen immers gezellig en

genoegelijk maakt en kansen biedt om ook in trouwhartige termen zich eens uit te spreken. Want hij is een altijd boeiend verteller en hij heeft immers 'n bibliotheek vol van de spannendste, prikkelende boeken zelf in die toch maar ruim veertig jaren geleefd, en wat weet zijn welige fantasie, zijn onder 't vertellen warm aangloeiende verbeelding al dit bonte avontuur romantisch op te tooien — zóó, dat hij, àl voort-causeerende, 't zelf gretig zou willen gelooven.

Bij dit alles zijn talent van acteeren, van zich, acteerenderwijs in steeds wisselende creaties, te kunnen aanpassen aan welhaast iedere omgeving waarin hij zich bevindt, en zelfs veelal steeds zich hierin onderscheidend. 'n Boef onder de boeven, maar 'n Meester-Boef, tegen wien zij opzien om zijn zóó beproefde talenten en toch zijn toffe gemeenzaamheid, zijn jolige uitgelatenheid, zijn hulpvaardigheid, zijn bereidheid tot onderrichten zelfs van de onnoozele groentjes. 'n Gesjochten jongen bijgeval onder de gesjochten jongens, — maar altijd met gijn, altijd er tòch bovenuit, — vol plannen en practische weet om aan 't een of ander te geraken, — en voor de sjofelste armoedzaaiers bij de buien van een romantische gulheid, goedgeefschheid, verrassend soms als Sinterklaas zelf. Vermoedelijk wel omdat hij zelf de gesjochtenheid immers zoo bitter aan den lijve geleden heeft, zoo hartgrondig haat, en daarom zijn lotgenooten goed wil doen, zèlfs wel eens ten koste van zich zelf, — in steeds weer diezelfde heftige impulsen en excessen.

Trouwens, leed, zoo lang hij dit niet zelf veroorzaakt heeft, kan hij niet zien om zich heen zonder te willen helpen, troosten, te geven, vaak boven zijn kracht. Omdat zijn goedhartigheid, zijn goedgeefschheid, zijn meelij, tot tranen ontroerd, even spontaan opkomt als zijn haat en zijn vaak redelooze, ja onredelijke wraakzucht. Dezelfde Matheus Otto, die bereid is om iedereen voor z'n eigen belangen en verlangens te neppen, en hiervoor zoo noodig te verzaken, — en aan iedereen, ook al heeft hij van hem geprofiteerd en oprechte goedheid ondervonden, zijn vlagen van opstandige woede genadeloos te koelen, liefst door hem openlijk te schande te maken, — hij is in andere stemmingen geneigd tot waarlijk heel teere, heèl delicate, ja wel eens treffende uitingen van hartelijkheid en opofferende genegenheid. Al erkent hij geen enkelen plicht voor zich zelf om goedertieren, rechtvaardig, be-

trouwbaar en eerlijk te zijn, om zich te storen aan de moraal van een wereld, die hem zoo heeft miskend, verwaarloosd en geknauwd. En iedere inmenging, van *wien* ook, in zijn roekelooze individualiteit, bevliegt hem met woest verzet, overtuigd bovendien van zijn oerkracht, van zijn onfeilbare wapens der listigheid, waardoor nog nooit, zelfs de machtigste niet, hem er onder heeft gekregen. Zijn trotsche onafhankelijkheid en zijn zelfzucht — vertrouwt hij — triomfeeren per slot over iedereen.

In dit bewustzijn, met al déze kwaliteiten en door de schrandere opmerkzaamheid in zijn zoo eindeloos bewogen bestaan, kan hij zich letterlijk in alle maatschappelijke kringen voorstellen en er zich, zoo hij er wordt binnengelaten, bewegen naar den eisch. Hij kan, naar zijn welverzorgd, eenvoudig uiterlijk aanzien, in den omgang 'n heer zijn, met ongedwongen, maar steeds bescheiden manieren, — die van nature alle burgerlijkheid ontgaan. 'n Knappe, groote kerel, wèl gemanierd, hoffelijk, gereserveerd; — 'n charmeur, maar nooit bedeesd als een mindere. Zijn conversatie is geestig en onder geen omstandigheid blageerend of ook maar opdringerig. 'n Lebemann, — overtuigd van den indruk, dien hij, vooral op vrouwen, maakt, — en als hij de kans krijgt, in alle discreditie, 'n veroveraar. Hierbij is hij dan van 'n delicaten tact, keurig, — amusant, parelend, maar niet uitgelaten, wel eens 'n beetje ondeugend, doch van nature afkeerig van alle grofheid, rauwheid, geweld. Zijn brieven, waarvan zijn rustelooze geest zich aanstonds na zijn nieuwe kennismakingen bedient, om het gemaakte contact stevig vast te houden, zijn goed gesteld, feilloos en van een romantische hoofschheid, die niet meer is van onzen haastigen tijd. Vooral ook de behagelijkheid van 't verkeer met beter gesitueerden vleit hem. En kleine, uitgelezen geschenken, van een paar heel mooie bloemen, van kleine curiosa, onderhouden wellevend en attent de pas gewonnen relaties.

Wanneer dit in den beginne dan alles weer zoo vlot en aangenaam geleidelijk verloopt, is zijn stemming waarlijk verteederd, — van een innemende teederheid tegenover vrouwen en kinderen, — soms zelfs lyrisch, oprecht kinderlijk, — 'n hercuul, 'n geweldenaar, een genadelooze met een licht ontvankelijk vogelhart. 'n Droomer, 'n dweper, 'n smaakvol minnaar van al wat mooi is in de kunsten, in de vrije natuur, — vriend van de onnoozele, weerlooze dieren, die alle geduld heeft, de liefste voor-

zichtigheid, om 'n uit 't nest gevallen vogeltje weer terug te geven aan de moer... Tot de bittere noodzaak van 't dagelijksch brood en wat meer hem weer dwingt om van de menschen en hun omstandigheden te profiteeren, — zoo 't niet anders gaat: door bedrog, wat nu eenmaal zijn meest ontwikkeld orgaan is geworden in dien eeuwigen strijd om 't bestaan. Want zelfs in wel eens zijn buien van melancholie blijft altijd die veerkracht, om er zich neppende weer bovenuit te helpen met den overmoed van 't succes, waarover hij zelf óók nog wel eens verstomd moet staan, — dat 't hem zoo vaak gelukt de goegemeente, in haar aanvankelijken afkeer en angsten voor hem, tóch steeds weer in te palmen..

En nu zat hij daar dan alweer langer dan 'n uur naast mij, als onder 'n hoedje te vangen van schuwheid voor mijn teleurstelling, mijn eindelijke ongenade misschien, om dit zoo liederlijke, beestachtige, alles vernielende gezwijn... met z'n verweerde en verschooierde armezondaarsgezicht en om den zooveel tijd z'n ietwat rauw geworden armzalig stamelende woorden van den slaapwandelaar, die niet meer wist wat hem overkomen was en waar hij zich momenteel bevond. Onder 't doordenken over hem, moest ik al maar glimlachen, omdat deze rol van den Verloren Zoon hem wederom zoo meesterlijk afging, hoe slecht naar den eigen aard zij hem dan toch moest liggen. En of hij nu waarachtig meenen zou, dat ik ook hierin weer argeloos geloofde. Hoewel hij mij honderd maal tartend, uitdagend oprecht had verzekerd: nooit, nooit en over niets in zijn leven, berouw te voelen, — omdat 't alles immers direct en onvermijdelijk gevolg was van herediteit, verwaarloozing, voorbeeld, africhten. Of hij überhaupt meende, dat ik onder onze afspraak van uitsluitend voor mij nooit anders dan de zuivere waarheid, alles aannam wat hij mij onder de roos toevertrouwde of in de vaart van zijn warm geloopen verbeelding soms vertelde — wijl ik zelden of nooit uitsprak, dat ik de pure verzinsels ook in zijn particuliere trouwhartigheid en de romantische overdrijvingen voor „in het boek" ontwijfelbaar herkende? Al nam ik aan, dat hij veelal zijn best deed tegenover mij oprecht te wezen, uit behoefte om zich voor menschelijk begrip en kennis van 't leven eens in zijn benardheid te verluchten door 't maar eens eerlijk uit te spreken, en dat hij, wanneer er geen noodzaak was om bedenkelijke kromheden recht te praten, mogelijk zichzelf niet steeds bewust was van zijn verdichtingen.

Maar zou hij mij dan heusch nog voor zóó onnoozel aanzien, dat ik bijvoorbeeld nu dat lamentabele geweeklaag slikte door dien schrikkelijken „Ahasverus-tocht" op één gloeiend warmen Zondag na zóó'n week van rausen terug uit Antwerpen, honderd kilometer! — van den ochtend tot den avond te voet — „op kapot geloopen, bloedende voeten" — naar Rotterdam? — Al reageerde ik hierop niet. Omdat 't mij per slot immers te doen is om 't begrijpen van dezen zóó bijzonderen mensch in 't gistend mengsel van al die instincten en verwikkelingen — waarvan de leugen, het bedrog, nu eenmaal een hoofdbestanddeel is. De leugen, die hierin even reëel en natuurlijk bestaat als al dit andere. En wat zou mij ertoe kunnen bewegen om die, mogelijk dan nog wel verwijtend, steeds weer uit dit mixtum voor hem op te visschen? Wat anders dan een nog wel triomfantelijk vertoon van menschenkennis, — terwijl ik mij zoo waarlijk bewust ben van mijn aldoor falend inzicht, laat staan mijn begrijpen, doorgronden van dezen Matheus Otto...

En hoe dit lichtelijk penibel en au fond toch óók wel een beetje tragisch samenzijn „na den val" als vanzelf tot een oplossing leidde — dit vertel ik u tot besluit.

31

Zijn laatste creatie: berouw

Wat was dat eminente brein nu aan 't overpeinzen in dien geweldigen, zwaar en schier vierkant gemodeleerden hersenschrijn waarin hem voorzeker de oogen door een gruwzaam schele hoofdpijn heen als omrande biljartballen tegen elkander zouden klotsen? En de reacties hierop van zijn máág, — van heel 'n ingewand... o, in stilte had ik te doen met Matheus Otto en zijn krolsch valschen kater als 'n tijger voorwaar. Waarbij ik dan bovendien nog 't onbehagelijke gevoel had van hier met een mensch samen te zitten zwijgen, zóó'n kolos nog wel, twee koppen grooter en overweldigend sterker dan ik, — één optater en ik was er geweest — en die zich nu mogelijk wel voor *mij* scháámde en me dus aan braafheid en moraliteit ellendig overschatte. Want dan ga je je stiekem en allerpenibelst zitten afvragen: wàt kan zoo'n man, zoo'n vrouw, zoo'n kind met mogelijkheid misdaan hebben, wat ik misschien niet even goed hier of daar op mijn kerfstok heb, of wat ik van m'n leven niet eens hartelijk graag had willen misdrijven, als ik niet minder onbevangen was dan zij, als ik maar gedùrfd had tegenover mijn berekende verstandelijkheid en allerlei concessies aan nu eenmaal ook mijn maatschappelijken staat, mijn gerangeerdheid in de wereld, mijn angst van te worden gezien, betrapt, mijn burgerlijke transigeeren met het „fatsoen", mijn bangheid voor het oordeel van de wereld, wier oordeel ik immers geleerd heb nogal eens aan m'n laars te mogen lappen?

't Is héél beschamend om je bewust te zijn, dat een in de schande zich weerloos voelend mensch je béter aanziet dan je weet dat je bent en dat hij hierom z'n oogen voor jou neerslaat. — Waarbij je dan toch ook weer geen catechiseermeester bent, die, om van te griezelen hoovaardig, uitroept: ach, broeder, of zuster, ik ben een

even groot, ja mogelijk nog wel verstokter zondaar dan gij. — Nee, deze omstandigheid werd dien morgen van Matheus' terugkeer rondweg belabberd.

Want welken maatstaf mochten we voor den weerlag dezen „boef" dan toch aanleggen om het recht te hebben hem te kapittelen voor zijn liederlijke wangedrag? Die van onze burgermoraal soms? — Alsof die burgermoraal ooit op hèm toegepast was tot z'n bescherming in zijn smerige wereld van misdaad, prostitutie, drankzucht, waarin hij is geboren, opgegroeid en opgesloten gehouden door de geordende maatschappij daar omheen, die hen allemaal met wetten, verordeningen, afkeer, vijandigheid, verachting, gezedepreek, angst, politie, justitie en weet ik veel afweert, zoodra zij over de grens van die onderwereld naar haar willen opduiken, om hun deel in de maatschappelijkheid? — Aanleggen aan Matheus Otto, den outcast, den boosdoener, den maatstaf van sociale overwegingen, dat je omderwille van het maatschappelijk verband, de maatschappelijke orde, van de belangen, dus, der gemeenschap, jezelf in toom, onder tucht dient te houden en geen anderen moogt schaden, aanstoot geven, — alleen al met het oog op de wederkeerigheid dezer belangen? — Maar zou Otje dan ook hieraan geen gerechte maling mogen hebben, omdat hij immers, als boef par droit de conquête et par droit de naissance zoo krampachtig en desnoods met geweld juist buiten dit sociale bestel wordt gesloten en heelemaal nooit deel heeft mogen krijgen in de zegeningen hiervan, — tenzij hij door zijn list kans zag deze welgeordende gemeenschap „een pootje uit te trekken?"

Ja maar, zijn eigen beschaving, zijn menschelijke waardigheid — hij is immers zoo ontwikkeld? — moesten hem dan toch terughouden van zulke smakelooze uitspattingen. Met uw welnemen: wie erkent en waardeert, aanvaardt, als hij tijden lang *niet* uit den band springt, de beschaving, de ontwikkeling, die H No. 2078 zich toch zoo ontzettend moeizaam, en meest in de gevangenissen, als een totaal ongeletterd gelaten jongen heeft eigen gemaakt? Wie heeft hierop ooit een beroep gedaan, om hem in staat te stellen er nuttig mee te zijn en ordentelijk mee aan den kost te komen? Niemand en nooit, immers, hoe oprecht hij ook telkens weer getracht heeft zijn kennis hiervoor te mogen gebruiken, — alleen al, om nu eindelijk voor 't vervolg uit de cel te blijven. En welke àndere mogelijkheid blijft hem nu over, dan om die beschaving,

die levenservaring, die ongemeene bedrevenheid te gebruiken voor bedrog en oplichterij, — tégen de samenleving, waar hij tòch niet wordt binnengelaten? En met welk recht zouden we ons dan op dit alles, wat niemand op zijn credit wenscht te boeken, mogen beroepen, om hem aan te klagen voor zijn wangedrag? — 'n Matheus Otto wordt buiten alle verband gelaten, — hij staat dus *vrij*. Laat dit dan tenminste 't voorrecht van zijn uitsluiting mogen wezen. Geen moraal, geen sociale overwegingen hebben zich ooit om zijn noodlot van herediteit, geboorte, omgeving bekommerd. Wat zal *hij* zich dan bekommeren om onze moraal, om onze maatschappelijke begrippen, zoodra 't hem weer fataal bevliegt om z'n verkroptheid, z'n wanhoop, z'n wrok, z'n ongebruikte oerkrachten, z'n verwilderde en verworden instincten, z'n mogelijk psychische defecten, in excessen uit te laaien? En hierover... géén berouw te hebben?

Want al spéélde hij voor mij dan ook schaamte, berouw — deze wederom meesterlijke creatie bleek me nu weldra wel zoo als vanzelf te behooren onder wat ik noem zijn coquetteeren met de burgerlijkheid, dat hij au fond toch zoo kostelijk als enkel maar larie veracht. De burgerlijke uiterlijkheden, die deze eigengereide vrijbuiter bij geval zelf zoo naarstig betracht in van alles om zijn aanzien toch maar aanvaard te krijgen, uit — nu ja, óók wel 'n tikkeltje ijdelheid,— ook wel'n beetje hunkerend naar den schijn van te behooren tot den stand der geachte burgers, die hem zoo vinnig afweert, en dien hij zoo hartgrondig om diens benepen eigenwaan haat —, maar overwegend als vermomming, als requisiet voor de rollen, die hij speelt tot begunstiging van zijn nepperij. De pijnlijke zorg om zijn kleeding, zijn linnen, zijn altijd glanzend gepoetste schoenen, behoort ten deele bij deze comedie, maar komt meer nog voort uit het gevoel van eigenwaarde, van zelfrespect, om zich aan op te houden en tevens correct en behagelijk aan zijn spiegel en zijn omgeving, zijn uitgelezen relaties-voor-de-leeningen voor te doen. Hierom, en omdat z'n behoefte aan weelde er voldoening in vindt, maakt hij bijvoorbeeld ook zoo graag gebruik van auto's — hoewel hij den chauffeur op 't eind van den rit dan nog wel eens met brutale openhartigheid zijn ledige portemonnaie vertoont, en, bij capsie, verwijt niet vooraf te hebben geconditionneerd, zoodat hij hem in rechte — en die kent hij uit de practijk beter dan wèlke advocaat van kwade zaken —

tòch niets kan maken. Zoo ressorteert onder deze neigingen en belangen zijn liefhebberij voor keurig drukwerk, voor min of meer pompeuze en fantastische brievenhoofden met telkens eenigszins gewijzigde firmanamen in intellectueele „branches", voor imposante visitekaarten en, onverhoeds, in zijn heele bevliegingen van gerechtige wraak, fel kleurige strooibiljetten, waarin uit alle opzienbarende lettertypen zijn vijanden aan de kaak gesteld worden. Ja, zoo verraste hij mij ook eens met een keurige verlovingskaart en ontdekte ik den anderen morgen aan zijn hand een nog wel breeden gouden ring, — waarvan de betalingen mijn burgerlijk besef niet 't minst intrigeerden.

Wij glimlachen hierom samen dan wel eens, Otto en ik — om deze concessies aan den bourgeoiskant van 't zotte leven, en denken hierover ieder het onze. Aanvankelijk stelden deze burgerlijkheden mij zelfs wel 'n beetje teleur, omdat ik eerlijk gezegd z'n libertijnsche onmaatschappelijkheid als zoo dapper en mogelijk de eenige heelemaal gave karaktertrek in hem waardeerde. Maar, ach ja, nu kan ik ook deze opzichtige uiterlijkheden van hem wel aanvaarden. Want natuurlijk, immers, wil hij aangezien worden voor een keurig, beschaafd en geletterd heer, omdat dit hem de voordeelen, den vriendelijken en, bij de eenvoudigen van harte, zelfs respectueuzen omgang oplevert, crediet, zijn introductie bij wel-gesitueerden van wie hij zou kunnen leenen, — of dacht u, dat hij beter gediend zou zijn door eerlijk en openhartig zich aan 'n elkeen te presenteeren als boef, — behalve in de uitzonderlijke gevallen, dat hij dit opzettelijk juist doet en zijn misdadigerschap aanwendt om de nieuwsgierigheid van den bon bourgeois te epateeren en zóó te worden ontvangen als min of meer griezelige rariteit.

Dezen nog wel dramatisch ingezetten morgen van den terugkeer na zijn „val", bleek per slot bevrijdend, dat Matheus in die deerniswaardig berouwvolle houding van schaamte, van inkeer en hunkeren naar mijn absolutie, zoo bezorgd al dien tijd had zitten piekeren: juist weer over déze dingen van 't uiterlijk aanzien zijner verschijning. En zijn opstandigheid nog weer even hiertusschendoor gold geenszins de zelfverachting, maar wel 't feit dat daar nu hier en ginder den vorigen avond zelfs geen een van al die nette burgers, die hij in dronkenschap toch beleedigd, opgelicht, tekort gedaan moest hebben, door de politie bereid was

bevonden om een aanklacht tegen hem in te dienen, op grond waarvan zij vrijheid had kunnen vinden hem nachtlogies te verleenen. Deze onwil, dit nieuwe „onrecht" tegen hem, — hij brandde er spontaan over los en ging er, verongelijkt, slachtofferig, een tijdje lamentabel over te keer.

Hierop volgde immers volkomen logisch en natuurlijk, niet anders dan zelfbeklag om de versjofeling van zijn kleeren door het langdurige gezwabber — om wat hij met zijn dronken kop allemaal van zijn zoo moeizaam tezamen gedalfde en zuinig onderhouden poovere garderobe verpatst had, waardoor 't nu hopeloos en troosteloos misère ouverte met hem was, opnieuw vervallen tot den voor iedereen herkenbaren staat van den schooier.

Met een wrange, zwakke stem als van den ouden bedelman, vroeg hij mij: „hebt u mij ooit zóó gezien?" En hij frutselde aan zijn geel en smoezelig geworden gekreukten boord, — liet mij de gehavende borst van zijn overhemd zien en hoe hij de zolen van z'n eenige paar schoenen, vanwege de buitenmodel-grootte nog wel aangemeten, uit de pennen had geloopen. 'n Aai om z'n kin manifesteerde de stoppelige ongeschorenheid,— een haal aan een zijner broekspijpen de slijtage onder langs den zoom. Daarna zakte hij waarlijk volkomen moedeloos terug in zijn stoel en steunde: dit is 't slot, nou is 't afgeloopen met Otje, voor goed, en 't eenige is om er maar meteen 'n eind aan te maken.

Tja, — bovendien kon hij naar z'n kamer niet terug, waar nog z'n bed stond en zijn enkele mogelijk dan niet in den roes verkochte bullen... Onrustig viel hem in, dat anderen daar nu wel in zijn brieven, in zijn boeken, zouden omscharrelen. En wie kon hij nú nog met mogelijkheid opbellen om 'n leening, bij wien hij de vorige week telefonisch geen amok had gemaakt? — Dus dakloos, haveloos, vervuild... en ook voor 't vervolg nergens meer uitkomst. — En in z'n inconsequentie scheen hij per slot mij, wien hij in die veel bewogen dagen zoo brallend, zoo dreigend verboden had me met z'n particuliere aangelegenheden te bemoeien, „verstáát u?" — nu toch wèl aangewezen te vinden om hem uit deze volslagen dalles en sociale verwoesting voort te helpen.

Inderdaad kwam 't ook mij voor, dat de ruïne van z'n maatschappelijke voornemens nu wel volkomen was. Wáár moest Matheus heen, — hoe kwam hij weer aan de scheerduiten en 'n ver-

schooning, om van eten voor z'n kwalijke maag voorloopig maar niet te spreken?

Ik ontliep het benauwende samenzijn maar eens naar de linnenkast, en wat ik daar uithaalde, eenige nummers beneden zijn maat van hercuul, verschafte ons gelukkig weer eenig vermaak. Want de krampachtige pogingen van die ontstellende handen om dit om zijn stierennek heen gestropt te krijgen, — waarbij z'n ellendig kloppende katerhoofd karmijnrood aanzwol, 't zweet der verstikking hem uitbrak en hij de smartelijkste klachten uitsteunde, — 't was opeens allemaal zóó komiek, dat we ons tezamen in een langen schater verluchtten.

En toen, — ja, toen ben ik, om toch vooral geen conclusie te hoeven nemen, maar 'n hortje met Matheus Otto in mijn roeiboot gaan spelevaren over den Plas, en als 'n poes, zoo streelend behagelijk, liet hij mij met verzaligde oogen zien hoe'n deugd die zomersche wind vol gras- en bloemen- en watergeuren hem deed over z'n ziekelijke hoofd, aan z'n schrijnende facie, o... en die zuivere koelte aan z'n verschroeide ziel. De welige kabbels van al dit nat leschten als 't ware door 't enkele aanzien dier spoelende deining z'n brandenden nadorst. En hij zag dat de wereld, het leven, nog wel argeloozer en stil-aanminniger, nog wel milder op 'n zonnigen Junimorgen kon zijn dan in de radouw van de kroegen en luimketen, de stiekeme ontuchtige knippen, de opiumkitten, waar hij zoo juist weer door de riolen van de onderwereld met al dat sjofel schichtige geboefte als 'n makker was heengedweild.

In een heel vreemden, vergoelijkenden glimlach, zei hij toen: „wat moet 't rustig wezen als je je nu maar in die golfjes liet zakken en 't was alles uit — zonder er verder allemaal meer over na te hoeven denken..." Maar 'n oogenblik later vertelde hij z'n doodsangst, van Antwerpen onderweg, toen hij daar over 'n raster 'n leeuwerik had staan nakijken in z'n „vlucht van bevrijding", en er 'n jonge stier op 'm aangehold was... zonder 'n boom in zicht, om te vluchten.

Wat moest ik nu toch met dézen Matheus Otto beginnen, voor wien ik nu, bezwaarlijk genoeg, nog 't éénig verband scheen met de maatschappelijkheid? — Enfin: hij moest dan maar eerst 'n bad nemen, zich laten scheren, — ik zou een bevrienden bemiddelaar opbellen om te probeeren hem weer op z'n kamer in ge-

nade toegelaten te krijgen voor den nacht, — ik zou zien hier en daar weer wat te lijmen aan al die kapot geslagen relaties... En ja, als hij dan nu eens 'n tijdje naar de hei kon komen, uit al die verwoesting, al dat rumoer uit, om z'n redelijker zelf terug te vinden — waarnaar hij immers in de overspanning vóór 't afknapte herhaaldelijk gezegd had zoo „hijgend te snakken?"

Door alles heen zijn er goede, begrijpende, vergevensgezinde menschen. Oók voor 'n oplichter van professie, 'n boef, 'n H. 2078, — nadat hij zóó liederlijk uit den band is gesprongen. En 'n medicus en 'n priester, die hem allebei kenden, die hij allebei juist hierom de laatste week óók lallend had getart, — ik vond hen dadelijk bereid om eenig geld samen te brengen, dat Matheus Otto nu maar wat stilletjes „buitenaf" kon gaan. Daar heb ik hem toen heengebracht, — in de wildernis, waar 't wel ongerept scheen voort te groeien uit de tijden van het Oude Testament. Den heelen nacht tevoren had hij zitten schrijven aan allerhoffelijkste brieven van verontschuldiging, aan zakelijke afwikkelingen van eenige der dolste emplettes, die hij in zijn roes had gemaakt, èn... aan een goed gezinde meid. Ik kreeg al die correspondentie mee om te posten, argeloos ongefrankeerd. Hij was nu, bedwongen, innerlijk totaal overstuur en praatte in den trein zoo maar wat kinderlijk voort over wat hij door 't portierraam zag, — in de steden, die wij passeerden, vele herinneringen aan toen hij daar ook al tijdelijk gewoond bleek te hebben en de goegemeente... genept. Maar 't gezicht van de koebeesten, de roggevelden, 'n visschende reiger verblijdde hem of hij nog 'n jongetje was.

Ja, en voor 't hoofdstuk, waarin 't voorzeker over deze dingen zou gaan, wilde hij mij toen 't opschrift suggereeren: „Matheus Otto en exil." Liever, want passender en ook geruststellender dan weer deze triomfantelijk Napoleontische beeldspraak was me nu maar het tot overpeinzing en inkeer stemmende begrip „in retraite" geweest. Maar z'n schamperen lach wilde ik nu toch niet hooren.

Toen ik terug kwam, had ik wèl veel penibels voor hem te redderen. En ik overwoog zoo: nu moest ik dan ook de lezers en mij zelf maar verder rust geven van dezen rusteloozen, woeligen man... Bij onze eerste ontmoeting, toen hij door mij „op den goeden weg gebracht wilde worden door aan zijn eigen levensverhaal zich zelf beter te leeren kennen en begrijpen" — hebben we daar

samen even om geproest. Want hoeveel geld had hij gedacht hier uit te slaan, waarvan ik wist, dat ik 't hem niet zou fourneeren? Maar toen 't wat ernstiger tusschen ons werd, heb ik hem ook eerlijk gezegd, dat 't me soms al zoo hopeloos moeilijk scheen zelf in de goede banen te blijven... en dat 't reclasseeren van boosdoeners warempel mijn sectie niet was.

't Vervolg van z'n levensverhaal — Matheus zal 't leven. Ik zal 't niet verder opschrijven, dus. Alleen weet ik stellig, dat ik er nog wel eens in betrokken zal worden, omdat hij ook ónze relatie onvermijdelijk op voor mij weinig aannemelijke wijzen te gelde zal maken.

Maar uit het inzicht, dat hij ons heeft gegeven, en zóó technisch, in een menschenbestaan, in een wereld, waar wij dag aan dag netjes aangedaan achteloos voorbij flaneeren, blijft mogelijk tòch bij heel enkelen 'n wat redelijker dus milder begrip — vooral van de vaak radelooze eenzaamheid, waarin het noodlot van geboorte en omgeving de gedoemden tot de misdaad onverbiddelijk verbannen houdt, met hun instincten van zelfbehoud, verweer en wraak. En óók een door de natuur zoo roekeloos begaafde als H. 2078 internationaal geregistreerd.